

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ
Nr.4-6 2002 • ANUL XII • CHIȘINĂU

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ
de știință și cultură

Nr. 4-6 (82-84) 2002
aprilie-iunie

REDACTOR-ŞEF
Alexandru BANTOŞ

COLEGIUL DE REDACȚIE

Alexei ACSAN, Ana BANTOȘ, Eugen BELTECHI (Cluj), Silviu BEREJAN, Vladimir BEȘLEAGĂ, Leo BUTNARU, Augustin BUZURA (București), Gheorghe CHIVU (București), Mihai CIMPOI, Anatol CIOBANU, Ion CIOCANU, Anatol CODRU, Nicolae CORLĂTEANU, Eugeniu COȘERIU (Germania), Nicolae DABIJA, Boris DENIS, Stelian DUMISTRĂCEL (Iași), Andrei EȘANU, Iulian FILIP, Gheorghe GONȚA, Ion HADÂRCĂ, Dumitru IRIMIA (Iași), Dan MĂNUCĂ (Iași), Nicolae MĂTCAȘ, Vasile MELNIC, Valeriu RUSU (Franța), Maria ȘLEAHTIȚCHI (Bălți), Petru ȚARANU (Vatra Dornei), Vasile ȚĂRA (Timișoara), Dumitru TIUTIUCA (Galați), Ion UNGUREANU, Grigore VIERU

Pentru corespondență:
Căsuța poștală nr. 83,
bd. Ștefan cel Mare nr. 134,
Chișinău, 2012, Republica Moldova.
Tel.: 23 87 03, 23 46 98
e-mail: limba_romana @ mail. md

“Termenul “limba moldovenească” are o istorie mai veche pe teritoriul Basarabiei. Acest termen a fost un instrument al politicii imperiale țariste, iar apoi al politicii imperiale staliniste-bolșevice. Menirea acestui instrument era de a izola Basarabia, iar mai târziu – R.Moldova, de arealul românesc...”

Unii întreabă de ce continuă aceste discuții interminabile despre denumirea limbii. Răspund: mulți dintre cetățenii Moldovei – eu am lucrat aici și cunosc situația – mai judecă după calapoadele propagandei staliniste, când se făcea tot posibilul pentru a-i contrapune pe moldoveni și români. Îmi amintesc de anii '50, după moartea lui Stalin, când se vehicula ideea că cel mai temut dușman al “poporului moldovenesc” și al R.S.S.M. este România (...). Din păcate, această mentalitate, cultivată premeditat decenii în șir, este încă vie și continuă să influențeze negativ societatea”.

Prof. dr. Raymund PIOTROWSKI,
academician al Academiei de Științe din Rusia,
Sankt-Petersburg.

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

EDITOR: colectivul redacției
ISSN 0235–9111

PROCESARE COMPUTER: Narcisa MIRON
Com. nr. 2614 Editura "Universul"

Acest număr de revistă este ilustrat cu lucrări semnate de Diana ȘVITCHI. Copertele: I. Poligoane; IV. Paleta sentimentelor, Valuri jucăușe, Floarea soarelui, Crizanteme și dumitrițe

Revista “Limba Română”

Rubrici permanente – *Gramatică, De la grotesc la sublim, Analize și interpretări, Scriitori contemporani, Pro didactica, Portofoliul profesorului, Lecțiile istoriei, Lumină din lumină* ș.a. – susținute de specialiști notorii în domeniu, de personalități marcante din Republica Moldova, România, Franța, Germania, S.U.A., Canada ș.a.

Suport didactic pentru procesul de învățământ, inclusiv pentru examenul național de bacalaureat.

Abonați-vă la revista “Limba Română”

Abonamentele pot fi perfectate la agențiile “Poșta Moldovei” și “Moldpresa”. În România – la Rodipet (a se consulta catalogul publicațiilor din Republica Moldova, poziția 77075).

Persoanele fizice sau juridice care doresc să se aboneze ori să susțină financiar revista se vor adresa la redacție (Tel. 23.87.03, fax. 23.46.98, e-mail: limba_romana@mail.md).

SUMAR

ARGUMENT

Fănuș NEAGU. Patria pe verticală
5

STAREA DE VEGHE

Irina CONDREA. Denumirea limbii ca instrument în lupta politică
6

Alexei ACSAN. Limba moldovenească: revenirea la anormalitate
15

Ilinca ROȘCA. Suntem ce-am fost, vom fi ce suntem
17

SILVIU BEREJAN: 75

Schiță omagială de Gheorghe POPA
23

ANIVERSĂRI

Vlad POHILĂ. Raymund Piotrowski, un veritabil iubitor și susținător al culturii române
65

Matilda Caragiu-Marioțeanu, o pilă de slujire pasionată limbii strămoșești
71

ABIA PRIN CUVÂNT...

Iulian FILIP. Ca să fiu mai înțeleș Străjer
76

CĂRȚILE PE FAȚĂ

Ana BANTOȘ. Poezia postmodernă și fenomenul globalizării
79

DE LA GROTESC LA SUBLIM

Vlad POHILĂ. Cultivarea limbii – pic cu pic
83

Irina CONDREA. Adaptarea cuvintelor împrumutate
85

Ion CIOCANU. Realitatea în cuvânt și cuvântul în realitate (II)
87

Alexei PALII. Cazuri dificile de vocabular
90

PRO DIDACTICA

IOAN ȘERDEAN. Exercițiul – metodă specifică în formarea capacității de receptare a mesajului scris (citirea/lectura)
93

Florin GRINEA. Curente culturale în literatura română. Umanismul
97

PORTOFOLIUL

PROFESORULUI

Constantin ȘCHIOPU. Interpretarea textului literar din perspectivă structuralistă
102

ANALIZE

ȘI INTERPRETĂRI

Mircea V.CIOBANU. Leonid Dimov, onirismul și textul de plăcere
104

Gheorge GIURCĂ. Semnificații ale drumului inițiativ parcurs de Harap-Alb
110

VIAȚA CA O CORIDĂ

“Mă las în libertatea propriei revelații de sine”. Dialog Victoria Milescu – Leo Butnaru
115

VOCABULAR

Nicolae P.LEONĂCHESCU.
Limbajul tehnic al dacilor
122

CREANGA DE AUR

Emilia PAVEL. Confluente și
sinteze cu privire la portul popular
românesc de la Est de Carpați
128

Ion TALOȘ. Scurtă introducere
în mitologia populară românească
135

Petru ȚARANU. Mitul Sânzien-
nelor în lumea Dornelor de odinioară
142

PROFILURI

Ion VARTA. Contribuții la biogra-
fia prozatorului Gheorghe V.Madan
149

Nina PLĂMĂDEALĂ. Leon Do-
nici – o conștiință antiutopică
159

CONCURS DE CREAȚIE

Tatiana TURUTA. Versuri
164

ARTA TRADUCERII

Adrian ISTRATE. Nedreptățitul
artizan din umbră. Considerații pe
marginea statutului traducătorului
literar
166

CLUBUL DE LECTURĂ

Gabriel Garcia MARQUEZ.
Confesiunile omului din Macondo;
Amărăciune pentru trei somnambuli;
O întâmplare polițienească. Prezen-
tare și traducere de Ion RENIȚĂ
168

Velimir HLEBNIKOV. Ațâțătorul
focului (Vernală), O noapte în Persia
(Cămila), (Ornic).Prezentare și tradu-
cere de Leo Butnaru
176

EVENIMENT CULTURAL

Nina NEGRU. Prima bibliotecă
publică pe harta Chișinăului
181

Alexe RĂU. Conceptul de bibli-
otecă națională: idei în circulație
186

PATRIA PE VERTICALĂ

... Patria pe verticală sau în timp se alcătuiește, mai înainte de toate, în curcubeul fiecărui cuvânt. Noi nu putem exista decât în cuprinsul limbii române, cea adânc sprijinită-n Istorie, martirizată, dar neînfrântă, scăldată în sângele nostru, al grâului și-al unui lung, îngândurat și neisprăvit șir de nedreptăți. O limbă, ca să nu-și încheie destinul cu mult înainte de urgisirea ce-o paște pe fiecare ființă, trebuie păstrată cu toate cuvintele întregi, nealterate, nevândute, netrădate și nelăsate uitării – prin ignoranță, incultură, ignominie, frică, nepăsare, dispreț, lene, suficiență, retragere în afara timpului, îmbuibare, sastisire, îngenunchere, cap plecat, abdicare – și câtă negură se mai ascunde în furtunile sau în fundul unui veac, cel mai adesea abominabil!

Lupta pentru limba română ca temelie de voievozi, Dunăre, Marea Neagră și Munții Carpați este rațiunea de-a învinge...

Limba e un fenomen de împotrivire la prostie, la împilare, la detenție, strangulare sau hăituire; dar e, spre slava și nemurirea ei, complice cu trecutul, cu marii ei slujitori și mai cu seamă cu viitorul. Timpul ne aparține fiecăruia în parte într-o proporție infimă, el se dilată imens în vatra vorbirii, de acolo luăm puterea de dăinuire și, luând, trebuie să aruncăm în vatră sau în șuvoiul de aur lichid un nou butuc, un vrej de iederă sau măcar o crenguță...

Limba noastră-i o comoară. În noaptea de sânziene ard flăcări de comori. Nu știu cât aur ni se prefiră printre degete într-un an sau într-o viață de om. Dar intuiesc și aș fi în stare să vă fac socoteala cât aur din istoria neamului românesc vom pierde în viitor dacă vom continua să răstignim limba română pe scânduri adormite în nămolul prostiei, ignoranței, disprețului, îngenuncherii...

Fănuș NEAGU

Dr. Irina CONDREA
Chișinău

DENUMIREA LIMBII CA INSTRUMENT ÎN LUPTA POLITICĂ

Orice stat are – declarată sau nu – o limbă oficială, pe care o folosește, în primul rând, autoritatea publică în relațiile cu cetățenii, în situații și instituții oficiale – administrație, justiție, domeniile sociale, mass-media, învățământ, cultură. Această limbă este unul dintre însemnele/criteriile statalității și ale identității naționale, reprezentând o latură a unei triade definitorii – *limbă-stat-națiune*, care stă la baza constituirii unităților statale, de exemplu, *limba franceză-Franța-francezi*. Problema limbii de stat / oficiale / de comunicare / de contact interetnic apare o dată cu statalitatea și cu națiunea, iar „elementul controversat este, de obicei, limba scrisă sau folosită în scopuri publice” [1, p. 112], care trebuie să corespundă nu numai cerințelor comunicative, ci și aspirațiilor culturale și spirituale ale cetățenilor. Limba oficială a statului, limba națională se formează, pe parcursul istoriei, în baza unui dialect regional, iar competiția limbilor pentru supremație este foarte dură. Și are totdeauna un puternic substrat politic, fapt demonstrat pe parcursul ultimului secol de problema lingvistică

în actuala Republică Moldova [A se vedea: 2, 3 ș.a.].

Teoria existenței unei limbi moldovenești se vehiculează azi în Republica Moldova anume ca element al sus-numitei triade – dacă există un stat Moldova, înseamnă că există, implicit, și limba moldovenească a acestui stat; tot în această cheie se prezintă și teoria moldovenismului autohton.

Ultimele evenimente de la Chișinău readuc în actualitate mai multe aspecte ale acestei probleme spinoase și foarte mult dezbătute în acest spațiu.

În linii mari, opțiunile politice ale formațiunilor/politicienilor care fac uz de argumentul limbii sunt diametral opuse: cei care susțin glotonimul „limba română” se declară de orientare proromână și proeuropeană, iar cei care apără glotonimul „limba moldovenească” se pronunță pentru apropierea de Rusia și integrarea în CSI. Fiecare dintre părți invocă acțiunile politice întreprinse în trecut de țările spre care se orientează: în presa proromână rușii sunt etichetați ca ocupanți, invadatori, care au procedat la genocid și deznaționalizare, iar Rusia/URSS ca imperiu al răului, care nutrește și acum aspirații imperiale. Cam aceleași invective pot fi întâlnite în presa prorusă-moldovenească cu referire la România – ocupanți români, asupritori, național-fasciști, cotropitori cu intenții de acaparare teritorială, nu este uitată palma jandarmului român etc.

Deosebit de multe speculațiile istorico-filologice, cu un pronunțat caracter de ideologie și frazeologie comunistă declarativă, deja cunoscută din timpul sovietic, pot fi găsite în paginile presei comuniste de la Chișinău, de ex.: „Național-patrioții” au uitat că România este cu 500 de ani mai tânără decât Moldova și nicidecum nu poate fi mama bună a ei, că limba română este o derivată a celei moldovenești, nu invers... De pe timpurile lui Cantemir adevărații frați ai poporului moldovenesc au

fost, sunt și vor fi slavii. În anii de grea cumpănă ei i-au venit în ajutor, iar românii pe parcursul întregii istorii au venit în calitate de cotropitori și ocupanți, împreună cu alți asupritori sau de unii singuri” (Comunistul, 08.02.02).

Cu referire la limba vorbită între Prut și Nistru, discuțiile se axează, în fond, pe denumirea limbii – *română* sau *moldovenească*. Partizanii denumirii de *moldovenească* refuză cu încăpățănare să recunoască identitatea celor două idiomuri și vehiculează doar argumente sentimentale-patriotice – că așa vrea poporul și așa au numit-o strămoșii și cronicarii, cf.: „La 27 august 1991 Republica Moldova a fost declarată stat suveran și independent. Iar noi, moldovenii, suntem recunoscuți și atestați de organisme internaționale ca Popor Moldovenesc, care are toate drepturile să-și numească limba maternă așa cum dorește el – Limba Moldovenească. Trăiască Moldova Independentă! Pământ strămoșesc Moldovenesc! Țara lui Ștefan cel Mare și Sfânt!” (Comunistul, 08.02.02).

Verva căutării argumentelor care ar proba că aceste limbi sunt total diferite a mai scăzut în ultimul timp, deoarece chiar și cei mai învertați promotori ai glotonimului „limbă moldovenească” recurg în scrierile lor la limba română standard, și nu la vreo variantă dialectală sau artificial-populară, cum se proceda cândva. Însă art. 13 din Constituția Republicii Moldova, în care limba de stat este numită *limbă moldovenească* constituie pentru promotorii acestei idei instrumentul cel mai dur. Deși într-o serie de documente anterioare a fost recunoscută identitatea lingvistică moldo-română [a se vedea 4], articolul 13 continuă să atârne ca sabia lui Damocles asupra învățământului și culturii din R.Moldova: în orice moment guvernării pot invoca acest articol pentru a opera modificări ale legislației în direcția „limbii moldovenești”. Guvernele și legislativele care s-au succedat din 1994, când a

fost adoptată Constituția, și până în prezent, nu au schimbat articolul 13 în conformitate cu adevărul științific, expus în repetate rânduri de savanții filologi și istorici, ci, din contra, au folosit denumirea glotonimului ca instrument în lupta cu adversarii politici și cu cei care nu împărtășesc ideile moldovenismului și ale rolului salvator al „fratelui mai mare de la răsărit”.

Însă în pofida denumirii din Constituție, glotonimul limba română s-a încetățenit, în primul rând, în instituțiile de învățământ, o dată cu revenirea la grafia latină în 1989, când, datorită deschiderii și democratizării învățământului, în programele școlare au fost incluși marii scriitori români Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Liviu Rebreanu, George Coșbuc, Nichita Stănescu și mulți alții, la a căror creație nu au avut acces prin școală generațiile anterioare. Fără îndoială că o asemenea programă școlară nu putea fi numită de „literatură moldovenească”, iar gramatica predată în baza grafiei latine și a variantei literare a limbii, prin intermediul manualelor românești nu putea fi numită „limbă moldovenească”, așa încât în orarul școlilor și liceelor, în planurile instituțiilor de învățământ a fost inclusă și figurează până în prezent denumirea care reflectă clar conținutul și structura obiectului de studiu – limba și literatura română. Oricine își poate da seama că reintroducerea denumirii „limba și literatura moldovenească” ar însemna părăsirea acestor valori spirituale și a standardelor educaționale moderne și întoarcerea la alfabetul rusesc și la multe forme rudimentare și regionale ale limbii. Căci în întreaga societate, nu numai în școală, denumirea „limba română” se asociază cu varianta literară, cultă, modernă de exprimare, care câștigă tot mai mult teren în Republica Moldova în cele mai diverse sfere ale vieții sociale. Iar „limba moldovenească” – atât denumirea, cât și conținutul, reflectă un nivel mai jos de cultură lingvistică, de aplicare a normelor limbii române standard

și o vădită tendință spre varianta regională de exprimare. Cu toate că școala, intelectualitatea, mass-media utilizează permanent denumirea limba română, guvernanții de după 93 evită prin toate mijloacele acest glotonim, folosind diferite sintagme evazive de tipul *limba de stat*, *limba noastră*, *limba maternă*, *limba oficială*, *limba de instruire*, *limba neamului*, *limba strămoșilor* etc. Nici chiar la 31 august, când în Republica Moldova se sărbătorește oficial Ziua Limbii Române, conducătorii de nivel înalt nu pronunță în luările lor de cuvânt sintagma limba română. Unicul șef de stat care a abordat această problemă solidarizându-se cu opiniile savanților și în baza adevărului științific a fost Mircea Snegur, care a înaintat o inițiativă de modificare a articolului 13 din Constituție, adresându-se parlamentului la 04.05.1995 cu un apel intitulat „Numele corect al limbii noastre este limba română”. Însă inițiativa președintelui nu a fost susținută de legislativ.

Eforturile de erodare a limbii române și de înlăturare a acestei denumiri s-au materializat o dată cu venirea la putere a comuniștilor într-o drastică cenzură la radioul și televiziunea națională, unde nu era voie să se pronunțe sintagma *limba română* sau cuvintele *român*, *românesc*. În 2001 din grila de programe a televiziunii din Moldova a fost scos, după mulți ani de activitate, ciclul de emisiuni de cultivare a limbii „Norma literară și uzul”, pentru că autorii materialelor – lingviști, ziaristi, scriitori – foloseau în permanență sintagma *limba română* și nimeni n-ar fi acceptat să vorbească despre limba moldovenească. Invitații emisiunilor în direct – atât la televiziune, cât și la radio, erau aleși cu mare grijă și rugați să evite cuvintele tabu – *român*, *românesc*, *limba română*, redactorii fiind aspru penalizați în cazul când cineva nu se conforma interdicțiilor. Anticipând puțin, trebuie să spunem că și acum la radioul, dar, mai ales la televiziunea națională, aceste

denumiri se utilizează cu o oarecare sfială și ezitare.

În societate era vehiculată ideea că guvernanții ar putea introduce în școli “Limba și literatura moldovenească” și “Istoria Moldovei”, iar zvonurile erau susținute de acțiunile ce aveau ca scop revenirea la vechile realități sovietice, cum ar fi statalitatea și prioritatea limbii ruse, cenzura de la radioteleviziunea națională, promovarea moldovenismului ș. a.

Astfel, la 7 august 2001 Ministerul Învățământului emite un ordin prin care în școlile naționale se introducea studierea obligatorie a limbii ruse începând cu clasa a II-a.

La 19 noiembrie 2001, la Moscova, este semnat Tratatul de prietenie între Republica Moldova și Federația Rusă, care, în art. 20 prevede următoarele: “Având în vedere rolul și importanța limbii ruse, Partea Moldovenească va asigura, în conformitate cu legislația națională, condițiile convenite pentru satisfacerea necesităților de instruire în limba rusă în cadrul sistemului de învățământ al Republicii Moldova. Partea Rusă va crea condițiile convenite pentru satisfacerea necesităților de instruire în limba moldovenească pentru Federația Rusă” (Comunistul, 04.01.02).

În ianuarie 2002 este dat publicității un “Memoriu-adresare președintelui republicii de către Consiliul coordonator al Societății cultural-științifice “Istoria Moldovei”, în care se afirmă că “Republica Moldova continuă să rămână unica țară din lume în care nu se scrie și nu se predă propria istorie” și se propun următoarele: 1) Reintroducerea Istoriei Moldovei ca disciplină de studiu în școli, gimnazii, licee, în învățământul universitar și postuniversitar; 2) Elaborarea unei ediții Academice a Istoriei Moldovei; 3) Editarea și reeditarea izvoarelor istorice, a culegerilor de documente, materiale și lucrări privind Istoria Moldovei; 4) Pregătirea profesorilor de istorie în spiritul intereselor statului (Săptămâna, 11.01.02). Ca și în cazul cu eventualul obiect de studiu „Limba

și literatura moldovenească”, disciplina „Istoria Moldovei” ar însemna revenirea la aspectul ideologizat al problemei, cu pescuirea argumentelor în favoarea „fratelui mai mare de la răsărit” și cu neglijarea adevărilor istorice „inconvenabile”. Cei care acum pledează cu atâta foc pentru Moldova lui Ștefan cel Mare îi acordau acestui domnitor în manualele școlare sovietice de istorie exact 5 rânduri, evitând cu grijă să-l numească cel Mare (se specifica doar că este Ștefan al III-lea).

Toate acestea, împreună cu inițiativa legislativă a deputaților comuniști de a acorda limbii ruse statutul de limbă de stat au declanșat amplele acțiuni de protest, care au zguduit Chișinăul și întreaga republică în iarna-primăvara anului curent. Acțiunile au fost inițiate de PPCD, Organizația profesorilor creștin-democrați, Organizația de tineret a PPCD „Noua generație” și Comitetul pentru derusificarea școlii naționale și au debutat cu Declarația participanților la întâlnirea deputaților PPCD cu alegătorii din 9 ianuarie 2002, în care se spunea:

Fiind profund îngrijorați de politica de rusificare promovată de actualul regim comunist,

Exprimându-ne dezacordul față de ordinul Ministerului Învățământului privind introducerea studierii obligatorii a limbii ruse în școala națională începând cu clasa a II-a,

Bazându-ne pe prevederile legislației naționale și ale dreptului internațional potrivit căruia dreptul exclusiv de a alege limba de instruire a copiilor aparține părinților,

Fiind profund revoltați de inițiativa grupului parlamentar comunist de a acorda limbii ruse statutul de limbă oficială alături de cea română,

Cunoscând intențiile comuniștilor de a suprima obiectele de studiu Istoria Românilor, Limba Română și Literatura Română,

Luând act cu indignare de inițiativa grupului parlamentar comunist de revizuire a Constituției și de acordare

a statutului de limbă oficială pentru limba rusă,

Protestând împotriva prevederilor Tratatului de bază dintre Republica Moldova și Federația Rusă, votat de majoritatea comunistă și Alianța Braghiș, potrivit căruia limbii ruse i se atribuie un rol dominant în sistemul de învățământ din Republica Moldova,

Noi, participanții la întâlnirea cu deputații creștin-democrați, declarăm următoarele:

În loc să se ocupe de asigurarea materială și financiară a instituțiilor de învățământ și să se îngrijească de acordarea cadrelor didactice a unor salarii decente și achitate la timp, să asigure școlile cu căldură, lumină și manuale, partidul comunist de guvernământ a declanșat o politică de rusificare fără precedent atât împotriva majorității românești, cât și împotriva minorităților naționale, care constituie circa 90% din ansamblul corpului social.

Având în vedere cele expuse mai sus, cerem puterii din Republica Moldova:

1. Să majoreze și să achite la timp salariile angajaților din sistemul de învățământ, salarizarea fiind efectuată centralizat de la Bugetul de stat, cu condiția că nici un salariu nu va fi mai mic de coșul de consum;

2. Să asigure instituțiile de învățământ cu energie electrică și termică, cu manuale și materiale didactice;

3. Să anuleze ordinul 409 din 7 august 2001, emis de ministrul învățământului, conform căruia limba rusă ar urma să fie studiată obligatoriu din clasa a II-a până în clasa a X-a;

4. Să excludă din programele pentru clasele a V-a - a IX-a Limba și Literatura rusă ca obiecte de studiu obligatorii;

5. Să păstreze obiectele de studiu Limba și Literatura română în procesul educațional și să nu admită înlocuirea acestora cu falsificările de sorginte stalinistă “Limba moldovenească” și “Literatura moldovenească”;

6. Să pună capăt rusificării prin școală a circa 25 la sută din populație,

reprezentate de minoritățile naționale neruse și să asigure în fapt condiții optime de instruire a acestora în limbile lor materne și de însușire a limbii de stat;

7. Să deblocheze procesul de examinare și adoptare a legii despre statutul cadrului didactic, aprobat de Congresul Învățătorilor din 16 septembrie 2001 și propus ca inițiativă legislativă de grupul parlamentar al PPCD;

8. Să-și retragă inițiativa privind acordarea statutului de limbă oficială pentru limba rusă;

9. Să anuleze legea privind ratificarea Tratatului de bază cu Federația Rusă, inițiind negocierea unui nou Tratat echitabil, nediscriminatoriu și reciproc avantajos.

(Țara, 9 ianuarie, 2002)

Ministrul Învățământului, Ilie Vancea, afirma, într-un interviu acordat Agenției BASA-press că – titlu – “Studierea limbii ruse în școlile primare a fost solicitată de către profesorii de limbă rusă”, care rămăseseră fără lucru, iar Mircea Ciobanu, liderul Organizației Profesorilor Creștin-Democrați afirmă, tot într-un interviu acordat agenției BASA-press – titlu: “Introducerea studierii limbii ruse în școlile primare este o greșeală politică, etică și didactică”, deoarece se urmărește rerusificarea sistemului de învățământ (Săptămâna, 11.02.02). Tot în februarie ziarele difuzează declarațiile făcute de directorii celor mai importante edituri din Chișinău care afirmă că nu vor edita manuale de “Istoria Moldovei” și “Limba moldovenească”.

La 25 februarie Ilie Vancea anulează ordinul din 7 august 2001 privind studierea obligatorie a limbii ruse din clasa a II-a, iar peste două zile ministrul este demis.

Manifestațiile au continuat în centrul Chișinăului non-stop, la ele participând zilnic mii de oameni, printre care se aflau mulți elevi, studenți și cadre didactice. Mitingurile s-au desfășurat în repetate rânduri în fața

Televiziunii Naționale, iar la 28 februarie protestatarilor li s-au alăturat circa 150 de jurnaliști de la Teleradio, care au declarat grevă japoneză în semn de protest față de cenzura comunistă, cerând transformarea Radioului și Televiziunii în instituții publice. Iar la Marea Adunare Națională de la 31 martie au participat circa 100 mii de oameni.

La 4 martie 2002 Curtea Constituțională a respins executarea inițiativei legislative a grupului de deputați comuniști privind oficializarea limbii ruse. Cei 37 de deputați comuniști elaboraseră un proiect de lege privind revizuirea articolului 13 din Constituția Republicii Moldova, arătând că scopul acestei inițiative legislative este “de a introduce o mai mare flexibilitate a legislației lingvistice și de a asigura un bilingvism real în societatea noastră” prin faptul că limba rusă va fi declarată limbă de stat.

Afirmațiile cu privire la “bilingvismul real” nu sunt altceva decât frazeologie propagandistică, deoarece societatea moldovenească a trecut deja printr-un asemenea “bilingvism”, care, în realitate, a condus la “semilingvism” și aservire a limbii române față de limba rusă. Jurnaliștii, care cunosc situația mai bine ca oricine, afirmă: “...Eu vă spun ce se va întâmpla după oficializarea limbii ruse. În toate instituțiile de stat și nu numai se va vorbi iarăși numai și numai în limba rusă. Limba română (moldovenească), sau invers, va fi scoasă aproape total din uz. Încetul cu încetul limba de stat va deveni o limbă moartă. Pericolul ostracizării limbii noastre de stat va fi și mai mare decât în timpul Uniunii Sovietice, deoarece atunci, pentru a salva aparențele, funcționa sloganul: înflorirea culturilor prin apropierea lor... De ce conducătorii noștri nu se pronunță în favoarea limbii materne, care, după cum am constatat cu toții, e rău bolnavă? Răspunsul poate fi doar unul: conducătorii noștri se simt incomod în compania acestei limbi. Unii, după ce opoziția le scoate ochii cu necunoașterea limbii, chiar au o

ciudă de moarte față de limba cu care i-a crescut mama lor” (Săptămâna, 18.01.02).

Bilingvismul implementat cu multă insistență de autoritățile sovietice era unul național-rus, adică bilingvi erau băștinașii, în cazul nostru - moldovenii, iar rușii așa și rămâneau monolingvi, situație care nu s-a schimbat prea mult nici acum, în pofida faptului că statul le-a oferit rusofonilor posibilități largi de a învăța limba română. Încă pe timpul sovietic “bilingvismul armonios” arăta astfel: în 1989 în URSS 95,6 % din numărul rușilor din centrele urbane și 97,1 % de ruși de la sate nu cunoșteau o a doua limbă. Pentru comparație, în aceeași perioadă, 67,2 % din numărul moldovenilor de la orașe și 46,3 % din cei de la sate cunoșteau limba rusă [5, p. 119]. Unul dintre specialiștii în problemele bilingvismului național-rus și rus-național, M.N.Guboglo afirmă: “Este cazul să amintim că rușii din fostele republici unionale, la fel ca și valonii din Belgia și englezii din Irlanda, nu și-au dat osteneala să învețe limbile națiunilor titulare. Iar reformele lingvistice (din 1989 în fosta URSS) au constituit doar începutul pedepsei pentru atitudinea lor nepăsătoare” [Apud: 5, p. 119].

Poate că în alte foste republici unionale situația rușilor monolingvi este precară, însă în R.Moldova nici limbii ruse, nici vorbitorilor ei nu li se impun nici un fel de restricții – limba rusă se vorbește liber absolut peste tot și nicăieri nu este interzisă (spre deosebire de română! Vezi, de ex., ziarul *Flux* din 14.06.02, care comunică despre faptul că șoferilor unei firme de maxi-taxi li se interzice să vorbească românește cu dispeceratul și cu patronii, și acest caz nu este unic). Producția rusească de carte și de ziare este prezentă din abundență pe piața Republicii Moldova, iar numărul edițiilor și tirajele publicațiilor rusești depășesc de sute de ori indicele respectiv al edițiilor în limba română. La tarabele de cărți și la cele de ziare din centrul Chișinăului – care

sunt plasate în unele zone la fiecare 20-30 de metri – se vând numai cărți și ziare în limba rusă, iar puținele titluri românești se pierd ca o picătură într-un ocean de carte rusească.

Și spațiul audiovizualului este dominat în proporție de aproximativ 75 la sută de posturile de radio și televiziune care transmit numai în limba rusă. Iar faptul că sunt bine finanțate și au un personal de cea mai înaltă calificare le face competitive și deci foarte atractive pentru public, indiferent de opțiunile lui politice sau lingvistice, spre deosebire de majoritatea posturilor autohtone, care sunt depășite din toate punctele de vedere.

În condițiile în care limba rusă este în Republica Moldova absolut ca la ea acasă, tentativele de a-i acorda noi privilegii nu pot să nu stârneasă controverse. Prin oficializarea rusei ca limbă de stat vorbitorii acesteia vor fi scutiți de orice efort în cadrul comunicării – fie oficiale, fie non-formale, ei căpătând dreptul de a comunica fără nici un fel de probleme. Fără îndoială că se vor reduce din nou funcțiile limbii române și se va reveni (iarăși dăm înapoi!) la situația consemnată chiar de unul dintre cei mai fervenți apărători ai moldovenismului și limbii moldovenești, care scrie: „În anii 1945-1965 Republica Moldova a fost inundată de cadre de tot felul, venite din diferite colțuri ale URSS. Cadre de care în mod obiectiv republica avea nevoie. Cu toate că nu cunoșteau tradițiile și datinile moldovenilor, nu vorbeau moldovenește, aceste cadre rusofone au ocupat toate posturile de comandă în toate domeniile. Astfel s-a impus limba rusă. Au apărut primele simptome ale sindromului „fratelui mai mare”, se manifesta o falsă superioritate față de moldoveni, față de cultura lor, față de limba moldovenească. Aceste simptome au făcut să se mobilizeze forțele interioare ale etnosului majoritar băștinaș. Pe de altă parte, au prefigurat apariția repulsiei față de rusificare, fie și catifelată... Până în

ultimii ani limba moldovenească era exclusă din circuitul economic, financiar, tehnic, din sistemul administrativ de comandă” [6, p.184]. (Partea bună a lucrurilor autorul o vede în faptul că în această perioadă au fost deschise școli moldovenești, editate cărți și ziare etc., de parcă și acestea ar fi fost în exclusivitate meritul rușilor, pe când moldovenii stăteau cu mâinile în sân).

Bilingvismul, în special în Europa de Est, este mai curând o normă decât o excepție, însă problema este prea serioasă pentru a crede că prin decretarea rusei ca limbă de stat se va rezolva situația și se va ajunge la „bilingvismul real” râvnit de legiuitorii comuniști, în marea lor majoritate monolingvi. Problema este foarte puțin studiată în Republica Moldova, iar afirmațiile care se fac – că-i bine să știi mai multe limbi, că rusa este o limbă de cultură etc. sunt fraze generale și trebuie să recunoaștem că astăzi nu avem nici un studiu cât de cât serios al problemei, spre deosebire de alte țări, care acordă fenomenului o atenție foarte mare [a se vedea 7,8,9].

Bilingvismul implică, în afară de avantaje, și multe inconveniente, pe care vorbitorii basarabeni bilingvi le-au simțit de mult. Cel mai mare dezavantaj este faptul că vorbitorii bilingvi, fiind nevoiți să treacă permanent de la o limbă la alta, își periclitează abilitățile de comunicare, în primul rând, cele din limba maternă. Interferențele lexicale, fonetice, gramaticale sunt inerente în cazul bilingvismului, căci pe parcursul adoptării/învățării unei limbi străine, după expresia plastică a academicianului rus Lev Șcerba, are loc o luptă neîncetată și fără preget cu limba maternă, prin reprimarea activă a conștiinței lingvistice, ce se manifestă de obicei în cadrul comunicării în limba maternă [10, p. 8; 11, p. 6].

Limba română vorbită în R.Moldova demonstrează multiplele interferențe cu limba rusă, fapt conștientizat de către vorbitori, mulți dintre care au dificultăți cu limbajul

standard, atât în forma scrisă, cât și în forma orală. Trecerea de la un cod lingvistic la altul, iar în cadrul fiecărui cod de la un registru stilistic la altul generează o senzație de nesiguranță pentru vorbitori, care simt foarte puternic influențele aloglote. În special, pentru vorbitorii basarabeni, aceste „schimbări de macaz” sunt foarte numeroase: în funcție de situația de comunicare vorbitorul bilingv trebuie să treacă:

- de la limba română la limba rusă;
- de la limba rusă la limba română;
- de la varianta familiară la varianta standard în limba română;
- de la varianta simplă, incultă (prostorecie) a limbii ruse la cea oficială;
- de la varianta regională moldovenească la cea a românei standard.

Această diversitate de registre este foarte greu de stăpânit și de aplicat, lucru demonstrat în permanență de unele persoane publice, a căror vorbire agramată – și în limba română, și în limba rusă! – este mereu ținta atacurilor persiflante ale ziaristilor, dar, în afară de causticitatea presei, simplii cetățeni vor să-i audă pe conducătorii țării vorbind într-un limbaj îngrijit și cult. Cei care nu pot face față situației și nu pot depăși sindromul „greșelilor permanente” au un puternic sentiment de frustrare [a se vedea paragraful respectiv din 12]. Acest lucru îi determină pe unii să treacă la acțiuni extreme, cum ar fi totala neglijare a limbii române materne și trecerea la limba rusă, fie și stricată, sau adoptarea unei atitudini critice, intolerante față de cei care vorbesc românește, față de limba română și de „românizarea limbii moldovenești”, ca în următorul exemplu: „Tânărul sosit din România „civilizată” după studiile făcute acolo, dorind să demonstreze tot ce a fost învățat acolo, toarnă și tot toarnă din gură perle ale vorbirii românești. Rămânând muți de această „minune”, părinții se

străduiesc să-i între măcar cu ceva în voie odraslei lor, uitând de limba lor maternă, moldovenească, ca de una ce îi face de rușine, stâlcind cuvintele și acomodându-se stângaci la graiul românesc, încearcă să-i răspundă ceva. Aceasta îi trezește progeniturii românzate (sic!) un răs homeric și un dispreț față de părinții săi ca față de niște oameni de mâna a doua” (Comunistul, 08.02.02). Același autor consideră cunoașterea limbii române o fraudă, deplasând în mod eronat accentele din sfera intelectuală în cea socială, când afirmă: „Ruptura în relațiile sociale tradiționale ale generațiilor provocată de cumpăna lingvistică s-a răspândit asupra societății noastre în ansamblu. Astfel noi pretutindeni putem observa un astfel de fenomen răspândit: sfera nereproductivă este completată de tineri și tinere unicul merit al cărora este cunoașterea limbii române, cea productivă – de moldoveni și vorbitori de limbă rusă. Pe baza acestei diferențieri casta privilegiată a românofiilor a format o întreagă pătură socială, atribuindu-și o superioritate socială fictivă”. În virtutea unei asemenea „logici” e mai bine și mai „patriotic” să nu cunoști limba română și să te „trudești” tăcut în „sfera productivă”. Dar această ideologie comunistă scoasă de la naftalină nu ia în considerare faptul că toate ofertele de serviciu, făcute de firmele țării „civilizate”, la care se face referință atât de des, reclamă în mod obligatoriu cunoașterea bună a *trei limbi*, și anume româna (nu moldoveneasca), rusa și engleza. Astfel că pentru un bilingv basarabean capabil, inteligent și bine instruit la registrele mai sus enumerate se adaugă altele câteva și anume:

- trecerea de la limba română la limba engleză și invers;
- trecerea de la limba engleză la limba rusă și invers;

Situația de monolingvism reduce numărul de registre și, prin vehicularea constantă a unor modele corecte de exprimare, permanentizează

abilitățile comunicative ale vorbitorilor. Însușirea și utilizarea limbajului standard și a normelor limbii literare sunt mai facile într-un mediu monolingv, de aceea, intuitiv sau conștient, majoritatea studenților chestionați în această problemă pledează pentru un mediu unilingv: „Tinerii au fost întrebați în ce ambianță doresc să trăiască, să lucreze sau să studieze, în ce limbă ar dori să-și educe copiii, ce importanță atribuie limbii române în planurile lor de viitor. Răspunsurile arată că 42% dintre elevi și 59,9% dintre studenți doresc să locuiască într-un mediu exclusiv de limbă română, 9,6 și respectiv 15,1% - în unul bilingv. Pentru un mediu rusesc pledează o minoritate neînsemnată, iar pentru restul tinerilor problema mediului nu contează. 43,5% dintre elevi și 64,3% dintre studenți doresc să lucreze într-un colectiv numai de limbă română” [13, p. 21-22].

Starea de lucruri care există acum în Republica Moldova demonstrează că guvernarea actuală, în condițiile unei societăți poli-etnice puternic polarizate după principiul glotic, nu are o politică lingvistică foarte clară, bazată pe investigații științifice corecte și imparțiale, și nici o strategie care ar fi acceptată de întreaga societate civilă. Intențiile actualei puteri pot fi numai „ghicite” după unele acțiuni și declarații accidentale, care nu fac altceva decât să ațâțe din nou spiritele. Ultima dintre acestea a fost făcută de șeful cabinetului de miniștri de la Chișinău la 12.06.02, care a cerut excluderea din uzul funcționarilor, dar și din actele oficiale, a sintagmei „limba și literatura română”, pe motiv că are loc încălcarea Constituției care stipulează că limba statului nostru este moldovenească. Declarația nu a trecut neobservată, mai ales că a fost făcută în perioada examenelor de bacalaureat, când absolvenții liceelor susțineau examenul la Limba și literatura română și atitudinile critice nu s-au lăsat așteptate. Institutul de Lingvistică al AȘ a RM a combătut dur această manevră a premierului,

făcând o declarație în care se spune: „Poziția Institutului de Lingvistică rămâne neschimbată: denumirea corectă a limbii noastre este *româna*. Unitatea sub aspect lingvistic a R.Moldova și a României nu mai poate fi tăgăduită de nimeni, iar prin art. 13 din Constituție este consfințit un neadevăr” (Timpul, 21.06.02).

Problema statutului și a modului de funcționare a limbilor în Republica Moldova este una foarte delicată, cu consecințe politice greu de estimat sau chiar imprevizibile. De aceea este necesar să fie elaborată o politică lingvistică bine echilibrată, care să ia în calcul toate realitățile concrete și să fie echitabilă pentru toți cetățenii țării. Însă o asemenea strategie va putea fi pusă la punct numai atunci când opiniile și argumentele vor fi discutate calm și obiectiv de părțile oponente, iar deciziile luate nu vor avea caracter de surpriză sau afront adus uneia dintre părți. Numai pe calea dialogului poate fi găsit un „limbaj comun” al limbilor aflate în contact și în competiție.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Hobsbawm, E.J. **Națiuni și naționalism din 1870 până în prezent. Program, mit realitate**, Traducerea Diana Stanciu, Chișinău, Arc, 1997.

2. Meurs, W. P., **Chestiunea Basarabiei în istoriografia sovietică**, Chișinău, Arc, 1996.

3. Heitmann, Klaus. **Limbă și politică în Republica Moldova**, *Culegere de studii*, Chișinău, Arc, 1998.

4. **Actele legislative ale R.S.S. Moldovenești cu privire la declararea limbii moldovenești limbă de stat și revenirea la grafia latină**, Chișinău, 1990.

5. Млечко, Татьяна, **Языковой аспект интеграционных процессов; русско-национальное двуязычие в полиэтнической Республике Молдова**, – în “Moldova între Est și Vest: identitatea națională și orientarea europeană: Südosteuropa – gesellschaft. Universitat Leipzig-USM, Chișinău, 2001.

6. Stati, V. **Identitatea națională a moldovenilor în contextul sud-estic polietic european**, în: “Moldova între Est și Vest: identitatea națională și orientarea europeană”, Chișinău, 2001.

7. Romaine, Suzanne, **Bilingualism**, Oxford, 1995.

8. **Le bilinguisme en Belgique**, Le cas de Bruxelles, Bruxelles, 1984.

9. Harding, Edith; Riley, Philip, **The Bilingual Family. A handbook for parents**, Cambridge, 1993.

10. Щерба, Л.В., **Избранные работы по языкознанию и фонетике**, Л., 1958, Т. 1.

11. Кашкуревич, Л.Г. **Формирование универсальных умений билингва**, М., 1988.

12. Cărăuș, Tamara, **Republica Moldova: identități false, adevărate sau naționale?**, Contrafort, Chișinău, 2002, nr. 4-5, aprilie-mai.

13. Bochmann, Klaus, **Atitudinea lingvistică a tinerilor din Republica Moldova. Rezultatele unei anchete**, în “Moldova între Est și Vest: identitatea națională și orientarea europeană” Chișinău, 2001.

Alexei ACSAN

LIMBA MOLDOVENEASCĂ: REVENIREA LA ANOR- MALITATE

Nu bunul Dumnezeu a rânduit lucrurile astfel ca o parte considerabilă din viața intelectualului basarabean să fie dedicată luptei pentru limba maternă – expresie a conștiinței naționale...

În diverse perioade, pledoaria pentru această componentă fundamentală a națiunii s-a manifestat diferit: uneori, destul de pronunțat, alteori, tacit.

Spațiul rezervat nu ne permite să facem o trecere în revistă a etapelor de cristalizare în conștiința unei bune părți a cetățenilor din actuala Republică Moldova a glotonimului limba română, precum și a cauzelor de neacceptare de către alții a denumirii științifice a limbii noastre. Ar fi, credem, și un lucru inutil, dacă pornim de la premisa că numeroasele argumente invocate de savanți notorii în domeniul lingvisticii (a se vedea: **Limba română este Patria mea. Studii. Comunicări. Documente.** Chișinău, 1996) nu au fost luate în considerare, uneori fiind chiar desconsiderate, de unii politicieni, aflați, în diferite timpuri, la cârma statului cu numele Republica Moldova.

Revenind la anii 90 ai secolului

trecut, când mișcarea de eliberare națională a culminat cu desprinderea Republicii Moldova din componența imperiului sovietic, putem conchide că declararea suveranității și a independenței a fost posibilă și ca rezultat al luptei începute de intelectualitatea basarabeană pentru limbă, alfabet latin și tricolor.

Ce a urmat însă după aceasta? Multe și de toate!

În anul 1994 ne-am ales cu o nouă Constituție, lege fundamentală, în al cărei articol 13 (cifră ce aduce ghinion!) au fost consfințite următoarele:

Limba de stat a Republicii Moldova este limba moldovenească, funcționând pe baza grafiei latine.

Să analizăm detaliat componentele acestui articol și să încercăm să desprindem mesajele incluse aici.

Când politicieni de cel mai înalt rang ne cer respectarea Constituției la capitolul **denumirea limbii**, apare o întrebare firească: în ce țară Constituția reprezintă un tratat **științific** obligatoriu pentru toți, inclusiv pentru filologi?

Deoarece nu avem deocamdată răspuns la această întrebare și pentru a fi mai expliciti în discursul nostru, vom apela la unele noțiuni din teoria textului, amintind că orice enunț conține un mesaj cu o încărcătură semantică (**conținutul** enunțului), redat prin mijloace concrete de exprimare (**forma** enunțului). Aceeași teorie solicită crearea unei unități între **conținut și formă**.

Pornind de la conținutul mesajului inclus în art. 13 din Constituția Republicii Moldova, deducem o primă concluzie, și anume: limba de stat (corect: oficială) a Republicii Moldova nu este **rusa**, nici **engleza**, nici **franceza**, nici **germana**, nici **spaniola**, nici **chineza**, în consecință, nici una din limbile de circulație internațională. Pe de altă parte, limba oficială a statului nostru nu poate fi **ucraïneana**, **găgăuza**, **bulgara**, în sfârșit, **rusa**, adică nici una din limbile vorbite de minoritățile naționale conlocuitoare.

Mesajul de bază inclus în articolul 13 al Constituției este următorul: **limba oficială a Republicii Moldova**

este limba vorbită de populația majoritară a acestui stat, și nicidecum o altă limbă.

Chiar dacă pentru unii există o altă limbă mai importantă în viziunea lor, statul e obligat (și aceasta este o obligațiune **morală**, dar și **politică**) să protejeze, în primul rând, limba oficială (în pofida faptului că **denumirea științifică** nu coincide cu **denumirea**, să-i zicem, **ideologică**, inclusă în Constituție).

Dacă guvernanții înțeleg clar conținutul articolului 13, ei sunt datori să ceară să fie promovată, pe toate căile, anume această limbă, în orice domeniu de activitate publică din Republica Moldova. Or, situația actuală e cu totul alta. Din acest considerent, guvernanții de azi trebuie apreciați la capitolul **promovarea** limbii oficiale cu o notă nesatisfăcătoare, iar, în plan juridic, li se poate incrimina nerespectarea articolului 13 din Constituție.

Referitor la denumirea "limba moldovenească", asupra căreia factorii de decizie din Republica Moldova, vom aminti că în Constituție ea a fost inclusă contrar opiniilor savanților în domeniu, de aceea răspunsul la întrebarea pusă de noi mai sus privitor la faptul în ce țară Constituția reprezintă un tratat **științific** obligatoriu pentru toți, inclusiv pentru filologi, poate să și-l dea fiecare, în funcție de nivelul de pregătire generală.

În articolul 13, alineatul 1, mai este stipulat că limba oficială funcționează pe baza grafiei latine. Ceea ce putem deduce din această prevedere constituțională este că aici e vorba totuși de limba română, deoarece așa-zisa limba moldovenească era scrisă, în perioada sovietică, cu litere rusești (nu chirilice, nici latine).

Dacă e să tragem o concluzie favorabilă nouă, specialiștilor în domeniul filologiei, dar și guvernanților, aceștia din urmă trebuie să înțeleagă necesitatea imperioasă de schimbare a controversatului articol din Constituție în următoarea redacție:

Articolul 13. **Limba oficială a statului, funcționarea celorlalte limbi**

(1) **Limba oficială a statului Republica Moldova este limba vorbită de populația majoritară a**

țării. Limba oficială funcționează, în variantă scrisă, pe baza grafiei latine.

Se impun, credem, niște comentarii.

1. Acceptarea, în această redacție, a alineatului întâi din articolul 13 ar pune capăt controverselor generate de denumirea limbii.

2. Pornind de la premisa că pentru ambele tabere această problemă reprezintă ceva mai mult decât presupune logica normală a înțelegerii lucrurilor (moldoveneasca, nu româna și, invers, româna, nu moldoveneasca), excluderea denumirii limbii din Constituție și operarea cu noțiunea de **limbă oficială** ar constitui un prim pas în direcția concilierii istorice a părților ireconciliabile în aparență.

3. Constituția, nefiind un tratat științific, nu trebuie să includă noțiuni neacceptate, din varia motive, de toți cetățenii țării. Iar denumirea științifică a limbii, precum e și firesc, e stabilită de forul științific superior – Academia de Științe.

4. Odată exclusă din Constituție denumirea limbii, se creează o situație nouă, favorabilă **promovării** limbii oficiale a statului.

5. Noua situație creată îi va permite "moldovanului" să folosească glotonimul drag sufletului său și el nu va avea dreptul să-l atace pe "românul basarabean" atunci când acesta va utiliza denumirea științifică a limbii oficiale a statului.

6. În lucrările științifice, didactice și de altă natură, în școlile de toate gradele se va opera cu denumirea științifică a limbii noastre, ea fiind o disciplină de studiu, bazată pe realizările științei, nu un instrument de ideologizare primitivă.

7. În consecință, va dispărea denumirea impusă din motive politice, va triumfa rațiunea, bunul-simț, iar lucrurile vor reveni la normalitate.

Nu bunul Dumnezeu a vrut ca o parte considerabilă din viața intelectualului basarabean să fie dedicată luptei pentru limba maternă...

Ilinca ROȘCA

SUNTEM CE-AM FOST, VOM FI CE SUNTEM

Acei micuți care au participat, purtați în brațe de părinți, la marile evenimente de la 1989, construiesc astăzi ei înșiși baricade. Își iau examenul la o disciplină pe care nici un minister, nici un guvern, nici o justiție nu poate să o anuleze – conștiința. Mai mult de un deceniu ei au respirat aerul curățat de ideologia minciunoase, au cunoscut libertatea imaginației și a gândului, și-au format caracterele firești, nestingheriți de complexul teribil al inferiorității.

Protestele, începute în ianuarie anul curent în Chișinău, susținute de profesorii și tineretul studios din instituțiile de învățământ de toate gradele din capitală și din multe școli din alte localități ale republicii, întru apărarea limbii române și a istoriei neamului, au demonstrat încă o dată unora, care încearcă să jongleze cu cele mai dure și mai vulnerabile atribute ale ființei noastre naționale, că ne-am ridicat definitiv, că ceea ce crește după noi este rodul adevărului și al anilor lungi de credință și răbdare, că am lăsat în urmă povara fricii și a umilințelor și că nu mai acceptăm nici o cale de întoarcere.

Această nouă generație a unui nou mileniu, care simte cu inima și trăiește cu rațiunea drepturile sale și ale popoului său, este un element purificator în sângele copleșit de oboseală și deziluzii al neamului, este speranța noastră, a tuturor celor care, în drumul sisific pe care suntem condamnați să-l parcurgem, am pierdut din curaj, putere sau demnitate.

Drept contraargument pentru cei care consideră că tineretul care a protestat a fost manipulat, că a ieșit în stradă pentru bani, că este incapabil să înțeleagă problemele din societatea în care trăiește, prezentăm un sondaj de opinii, realizat printre elevii de la diferite licee, sondaj ce oferă o imagine uimitoare: o gândire matură și lucidă, o bună cunoaștere a realităților istorice, multă inteligență și sensibilitate, o adevărată și sinceră iubire de țară, suflete curate, necorupte, neîntinate de perfidie și duplicitate, precum și o extraordinară dorință de viață, de libertate, de comunicare și implicare.

Orice țară, orice stat care tinde spre prosperitate, spre progres, spre o societate deschisă, s-ar mândri cu astfel de copii, pentru că ei sunt soluția. Ei sunt mesagerii viitorului.

În aceste zile voi scrieți niște pagini de Istorie. Care este esența lor?

Grigore GARAZ, cl. XII, Liceul "D. Alighieri": Aș vrea ca acțiunile ce au loc la Chișinău să fie interpretate drept o tendință a noastră de a ne determina ca națiune și nu drept o simplă grevă.

Mihai URUSU, cl. XII, Liceul "D. Alighieri": Luptăm împotriva ideologiei comuniste, a rusificării și pentru consolidarea spiritului românesc în Basarabia.

Daniela ȚONU, Liceul "V. Alecsandri": Ne apărăm conștiința națională, care se formează și se dezvoltă pe baze lingvistice, literare și istorice. Fără această conștiință, existența unei națiuni este imposibilă.

Iana CHIRIAC, cl. XI, Liceul "V. Alecsandri": Poporul român de la începuturi trăiește în permanentă căutare de libertate și independență. Și astăzi de asemenea ne cerem Dreptatea!

Liuba CAVCALIUC, cl. XI, Liceul "V. Alecsandri": Aici și acum se pune în discuție viața noastră din prezent, trecut și viitor!

Mihaela CIOBANU, cl. VII, Liceul "Gh. Asachi": Nepoții noștri vor ști despre protestul nostru și cred că vor fi mândri că le-am apărât Istoria!

Otalía ONȚA, cl. X, Liceul "Gh. Asachi": Vrem să demonstrăm ingraților care au uitat de unde vin că românii sunt stăpâni la ei acasă!

Rodica CHELEA, cl. XI, Liceul "Ion Creangă": Noi vrem să îndreptăm cursul istoriei noastre spre democrație și progres.

Elena GHIDIRIM, Colegiul de Informatică: Vrem să ne menținem identitatea. Guvernanții actuali spun că zece ani au crescut copii pentru România. Dar de acum încolo, introducând "Istoria Moldovei" și studierea obligatorie a limbii ruse, pentru cine vor să crească copiii?

Natalia BUTENCO, Colegiul de Informatică: "Superiorii" noștri cred că noi nu știm ce vrem. Știm

foarte bine ce vrem. Suntem realiști. Aceste evenimente vor intra în istorie, dar numai de noi depinde cum vor fi comentate.

Marin MOVILEANU, Liceul "Prometeu": Vrem să ne demonstrăm nouă înșine și mai apoi lumii întregi că în "aste inimi curge sânge de roman" și că nu vom renunța niciodată la identitatea națională și la pământul strămoșesc.

Natalia CIOBANU, Liceul "Prometeu": Avem curajul să zicem "Nu!" comunismului din a cărui cauză au suferit părinții noștri!

Lia MACOVEI, Liceul "Prometeu": Noi nu vrem să ne purtăm sufletele sub mască!

"Limba Română – unica stăpână!" a fost una dintre cele mai sugestive lozinci scandate în Piața Marii Adunări Naționale. De ce nu ar putea fi stăpână limba moldovenească sau rusă?

Tatiana SPĂNU, cl. IX, Liceul "D. Alighieri": Limba moldovenească nu a fost și nu este decât o invenție a politicienilor, o minciună de sorginte stalinistă cu ajutorul căreia vor să ne întunece mințile, să ne facă să credem că suntem diferiți de frații noștri de peste Prut.

Grigore GARAZ, cl. XII, Liceul "D. Alighieri": Limba moldovenească nu există decât în art. 13 din Constituția Republicii Moldova, adoptată de către cei care nu vor să recunoască adevărata noastră identitate. Falsitatea respectivului articol poate fi argumentată simplu și de către oricine. Cine poate, de exemplu, traduce un text din română în moldovenească și viceversa. La fel cum nu există limba ardelenească, oltenească, nu există nici limba moldovenească, ci numai una: cea română. Deci, se mai poate pune problema ca o limbă ce nu există să fie stăpână!? Cât despre limba rusă, nu văd de ce un grup etnic ar avea dreptul și puterea să-și impună limba într-un stat ce nu le aparține?

Tatiana GARAZ, cl. IX, Liceul "D. Alighieri": Limba română este cea care va domni în inimile noastre, cu ea ne-am născut și cu ea vom muri. Limba rusă, fiind o limbă străi-

nă, nu are ce stăpâni pe pământurile noastre.

Ludmila GABER, cl. XI, Liceul "V. Alecsandri": Un popor care este din talpă român și prin ale cărui vene curge sânge de român nu poate vorbi decât o singură limbă. Unică! Aceasta este limba română. Nici nu poate fi vorba de limba rusă care nu știu de ce nu-și găsește loc în țara ei.

Daniela ȚONU, Liceul "V. Alecsandri": Limba română cu toate formele sale dialectale este depozitul sfânt al geniului național și în care se exprimă toate sentimentele poporului român. Ea este un simbol al națiunii noastre. Iată de ce doar Limba Română trebuie să fie stăpână.

Irina CEBAN, cl. X, Liceul "Gh. Asachi": Limba moldovenească este o invenție a neprietenilor noștri care, având scopuri politice, au încercat să ne facă să uităm de originile noastre. Pe un teritoriu locuit de români limba rusă este o intrusă.

Victor PETROV, cl. XI, Liceul "Ion Creangă": Limba moldovenească este un regionalism și este absurd să inventezi o limbă pe baza regionalismelor.

Călin ZAPOROJANU, cl. XI, Liceul "Ion Creangă": Dacă e să vorbim în termeni biologici, limba moldovenească este un mutant monstruos al limbii române. Vrem să vorbim limba maternă și nu o schimonosire jalnică a ei.

Cristina BAIU, cl. XII, Liceul "Ion Creangă": Există o singură limbă – română și un singur popor – român. Oare chiar, din patru în patru ani, trebuie să demonstrăm fiecărei guvernări acest lucru?

Alina GOLEHIN, cl. IX, Liceul "Ion Creangă": Limba română este o cetate misterioasă și trainică pe care nu va putea s-o distrugă nimeni, pentru că ea nu este zidită din var și cărămidă, ci are formă rotundă de horă, acoperiș de frunză verde, prăguri de dor și alean și inimile noastre cu sânge românesc.

Olga DANILOV, Colegiul de Informatică: De ce noi, populația majoritară și autohtonă, trebuie să învățăm limba câtorva procente de ruși care locuiesc pe pământul nostru?

Lia MACOVEI, Liceul "Prometeu"

teu”: Limba Română este simbolul continuității poporului român pe acest teritoriu românesc.

Probabil aveți colegi sau prieteni alolingvi. Le cunoașteți felul de a gândi. Ce-ar putea să-i determine să ne vorbească limba?

Ana BUȘAN, cl. X, Liceul “Gh. Asachi”: O metodă eficientă care i-ar determina pe colegii noștri alolingvi să vorbească românește este stabilirea unui cadru juridic adecvat pentru folosirea unei singure limbi de stat – cea română.

Stela ANDREI, cl. X, Liceul “Gh. Asachi”: O constituție mai strictă în acest sens și, nu în ultimul rând, dorința noastră de a ne impune valorile.

Rodica CHELEA, cl. XI, Liceul “Ion Creangă”: Ei nu ne vorbesc limba fiindcă noi vorbim limba lor. Doar atunci când noi cu adevărat ne vom iubi graiul și vom da dovadă de devotament față de el vorbindu-l, doar atunci ei vor fi determinați să ne cunoască și recunoască limba.

Olga ANGHELICI, cl. IX, Liceul “Ion Creangă”: În primul rând, respectul. Aflați pe un teritoriu istoric dintotdeauna românesc, ei sunt obligați moral, cel puțin din considerație pentru cei cu rădăcini aici, să vorbească în limba maternă a acestora, să le prețuiască valorile naționale și să nu intervină în soarta lor.

Elina PLEȘCA, cl. XI, Liceul “Ion Creangă”: Pe lângă faptul că limba română este o limbă armonioasă, bogată și melodioasă, ea este limba țării noastre, cea pe care ar trebui să o vorbească fiecare locuitor al acestui stat, oricând și oriunde. Și mai important este felul în care o vorbește, care trebuie să arate respect și cultură.

Linda PLĂCINTĂ, cl. VIII, Liceul “Gh. Asachi”: Mulți dintre prietenii mei alolingvi consideră că nu trebuie să fie introdusă limba rusă ca a doua limbă de stat, fiindcă oricum sunt multe școli și facultăți ruse.

Olga GURIȚANU, cl. VIII, Liceul “Gh. Asachi”: I-aș provoca să vorbească românește, iar dacă ar avea nevoie de ajutor, i-aș ajuta să vorbească în limba noastră.

Opinia cl. X, Liceul “Gh.

Asachi”: Dacă vor să le fie respectate drepturile, ei trebuie, la rândul lor, să respecte legile acestei țări. De ce un american, sirian, francez, neamț etc., aflați doar “în trecere” prin Republica Moldova, ne învață limba, iar un alolingv “de pe loc” nu vrea să cunoască limba statului al cărui cetățean este?

Tatiana GALERIU, cl. XI, Liceul “V. Alecsandri”: Eu le-am spus prietenilor mei că o dată ce locuiesc aici, trebuie să vorbească limba mea română, iar eu, dacă voi pleca la ei în țară, voi vorbi limba lor. Mie îmi sunt scumpe limba și istoria neamului meu, așa precum lor le sunt scumpe limba și istoria neamului lor.

Ana GARAZ, cl. XI, Liceul “V. Alecsandri”: Intelectul, cultura, bunul-simț îl pot determina pe un om să studieze limba țării în care trăiește.

Vitalina MOCANU, cl. X, Liceul “D. Alighieri”: Cred că alolingvii care trăiesc pe acest tărâm românesc ar trebui să spună mulțumesc că au o Patrie, un nume, aspirații și drepturi. Drept răsplată pentru țara care i-a primit la sânul ei, ar trebui să-i vorbească limba.

Grigore GARAZ, cl. XII, Liceul “D. Alighieri”: Folosirea limbii române în toate domeniile de activitate: industrie, în sferele de deservire și învățământ îi va determina pe alolingvi (indiferent de vârstă, sex, categorie socială) să învețe româna.

L. ISTRĂȚI, Colegiul de Informatică: Trebuie să creăm situația în care ei să fie nevoiți să ne vorbească limba.

Victor CERNELEAN, Colegiul de Informatică: Atâta timp cât se consideră superiori nouă, nu vor învăța limba română.

Constanța POPA, Liceul “Prometeu”: Reprezentanții grupurilor etnice din Republica Moldova trebuie să aibă conștiința de cetățeni ai acestui stat. Autoritățile ar trebui să prevadă un examen la limba română și la Istoria Românilor pentru toți cei care vor să locuiască pe acest pământ.

Alexandru COJOCARU, Liceul “Prometeu”: Totul depinde de comportamentul nostru. Dacă noi nu ne respectăm și nu ne iubim suficient limba și țara, cum ar putea ei să le respecte și să ne respecte?

Cum argumentați necesitatea de a studia "Istoria Românilor" și nu "Istoria Moldovei"?

Lilia SÂRGI, cl. X, Liceul "Gh. Asachi": Noi, românii dintre Prut și Nistru, formăm un singur popor cu românii de peste Prut. Acceptarea "Istoriei Moldovei" ar însemna renunțarea la trecutul nostru, la calitatea noastră de români. Cine își neagă izvoarele?

Antonina CULICOV, cl. X, Liceul "Gh. Asachi": Pornind de la afirmația lui Eminescu: "De la romani ne tragem, din Dacia traiană", suntem mândri de etnogeneza noastră.

Ina CIRIMPEI, cl. X, Liceul "Gh. Asachi": Istoria Moldovei este studiată în cadrul "Istoriei Românilor" și nu putem învăța "Istoria Moldovei" fără a cunoaște trecutul întregului popor român.

Tatiana SPÂNU, cl. XI, Liceul "D. Alighieri": Pentru că "Istoria Românilor" este istoria națiunii române din care facem parte, o istorie reală, nu una fictivă, impusă de guvernării comuniști. "Istoria Moldovei" nu reflectă pe deplin adevărul și nu cuprinde toate aspectele ce trebuie luate în considerare când abordăm problema trecutului.

Grigore GARAZ, cl. XII, Liceul "D. Alighieri": Un popor care nu-și cunoaște rădăcinile este unul pierdut (prost). Nu putem studia "Istoria Moldovei" fiindcă rădăcinile noastre își trag sevele din solul etno-lingvistic român. "Istoria Moldovei" este incompletă. Optez pentru studierea "Istoriei Românilor", pentru că ea caracterizează mai amplu, mai complex și mai real istoria strămoșilor noștri.

Mihai URSU, cl. XII, Liceul "D. Alighieri": În cadrul "Istoriei Românilor" se studiază istoria poporului nostru de la traci până în prezent. "Istoria Moldovei" cuprinde, după spusele unora (cei care încearcă s-o introducă în programa școlară), doar perioada din sec. 12-13 până în prezent. Eu însă vreau să cunosc istoria adevărată a neamului nostru de la începuturi.

Iana CHIRIAC, cl. XI, Liceul "V. Alecsandri": Pentru că "Istoria Românilor" vorbește despre istoria strămoșilor noștri care au luptat pen-

tru afirmare și de la care învățăm cum să ne apărăm interesele.

Ludmila GABER, cl. XI, Liceul "V. Alecsandri": Cum am putea noi, Tânăra Generație, să studiem o istorie inventată de niște persoane care au fost crescute și alimentate cu idei comuniste? Ar fi o nelegiuire ce ar călca în picioare sângele vărsat al strămoșilor noștri, amintirea lor și demnitatea noastră.

Magdalena PÂRȚAC, cl. IX, Liceul "Ion Creangă": Vrem să studiem istoria întregului nostru neam, nu numai a unui teritoriu (Basarabia), anexat de către Rusia țaristă la 1812.

Viorica GOBJILĂ, cl. X, Liceul "Onisifor Ghibu": Nu putem studia o istorie falsă a unui stat cu hotare false.

Olga ANGHELICI, cl. IX, Liceul "Ion Creangă": Istoria românilor este istoria părinților noștri, a noastră și va fi a copiilor noștri. Lăsați-i deci să crească în adevăr, să fie mândri de originile lor și să-i poarte în inimă și în gând pe acei care au făurit cu vitejie, demnitate și credință trecutul neamului.

Natalia BUTENCO. Colegiul de Informatică: "Istoria Moldovei" este o strategie a comuniștilor de a ne distruge ca popor.

Anastasia NANI, Colegiul de Informatică: Istoria se studiază la nivel de națiune și nu de teritoriu.

Constanța POPA, Liceul "Prometeu": Intenția guvernării comuniste de a introduce în școli obiectul "Istoria Moldovei" este încă o încercare de deznaționalizare și de instaurare a unui regim asemănător cu cel sovietic.

Elena GUȚU, Liceul "Prometeu": Istoria Moldovei ar trebui să înceapă de la 1991, de la declararea independenței Republicii Moldova. Istoria statului medieval și modern moldovenesc nu poate fi concepută separat de istoria tuturor românilor. În mare parte, de-a lungul timpului, statul nici n-a existat (fiind sub ocupație străină sau în cadrul României), de aceea se învață istoria poporului, nu a statului, dar poporul este român, nu "moldovenesc".

Sunteți o forță imensă care poate schimba lumea. Cum vă

imaginați societatea în care ați dori să trăiți? Credeți că Basarabia are un viitor?

Veronica OUMANJI, cl. XI, Liceul "V. Alecsandri": Societatea în care aş vrea să trăiesc trebuie să aibă în frunte persoane oneste, care țin cont de interesele și aspirațiile populației. Cred că Basarabia are un viitor dacă o vom salva de „laba roșie”, dacă nu, va rămâne să fie locuită de oameni muribunzi.

Iana CHIRIAC, cl. XI, Liceul "V. Alecsandri": Pentru a avea un viitor trebuie să fim uniți. Să ne afirmăm ca popor liber, democratic, capabil să ne impunem în fața altor popoare.

Ana GARAZ, cl. XI, Liceul "V. Alecsandri": Ar fi o societate în care dreptatea va servi drept temelie pentru istorie și un punct de plecare pentru toate acțiunile noastre. O țară în care oamenii au conștiință națională, drapel, imn, istorie, limbă care niciodată nu poate să moară.

Ludmila GABER, cl. XI, Liceul "V. Alecsandri": În ce privește viitorul Basarabiei, prea multe inimi și suflete sunt implicate, pentru ca acest teritoriu să nu aibă un viitor.

Tatiana GALERIU, cl. XI, Liceul "V. Alecsandri": Basarabia va avea viitor dacă de la conducerea ei vor pleca persoanele lacome și ne-iubitoare de patrie, iar frații și părinții noștri, plecați la muncă în străinătate, se vor întoarce acasă.

Marina DRĂGAN, cl. X, Liceul "Gh. Asachi": Da! Basarabia are un mare viitor. O societate demnă, bogată, inteligentă!

Marcela NICOLAESCU, cl. X, Liceul "Gh. Asachi": Doar noi putem schimba societatea în care trăim, să refacem economia, să avem o țară democratică.

Domnica GRĂU, cl. XII, Liceul „D. Alighieri”: În primul rând avem nevoie de un climat favorabil pentru investiții străine. Vreau să trăiesc într-o societate fără șomaj și sărăcie. Dar pentru a ajunge aici trebuie să lucrăm mult și asiduu.

Diana ANDONI, cl. XII, Liceul "D. Alighieri": Cred că anul 2002 este un an de cotitură, decisiv pentru Basarabia!

Grigore GARAZ, cl. XII, Liceul "D. Alighieri": Noua generație va crea baza unei societăți ai cărei reprezentanți vor cunoaște temeinic răspunsurile la întrebările: de unde venim, ce e necesar să facem astăzi și unde vom merge mâine?

Vitalina MOCANU, cl. X, Liceul "D. Alighieri": Basarabia va avea un viitor doar atunci când guvernul va fi conform naturii celor pe care îi guvernează: „școala principiilor este morala poporului”.

Cristina BOTIN, cl. XII, Liceul "Ion Creangă": Basarabia va avea viitor dacă noi îl vom construi. Și ca să ne pară bomboana mai dulce, trebuie să luăm mai întâi niște pastile amare. Perioada actuală e una de tratare. Mai întâi înlăturăm microbii, apoi vedem noi ce mai facem.

Victor CERNELEAN, Colegiul de Informatică: Nu vom avea nici un viitor atâta timp cât vom tolera o conducere coruptă, incapabilă și analfabetă.

Oxana ARVINTE, Liceul "Prometeu": O societate în care se respectă libertatea și drepturile omului, care oferă posibilități de realizare profesională.

Constanța POPA, Liceul "Prometeu": Trebuie să ne creăm un viitor acasă. Pentru mulți tineri plecarea peste hotare este unica șansă de a realiza ceva în viață. Este trist că nu poți să te afirmi în țara ta!

Alexandru COJOCARU, Liceul "Prometeu": Pe parcursul ultimului deceniu s-au comis greșeli mari care au adus Moldova într-o stare deplorabilă. Sunt convins că putem îmbunătăți viața în republica noastră. Cel puțin avem datoria de a încerca să facem acest lucru.

Aprilie 2002

Silviu BEREJAN: 75*
Schiță omagială

<i>Cuvinte de salut. Viorel BARBU, Dan MĂNUCĂ, Revista "Limba Română".....</i>	24
<i>I. La catedra de filologie și pedagogie ... a omeniei (Gheorghe POPA)</i>	25
<i>II. Curriculum vitae</i>	32
<i>III. Silviu Berejan "lingvistul cel mai de seamă din Republica Moldova".....</i>	33
<i>Aprecieri</i>	33
<i>Omagii</i>	40
<i>Interviuri</i>	48
<i>Cu Alexandru Bantoș ("Denumirea limbii noastre e cea știută de toată lumea – română")</i>	48
<i>Cu Gheorghe Popa și Nicolae Leahu ("Am căutat să fac din lingvistică un fel de matematică")</i>	50
<i>Cu Tatiana Rotaru ("Lingvistica nu m-a făcut fericit")</i>	53
<i>Cu Alexandru Bantoș ("Limba oficială în orice stat este, de regulă, una singură...")</i>	55
<i>Cu Ion-Horia Bârleanu ("Limba română este singura limbă literară din această zonă a romanității orientale")</i>	57
<i>IV. Relațiile dintre doi lingviști "... porniți de pe plaiuri moldovene" (Gh. POPA)</i>	61
<i>V. Bibliografie (Ediție aparte în colecția "Biblioteca revistei "Limba Română")</i>	

* Compartimentul revistei, dedicat remarcabilului lingvist Silviu Berejan, a fost îngrijit și pregătit pentru tipar de către discipolul său prof. dr. Gheorghe Popa, Universitatea Pedagogică "Alecu Russo" din Bălți, pentru care fapt redacția îi aduce cuvenitele mulțumiri.

**Acad. Viorel BARBU,
Președintele Filialei Iași a A.R.:**

„Ieșenii prețuiesc în mod deosebit faptul că, în calitate de director al Institutului de Lingvistică, ați asigurat, din 1991, stabilirea unor legături interacademice fructuoase ale cercetărilor din domeniul lingvisticii, din Republica Moldova cu cei din România <...>, legături trainice, care au dus la rezultate pe care le prețuim, au fost stabilite și cu specialiștii de la Iași din domeniul literaturii, etnologiei și folclorului.

Mărturiile le reprezintă numeroasele manifestări științifice organizate în comun, la Chișinău și la Iași (sesiuni anuale ale celor două institute, programul *Graiuri românești de la est de Carpați*, „Zilele academice ieșene”) sau, pe plan editorial, articolele și studiile tipărite de filologii ieșeni în publicația de profil de la Chișinău a Academiei de Științe a Republicii Moldova. În mod deosebit, din această perspectivă, apreciem ediția critică Eugen Coșeriu, *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică* (Chișinău, Editura „Știința”, 1994), realizată de acad. Silviu Berejan împreună cu cercet. șt. princ. dr. Stelian Dumistrăcel și colaborarea lexicografilor de la Chișinău cu cerc. șt. princ. dr. Ioan Oprea la redactarea *Dicționarului explicativ uzual al limbii române* (Chișinău, Editura „Litera”, 1999).

Filiala Iași a Academiei Române dă o înaltă prețuire acestei activități a Dvs. de stabilire, fundamentare și desfășurare a colaborării <...> în domeniul dialectologiei, al toponimiei, al lexicologiei și al lexicografiei”.

**Prof. univ. dr. Dan MĂNUCĂ,
Directorul Institutului de Filologie Română
“Alexandru Philippide” al A.R.:**

„Aruncînd un arc peste timp, mă întorc în urmă cu peste un deceniu, cînd am avut onoarea de a vă cunoaște și privilegiul de a așeza împreună bazele unei colaborări constante și fructuoase între Institutul de Lingvistică al Academiei de Științe a Republicii Moldova și Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide” al Academiei Române. Am putut aprecia, încă de atunci, înaltul dumneavoastră profesionalism și constanta dumneavoastră energie, însușiri pe care le-ați demonstrat, cu prisosință, cu prilejul consfătuirilor științifice, organizate sub egida celor două institute <...>.

Cuvintele noastre exprimă convingerea dintotdeauna a cercetătorilor științifici de la Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”, care, dacă îndrăzneala nu trece de marginile adîncului respect pe care vi-l poartă, vă numesc și prietenul lor <...>.”

Revista “Limba Română”:

“Energic și perseverent, harnic și laborios, sincer, drept și încrezător în alt destin al basarabenilor, Silviu Berejan a lucrat cu migală, pe tot parcursul vieții, la consolidarea zidurilor cetății cu numele **LIMBA ROMÂNĂ**. La victorii, ca și la bătălii pierdute, a știut să rămână Om, convins fiind că, în fine, învinge cel care este capabil să escaladeze munții incertitudinilor, ai ezitărilor, ai pizmei și ai hărțuirilor de moment. Acad. Silviu Berejan a avut în față orizontul limpede al graiului matern. Spre el a mers ca spre o mîntuire, traversând un drum lung și sinuos, purtând pururi în suflet speranța împlinirilor”.

I. LA CATEDRA DE FILOLOGIE ȘI PEDAGOGIE ... A OMENIEI

Domnul Silviu Berejan s-a născut într-o familie de învățători modești, “obișnuiți învățători de școală românească” [1, 52]. Astăzi Dumnealui e un remarcabil om de știință, cunoscut nu numai în republică, dar și în comunitatea lingvistică internațională. Suportul unei atare afirmații rezidă, în primul rând, în însăși opera științifică a lingvistului S. Berejan, diversă sub aspectul problematicii abordate, impunătoare sub aspectul cantității, profundă sub aspectul calității. Cele circa 400 de publicații (inclusiv 3 monografii, 4 dicționare, 6 manuale) demonstrează cu prisosință că cercetătorul S. Berejan, deși neîncercat de ambiții vane, dar evitând tentația de a merge pe căi bătătorite, dă preferință chiar din start aporiilor lingvistice, manifestă curajul de a părăsi punctele de vedere tradiționale, vădește cutezanța de a emite opinii eterodoxe și, nu în ultimă instanță, acribie filologică, propunând soluții judicioase privind complicate probleme teoretice de lingvistică generală, romanistică, lingvistică comparată, lexicologie, semasiologie, lexicografie, gramatică, stilistică, istorie a limbii ș.a.¹

Despre contribuția substanțială la studiul fenomenelor glotice și despre individualitatea gândirii lingvistice a prof. S. Berejan ne vorbesc anumite realități de care nu orice lingvist a avut parte: citarea abundentă a lucrărilor editate (a se vedea cărțile de profil și revistele RLȘL și LR), recenzarea lor în literatura de specialitate², invitarea frecventă la diverse întruniri științifice, participarea directă la manifestări unionale (din fosta U.R.S.S.) și internaționale, aprecierile elogioase ale ideilor lansate de Domnia sa în lucrări de referință sau în vasta corespondență pe care a purtat-o de-a lungul anilor, solicitările scrise sau orale de “a-și da părerea” sau de a se reține “numai pentru o clipă” în mijlocul celor ce au îmbrățișat ca principală preocupare lingvistica (aceștia roind în jurul Domniei sale că în grădina lui Akademos). Știa ce știa conaționalul nostru nepereche în lumea științei mondiale E. Coșeriu care, în avizul de susținere a candidaturii omagiatului la alegerile pentru titlul de membru plin al Academiei de Științe din Moldova, menționa: “Meritele dlui Berejan în domeniul lingvisticii sînt incontestabile și unanim recunoscute în știința națională și internațională. Dl Berejan este astăzi savantul cel mai de seamă din Republica Moldova în acest domeniu, și, anume, atît în ce privește lingvistica generală (mai ales semantica), cît și în ce privește lingvistica românească, atît sincronică, cît și diacronică” [6, 59].

În literatura de specialitate din Moldova s-a scris și s-a vorbit deja cu diverse ocazii despre activitatea științifică a acad. S. Berejan, dar s-a făcut acest lucru, cu preponderență, în baza lucrărilor publicate în republică (monografii, dicționare, manuale, studii din reviste și culegeri, articole de cultivare a vorbirii, de popularizare a științei, de publicistică etc.). Cu alte cuvinte, s-a scris și s-a vorbit despre o activitate ce s-a desfășurat, cum se zice, “în văzul publicului larg”. Dar, afară de aceasta, a existat și există o activitate lingvistică, cunoscută doar unor cercuri de specialiști și desfășurată, mai ales, în afara republicii – rezulta-

¹ Intuind din timp, chiar de la începutul activității sale științifice, că numai “pe acest plan, vorba prof. E. Coșeriu, era posibil dialogul cu lingvistica europeană” [2, 162].

² De exemplu, la timpul apariției lor, numai monografiile *Contribuții la studiul infinitivului moldovenesc* (1962) și *Семантическая эквивалентность лексических единиц* (1972) s-au bucurat de 29 de recenzii și prezentări în literatura de specialitate (în limbile “moldovenească”, română, cehă, franceză, germană, rusă, ucraineană). A se vedea, de asemenea [3, 6-7], [4, 50-59], [5, 67-69].

1934, mănăstirea Vărativ, jud. Neamț. La 7 ani cu mama și bunica.

10 mai 1940, Chișinău. Liceenii-străjeri (în uniformă) în așteptarea prințului moștenitor Mihai I.

25 mai 1940, Chișinău. Viitorul lingvist S. Berejan, „rătăcit” printre desenații (inclusiv Glebus Sainciuc).

1948. Trei generații ce au precedat lui S. Berejan: tata, unchiul, bunicul și un verișor.

1959. Fotografie pentru perfectarea actelor de a pleca în Belgia pe care n-a văzut-o... nici astăzi.

1958. Zoe Berejan, sprijinul dintotdeauna al domnului academician.

1964, Cernăuți (de la stînga spre dreapta): T. Iliășenco, I. Mocreac, S. Berejan, I. Osadcenco

tele căreia, dacă ar fi scrupulos “adunate”, ar cuprinde și ele, indiscutabil, multe sute de pagini. Anticipînd înșiruirea unor date de ordin cronologic și geografic, a unor nume de localități și de personalități, putem susține, fără exagerare, că S. Berejan ar rămâne în istoria lingvisticii, și nu numai a celei românești, chiar dacă travaliul lingvistic al D-sale s-ar fi constituit doar din articole, teze, rezumate, referate, rapoarte, comunicări, cronici, luări de cuvînt, publicate în literatura de specialitate de peste hotarele Moldovei. Începînd cu primele teze (*Литературный язык и его лексическое богатство*) apărute în limba rusă (Cernăuți, 1958)³ și cu primul articol (*Asupra prepoziției a cu infinitivul*) apărut în limba română în revista *Cercetări de lingvistică* (Cluj, 1958) și terminînd cu ultima conferință (*B. P. Hasdeu – precursor al ideilor saussuriene în spațiul lingvistic românesc*) ținută la Universitatea bălțeană (mai 2002), numele lingvistului basarabean S. Berejan “va poposi”, de-a lungul anilor, pe paginile revistelor *Известия АН СССР, Вопросы языкознания, Филологические науки, Известия на Института за български език при Българската АН, Memoriile Academiei Române, Revue roumaine de linguistique, Cercetări de lingvistică, Philologica Pragensia, Beiträge zur romanischen Philologie* sau va fi inclus în *Проблемы..., Материалы..., Тезисы..., Abstracts..., Résumé..., Riassunti..., Proceedings..., Vorträge..., Akten...* și multe alte publicații lingvistice de prestigiu din Est și din Vest. A se vedea *Bibliografia acad. S. Berejan*.

E un caz unic în republica noastră cînd un lingvist să fi participat la atîtea întruniri științifice (din republică și din fosta Uniune) și la atîtea foruri internaționale (congrese, colocvii, simpozioane, conferințe, seminare, consilii, sesiuni, ședințe de lucru, “mese rotunde”), precum e unică și geografia de desfășurare a acestor manifestări: Armenia (Erevan, 1986; Djermuk, 1988), Azerbaidjan (Baku, 1988), Rusia (Kalinin, 1986; Maikop, 1986; Moscova, 1974, 1980, 1981, 1982, 1985, 1988, 1989, 1991; Novosibirsk, 1974; Sankt-Petersburg, 1964, 1975, 1986; Ufa, 1985; Vladivostok, 1982, 1987; Voronej, 1991; Voronovo, 1984; Zvenigorod, 1981, 1983, 1986, 1987, 1991), Germania (München, 1993; Heidelberg, 1995; Jena, 1995; Leipzig, 1996); Gruzia (Tbilisi, 1971, 1977), Italia (Torino, 1995), Franța (Grenoble, 1996), România (Brașov, 1997; București, 1991, 1994, 1998, 1999; Cluj-Napoca, 1994, 1998; Constanța, 1997; Iași, 1991, 1992, 1993, 1994, 1996, 1997, 1999, 2000, 2001; Reșița, 1997; Roman, 1995; Suceava, 1992, 1993, 1995, 1997, 1999, 2001; Timișoara, 1991, 1998; Tîrgoviște, 1997), Spania (Santiago de Compostela, 1993, 1999), Ucraina (Cernăuți, 1958, 1966, 1986, 2000; Kiev, 1980; Lvov, 1980; Kirovograd, 1987), Uzbekistan (Samarkand, 1971, 1987). Firește, această listă e departe de a fi completă, ea putînd fi continuată mai ales prin enumerarea centrelor științifice din Occident unde, pînă în anii 90, nu i s-a permis plecarea din motive politico-ideologice (cu toate acestea, lista în cauză e suficientă pentru a ne da seama de prezența științifică rodnică a prof. S. Berejan pe arena mondială).

S. Berejan e solicitat, de timpuriu, nu numai să participe în calitate de raportor la diverse manifestări, dar și să îndeplinească, concomitent, în cadrul întrunirilor științifice, diferite funcții: secretar de secție, președinte de ședințe, moderator. De exemplu, încă în 1967, conduce la Conferința unională de romanistică de la Minsk, împreună cu reputatul lingvist rus R. A. Budagov, secția “Probleme de tipologie a limbilor înrudite”.

Personal a fost de mai multe ori animatorul și organizatorul unor atare întruniri (de exemplu, al Simpozionului unional “Probleme teoretice de semantică și de reflectare a acesteia în dicționarele monolingve”, 1979; al Conferinței ști-

³ Ca atare, S. Berejan s-a lansat pentru prima dată în incomensurabila operă de studiere a limbajului uman cu aproape 50 de ani în urmă prin publicarea, în anul 1954 a unei recenzii (în colaborare) [7, 51-55] și în anul 1955 a primului articol de cercetare [8, 23-28].

intifice "Limba română este numele corect al limbii noastre", 1995; al Colocviului Internațional "Lecturi coșeriene", 1998 ș.a.).

Acad. S. Berejan a contribuit substanțial la pregătirea de noi cercetători în domeniul lingvisticii. Domnia sa a fost conducător științific (la 17 doctoranzi), consultant științific (la 5 competitori), referent oficial (la 14 teze de doctor), autor a câteva zeci de avize la disertații și rezumate ale disertațiilor.

Cu toate că nu ne-am pus drept scop să trecem în revistă numeroasele aprecieri ale specialiștilor privind aportul considerabil al prof. S. Berejan la studierea multiplelor aspecte ale limbii ca obiect de cercetare științifică, totuși considerăm oportun a invoca cel puțin încă una din aceste aprecieri.

Cunoscutul lingvist rus (ulterior, director al Institutului de Limbă Rusă din Moscova) Iu. N. Karaulov, membru corespondent al A. Ș. a U. R. S. S., încă în 1976, analizând elaborarea noțiunii de sistem lexico-semantic în lingvistica sovietică, menționa că, după lucrările lui Șcerba, Vinogradov, Smirnițki, Budagov, Ahmanova, următoarea etapă în dezvoltarea lexicologiei naționale a fost determinată de două momente: în primul rînd, de amploarea și succesele importante ale lucrului lexicografic în țară; în al doilea rînd, *de rezultatele considerabile obținute în domeniul teoriei* (aici și mai jos evidențierile ne aparțin. – Gh. P.) – atît în direcția dezvoltării de mai departe a noțiunii de sistem lexico-semantic (*lucrările semnate de Ufimțeva, Șmeliov, Berejan ș.a.*), cît și în direcția aplicării unor noi metode de cercetare în lexicologie" [9, 12]. Este o apreciere de care nu s-au învrednicit prea mulți lingviști de la periferia fostei Uniuni Sovietice, căci, precum se vede, după ce numește șapte lingviști ruși de mare prestigiu din Moscova și Sankt-Petersburg, autorul le alătură, ca om de știință ce a contribuit în mod real la dezvoltarea teoriei lexicologice naționale, și un lingvist român din Chișinău!

În unul dintre interviurile sale S. Berejan face următoarea confesiune: "... *nu regret totuși viața trăită, căci, la urma urmei, am studiat și mi-am apărat, cît și cum am putut, limba neamului. Și asta vreau s-o afirm acum, înspre apusul vieții, deschis: am iubit întotdeauna limba și neamul* (evid. n. – Gh. P.) și anume aceste sentimente mi-au insuflat energie și putere de rezistență" [6, 60]. Aceste "sentimente", indiscutabil, cunoscute prea bine vigilenților nu numai de la Chișinău, dar și de la Moscova, nu i-au împiedicat pe savanții de bună credință (ne referim la perioada de pînă la 1989) să-l aleagă membru al diferitelor foruri academice din fosta Uniune ("Consiliul de lexicologie și lexicografie", "Consiliul de teorie a lingvisticii sovietice" ș.a.), precum nu i-au împiedicat să-l admită în calitate de participant la o serie de manifestări nu numai unionale, ci și internaționale, cum au fost Congresele X, XII și XIV ale lingviștilor (de la București, Viena, Berlin), Congresele XII-XIV și XVII de lingvistică și filologie romanică (de la București, Québec, Napoli și Aix-en-Provence), Congresul III european de lexicografie (de la Budapesta) ș.a.

Poate și dumnealui încearcă astăzi un sentiment de nedumerire: cum de a reușit să treacă peste impedimentele ridicate de regimul timpului? Am spus "poate", deoarece nativul "chiparos" (or, S. Berejan, conform zodiacului, face parte din această categorie) supraviețuiește în mod firesc în condiții care altora li s-ar fi părut de nesuportat.

Consemnările de mai sus ar putea fi completate cu încă un moment, nici pe departe lipsit de importanță: în pofida restricțiilor nedecarate, dar caracteristice perioadei de intimidare de pînă la 1989, prof. S. Berejan întreține permanent legături științifice (prin schimb de scrisori, cărți poștale, reviste, extrase, cărți) cu o serie de lingviști din diferite țări (mai detaliat, a se vedea cap. IV. *Relațiile dintre doi lingviști "... porniți de pe plaiuri moldovene"*). Oare nu acest "moment" și nu "sentimentele" de care am amintit mai sus au întîrziat metodic avansarea în posturi, alegerea în rândurile membrilor academiei și, în genere, medalierea remarcabilului nostru lingvist? (dacă ne referim la perioada, în special, de pînă la anii '90, avem tot temeiul să ne întrebăm și noi ca N. Esinencu: "Cine i-o fi pîrînd medaliile?"). De fapt, despre aceste "întîrzieri" ne împărtășește

ceva chiar dumnealui: “*Lingvistica de la noi, cea care se încadra în “Frontul ideologic”, m-a ținut mereu în tagma celor neagreați de puterea oficială și m-a obligat să accept în tăcere mulți ani la rînd că româna din Moldova Sovietică este altceva decît româna din celelalte regiuni românești, strecurînd numai în subsidiar ideea că e tot română ... Și încă ceva: dacă aș lua-o tot în lingvistică de la început, aș prefera să fiu apreciat exclusiv de specialiști, nu de șefi (prin prisma politico-ideologică)”* [6, 60]. O doleanță nevinovată, deși e rostită cu regret și durere!

În contextul celor spuse, cititorii ar mai trebui să știe suplimentar că, în genere, acad. S. Berejan e un om – și acest lucru îl pot confirma fără ezitare toți cei care îl cunosc – care manifestă indiferență față de calomniile sau suspiciunile, iartă atitudinea ingraților sau a celor recalctranți la adevărul științific, pentru că “*să se ia la hartă meschină cu oamenii neștiutori, rău intenționați sau, pur și simplu, necinstiți în acțiuni nu are nici un rost*” [6, 59]. Lesne se poate conchide că omul și savantul S. Berejan a însușit de minune preceptul napoleonian: “Oamenii pot fi nedrepti cu mine, îmi este suficient că sînt nevinovat”.

În numele dreptății, s-ar cuveni să aducem lumină în ceea ce privește recunoașterea / nonrecunoașterea oficială⁴ a meritelor acad. S. Berejan. Vom face acest lucru reproducînd în extenso observațiile lui N. Mățaș: “N-aș vrea să se creadă că omului de știință și de omenie Silviu Berejan nu i s-au recunoscut meritele și calitățile. I s-au recunoscut, însă mai degrabă tacit sau cu jumătate de gură. Sau, în cel mai bun caz, cu foarte mare întîrziere. Judecați și dumneavoastră, dragi cititori: în timp ce unii extrem de săraci cu duhul și cu zestrea spirituală, fără să aibă susținută a doua teză de doctorat, fără lucrări de referință sau chiar niște amărîte de broșurele, să nu mai aduc vorba despre vreo urmă de școală, se căpătuiseră peste noapte din partea regimului pe care-l slujeau cu fidelitate de sclav cu titlul de academicieni plini, Domnia sa, doctor în științe și doctor habilitat, cu o operă recunoscută și apreciată la Moscova, Kiev, Sankt-Petersburg, Varșovia, Praga, Sofia, nu se învrednicise de acest titlu. Pentru acceptarea în rîndul „nemuritorilor” i se cerea o „nimica toată”: să contracareze fulminantele acțiuni de revendicare din partea maselor (inclusiv din partea Institutului de Lingvistică pe care îl conduce) a recunoașterii de către oficialitățile de-atunci a unității de limbă moldo-române, a necesității de a reveni la grația latină și de a-i atribui statut de limbă de stat la ea acasă limbii lui Creangă și Eminescu. Puțină lume știe cît de mult s-a frămîntat viitorul pe atunci, actualul academician Silviu Berejan, cît de mult s-a zbătut Domnia sa între umilitoarea pentru o fire atît de sensibilă propunere, machiavelică, sata-nească propunere de a pactiza cu forțele răului și fireasca, omenească dorință a trudnicului în sudoarea frunții de a-i fi pur și simplu recunoscute meritele” [10, 168].

În însemnările de față ne-am văzut obligați să vorbim atît despre publicațiile propriu-zise în domeniul științei limbajului, cît și despre “nescrisele cărți” ale acad. S. Berejan și am făcut acest lucru din mai multe considerente.

P r i m o: “zestrea” științifică a oricărui savant, în genere, iar a dlui S. Berejan, în special, se constituie nu numai din publicații, ci și, poate chiar înainte de toate, din cele realizate “în afara celor date publicității” și deci trebuie urmărită și pusă la cîntar și această activitate.

S e c u n d o: numai cunoașterea completă a activității lingvistice – nu doar a celei “din interior”, dar, mai ales în cazul dat, și a celei “din exterior” – ne-ar putea explica de ce lingvistul nostru este atît de mărinimos elogiât, frecvent citat, înalt apreciat, tradițional invitat, mult solicitat.

⁴ Subliniem *oficială*, deoarece recunoașterea “neoficială”, adică din partea specialiștilor-lingviști, nu poate fi pusă la îndoială.

Tertio: "cartea de vizită" a științei lingvistice din Moldova, așa cum apare ea în alte țări și chiar pe alte meridiane – noi, cei de la baștină, mândrindu-ne, firește, cu acest lucru –, o datorăm în cea mai mare parte autorității științifice a academicianului Silviu Berejan.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. ... *Am căutat să fac din lingvistică un fel de matematică* / Gh. Popa și N. Leahu în dialog cu acad. Silviu Berejan // Semn, 2000, nr. 1-2.
2. *Lingvistica integrală* / Interviu cu Eugeniu Coșeriu realizat de Nicolae Sarmandu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996.
3. I. Ețcu, *Silviu Berejan: omul, savantul, cetățeanul* // RLȘL, 1997, nr. 3.
4. A. Ciobanu, *Academicianul Silviu Berejan – gramatist (În jurul unor probleme controversate de sintaxă)* // RLȘL, 1997, nr. 3.
5. O. Vințeler, *Contribuția academicianului Silviu Berejan la studierea sinonimiei* // RLȘL, 1997, nr. 3.
6. *Denumirea limbii noastre e cea știută de toată lumea – română* / Interviu cu S. Berejan // LR (Chișinău), 1995, nr. 3.
7. *O operă lexicografică de preț* / Coautor A. Dîrul. – [Recenzie la:] Русско-молдавский словарь / Red. A. Borșci, N. Corlăteanu, E. Russev. – Moscova, 1954, 836 p. // ÎS, 1954, nr. 12.
8. *Unele observații cu privire la infinitivul moldovenesc* // ÎȘUSC, 1955, vol. 18 (Filologie).
9. Ю. Н. Караулов, *Общая и русская идеография*, Москва, Изд-во Наука, 1976.
10. N. Mățaș, *Vom mai ajunge să culegem ghiocelii* // LR (Chișinău), 1997, nr. 3-4.

Prof. dr. Gheorghe POPA

Mai 2001. Între colegi, la cea de-a 10-a aniversare a revistei "Limba Română".

II. CURRICULUM VITAE

Născut la 30 iulie 1927 în comuna Bălăbănești, plasa Vadul lui Vodă, jud. Lăpușna (azi – jud. Chișinău).

Studii. În 1938 școala primară din s. Valea Perjei, jud. Tighina; 1938-1944 liceul "B. P. Hasdeu" din Chișinău; 1944-1945 – studii în refugiu la liceul "C. D. Loga" din Timișoara; 1945-1946 – școala rusă de cultură generală din Comrat; 1946-1947 – școala moldovenească nr. 1 din Chișinău; 1947-1952 – Facultatea de Istorie și Filologie a Universității de Stat din Chișinău (inițial înscriindu-se la Institutul de Arhitectură din Odessa, apoi la Facultatea de Fizică și Matematică a Universității de Stat din Chișinău); 1952-1956 – specializare la doctorantură în cadrul aceleiași universități.

Grade și titluri științifice. Doctor în filologie (1956, Universitatea de Stat din Chișinău); doctor habilitat în filologie (1972, Institutul de Lingvistică din Moscova al A. Ș. a U. R. S. S.); profesor universitar (1979, Universitatea de Stat "Al. Russo" din Bălți); membru corespondent al Academiei de Științe din Moldova (1989); membru titular (academician) al Academiei de Științe din Moldova (1992); membru de onoare al Institutului de Lingvistică "Iorgu Iordan" din București al Academiei Române (1999); Doctor Honoris Causa al Universității de Stat "Al. Russo" din Bălți (1999).

Activitate de cercetare și de coordonare. Cercetător superior la Institutul de Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a A. Ș. din fosta U.R.S.S. (1956-1958); secretar științific (1958-1961); șef al sectorului Istoria limbii (1961-1978); șef al secției Lexicologie și Lexicografie (1978-1987); director al Institutului (1987-2000); academician coordonator al Secției de Științe Umanistice a A. Ș. a Republicii Moldova (1991-1995).

Domenii de cercetare. Limba română (gramatică, lexicologie, lexicografie, stilistică, istorie, cultură a vorbirii), semantică generală, teorie lingvistică, romanistică, slavistică, lingvistică comparată și contrastivă.

Activitate didactică. Lector la Institutul Pedagogic din Tiraspol (1954-1955), la Universitatea din Chișinău (1955-1956), la Institutul Pedagogic din Bălți (1973-1983).

Publicații. Autor a mai mult de 300 de studii editate atât în țară, cât și în străinătate, inclusiv 3 monografii, 4 dicționare, 6 manuale. Redactor științific și titular la circa 40 de cărți de lingvistică. Traducător și editor de lucrări din opera unor somități ale lingvisticii ca V. F. Șișmariov, I. Iordan, E. Coșeriu. Secretar de redacție (din 1958) și redactor-șef (din 1989) al publicației periodice academice "Revista de lingvistică și știință literară", membru al colegiului de redacție al revistei "Limba Română" din Chișinău (din 1991).

Manifestări științifice. Participant la mai multe congrese și conferințe internaționale (de lingvistică, de filologie romanică, de lexicografie, de filologie română, de științe și arte), colocvii și simpozioane internaționale (privind *Atlasul Lingvistic Romanic*, *Patronimica Romanică*, *Științele Limbajului*, *limbă română*), precum și la numeroase conferințe și sesiuni din Țară și din fosta U.R.S.S. A participat la nenumărate emisiuni radiofonice și televizate, a acordat zeci de interviuri în presă vizând diverse probleme de limbă și de știință a limbii.

Pregătirea cadrelor. Conducător științific și referent (oponent) oficial sau neoficial, consultant legalizat sau nelegalizat la circa 50 de doctoranzi și competitori. Autor a câteva zeci de avize la disertații și autoreferate de disertații.

Membru în organe științifice colective naționale și internaționale, în diverse Consilii, Comitete, Comisii. Prezidiul Comisiei Superioare de Atestare din Republica Moldova, Comitetul Internațional de patronaj pentru *Atlasul Lingvistic Romanic* (Franța), Biroul Secției de Științe Socio-umaniste al A.Ș.M., Consiliul științific al Institutului de Lingvistică, Comitetul de Stat pentru onomastică, Consiliul de conducere al temei sociolingvistice de colaborare internațională româno-germană, membru al Comitetului Internațional al Slaviștilor, Membru de Onoare al Institutului de

Lingvistică al Academiei Române, Președinte al Comisiei de expertiză a CSA (pentru grade și titluri științifice și didactice) ș.a.

Distincții, aprecieri. Insigna "Eminent al învățămîntului public" (1979), Premiul Prezidiului A. Ș. M. (1986), Premiul de Stat al Moldovei (1987), Ordinul Republicii (1996), Premiul Academiei Româno-Americane (1997), Medalia "Dimitrie Cantemir" (2000); biobibliografii ale D-sale au fost incluse în prestigioase surse de referință din lume: *Dicționar enciclopedic ilustrat* (Chișinău); *International Who's Who in Translation & Terminology*. – Union Latine (Paris), *Praetorius Limited* (Nottingham), *International Where + How* (Bonn), *Infoterm* (Wien), 1995; *Ведущие языковеды мира* (Moscova), 2000.

III. SILVIU BEREJAN, LINGVIȘTUL "CEL MAI DE SEAMĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA"

1. APRECIERI*

"Ceea ce-l caracterizează pe Silviu Berejan ca lingvist este, mai întâi de toate, spiritul analitic, profunzimea analizelor și diapazonul larg de abordare a celor mai diverse probleme de lingvistică, începînd cu simple articole de cultivare a limbii și terminînd cu investigații teoretice de cel mai înalt grad. Activitatea lingvistică a lui S. Berejan poartă pecetea unei rigurozități excepționale, fiind pătrunsă de responsabilitatea și probitatea științifică proprii unui adevărat savant. El cultivă, totodată, o expresie exactă, concretă și clară. Toate acestea i-au asigurat un loc aparte printre lingviștii prestigioși din republică și din țară, el fiind unul dintre cei care, în perioada de după război, au pus

bazele studierii cu adevărat științifice a limbii noastre naționale și au adus o contribuție ponderabilă la dezvoltarea romanisticii, a lexicologiei și lexicografiei, a teoriei lingvisticii..."

Colegiul de redacție al revistei "Limba și Literatura Moldovenească", nr. 2, 1987, p. 56)

"Chiar prima sa carte **Contribuții la studiul infinitivului moldovenesc** (1962) se distinge prin mulțimea de probleme tratate, prin impresionanta minuțiozitate cu care au fost despuiate și confruntate numeroasele surse bibliografice, prin diversele incursiuni istorice în alte domenii și, în primul rînd, în acela al sintaxei, prin bogăția de fapte excerptate din operele celor mai reprezentativi scriitori clasici și contemporani, prin expunerea clară și terminologia gramaticală adecvată, prin caracterul riguros sistematic al aranjării materialului în cele cinci capitole încheiate astfel încît fiecare se prezintă ca parte integrantă a unui tot întreg bine conceput <...>.

Una dintre cele mai valoroase lucrări ale sale este monografia **Семантическая эквивалентность лексических единиц** (1973), apreciată mult de specialiști, în care se elaborează concepția echivalenței semantice în lexic. Consacrată unei probleme particulare de lexic – sinonimiei (sau omosemiei – în terminologia autorului) – cartea îmbrățișează, de fapt, o mare parte din problematica lexicologiei și sémantologiei moderne<...>.

Pornind de la pozițiile lexicologiei funcționale, contrar criteriilor de care se foloseau diferiți lingviști la definirea sinonimiei (afinitatea semantică, identitatea noțională, comunitatea denotației, coincidența posibilităților de îmbinare etc.), cercetătorul conchide că criteriul obiectiv pentru stabilirea raporturilor de sinonimie este coincidența variantelor semantice, adică identitatea de sensuri".

**Prof. dr. hab. Teodor COTELNIC,
Universitatea de Stat "I. Crean-**

* La compartimentele "Aprecieri", "Omagii" și "Interviuri" vor fi reproduse doar fragmente mai concludente, din punctul nostru de vedere.

gă” din Chișinău (rev. LR, nr. 3-4, 1997, p. 160-161)

“Dintre mulțimea de lucrări, fixate în Bibliografia sa, aș reține atenția în special asupra a două: **Echivalența semantică a unităților lexicale și Dicționarul explicativ**. Prima este consacrată mult discutatei probleme a relațiilor de echivalență semantică în lexic, reprezentându-l poate cel mai plener și mai veridic pe Berejan-teoreticianul. Avînd în față tomurile voluminoase scrise pe tema dată, un cercetător mai puțin exigent ar fi fost tentat să ofere specialiștilor o lucrare de mari proporții, umflată cu date și trimiteri numeroase, cu analize detaliate ale mării diversități de opinii exprimate anterior. Silviu Berejan a reușit să învingă tentațiile de acest fel. Concentrîndu-și atenția doar asupra esențialului dumnealui, în locul unui volum uriaș, a realizat o lucrare de proporții relativ mici, dar strălucitoare prin originalitate și profunzime.

Trăind ani la rînd în împărăția fermecată a cunoașterii științifice, străin cu desăvîrșire goanei după slavă efemeră și privilegii nemeritate, savantul Berejan a înțeles cu o claritate indiscutabilă că rostul cercetării este de a pune la îndoială cunoștințele deja existente <...>. Și a mai înțeles cercetătorul Berejan că lingvistul, dacă numai nu se complăce în rolul de salahor în știință, adică de colecționar de fapte, trebuie să fie (și, poate, întii de toate) și filozof. Tocmai de aceea seva filozofică și cea de filozofia limbii circulă nestingherite în monografia sa fundamentală, precum și în întreaga lui creație de teoretician. Expunerea impresionant de clară și bine organizată, construită cu o logică ireproșabilă și o mare eleganță a stilului, a făcut ca această lucrare să devină una de referință pentru specialiștii-lexicologi <...>.

Cea de a doua lucrare menționată – **Dicționarul explicativ**, în special volumul al II-lea, deși e o operă colectivă, poartă amprenta personalității neordinare a redactorului ei principal care este tot S.

Berejan. Această lucrare este una monumentală. Nu vrem să ne referim aici la uriașa muncă ce stă în spatele ei, am sublinia în special doar integritatea interioară a acestei lucrări originale. Aplicînd consecvent principiul sistematicității, colectivul de autori îndrumați cu competență de redactorul lucrării a reușit să ajungă la acel nivel superior de percepere și pricepere a substanței verbale de unde lucrurile se lasă văzute oarecum dinlăuntru. În felul acesta, **Dicționarul explicativ** sparge tiparele tradiționale ale lexicografiei nu numai romanice, propagînd un nou mod de organizare, de structurare a materiei lexicografice și de prezentare a acesteia <...>.”

Dr. hab. Ion ETCU
(rev. LA, nr. 31, 1997, p.7)

“Acad. Silviu Berejan este considerat unul dintre cei mai prolifici lingviști romaniști actuali din Republica Moldova <...>. În cele patru decenii și jumătate, de cînd își începe activitatea, a publicat peste 300 de lucrări, printre care valoroase monografii, dicționare, manuale, articole, studii, recenzii, cronici etc. În lucrările sale, fie că este vorba de articole sau monografii, el abordează un spectru larg de probleme, începînd cu cele dedicate cultivării limbii și terminînd cu investigațiile teoretice de cel mai înalt grad de complexitate. Pe această linie reținem faptul că Silviu Berejan a fost și este un lingvist multilateral, atacînd probleme din toate compartimentele limbii: semasiologie, lexicologie și lexicografie, morfologie și sintaxă, fonetică, stilistică etc. El a atras în studiu elemente ale limbii române, ale altor limbi romanice și ale unor limbi slave. Majoritatea problemelor tratate se remarcă prin multitudinea de implicații în lingvistica generală.

În activitatea sa de lingvist se pot distinge cu claritate două laturi. Una pragmatică, caracterizată prin atragerea în cercetare a unui imens material factual care poartă pecetea profunzimii și rigurozității analizelor.

Cea de a doua latură este cea teoretică care derivă din prima și în care autorul se atestă ca un desăvârșit spirit analitic. Cultivînd o expresie precisă și concretă, lucrările sale se remarcă prin claritate și exactitate”.

Prof. dr. Onufrie VINȚELER,
Universitatea “Babeș-Bolyai”
din Cluj-Napoca
(“Tribuna”, IX, nr. 20-21, p. 5)

“Problema relațiilor sinonimice – a echivalenței semantice (cum e numită de autor) – n-a fost rezolvată în mod fundamental nici în plan îngust, privitor la o limbă romanică, nici în plan mai larg – lingvistic general, deși au fost publicate destule lucrări la această temă. La determinarea criteriilor privind sinonimia, cei mai mulți autori se referă la afinitatea semantică, identitatea noțională, comunitatea denotației, coincidența posibilităților de îmbinare etc. Toate aceste criterii, după părerea lui S. Berejan, sînt lipsite de rigurozitate științifică <...>.

Monografia **Семантическая эквивалентность лексических единиц** (1973), cred, se situează ca o lucrare fundamentală în domeniul lexicografiei românești și s-ar cere publicată și în limba noastră. Principiile ei teoretice și-au aflat aplicarea practică în procesul de elaborare a **Dicționarului explicativ al limbii moldovenești**, vol. II (DELM, II) apărut în 1985, la 8 ani după primul volum DELM, I (1977). Cele două volume se deosebesc net unul de altul în plan teoretic, științific și redacțional. A fost modificată întreaga metodă de lucru la un dicționar explicativ, materialul căruia a fost prezentat și redactat lexicografic nu în ordinea alfabetică strictă a literelor respective, ci după anumite clase de cuvinte pe criterii morfologice, semantice, derivative etc. În felul acesta, s-au prezentat adecvat în sistem diferitele tipuri de cuvinte. De fapt, structura DELM, II a fost modificată în mod substanțial nu numai față de cea din primul volum,

ci și în raport cu dicționarele similare ale altor limbi <...>”.

Acad. Nicolae CORLĂTEANU,
Institutul de Lingvistică al A. Ș.
M. (RLȘL, nr. 3, 1997, p. 47-48)

“Ceea ce impresionează, înții de toate, în opera acad. S. Berejan, chiar și pe cititorul mai puțin avizat, este o disecare și o structurare riguroasă a problemei cercetate, fapt ce creează iluzia unei ușurințe în tratarea fenomenului, iluzie ce se spulberă la o lectură cit de cit atentă, lăsîndu-l pe cititor uluit de densitatea științifică a fiecărei aserțiuni.

A cîștigat semantica (domeniul central al activității științifice) prin Silviu Berejan? Sîntem convingși că da, măcar din simplul motiv că și-a aflat, în sfîrșit, albia, fîgașul natural al existenței sale...

A cîștigat S. Berejan slujind cu credință și abnegație această doamnă ideală? Sperăm că da, pentru că semantica i-a pus la dispoziție toate tainițele ei, făcîndu-l cunoscut unei lumi întregi.

Am cîștigat și noi, cei care am fost și mai sîntem învățaței ai profesorului S. Berejan, au cîștigat toți cei care au un sentiment aparte pentru cuvînt, pentru dezlegarea enigmelor ce le ascunde cuvîntul”.

Conf. dr. Gheorghe STOG,
Universitatea de Stat “Al. Russo”
din Bălți (Conferința Națională de
omagiere, Bălți, 21 mai 2002)

“Format în cadrul școlii lingvistice a dascălului său universitar și a patriarhului filologiei române din Republica Moldova acad. Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, grație unei munci titanice de autoinstruire prin lecturi abundente, prin contacte cu lingviști de prestigiu de la Academia de Științe din ex-Uniunea Sovietică și din multe centre universitare, cu numeroși lingviști din România, Germania, Bulgaria, Cehia, Slovacia, Italia, Franța și din alte țări, a reușit să-și

1964. O ședință a Institutului de Limbă și Literatură al Academiei (de la stînga spre dreapta): R. Udler, C. Popovici, S. Berejan, I. Vartician, S. Cibotaru, V. Soloviov, E. Russev, H. Corbu, T. Iliășenco.

1957. Castelul Peleş, Sinaia.

1959. Pe o stradă a Chișinăului cu colegul de Academie V. Soloviov.

1951, Odesa. Campionatul Uniunii Sovietice la baschet (S. Berejan – al treilea în coloană). Nu știm dacă sportul a pierdut, în schimb lingvistica a câștigat.

Martie 1958, Leningrad. Împreună cu I. Mocreac.

1958. În ospetie la acad. N. Corlăteanu (de la dreapta spre stînga): N. Corlăteanu, E. Russev, O. Ahmanova, A. Babkin, X. Marțișevskaia (dir. Ed. de dicționare din Moscova), G. Pecek (soția lui N. Pecek care fotografiază), Z. Berejan (soția lui S. Berejan), S. Berejan, A. Corlăteanu (soția lui N. Corlăteanu), și A. Corlăteanu (fiul lui N. Corlăteanu).

lărgescă orizontul științific, să-și formeze o doctrină lingvistică proprie, o viziune fundamentală concretă privitor la diferite ramuri ale științei despre limbă. Așa se face că S. Berejan e unul din puținii specialiști care a avut curajul și pregătirea respectivă de a-și spune cuvântul plin de autoritate în cele mai diverse domenii, cum ar fi: lexicologia, lexicografia, semasiologia, metodo-logia, sociolingvistica, dialectologia, etimologia, istoria limbii, stilistica, cultura limbii materne, ortografia, ortoepia, punctuația etc.

Un loc cu totul aparte, deși strâns legat de celelalte direcții de investigație ale acad. S. Berejan, îl ocupă reflecțiile Domniei sale asupra gramaticii în sensul cel mai larg al termenului. În această ordine de idei, monografia de primă tinerețe a savantului, teza de doctor în filologie **Contribuții la studiul infinitivului moldovenesc** rămîne în istoria lingvisticii naționale ca un model de profunzime, de argumentare teoretică, ilustrativitate, de logică a expunerii celor mai complicate și mai controversate situații din istoria infinitivului, în general, și a celui românesc, în particular.

<...> în manualele sale, prof. S. Berejan a reorientat studiul gramaticii spre tradiția seculară a școlii naționale românești, spre succesele lingvisticii din Țară, <...>”.

Membru coresp. al A.Ș.M.
Anatol CIOBANU,
Universitatea de Stat din Chișinău (RLȘL, nr. 3, 1997, p. 50, 59)

“Responsabilii culturali erau implicați direct în activitatea comisiei interdepartamentale stabilite de parlamentul moldovenesc la mijlocul anului 1988 pentru a examina istoria limbii moldovenești <...>. Comisia era condusă de două personalități redevabile ale partidului <...>, dar includea și cercetători, scriitori și ziariști proeminenți. Membrii comisiei cu tendințe reformiste au găsit rapid metode de a-i convinge pe colegii lor mai conservatori. De exemplu, un membru al comisiei ca Silviu Berejan,

nou-numitul director al Institutului de Lingvistică și Literatură, a invitat numeroși „membri asociați” să participe la lucrările comisiei, aceștia fiind mai ales lingviști reformiști, care erau încurajați să participe la întâlniri pentru a-i forța pe cei mai puțin convingși să accepte reformele lingvistice”.

Dr. Charles KING,
Universitatea Georgetown din Washington (“Moldovenii. România, Rusia și politica culturală”, Ed. Arc, 2002, p. 137)

“Aplicînd pentru prima oară într-un mod temeinic metoda funcțional-structurală la analiza sinonimiei în cadrul unui singur sistem, în cel al limbii literare, Silviu Berejan a lăsat să se întrevadă, în lucrarea sa fundamentală **Echivalența semantică a unităților lexicale**, perspectiva studierii adecvate a fenomenului în cauză și la nivel intersistemic. Depistarea și corelarea cuvintelor sau a îmbinărilor stabile de cuvinte cu același sens din diverse subsisteme teritoriale ale unei limbi (dialecte, subdialecte, graiuri) va ajuta, <...> să fie pusă în lumină devierea lexicală a dialectelor”.

Dr. Valentina CORCIMARI,
Institutul de Lingvistică al A. Ș.
M. (RLȘL, nr. 3, 1997, p. 74)

“Lucrarea sa din 1962, **Contribuții la studiul infinitivului moldovenesc**, rămîne și azi o lucrare de referință în lumea științifică și o contribuție esențială la relevarea specificului acestei forme verbale pe plan general romanic, balcanic și în particular pe plan românesc, iar studiul în limba rusă din 1973, **Echivalența semantică a unităților lexicale**, prin multitudinea problemelor abordate, prin noutatea interpretărilor, prin elaborarea unei teorii originale a sinonimiei în plan universal, ne-a scos în aria largă a lingvisticii generale. Concepte noi, originale, idei dintre cele mai abstracte au fost îmbrăcate într-o haină lingvistică ce se distinge

prin concizie, claritate, rigoare și, în același timp, accesibilitate și pentru cititorul neinițiat (în acest plan, poate că numai lucrarea lui V. M. Solnțev din 1971, **Limba ca sistem și structură**, se remarcă prin aceleași calități). Un adevărat compendiu de lingvistică generală este lucrarea aceasta, ea incluzând noțiuni, concepte, formulări, dezbateri în probleme privind esența științei noastre: dihotomie, limbă, vorbire, sistem, structură, paradigmatică, sintagmatică, sincronie, diacronie, statică, dinamică, conținut, formă, fenomen, esență semnificat, micro- și macrostructuri, hetero-, para- și omosemie, câmp conceptual, câmp semantic, opoziție, combinatorică etc. Numai din cauză că a fost publicat într-o limbă de o oarecare circulație studiul lui Silviu Berejan n-a fost la timpul lui tradus în alte limbi, deși sint convins că un atare eveniment va avea loc odată și odată.”

Prof. dr. Nicolae MĂTCAȘ
(rev. LR, nr. 3-4, 1997, p. 169-170)

“În relațiile cu marele savant lingvist m-am ales cu valori mult mai prețioase decât teza de doctorat. I-am “furat” cu succes maniera meticuloasă și analistă de gândire germană. Pe Berejan nu-l poți cunoaște dintr-o vizită, nici chiar din zece, dacă nu revii, în liniștea nopții, de unul singur, la textele sale, la discuțiile cu tine. El este supremul stilizator al limbii române din Basarabia actuală. În frazele lui scrise orice semn de punctuație, orice cuvânt nimereste la locul potrivit cu exactitate astronomică. Un inegalabil gospodar al lingvisticii generale și naționale. Când Berejan parcurge cu stiloul textele tale, gramatica își recapătă sensul veridic. E cu neputință să “smulgi” un cuvânt din textele lui Berejan, căci după el se țin lanț celelalte <...>. Nu am nici un drept “științific” să vorbesc despre Silviu Berejan, savantul. O vor face alții, mai competenți în materie. Însă maniera de gândire a academicianului e la îndemâna oricui îi place să judece cituși de puțin. Drept exemplu elocvent în acest sens servește

lucrarea sa “Echivalența semantică a unităților lexicale”. După ce am citit-o și recitit-o, m-a obsedat ideea că nu numai cuvintele, dar și oamenii, și plantele, și animalele și tot ce există în Universul lui Dumnezeu se află în relații de “sinonimie”. Or, sinonimul, ca o asemănare, ca o parte a coincidenței, e ca și aversul unei piese, pe când deosebirea, ascunsă, o cauți și o găsești numai pe revers”.

Iulius POPA, jurnalist
(rev. LA, nr. 31, 1997, p. 7)

“Deși a studiat și s-a format ca savant în condițiile defavorabile ale perioadei postbelice, când tot ce era românesc era declarat antimoldovenesc, totuși a reușit să-și cultive o ținută intelectuală și morală bazată pe cele mai frumoase tradiții ale științei și lingvisticii românești, dovadă elocventă în această ordine de idei fiind chiar primele articole și studii elaborate în baza cunoașterii profunde a acestora. Curiozitatea nestăpînită, dorința de a fi mereu la curent cu tot ce este nou în lingvistică i-au facilitat înțelegerea și interpretarea mai multor fenomene de limbă, mizînd, în primul rînd, pe propriile capacități intelectuale, fără a apela la mijloace de ordin politic sau ideologic, argument probant fiind în acest sens refuzul, camuflat prin diverse tertipuri, de a se înscrie în partidul comunist”.

Dr. Vasile BAHNARU (“Flux”,
1 august 1997, p. 2)

“Cunosc bine lucrările de lingvistică ale lui S.G.Berejan, care îmi provoacă un mare respect profesional.”

Membru corespondent al A.Ș. a U.R.S.S. lu.S.STEPANOV (Din scrisoarea de susținere a lui S.Berejan pentru alegerea lui în calitate de membru corespondent al A.Ș.M., Moscova, 19 ianuarie 1989)

2. OMAGII

“Numele și lucrările Dumneavoastră consacrate limbii române și lingvisticii teoretice au fost cunoscute la noi chiar în perioadele cele mai negre de izolare impusă țărilor noastre cu aceeași limbă <...>.

Dacă un timp am bănuț doar, ulterior am înțeles că ați avut nu numai statutul de specialist recunoscut – profesor și cercetător – în domeniul limbii, ci și pe acela de luptător abil pentru drepturile ei și prețuim în mod deosebit rolul Dumneavoastră în bătălia pentru limbă și alfabet, care, din păcate, are încă episoade de actualitate.

Nu mai puțin prețuim căldura contactelor personale pe care le-ați stabilit cu lingviștii și instituțiile din dreapta Prutului de îndată ce a fost posibil și colaborările frățești pe care le-ați inițiat anume între institutele noastre <...>”.

Membru cor. al A. R. Marius SALA,
director al Institutului de Lingvistică “Iorgu Iordan” al A. R.
 (RLȘL, nr. 3, 1997, p. 34)

“Silviu Berejan manifestă o dorință nepotolită pentru activitatea spirituală, dar fiind o fire net temperamentală, omul de știință Berejan nu s-a angajat niciodată în polemici agresive care distrug obiectivitatea șiucid spiritul științific, tonul moderat, strict academic dominând tot ce a scris dumnealui pînă în prezent. În această ordine de idei ar putea fi amintite nenumărate atacuri la persoana Domniei sale, autorii lor făcînd-se a uita de contextul istoric și socio-cultural în care am fost siliți să trăim și să acționăm pînă nu demult, atacuri rămase fără replică <...>.

O altă caracteristică demnă de reținut a omagiatului este aceea că în scris nu-și îngăduie decît esențialul. Vădește preferința pentru verbul dinamic și adjectivul plastic. Ocolește detaliul ne semnificativ, alege cu grijă nuanța. De multe ori l-am auzit mărturisind că scrie greu. Și cum ar putea să fie altfel, dacă își trece ideea prin nenumărate filtre cerebrale pînă ce aceasta își găsește haina verbală potrivită și abia atunci o așterne definitiv pe hîrtie <...>.”

Dr. hab. Ion EȚCU
 (RLȘL, nr. 3, 1997, p. 7)

“Sînteți, domnule academician, o personalitate proeminentă a culturii române nu numai din Republica Moldova, ci și din România. Lingvist remarcabil, ați publicat lucrări în mai toate domeniile de interes major: istoria și teoria limbii, gramatică, lexicologie și lexicografie, semantică, lingvistică generală. Ați participat la întruniri științifice internaționale, cu intervenții apreciate unanim de romaniști. Nu ați pregetat să acceptați obligațiuni împovărătoare, pe linia cercetării științifice academice, pe care le-ați onorat și continuați să le onorați cu strălucire <...>.

Nu poate fi nicidecum trecut cu vederea, stimate domnule academician Silviu Berejan, rolul decisiv pe care l-ați avut și îl aveți în strîngerea legăturilor dintre filologii din țările noastre. Ați inițiat și ați îndrumat un program rodnic de cercetări comune în domeniile toponimiei și limbii române literare, ați sprijinit

organizarea unor sesiuni de comunicări academice la Chișinău și la Iași, ați contribuit la perfectarea schimbului reciproc de cercetători și de documentații științifice.

Sinteți, stimate domnule academician Silviu Berejan, nu numai un specialist de înaltă clasă și un îndrumător eficient, dar și un model de demnitate națională. În momentele dificile, ați știut să puneți mai presus de orice adevărul științific, pe care l-ați apărât cu dârzenia și diplomația profesionistului”.

**Prof. univ. dr. Dan MĂNUCĂ, director
al Institutului de Filologie Română “A. Philippide” al A. R.,
dr. Ioan A. FLOREA, secretar științific
(RLȘL, nr. 3, 1997, p. 36)**

“Academicianul Silviu Berejan este, neîndoios, cel mai important produs al școlii lingvistice românești din Basarabia, acoperind, prin preocupările sale, aspecte dintre cele mai variate ca *theorie* și *praxis* ale domeniului cărui i-a dedicat o jumătate de veac, timp în care s-a instituit într-un adevărat pilon al supraviețuirii limbii române în acest spațiu vitregit de istorie.

Deși nu i-am fost discipol decât indirect, făcându-mi ucenicia la profesori pe care Domnia sa i-a format, mi-l asum pe Dl Silviu Berejan ca profesor de suflet pentru remarcabila-i cumpătare și onestitate de slujitor al Limbii Române, dar, deopotrivă, și pentru acel element de pitoresc sadovenian-matein care îi pigmentează poetic viețuirea între și întru oameni. Alături de alte câteva mari personalități pe care lui Dumnezeu i-a plăcut să-i presoare printre noi, la vreme de cumplită secetă, Dl academician Silviu Berejan întruchiează distincția și firescul unei figuri de patrimoniu”.

**Nicolae LEAHU, poet
(Conferința Națională de omagiere, Bălți, 21 mai, 2002)**

“Remarcabile contribuții privind istoria limbii, lexicologia și lexicografia, gramatica, stilistica, geografia lingvistică, inițiative științifice de mare interes și cu ecou larg, coordonarea unor lucrări de importanță majoră sau colaborarea la proiecte internaționale dau măsura unei vieți închinată cu dăruire studiului limbii române. Afirmarea acestora și apărarea demnității ei în numele adevărului au beneficiat de prestigiul savantului și de onestitatea omului Silviu Berejan. Operele sale, reale contribuții la dezvoltarea lingvisticii românești, sînt cunoscute și apreciate de lingviștii clujeni, iar personalitatea sa, apropiată și caldă, se bucură de respectul ce-l impun omul de știință și colegul”.

**Prof. dr. Eugen BELTECHI,
director al Institutului de Lingvistică și
Istorie Literară „Sextil Pușcariu” al A. R.
(RLȘL, nr. 3, 1997, p. 37)**

“Academicianul Silviu Berejan ne învață pe viu, prin înțelepciunea sa, cum să facem, cum să ne fortificăm verticalitatea și să nu o confundăm cu miopia orgoliului deșănțat <...>.

În această ordine de idei, o spun cu toată convingerea, n-am întîlnit un om de știință, pedagog mai versat, mai prodigios în conclucrarea sistematică și armonioasă dintre cele două instituții-temple ale cunoștințelor: Academia - Universitatea.

Concomitent, dl Silviu Berejan, în plan educațional, etic și estetic, posedă marea artă pedagogică – ARTA DE A NE OMENI – sentimentul de a te bucura de succesele semenilor, arătând invidioșilor căile de a ieși din prizonieratul acestui cancer spiritual (<...>).

Academicianul Silviu Berejan este o personalitate cu un puternic caracter civic. ORA ASTRALĂ a realizării lui profesionale, precum și a caracterului său, călit în bătăliile lingvistice, a fost anul 1989, anul de grație al renașterii noastre naționale, care a culminat cu istorica zi de 31 August. Dumnezeu îi revine un loc aparte în evoluția acestor procese nepereche de la 1918 încoace. Lingvist de prestigiu, profesorul S. Berejan a făcut parte din cunoscutul grup de muncă pentru elaborarea legislației lingvistice. Incontestabil, prof. Silviu Berejan a fost cel mai valoros expert în mișaloasa muncă de elaborare a articolelor acestor proiecte de legi.

Pe lângă înalta-i ținută filologică, Domnia sa <...> A ȚINUT FERM SĂ FIE RESPECTAT ADEVĂRUL ȘTIINȚIFIC ȘI ISTORIC. În acest context, actualul academician a demonstrat onestitatea sa de savant, devenind un exemplu pentru tineretul studios și pentru colegii din domeniu”.

Prof. dr. Ion BORȘEVICI
(rev. LA, 31 iulie 1997, p. 7)

“Gîndurile noastre de aleasă prețuire vă vor însoți și în viitor în neobosita activitate ce o desfășurați întru creșterea și înflorirea limbii românești”.

Prof. dr. Nicolae SARAMANDU,
director adjunct al Institutului de Fonică
și Dialectologie “Al. Rosetti” al A. R.
(RLȘL, nr. 3, 1997, p. 35)

“O simplă trecere în revistă a arsenalului bibliografic semnat cu numele acad. Silviu Berejan creează impresia clară a personalității enciclopedice a autorului. Inițierea în opera Domniei sale întregește imaginea cu rigurozitatea științifică, disecarea profundă, argumentarea logică. Cei favorizați a-l cunoaște pe omul Silviu Berejan descoperă o corectitudine, consecvență și cumsecădenie rară. În sfârșit, pentru lingviștii (și poate nu doar lingviștii) din Basarabia Silviu Berejan este “calea” spre adevăr, știință și universalitate”.

Dr. Ala SAINENCO,
Universitatea de Stat “Al. Russo” din Bălți
(Conferința Națională de omagiere, Bălți, 21 mai 2002)

“În persoana acad. S. Berejan vedem întruchipat idealul omului de știință care și-a urmărit mereu obiectivul științific în ciuda numeroaselor obstacole materiale și politice, încadrînd cercetările sale în contextul socio-cultural al țării sale frămîntate <...>”.

Prof. dr. hab. Klaus BOCHMANN,
director al Institutului de Romanistică al Universității din Leipzig (RLȘL,
nr. 3, 1997, p. 38)

“Academicianul Silviu Berejan, directorul Institutului de Lingvistică al Academiei de Științe a Moldovei, a fost ales în calitate de membru de onoare al Institutului de Lingvistică “Iorgu Iordan” al Academiei Române. De această distincție <...> s-a mai învrednicit un grup de lingviști-româniști din Franța, Germania, Polonia, Ungaria, Cehia, Bulgaria, Italia în semn de recunoștință pentru colaborare științifică fructuoasă și cu prilejul aniversării a 50-a de la fondarea acestei instituții academice”.

Agencia Moldpres
(“Moldova Suverană”, 27 martie 1999, p. 3)

“Silviu Berejan este filolog în accepțiunea clasică a termenului, pentru care știința autentică este dezinteresată, din care motive ea nu trebuie confundată cu meseria, rezultatele căreia se măsoară, de cele mai multe ori, cu cotul îngust al intereselor noastre cotidiene, limitate de perspectiva ochelarilor ecveștri. Altfel spus, dumnealui nu practică o lingvistică de valoare suspectă, conjuncturistă, ci una care rezistă timpului, impulsivând și determinând, în bună parte, tematica și orientarea cercetărilor lingvistice din republică și nu numai.

Un merit de principiu al profesorului Silviu Berejan constă în faptul că dumnealui face parte din cohorta acelor care au scos lingvistica moldovenească din faza amatorismului și diletantismului, întronând-o în drepturile ei legitime de știință adevărată. Curiozitatea nestăpînită, dorința de a fi la curent cu tot ce este nou în lingvistică, exigența împinsă pînă la pedantism, pedantism în lipsa căruia știința încetează a mai fi știință, i-au permis să asocieze, să disocieze și să confrunte fenomenele abordate prin prisma dialecticii interne a faptelor investigate”.

Conf. dr. Veronica PURICE,
dr. Vasile BAHNARU,
dr. Constantin TĂNASE
(rev. LA, 30 iulie 1987, p. 7)

“La cel de-al 70-lea prag al activității și vieții Dumneavoastră puse în slujba limbii române și a promovării adevărului despre ea și despre ființa noastră națională noi, scriitorii, apreciem curajul de a fi mers împreună pînă la capăt pe căile cele drepte ale Renașterii basarabene”.

Acad. Mihai CIMPOI,
președinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova
(RLȘL, nr. 3, 1997, p. 45)

“Urmărind de peste treizeci de ani problemele și discuțiile legate de limba și lingvistica „moldovenească”, era firesc să dau de multe ori de articole și lucrări semnate de unul dintre cei mai buni și cei mai serioși specialiști în acest domeniu, ale cărui erudiție și onestitate științifică le consider demne de admirație. Mă gîndesc îndeosebi la neînfricoșata Dumitale dragoste de adevăr cu care, în calitate de director al Institutului de Lingvistică al Academiei, cu începere din 1988, ai întreprins, cu colaboratorii Dumitale, o serie de acțiuni de rezonanță întru susținerea și promovarea adevărului despre limba maternă a populației de baștină a Republicii Moldova: limba română <...>. Mă bucur să pot spune că, în ultimii ani, nu numai că ne-am întîlnit de mai multe ori, dar ne-am împrietenit. Păstrez o amintire plăcută mai ales din vizita Dumitale aici, la Heidelberg, în Institutul de Romanistică al Universității, în luna mai 1995, cînd, în prezența unei săli pline, ai ținut conferința despre situația lingvistică din Moldova. Nutresc speranța că frumoasele convorbiri pe care le-am avut

la Tutzing în Bavaria, la București și la Heidelberg vor putea fi reluate cît mai curînd – de data aceasta la Chișinău, unde sper că te voi revedea în voie bună și în aceeași rodnică activitate care îți este dintotdeauna proprie”.

Prof. dr., dr. h. c. Klaus HEITMANN,
Institutul de Romanistică al Universității din Heidelberg
 (RLȘL, nr. 3, 1997, p. 41)

“Silviu Berejan a fost și rămîne pentru mine o personalitate simbolică în lingvistica Moldovei Sovietice. Un om de știință care, în ciuda unor aserțiuni sporadice, impuse de realitățile sumbre ale vremii, a avut curajul de a da expresie în lucrările sale fundamentale adevărului că în forma ei literară limba populației băștinașe de la est de Prut nu poate fi considerată o nouă limbă romanică, deosebită de limba română.

Student al Universității din Chișinău <...> și apoi <...> colaborator la Institutul de Limbă și Literatură al Academiei de Științe a republicii, Silviu Berejan s-a impus în scurt timp prin extraordinarele sale aptitudini de cercetător al limbii naționale și al fenomenelor ei specifice în aria smulsă din trupul Țării.

Savantul are marele merit de a fi unul dintre cei mai de văză animatori ai studierii sub denumirea de limbă moldovenească, impusă de autoritățile comuniste, a formelor de manifestare a **limbii române** în republica înjghebată prin legea moscovită de la 2 august 1940 <...>.

Astăzi, cînd forțele antinaționale cîștigă tot mai mult teren în republică, Silviu Berejan relevă în continuare cu toată ponderea sa de mare savant adevărul științific, înfruntînd cu aceeași fermitate atacurile violente ale celor care nu se pot împăca cu acest adevăr care le taie craca de sub picioare, personalitatea științifică și ființa umană a temerarului academician reprezentînd o fericită îngemănare între un savant distins și un om adevărat”.

Dr. Michael BRUCHIS,
Universitatea din Tel-Aviv
 (rev. LR, nr. 3-4, 1997, p. 166)

“Sînt circa 25 de ani (deci cam un sfert de secol!) de cînd primele scrisori ale Domnului profesor Silviu Berejan, adresate tatălui meu, profesorul Haralambie Mihăiescu, ajungeau în cutia poștală a casei noastre.

Cu inconfundabilul lor scris ordonat și armonios, cu căldura, sinceritatea și firescul gîndurilor și al sentimentelor, cu dorința cunoașterii, stabilirii și menținerii unei cît de înguste punți de legătură peste sîrma ghimpată ce ne despărțea <...>.

După aceste începuturi și după toate, multe, cîte au urmat, într-un amestec ciudat de formidabile urcușuri, dar și de dezamăgitoare coborîșuri ale unei lumi atît de mult încercate și poate prea puțin înțelese, rămîne pentru mine intactă și, în asemenea condiții, cu atît mai prețioasă și mai demnă de admirație, lecția Savantului, Profesorului, Omului Silviu Berejan, a cărui cunoaștere o pot aprecia drept o șansă și un privilegiu și, a cărui întîlnire ori reîntîlnire, drept o statornică și adevărată bucurie”.

Cerc. științ. princ. gr. II Doru MIHĂIESCU,
Institutul de Fonetice și Dialectologie
 “Al. Rosetti” al A. R.
 (RLȘL, nr. 3, 1997, p. 44)

Mai, 2002, Bălți. E bine în mijlocul bălțenilor și al ieșenilor (de la stânga spre dreapta): St. Dumistrăcel, D. Mănuță, S. Berejan, N. Filip, M. Șleahțișchi, Gh. Popa.

“Stimați Colegi, Vă felicit din inimă pentru frumoasa inițiativă de a omagia prin publicarea unui volum al RLȘL activitatea Domnului Silviu Berejan, care a servit deopotrivă știința lingvisticii și cauza limbii române cu devotament și pasiune”.

**Prof. dr. Maria MANOLIU-MANEA,
Universitatea Româno-Americană
(RLȘL, nr. 3, 1997, p. 96)**

“ <...> omagiem personalitatea academicianului Silviu Berejan, bogata și semnificativa activitate a Domniei sale pe terenul teoriei limbii (lexicologie, semantică) și al gramaticii limbii române, asociindu-ne manifestărilor de prețuire și de solidaritate umană și profesională ale tuturor acelor care, la împlinirea a 70 de ani, au ținut să-i ureze, și pe această cale, noi realizări și mari satisfacții în susținerea și ilustrarea ideilor de devotament în muncă, curaj în slujba adevărului și generoasa speranță în destinul unei nobile profesii”.

**Prof. dr. Stelian DUMISTRĂCEL,
Institutul de Filologie Română “A. Philippide” al A. R.
(RLȘL, nr. 3, 1997, p. 133)**

“Ne amintim cu căldură despre timpurile de colaborare științifică rodnică întru dezvoltarea științei lingvistice”.

**A. DOMAȘNEV,
Membru corespondent al Academiei Ruse de Științe
(RLȘL, nr. 3, 1997, p. 43)**

1 februarie 1986, Bălți. Printre prieteni mai vechi și mai noi (de la stînga spre dreapta): V. Bahnaru, St. Semcinski, S. Berejan, Gh. Popa, Gh. Stog.

1993, Chișinău. Congresul al XVIII-lea al Academiei Româno-Americane. Trei destine basarabene: E. Coșeriu, N. Mătcaș și S. Berejan.

1997. La președinția A. Ș. M. (de la stînga spre dreapta):
Gh. Ghidirim, S. Berejan, Cr. Simionescu (președintele Filialei Iași a A.R.), S.
Rădăușan, E. Simion (președintele A. R.).

1 august 1999, Constanța. La o cină cu verișorii constănțeni.

3. INTERVIURI

DENUMIREA LIMBII NOASTRE E CEA ȘTIUTĂ DE TOATĂ LUMEA – ROMÂNĂ

În dialog cu Alexandru BANTOȘ

– Stimate domnule academician Silviu Berejan, învingînd conjuncturismul politic, riscînd să intre în impact cu puterea, Institutul de Lingvistică, al cărui director sînteți, apoi un grup temerar de oameni de știință, urmați în fine de întreaga Academie a Republicii Moldova, a afirmat adevărul științific despre denumirea limbii noastre. Firesc era ca Parlamentul, dînd dovadă de respect față de cea mai reputată instituție științifică a statului, să ia operativ în dezbatere răspunsul formulat și să facă modificările de rigoare în Constituție. Or, lucrurile nu s-au întîmplat astfel. Parlamentul neglijează opțiunea academică, unica valabilă și acceptabilă, sfidînd astfel onoarea instituției ce are mandatul să se pronunțe în problema respectivă. Cum ar trebui să procedeze în această penibilă situație Institutul, Academia, în sfîrșit, oamenii de știință, care – vede o lume – sînt împinși în cursa oportunistului, a minciunii și a trădării sacrei misiuni hărăzite de însuși Dumnezeu?

– O instituție cum este Institutul de Lingvistică, ca și Academia în ansamblu, nu are căderea decît să spună care e adevărul. Aceasta e misiunea, sacră misiune, pe care i-a hărăzit-o Dumnezeu, cum spuneți Dvs., domnule Bantoș. Mai mult știința nu poate face; altă armă decît argumentul științific ea nu are. Să constrîngă deci, să forțeze pe cineva să accepte adevărul demonstrat știința nu e în stare. Cei ce iau hotărîri și decizii, cei ce au nevoie de acest adevăr, dacă ei înșiși nu-l cunosc, trebuie doar să-l pună în aplicare. Dar dacă pe ei adevărul nu-i interesează, dacă ei nu au încredere în știință și consideră că știu totul, *deciziile și*

hotărîrile luate rămîn pe conștiința lor și îi va judeca Istoria. Deci unicul lucru pe care îl poate face știința în această cu adevărat penibilă situație este să nu accepte minciuna. Altceva nu este în puterile ei.

– Care este misiunea unei Academii în procesul de consolidare a independenței și suveranității unui stat tînăr? Ce rol ar trebui să i se atribuie acestui templu al științei?

– Am menționat deja mai sus că misiunea Academiei în orice stat, mai tînăr sau mai vechi, în proces de consolidare a independenței și suveranității sau în orice altă perioadă este aceeași: de a furniza fapte și argumente ce țin de adevărul științific și istoric. Iar statul, vechi sau tînăr, să se bazeze numai pe adevăr, dacă vrea să fie respectat de comunitatea internațională.

Rolul Academiei este cel pe care îl au toate academiile din țările civilizate în toate timpurile: să stabilească adevărul și să-l pună în serviciul statului și al omenirii <...>.

– O întrebare adresată Dvs. în calitate de director al Institutului, dar și de om de știință, care urmește de cîteva decenii evoluția limbii române în Republica Moldova: în ce stare se află limba vorbită și scrisă la noi? Cum apreciați evoluția ei de la 1989 încoace? Cum s-au îndreptățit pronosticurile făcute acum cîteva ani privind ameliorarea situației lingvistice?

– Limba română vorbită la noi continuă să fie prost știută, continuă să funcționeze doar în unele sfere ale societății zise moldovenești (deși ea e amestecată), societate în care se perpetuează bilingvismul, ce rămîne practic cel ce a fost: național-rus; limba română continuă să rămîna, după gradul de cunoaștere de către vorbitori (fără șansa de a schimba cîndva ceva), sub nivelul limbilor din toate statele mononaționale. În limba scrisă s-au înregistrat, e adevărat, anumite progrese, dar acest lucru nu poate duce la ameliorarea globală a situației într-un viitor previzibil. Mai ales că prin desființarea Departamentului de Stat al Limbilor a fost paralizat și controlul asupra utilizării

limbii oficiale în instituțiile de stat din Republică <...>.

– **Presa oficială a partidului de guvernământ, prin gura unor persoane cu vederi nedisimulat antiromânești, afirmă că Dvs. ați spus una pe vremea regimului comunist (că limba e „moldovenească”) și alta acum, în perioada democrației (că ea e română). Când ați avut dreptate, întrebă ei?**

– Atunci „au avut dreptate” ei, pentru că dețineau puterea, iar acum – eu, că pot spune adevărul fără a mă teme că aș putea fi pus la zid. Atunci însă nu numai eu numeam limba în singurul fel admis, ci toți (fără excepție) lingviștii, toți cercetătorii-filologi în general, toți scriitorii, toți ziariștii și publiciștii de aici. Cine e temerarul luptător pentru dreptate care atunci, înainte de 1988, ar fi îndrăznit să spună **public** că limba pe care o vorbim este română? Numiți-mi-!

Și atunci pe ce bază mi se incriminează mie că n-am făcut acest lucru?

Oare nu tot cei ce-mi incriminează acum că numeam pe vremea lor limba română „moldovenească” ne impuneau această aberație, însuflându-ne frica de a fi considerați în caz contrar dușmani ai puterii și ai poporului?

Iar acum tot acești inși cu mină de mielusei inocenți fac pe fariseii! Ei, care în luările de cuvânt din 1990-1993, numeau, ca și mine, limba noastră limbă română! Recitiți presa timpului și-i veți găsi numaidecât.

Adevărul este cel pe care l-am știut dintotdeauna: n-am avut și nu avem altă limbă aici decât limba română, și ei sînt conștienți de acest lucru, dar îi manipulează **acum** pe cei neinițiați, după cum îi intimidau **atunci** pe cei inițiați, sperându-i cu năluca „românizării”.

– **Ce datorii neachitate are academicianul Silviu Berejan?**

– Rog cititorii să nu considere drept lipsă de modestie din partea-mi afirmația că cercetătorul științific Berejan și-a făcut datoria civică pînă la capăt. Dar să se ia la hartă meschină cu oameni neștiutori, rău intenționați sau, pur și simplu, necinstiți în acțiuni nu are nici un rost <...>.

Dacă cei de care vorbeam mai sus au plăcerea să debeatze parascovenii și bizarerii, făcînd, prin bulversarea realităților obiective, politică din știință, și capătă satisfacție de pe urma acestei îndeletniciri, lingvistul Berejan a avut și continuă să aibă satisfacții de altă natură, satisfacții de creație, satisfacția, în parte, că rezultatele muncii și meritele sale de om de știință, de cercetător al fenomenului „limbă” sînt cunoscute și recunoscute în cercurile științifice. Iar aceste satisfacții nu pot fi comparate în nici un caz cu cele în care se complac activiștii politici de moment.

Tocmai de aceea nu consider că Berejan ar avea vreo datorie neachitată ca om de știință (în afară, poate, că n-a scris încă vreo 2-3 cărți serioase de lingvistică teoretică, cum ar fi dorit-o; și asta din cauza că și-a consumat timpul cu activității de alt ordin, mult mai puțin plăcute, care, pe deasupra, nici apreciate nu sînt) <...>.

– **Cum ați proceda dacă printr-o minune ați fi pus în situația de a relua de la capăt viața?**

– Dacă, într-adevăr, ar fi posibilă o atare minune, aș prefera să fac matematică, cum începusem de fapt. Și aș fi fost fericit, cred.

Lingvistica de la noi, cea care se încadra în „Frontul ideologic”, m-a ținut mereu în tagma celor neagreați de puterea oficială și m-a obligat să accept în tăcere mulți ani la rînd că româna din Moldova Sovietică este altceva decât româna din celelalte regiuni românești (strecurînd numai în subsidiar ideea că ea e tot română), iar acum, cînd lingvistica parcă nu mai este ideologizată, în loc să poți spune deja deschis adevărul elementar, interzis atîta amar de timp, conducerea, prin poziția pe care o ocupă, te silește să demonstrezi axiome evidente (că româna e română, că laptele e alb, adică) și iarăși nu-ești pe plac.

Așadar, cu toate că și conducerea, și regimul s-au schimbat, atitudinea față de limbă și lingviști a rămas la noi absolut aceeași. Situație de neinvidiat, precum vedeți.

Și încă ceva: dacă aș lua-o tot în lingvistică de la început, aș prefera

să fiu apreciat exclusiv de specialiști, nu de șefi (prin prisma politico-ideologică).

Dar dacă n-a fost să fie așa cum aș fi vrut, nu regret totuși viața trăită, căci, la urma urmei, am studiat și mi-am apărât, cât și cum am putut, limba neamului. Și asta vreau s-o afirm acum, înspre apusul vieții, deschis: am iubit dintotdeauna limba și neamul și anume aceste sentimente mi-au insuflat energie și putere de rezistență. Le voi iubi și în continuare cu aceeași intensitate și le voi apăra cu aceeași perseverență în orice situație.

Cu convingerea fermă și cu credința nestrămutată că numai așa e bine, îmi voi duce crucea pînă la capăt.

(rev. LR, nr. 3, 1995, p. 53-60)

AM CĂUTAT SĂ FAC DIN LINGVISTICĂ UN FEL DE MATEMATICĂ

În dialog cu Gheorghe POPA și Nicolae LEAHU

<...> – **Am zice, cu titlu de paranteză, că am rămas surprinși cînd am aflat că unii dintre marii scriitori interbelici au făcut liceul cu o medie mică, astăzi practic imposibilă, pentru un om de talentul lui Ion Minulescu sau George Bacovia.**

– Aveți dreptate. Trebuie să vă spun că tendința actuală de a avea o notă supremă, maximă este una moștenită de pe vremea Uniunii Sovietice, cînd trebuia să fii „otlicinik”.

Eu, de exemplu, am fost pînă la război, doi ani la rînd, premiant al liceului B. P. Hasdeu din Chișinău. Avînd d.e. media 8,38, eu eram premiant întîi. Nu avea nimeni zece. Deci era o chestiune de exigență, de seriozitate, de probitate și onestitate chiar, de ceva care se infiltra atît în conștiința copiilor, cît și a părinților. Dar și profesorul era profesor. Era un fel de semizeu. Dacă primeai nota 8, erai realmente fericit: știai că ți-a pus o notă, pentru că el a înțeles că o meriți.

– **Și nu v-au nemulțumit niciodată cei care v-au predat sau cei care v-au apreciat cunoștințele?**

– Mofiturile acestea nu existau pentru noi, elevii de atunci. Să conțești rezultatele?! Pentru noi profesorul era, așa cum spuneam, un fel de semizeu. Erau oameni diferiți: unii erau mai democrați, alții mai puțin democrați, dar, în genere, fiecare era o autoritate incontestabilă. Atunci cînd ieșeau pe sală și trecea un profesor, toți se dădeau la perete și profesorul trecea printre rînduri vii de elevi. Și făceam acest lucru nu dintr-o obligație forțată, ci din respect. Era un respect firesc.

– **În liceele românești de astăzi, unele foarte bune, de altfel, există o scară specială pentru profesori...**

– Era și la liceul unde învățam eu, dar și la alte licee. Îmi cer scuze, dar am să vă spun și asta. Nu puteai să-ți închipui că profesorul tău de română sau de matematică, sau de franceză să meargă la același WC cu elevii. Era ceva exclus. Nici nu se știa unde e WC pentru profesori.

– **Probabil, idealizați această „distanță”, deoarece, în același timp, Vă cunoaștem ca un om căruia îi place să discute „la tu” cu discipolii.**

– Aș face aici o remarcă: cu discipolii pe care mi-i apropii. Pe care i-am apropiat din diferite motive. Este aici un fel de contradicție. Nu știu prin ce s-ar explica. Poate prin faptul că m-am democratizat de la un timp, așa, sub imperiul ambianței de mai tîrziu <...>.

Ei bine, dincolo de astea, în 1944 m-am refugiat la Timișoara, unde am urmat liceul „C. D. Loga”.

– **Un moment care, cu siguranță, n-a intrat în autobiografiile Dvs. ulterioare?**

– Da, evident, în tot cazul, eu mă limitam la aceea că am făcut atîtea clase la Chișinău și un an la Timișoara. În '45 ne-am repatriat. Pentru mine, personal, a fost o dramă repatrierea aceasta, pe care n-am putut-o numi niciodată repatriere.

– **Nu recunoașteți eufemismele?**

– Nu, n-am putut recunoaște și nici acum nu pot spune că atunci a fost o repatriere. A fost o mare presiune exercitată de sovietici asupra autorităților românești, ca să-i întoarcă înapoi pe toți cei care au plecat din Basarabia. Ei, chipurile, vroiau să recupereze cadrele „pierdute”, deși scopul de bază era altul: răfuiala. Pentru că, aducându-i aici, în localitatea unde au funcționat, se găsea totdeauna un „patriot” de cel nou. Așa cum se spune acum „novii russkii”, la fel se putea spune atunci „novii patriot”, adică unul care nu știa despre Soviete prea multe, dar se erija în postura de susținător al Uniunii și al democrației sovietice.

– **Ca reprezentant al „comitetului săracilor”...**

– Pe cine au pus ei, la început, la conducere – era jale: pe ultimii oameni din localitate, din sat în special. Toți îl știau de un tîrîie-brîu, dar pe dînsul îl pun președinte de selsovet?

– **Și, o dată repatriat, v-ați refugiat în... lingvistică.**

– Poate a fost un refugiu și acesta. Un refugiu din ambianta în care ești condamnat să rămîi, o ambianta cu totul străină de aspirațiile tale, de pregătirea ta spirituală și de legăturile tale de suflet. Da, într-adevăr, aș putea spune că m-am refugiat în limba română. De acolo, de la Timișoara, puteam să nimeresc la Irkutsk. Taică-meu, fără îndoială, se temea de asta, deși el nu fusese o figură politică care ar fi prezentat interes pentru organele respective, dar, oricum, era învățător.

Mult mai tîrziu l-au exclus din partid (intrase și el în partid după ce venise). I s-a imputat următorul lucru: că el, vasăzică, se întîlnea cu șeful de post. Dar cum să nu se întîlnească directorul școlii cu șeful de post?!

<...> – **Cum explicați, dle profesor, spiritul de rezistență al intelectualilor basarabeni în timpul regimului sovietic?**

– Nu știu ce pot spune colegii mei în acest sens, dar eu mi-am format o atitudine proprie. Pentru că nu cred că se putea proceda altfel. Și nu pentru că riscam să-mi pierd bucata de pâine, cum spune lumea, dar pentru că vroiam să realizez un obiectiv pe care nu-l declarăm nică-

ieri: spre deosebire de predecesorii mei, mulți dintre care au fost destul de pasivi, eu vroiam să demonstrez adevărul pe cale concretă, cultivînd și promovînd o limbă elevată, limba literară, și, în felul acesta, făcîndu-i și pe alții să se gîndească la asta. În primul rînd, tineretul studios – elevii și studenții – colegii, profesorii universitari etc. să înțeleagă printre rînduri, fără a le spune direct că, iată, asta-i limba care trebuie s-o cunoască, asta-i limba „vechilor cazanii”. Nu am abordat teoretic această problemă în lucrările mele, n-am nici un paragraf special. În tot ce scriam, eu injectam niște momente legate de propagarea și promovarea limbii, a culturii românești, a istoriei acestei limbi și a neamului care o vorbea. Și făceam acest lucru în așa fel ca să nu fie observat de orișicine <...>.

– **Într-un interviu acordat revistei „Semn”, distinsul savant român Eugeniu Coșeriu spunea cu bucurie că n-a fost nevoit să rămînă în teritoriul românesc ocupat de sovietici și că, respectiv, a fost scutit de situația de a face compromisuri. În legătură cu acest detaliu, cum vă apreciați opera științifică din perspectiva omului care s-a aflat mereu sub presiunea unor constrîngerii ideologice, politice etc., pentru că nu e tocmai ușor să faci știință și, în același timp, să ai permanent conștiința că activezi într-un cadru ce anihiloază ființa?**

– Ați formulat niște lucruri și ați folosit niște termeni ce caracterizează foarte bine starea morală a omului care a activat, într-adevăr... sub cîrma vremii și a regimului. Este foarte adevărat, te anihilozează anume faptul că ai fost oprimat moralicește, și nu ai avut curajul să spui... Foarte mulți n-au avut curajul, foarte mulți nu sînt eroi din punctul ăsta de vedere. Eu totdeauna am avut temerea să spun ceva acolo în plus și, de aceea, n-am acceptat nici convorbirile deschise, de suflet, nici interviurile, nici destăinuirile pe marginea specialității mele. Le-am evitat foarte conștient. N-am vrut ca cineva „să se lege”, căci știam prea bine cum sînt privite lucrurile și, într-un fel, consider, că am procedat corect în perioada aceea, deși... Deși

mă condamna pentru faptul că n-am avut, poate, curajul și, pînă la urmă, dorința de a pune capăt machiavelismului în domeniul extralingvistic. Pentru că, în ceea ce privește domeniul lingvistic, mi-am spus părerea așa cum am vrut și n-am avut restricții. Eu mă gîndeam că dacă eram matematician (dl S. Be-rejan a făcut un an de studii la Facultatea de Fizică și Matematică – Gh. P.), cine m-ar fi putut obliga să demonstrez teorema aceasta anume așa cum vrea secretarul C. C. sau alt cineva.

– **Sîntem de acord cu Dvs., dar, sub presiuni politice, e mai dificil a demonstra o teoremă lingvistică, decît una matematică.**

– Da, de asta mi-am dat seama totdeauna. Tocmai de aceea eu am căutat să fac din lingvistică un fel de matematică.

– **Am putea formula și o axiomă: științele umaniste sînt mai ușor expuse contactului cu realitatea imediată și, respectiv, pericolele ce vin dinspre social asupra celui care practică știința sînt mai mari...**

– Absolut.

– **Dle academician, care ar fi lingvistul-model pentru Dvs.?**

– Pentru mine, lingvistul-model (n-aș vrea să fie șablonizată chestia asta) este lingvistul care a putut să se ocupe de problema lui personală, fără a fi influențat din stînga sau din dreapta, de deasupra sau dedesubt. Dintre lingviștii sovietici i-aș numi pe Budagov, Mihalci, Bernștein, Melnicuic – mari oameni de știință, foarte onești, dar care au plătit tribut totuși acestei presiuni din afară. Ei nu erau deloc dispuși să accepte obligații de tipul: „Ia, vedeți ce fac moldovenii și spuneți-le s-o mai termine cu ideea despre existența unei singure limbi!”

Nu pot să nu-l numesc pe prof.

E. Coșeriu – un ideal, din punctul ăsta de vedere, de om de știință. A făcut abstracție de toate celea și totuși, făcînd abstracție, D-sa se interesa de situația de aici. Dumnealui, de la un timp, din perioada renașterii noastre, a fost extrem de activ. Dumnealui a devenit omul care ne-a ajutat mult și a contribuit la multe inițiative care au fost, în multe privințe, decisive. Într-adevăr, prof. E. Coșeriu a făcut știință

pentru știință și a făcut abstracție conștient de faptul că, iată, undeva se fac niște nedreptăți în știință, se fac niște lucruri reprobabile, pe care D-sa ar fi putut numai să le condamne dar nu să le elimine, căci știința nu dispune de atare forțe, de atare posibilități... <...>.

– **Ce ați putea spune referitor la contribuția lingviștilor basarabeni privind dezvoltarea lingvisticii românești în perioada postbelică?**

– E greu să fac o totalizare expresă și exhaustivă. Lingviștii din Basarabia au contribuit tot timpul la dezvoltarea lingvisticii românești, chiar dacă numeau obiectul lor de studiu așa cum îl numeau. Dar tot ce au făcut lingviștii de aici a fost o contribuție la dezvoltarea lingvisticii românești, la scoaterea în relief a specificului limbii române. Printre altele, lingviștii noștri au adus contribuții noi, puțin cunoscute nu numai lingvisticii românești, ci și lingvisticii în genere. Și încă ceva: lingviștii de aici au fost oameni care au contribuit la propagarea unor idei necunoscute lingviștilor din România, care erau la curent cu ce spun francezii, germanii, englezii, dar nu știau ce spun rușii. Iar rușii au spus multe lucruri. Sîntem sau nu sîntem înclinați spre cultura și știința rusă, dar trebuie să recunoaștem că rușii ne-au dat posibilitatea să conștientizăm unele lucruri printr-o altă prismă. Și asta e o superioritate a noastră, pe care noi n-o valorificăm îndeajuns. Acum foarte mulți s-au îndepărtat de lingvistica din Orient, hai să zicem așa, avînd în vedere și Rusia, și Ucraina, și Gruzia sau alte foste republici asiatice, unde savanții au scris în rusește, dar au adus contribuții și în romanistică, și în românică. Lingvistica rusească a avut concepții fondate teoreticește, care ne avantajează în multe privințe.

(rev. “Semn”, nr. 1-2, 2000, p. 52-59)

**LINGVISTICA
NU M-A FĂCUT FERICIT**

În dialog cu Tatiana ROTARU

<...> – **Lingvistica, pe lângă succese și bucurii sufletești, v-a adus și multe necazuri – și în perioada sovietică, când obiectul Dvs. de studiu se numea încă „limba moldovenească”, și în perioada actuală, când puteți să-i dați deja, cu toate impedimentele, denumirea reală, adică cea de „limbă română”. În acest sens, sînt sigură că ați meditat mult și că mai continuați să meditați, deși adevărul se află la suprafață.**

– Da, într-adevăr, preocupările mele lingvistice mi-au dat multe satisfacții și chiar bucurii sufletești, în special de pe urma roadelor concrete ale muncii depuse și duse la îndeplinire. Dar lingvistica, trebuie s-o recunosc deschis, nu m-a făcut fericit decît în puținele cazuri cînd făceam abstracție de obiectul direct al preocupărilor mele de căpetenie – limba din Republica Moldova, cînd mă cufundam în lingvistica pură, ca să zic așa, acolo unde aveam de a face exclusiv cu știința, și nu cu politica, cu ideologia. Numai atunci cînd m-am ocupat de lingvistica teoretică, de lingvistica generală, am simțit adevărata atracție pentru munca științifică, pentru cercetare, pentru studiu în genere (fără comandă de sus, fără cenzura celor fricoși de care ești dependent și, mai ales, fără reticențele pe care ți le impui singur, tot din lașitate în primul rînd, și care sînt și ele extrem de împovărătoare).

Am regretat nu o dată că am plecat de la matematici, unde politica și ideologia nu se puteau implica în măsura în care se implicau în științele umanistice (ce constituiau chiar, cum am înțeles cu timpul, componenta de bază a așa-numitului „front ideologic”), în parte în lingvistică și, în special, în lingvistica „moldovenească”, unde forurile de conducere așteptau în orice moment vreo „diversiune românzatoare” naționalist-burgheză. În general, n-am profitat de o stare de normalitate, de condiții pentru studii

obiective ce nu ar fi depins de niște „interese supreme”, care dominau toată activitatea noastră de cercetare științifică. Dacă le-aș fi avut, poate realizam mai multe în acești ani!

Atunci însă nu-mi rămînea decît amărăciunea interdicțiilor și neacceptărilor și tristețea grea a neîmplinirilor. Sentimentul idealurilor neîmplinite, al celor nerealizate încă și nerealizabile deja mă torturează și acum.

– **Noi, studenții filologi ai anilor '60-'70, ne dădeam bine seama că „deosebirile” dintre limbile moldovenească și română sînt, de fapt, un bluf. Și totuși despre presiunile ideologice ce se exercitau asupra specialiștilor nu ni se spunea nimic. Ați putea să ne comunicați ceva în acest sens?**

– În perioada sovietică de aproape jumătate de secol despre corelația dintre limba zisă „moldovenească” și limba română s-a putut vorbi (atunci cînd se cerea) numai în plan de două entități diferite (ca și despre noțiunile de neam, de etnos, de popor, se înțelege). Conceptele de „limbă moldovenească” și „norod moldovenesc” făceau parte din „sfînta sfîntelor” ideologiei dominante și nu se pretau în general la discuții. Ele nu puteau fi abordate decît într-o singură direcție: cea de demonstrare a diferențelor, cu orice argumente, chiar și din cele ridicole din punctul de vedere al oamenilor ce au avut un pic de carte la viața lor (îți permiteai doar în glumă și numai la colț de stradă sau între prieteni foarte siguri să atingi aberanta teorie a celor două limbi, iar comunitatea etnică – nici în glumă).

În aceste condiții nimeni, bineînțeles, n-ar fi îndrăznit să spună ceva studenților și tineretului studios în genere fără a se supune riscului de a intra în tagma celor neagreați de puterea oficială, cu urmări negative dintre cele mai drastice. Deci presiunile ideologice de care întrebai, deși nu erau directe, se exercitau zilnic, pe toate căile și era necesar să-ți pui la contribuție toate forțele intelectuale ca să satisfaci exigențele sau, cel puțin, să nu declanșezi nemulțumirea sau chiar mînia șefilor (și să nimeresti în parantezele cu nume odioase la vreo pleneră ordinară).

– Sînteți autor și coautor al mai multor manuale, dicționare, materiale didactice. Editarea „Cursului de limbă moldovenească contemporană” în două volume (1956-1959) a însemnat o apropiere de româna literară?

– În toate lucrările, în special colective, la scrierea cărora am participat ca autor, coautor sau redactor, am căutat totdeauna posibilități să atrag atenția asupra faptului că limba despre care vorbim în manuale, cursuri, dicționare este limba literară, limba cizelată de scriitorii vechi, clasici și moderni, limba culturii seculare a romanilor orientali (nu puteam doar spune a tuturor românilor!), punînd la dispoziția cititorului toate cele necesare pentru ca el să-și dea seama de realitate, de înțelegerea că această limbă nu se deosebește practic de limba ce se făcea auzită la radio București, în care se scria în cărțile românești nu prea accesibile pe atunci, în ziarele din România care mai apăreau sporadic la chioșcuri sau la care puteai fi abonat într-un timp (ce e drept, abonarea a fost foarte curînd stopată pentru populație, ea făcîndu-se foarte limitat, după liste speciale numai la instituțiile de profil). Începuturile apropierii de româna literară s-au pus, e adevărat, încă în cursul amintit de Dvs., în volumul I al acestuia, în care cu străduința noastră, a celor mai tineri, a fost acceptat un mic paragraf despre identitatea de limbă româno-moldovenească la nivel literar (ceea ce a fost, desigur, o performanță deosebită la acea etapă!) <...>.

– Dar să lăsăm trecutul pentru istoricii contemporani și viitori, care-l vor revalorifica și reaprecia, și să trecem la lucruri de altă natură. Mă interesează și următoarele: cînd ați auzit pentru prima dată de Eugen Coșeriu? Știu că ați scris despre el, că, la rîndul său, vă apreciază foarte mult, că sînteți chiar apropiați sufletește, nu numai profesional.

– Pe renumitul nostru conațional l-am cunoscut, ca și ceilalți lingviști sovietici, după studiile sale științifice, în primul rînd, după cele cîteva traduceri publicate în rusește la Moscova, iar apoi după lucrările în

alte limbi, pe care mi le-a trimis prin poștă chiar autorul drept răspuns la niște articole de ale mele pe care i le-am adresat. În 1968, la cel de-al XII-lea Congres Internațional al Romaniștilor de la București, l-am cunoscut și personal (despre această întîlnire de pomină am scris cu deosebită plăcere în prefața la cartea sa, pe care am editat-o mulți ani mai tîrziu la Chișinău, împreună cu binecunoscutul lingvist ieșean Stelian Dumistrăcel). De atunci întretinem relații permanente, ne întîlnim din cînd în cînd la prestigioase întruniri științifice internaționale, cum au fost cele din Tutzing de lîngă München, din Iași, Suceava, Chișinău, București (și iată chiar în zilele acestea, una ratată de mine, din Constanța).

În altă ordine de idei, vreau să zic că, prin cartea amintită „Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică” și prin numărul omagial „Coșeriu” al revistei noastre (RLȘL – Gh. P.), mi-am legat numele de cel al celebrului lingvist de proveniență basarabeană, lucru care îmi prilejuește, de fiecare dată cînd sesizez situația, satisfacții morale de nedescris și mă mindresc în forul meu interior de aprecierea pe care simt că mi-o dă. Deși realizez prea bine distanța ce ne desparte, căci noi, cei de aici, n-am putut niciodată și nu putem nici acum să ne comparăm, ca posibilități de realizare și ca realizări mai ales, nu numai cu colegii de generație din Occident, dar nici cu colegii noștri din Țară. Profesorul Coșeriu în modestia sa încearcă de acum nu o dată să ne dezvinovățească de asta, zicînd că ei, cei de acolo, au avut condiții favorabile de afirmare, pe cînd noi nu (despre relațiile lui S. Berejan cu E. Coșeriu, a se vedea mai jos cap. IV. Relațiile dintre doi lingviști „... porniți de pe plaiuri moldovene” – Gh. P.).

De condiții, ce e drept, n-am prea avut parte, dacă după o viață de om consacrată științei nu ai nici spațiu suficient să-ți păstrezi în întregime biblioteca adunată cu greu mulți-mulți ani (eu personal am fost nevoit să-mi duc la țară - cu tot cu dulapuri și rafturi - o bună parte din bibliotecă, în special periodică și cărțile didactice, ca și arhiva de manuscrise în majoritatea ei <...>). N-am fost la prof. Coșeriu

acasă la Tübingen, de la alții însă, cărora soarta le-a dăruit acest favor, am reținut că dispune de o bibliotecă fenomenală ce ocupă câteva încăperi ale locuinței sale. N-am pretins niciodată la așa ceva și nici nu puteam pretinde, dar să doresc să am lângă mine pînă la sfîrșitul vieții modestul meu tezaur de carte aș fi avut drept, cred.

– Renașterea națională, recunoașterea limbii naționale ca limbă de stat, revenirea la grafia latină s-au făcut și prin contribuția savanților-lingviști de la Academia de Științe. Vă mai amintiți de ședințele Comisiei interdepartamentale pentru problemele limbii ce avea drept obiectiv determinarea statutului lingvistic și social al limbii moldovenești?

– Cum să nu-mi aduc aminte, dacă chiar eu, în calitate de membru al Comisiei de care vorbiți, am prezentat la prima ei ședință în plen, în prezența Secretarului C. C. al P. C. M., raportul cu titlul numit de Dvs. A fost pentru prima dată cînd cercetătorii Academiei noastre au făcut niște afirmații publice, apărute ulterior și în presă, despre comunitatea limbii moldovenești cu limba română și despre necesitatea trecerii celei dintîi la alfabet latin, care constituia la acea dată singura deosebire vizibilă dintre ele. Materialele acestei Comisii, larg publicate, au stat la baza luptei de mai departe pentru limbă și grafie și a ulterioarelor legi despre limba de stat a republicii, iar în ultimă instanță, și a victoriilor ce au urmat.

(“Momentul”, 2 august 1997, p. 3)

LIMBA OFICIALĂ ÎN ORICE STAT ESTE, DE REGULĂ, UNA SINGURĂ...

În dialog cu Alexandru BANTOȘ

– Într-un dialog pe care l-am avut acum doi ani, afirmați că numai suveranitatea va soluționa și problemele lingvistice. Ce credeți despre aceasta acum, cînd sîntem suverani și independenți?

– Acum cred același lucru: suveranitatea reală, dacă ea ar fi fost instaurată, ar fi trebuit să rezolve aceste probleme, așa cum sînt rezolvate ele în statele cu adevărat suverane și independente, unde funcționează normal limba țării. Dar spre profundul nostru regret, noi nu sîntem încă pe deplin nici suverani, nici independenți (de C.S.I., se înțelege). Tocmai imposibilitatea practică a soluționării problemelor limbii constituie indiciul lipsei noastre de suveranitate și independență, este o dovadă în plus că atît una, cît și cealaltă au fost doar proclamate, nu și realizate în fapt, rămînînd a fi în continuare doar deziderate ale unei perspective pe cît de îndepărtate, pe atît de ceptoase.

Cu frontierele din vest apărate tot de forțele armate ale C. S. I., cu rămînerea pe o durată nedeterminată în zona economică a rublei, cu toate legăturile externe efectuate aproape exclusiv prin Moscova, cu limba rusă ca a doua limbă oficială în republică, cu dependența de un nou „Centru” pe multe alte linii nu știu dacă vom soluționa cîndva problema limbii, așa cum ar fi fost firesc s-o facem.

– Deși s-a întreprins cîte ceva, nu putem susține că legislația lingvistică se respectă, se transpune în viață, iar trecerea la limba de stat continuă „să fie amînată”. Cum credeți, care sînt motivele ce „favorizează” tărăgănarea trecerii la limba de stat?

– Este adevărat, nu putem spune, că am avansat prea mult în problema limbii, dar un pas important a fost făcut totuși în sensul că limba română a fost admisă în organele de conducere și în documentația curentă, alături de cea rusă.

Cît despre motivele tărăgănării trecerii pe toate liniile la limba de stat, ele sînt legate direct de ceea ce am menționat deja mai sus: ne lipsește baza – un stat suveran și independent nu numai de jure, ci și de facto. Și nu un stat multilingv, cum ar vrea să ne vadă mulți, ci un stat obișnuit, ca marea majoritate a statelor pe care le cunoaștem, adică în fond unilingv.

Deși țări fără minorități națio-

nale practic nu există, limba oficială în orice stat este, de regulă, una singură, iar minoritățile, pe teritoriul pe care ele locuiesc compact, se pot folosi de limba lor maternă, pot să aibă instituțiile social-culturale pe care le doresc (grădinițe, scoli, teatre, biserici) în această limbă, pot să editeze gazete, reviste, cărți în limba lor națională ș.a.m.d. Dar nu în detrimentul funcționării **plenare** a limbii de stat a țării.

– Cum apreciați legile despre limbă în noile condiții ale republicii? Nu credeți că ar trebui să fie revizuite, precizate în conformitate cu noua realitate social-politică sau poate chiar abrogate în situația în care Constituția va legifera etnonimul „român”, glotonimul „limba română” și statalitatea acesteia în republică?

– În conformitate cu noile condiții, cu noua realitate social-politică din republică, dacă ea n-ar fi numai declarată, n-ar mai trebui, de fapt, nici un fel de legi despre limbă (așa cum nu sînt asemenea legi în Franța, Germania, Anglia, Suedia, Polonia, Bulgaria ș.a., unde e de la sine înțeles că limba oficială a statului este respectiv franceza, germana, engleza, suedea, poloneza ș.a.m.d.). Ar fi fost suficient ca în Constituție să fie menționat faptul că vorbitorii de alte limbi din statul românesc Moldova, în care limba oficială este româna, au dreptul inalienabil să se folosească de limbile lor materne acolo unde consideră că e necesar și posibil, fără a pune viața societății în dependență de dorința cuiva de a poseda și limba oficială a statului în care dorește să locuiască.

În orice caz, acum, cînd Republica Moldova nu mai face parte dintr-o formațiune statală superioară, suprapusă (nici C. S. I.-ul, nici cu atît mai mult Rusia n-ar trebui parcă să pretindă de a fi tratate ca asemenea formațiuni!), chestiunea cu bilingvismul obligatoriu, cu necesitatea folosirii în paralel în documentele oficiale și în toate domeniile vieții și activității societății noastre a limbii române și a limbii ruse (limbă a altui stat tot suveran și independent) își pierde rostul, ba chiar este de-a dreptul neavenită

(vă imaginați cam ce ar fi dacă în Franța, de exemplu – care e, precum se știe, un model de țară democratică – pe baza faptului că acolo, în afară de francezi, locuiesc și germani, italieni, spanioli și reprezentanți ai altor popoare, s-ar cere ca peste tot să fie admise, paralel cu franceza, și limbile acestora; personal cred că în momentul în care chestiunea ar fi pusă astfel, Franța s-ar dezagrega, ar apărea veleități federaliste – și chiar separatiste – și ar începe conflictele interetnice, inevitabile în asemenea cazuri).

În lumina acestei logici legilor despre limbă (în cazul că le mai păstrăm) li s-ar putea aplica binecunoscuta aserțiune a tot atît de binecunoscutului domn Farfuridi: „Să nu se revizuiască, primesc! Dar atunci să se schimbe pe ici pe colo, și anume în punctele... esențiale ...” <...>.

– Mass-media din Rusia post-pucistă continuă să susțină că situația social-politică din republică a fost și continuă să fie tensionată din cauza Legilor despre limbă, care, în opinia separatiștilor și a protectorilor lor de la Moscova, lezează drepturile reprezentanților altor naționalități ce locuiesc în Moldova. Ziariștii și politicienii din Rusia trîmbițează că situația de conflict de pe Nistru își trage începuturile de la adoptarea legilor cu privire la limbă. Comentați, vă rog, această problemă!

– A considera că se lezează drepturile reprezentanților altor naționalități ce locuiesc într-un stat suveran și independent prin simplul fapt, absolut logic și firesc, că în acest stat se folosește, în calitate de mijloc oficial de comunicare, limba populației majoritare autohtone, este mai mult decît o pretenție prin nimic justificată, mai mult decît o aberație, este pur și simplu o rătăcire.

Cît privește situația de conflict de pe Nistru, ea nu are la bază legile despre limbă și alfabet, care au servit doar ca pretext pentru confruntări zise interetnice, ci cu totul altceva: neîmpăcarea foștilor diriguitori cu pierderea pozițiilor prioritare de mai înainte, ambiția de a fi și mai departe

conducători și îndrumători ai băștinașilor și de a exercita aceste funcții într-o singură limbă – cea adusă din exterior pe aceste teritorii, nedorința de a recunoaște limba băștinașilor drept limbă oficială, nici măcar alături de limba rusă (care, în virtutea stării vechi de lucruri, era dominantă în toate sferele). E vorba deci de pierderea privilegiului că, fiind monolingv (adică numai rusofon), să ocupi posturi de conducere în toate domeniile.

Și atunci s-a lansat pretenția, care a avut priză la toți monolingvii rusofoni, privind lezarea drepturilor naționalităților conlocuitoare, care de fapt ar putea fi formulată în orice țară din lume (numai că oamenii civilizați din alte părți ale lumii nu pornesc pe această cale alogică). Mai rău e că această pretenție deșănțată continuă și va continua să dăinuiască, cât un Ruțkoi, în calitatea sa de demnitar în conducerea de vîrf a Rusiei, va fi gata să trimită o coloană de tancuri (sovietice!) oriunde îi va părea Domniei sale că sînt lezate drepturile vreunui reprezentant al poporului rus, chiar dacă el se află cu traiul în afara granițelor Rusiei, „în altă țară” (cum ne credem noi și cu atît mai mult balticii) <...>.

– Manualele de limba română, dar și cele de literatură, editate aici, la Chișinău, au multe, prea multe neajunsuri, unul din ele, de altfel principal, e că au o structură complicată, sînt scrise într-un limbaj defectuos și, lucru extrem de important, nu suscită interesul elevilor, studenților pentru limba maternă. Cum vedeți soluționarea problemei manualelor, deoarece se știe că numai prin școală, cu ajutorul ei vom rezolva problema limbii române?

– Manualele, cred, ar trebui să fie comune, căci cum vom realiza unitatea mult rîvnită a limbii, a vieții sociale, a culturii, dacă vom instrui și mai departe generația tînăra după manualele ce ar sublinia mereu specificul nostru local, regionalismul nostru, care ne-a ținut atîta timp rupți de matca românismului. Trebuie să înțelegem odată și odată acest lucru.

– Acum, cînd sîntem deschiși pentru democrație, cine opune

rezistență măsurilor de reîmpămintenire a limbii române sub forma ei literară ca limbă de stat a Republicii Moldova?

– Cei (și știm cine-s ei) cărora le convine (și știm de ce) perpetuarea existenței cît mai îndelungate a două state românești: unul cum știm că este și unul mai așa, mai simplist cumva, dar al nostru și mai ales aparte.

Înceind, aș vrea să subliniez că singura noastră salvare sub raportul cunoașterii limbii este întreținerea de contacte permanente cu partea dreaptă a Prutului, cu Țara adică, în toate domeniile și sub toate formele, căci dacă nu se poate pune deocamdată problema unității politice cu Țara, cel puțin unitatea culturală, spirituală să tindem a o înfăptui într-un termen cît mai scurt. Fără aceasta vom continua încă mult timp să nu știm nici cine sîntem, nici ce limbă vorbim.

(rev. LR, nr. 2-3, 1992, p. 123-127)

LIMBA ROMÂNĂ ESTE SINGURĂ LIMBĂ LITERARĂ DIN ACEASTĂ ZONĂ A ROMANITĂȚII ORIENTALE

În dialog cu Ion-Horia BÎRLEANU

– Domnule Profesor Silviu Berejan, amintind cuvintele lui Serafim Saka, cunoscut scriitor din Republica Moldova, „Ce bine e să fii aici ca și cum ai fi dincolo, dar și să fii dincolo ca și cum ai fi aici”, v-aș întreba, pentru început, dacă acum, în noiembrie 1994, mai sînt aceste reflexii de actualitate? Ele au fost rostite la Iași, în anul 1990.

– Ar fi bine să fie și acum în actualitate, dar, din păcate, îmi face impresia că ceea ce se putea spune în '90, cu greu se mai poate spune astăzi. Deși, e foarte bine să fii aici, fiind dincolo, îmi face impresia că fiind dincolo, nu totdeauna poți să fii și aici, cel puțin, din perspectiva care se profilează pentru viitor.

– Am citit și noi comunicatul dat de Prezidiul A. Ș. a R. Moldova cu privire la așa-zisa „limbă

moldovenească". De fapt, care academicienii din Chișinău au avut intervenții în acest sens? Și, în general, numai lingviștii au intervenit în această direcție?

– Nu. Pînă la această decizie pe care a luat-o Prezidiul Academiei, au răspuns la întrebarea pusă de Parlament, apelului adresat Academiei, într-o rubrică specială a revistei „Literatura și Arta”, mai mulți membri ai Academiei de Științe a Moldovei, primii fiind niște oameni nespecialiști în materie, dar oameni de bună-credință, oameni de știință onești care, știind bine adevărul științific și istoric, l-au afirmat din proprie inițiativă, încă pînă a-și spune cuvîntul specialiștii, așa, în mod organizat. Primii, care au răspuns la rubrica deschisă de redacția revistei „Literatura și Arta”, au fost acad. Vasile Anestiade și Vsevolod Moscalenco, primul specialist renumit în medicină și nu numai în Republică, ci și departe, peste granițele ei, și al doilea nu mai puțin cunoscut fizician, pe care lumea fizicienilor îl știe destul de bine.

Dumnealor, în doi, au răspuns așa cum puteau să răspundă niște oameni de bună-credință la *Apelul* Academiei, că e vorba de o limbă și nu poate fi nici un fel de discuție în privința aceasta că ar fi, ar exista, că ar putea fi numită și altfel, limba care se vorbește și, mai cu seamă, se scrie în R. Moldova. Pentru că în vorbire pot să fie niște lucruri specifice, însă, în ceea ce privește scrisul, totul se supune normelor limbii române literare și tot ce este scris, tot ce este publicat este în conformitate cu normele limbii literare, adică ale limbii române, care este SINGURA LIMBĂ LITERARĂ DE PE ACEST TERITORIU, DIN ACEASTĂ ZONĂ A ROMANITĂȚII ORIENTALE. Așa că, în privința aceasta, nici un fel de îndoieli nu pot fi, lucru menționat și de acești doi academicieni. După ei, au urmat lingviștii care și-au spus cuvîntul. Sînt trei la număr: acad. Nicolae Corlăteanu, veteranul nostru, membrul corespondent Anatol Ciobanu, profesor la Universitate, și subsemnatul.

După ce am semnat noi un

material la această rubrică, a urmat poziția pe care și-a exprimat-o acad. Boris Mateenco, cunoscut biolog, dar și om de cultură, care știe situația și și-a spus deschis poziția. Au mai publicat apoi, la aceeași rubrică, Mihai Cimpoi, cunoscutul critic și istoric literar, și matematicianul Petru Soltan, membru al Academiei, care de asemenea a pus problema într-un fel foarte original, aderînd la opinia celor precedenți. El a scos în evidență cîteva laturi văzute prin prisma unui matematician.

În numărul revistei „Literatura și arta”, în care a fost publicat răspunsul Prezidiului Academiei, a fost continuată rubrica „Parlamentul întrebă, academicienii răspund”, în care, paralel cu **Hotărîrea Academiei**, răspund la această întrebare și scriitorii Grigore Vieru și Ion Druță. Deci în felul acesta, discuția s-a încheiat cu această **Hotărîre** și cu aceste ultime două luări de cuvînt.

Materialul Academiei, răspunsul, a fost pregătit de membrii Academiei, filologi de frunte ai Republicii, printre care acad. Haralambie Corbu, vicepreședinte al Academiei, acad. Nicolae Corlăteanu, membrii corespondenți Anatol Ciobanu și Nicolae Bilețchi și subsemnatul. Deci, acest grup de filologi a pregătit materialele pentru a fi luate în discuție la Prezidiul Academiei și pe baza lor s-a adoptat **Hotărîrea** despre care este vorba <...>.

– Făcînd abstracție de modestia care vă caracterizează, mă văd nevoit să precizez că acest volum (e vorba de o serie de studii ale prof. E. Coșeriu înmănușate în volumul *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică* – Gh. P.) reprezintă munca Dumneavoastră împreună cu...

– Da. Munca mea împreună cu dl prof. Stelian Dumistrăcel, care a fost sufletul și inițiatorul acestei întreprinderi, dusă la bun sfîrșit de noi doi cu ajutorul Editurii „Știința” din Chișinău. Ne bucurăm că am reușit să punem în circulație, în limba română, o serie de lucrări ale profesorului Eugen Coșeriu, care, practic, cel puțin în Republica Moldova, nu era cunoscut deloc.

– Aș aminti că la lansarea volumului a participat profesorul Eugen Coșeriu și a fost profund impresionat de acest eveniment editorial.

– Da. A fost o bucurie pentru noi, aici la Iași, cu ocazia *Congresului al V-lea al Filologilor Români*, când a fost lansată această carte împreună cu o alta, *Prelegeri și conferințe*, apărută concomitent la Iași. A fost o lansare într-adevăr emoționantă; i-au dat lacrimile nu numai profesorului Coșeriu, ci și nouă, celor care am avut bucuria de a duce la bun sfârșit tipărirea acestor lucrări unice, deocamdată, în lingvistica românească.

Acestea ar fi, să zicem, părțile frumoase ale muncii noastre, bucuriile de care mai avem și noi parte în contextul atîtor factori care nu au nici o legătură cu știința.

– Pentru că ați adus vorba, nu pot ocoli și o întrebare pe care n-aș fi dorit niciodată să v-o pun în contextul revanșelor politice și al conflictului direct dintre Parlament și Academia de Științe a Republicii Moldova, care a susținut adevărul științific cu privire la așa-numitul glotonim „limba moldovenească”. Citesc dintr-un ziar apărut la Chișinău următoarele: „În mare pericol se află acad. Silviu Berejan, directorul Institutului de Lingvistică. Nu prea are obiceiul să ceară atestare de la Moscova pentru legitimarea unei limbi pe care a certificat-o istoria de câteva mii de ani. Să nu ne mirăm dacă într-o bună zi vom auzi că, întocmai ca în butada care avea multă trecere pînă mai deunăzi și potrivit căreia „mîncat bine, culcat bine, sculat mort”, i s-a întîmplat ceva, Doamne ferește!” Vă rog, Domnule Profesor, comentați puțin acest text!

– Ei !... Ce-aș putea să vă spun?! Sigur că asemenea publicații mai apar și au mai apărut la noi. Ele au la bază, poate deocamdată, niște vorbe, niște opinii exprimate de cineva, pe undeva, cîndva, dar, poate că, așa cum se spune, „nu iese fum dacă nu arde ceva...” Dar, deocamdată, asta-i la nivel de zvon, **nerealizat**, și, cum bine spune autorul, „Doamne fe-

rește!” să fie realizat în forma cea mai rea pe care o are el în vedere! Dar, se înțelege că undeva vor fi existînd niște spirite revanșarde care, acum cînd au posibilitatea să mai ceară socoteală cuiva pentru activitatea care, după părerea lor, a fost „neavenită”, ar încerca, poate, să întreprindă și acțiuni de răfuială cu cei care, cred ei, sînt și au fost mai activi în promovarea adevărului științific și istoric. Acest adevăr ei nu-l acceptă, pentru că stau pe pozițiile vechi și consideră că numai acele poziții sînt în favoarea maselor largi din Republică.

Cît privește chestiunea care se discută acolo, și anume că „n-ar cere Berejan opinia Moscovei”, aș vrea să spun că, tocmai, dacă e vorba de opinia științifică, atunci să știți că opinia științifică a fost totdeauna unică, inclusiv din partea specialiștilor de la Moscova, care anume ne-au și ajutat să descîlcim acest ghem pe care l-au mototolit și l-au încîlcit oamenii politici, cei care urmăreau scopuri neștiințifice și nu erau grăbiți să dea la iveală adevărul.

Dar asta este conștiința celor ce promovează acest fel de a trata lucrurile de pe poziții unde prevalează interesul politic. Ca oameni de știință, nu putem fi de acord că politica poate să schimbe adevărul științific, chiar dacă are pîinea și cuțitul în mînă <...>.

(“Cronica”, Anul XXX, nr. 1, 1995, p. 5; cartea: Ion-Horia Bârleanu. Lumini în tunelul tranziției, Iași, 1999, p. 101-107)

17 martie 2001, Cahul. Împreună cu
A. Ciobanu și V. Marin

Septembrie 1988, Budapesta.
Cu ginerele V. Soltan.

August 2001. Familia Berejan la o bere.

4. RELAȚIILE DINTRE DOI LINGVIȘTI “... PORNIȚI DE PE PLAURI MOLDOVENE”

Acad. S. Berejan a contractat, în decursul vieții sale de creație, relații de tot felul, **științifice** în primul rând (prin corespondență și / sau prin contacte directe sau indirecte), dar și curat **omenești** (prietenești sau colegiale) cu o mulțime de personalități care i-au apreciat atât cercetările și contribuțiile lingvistice, cât și pe Domnia sa ca om, producându-i deosebite satisfacții morale. Aceste satisfacții D-lui nu le-a putut compara niciodată cu sentimentele confuze, provocate de aprecierile, nesincere de cele mai multe ori, și subiective ale celor care erau dispuși să-l laude și să-l promoveze nu pentru meritele reale, ci pentru supușenie sau pentru faptul că, prin activitatea sa, nu le prea făcea valuri, complicându-le existența, sau pentru ca D-lui, la rândul său, să-i promoveze pe ei sau pe ai lor.

Omul și savantul S. Berejan a ținut întotdeauna la aprecierile competente, făcute dezinteresat, fără scopuri camuflate. Pe acestea le considera cele mai de preț.

Printre cei cu care a întreținut relații productive pot fi numiți, în primul rând, cei care, în virtutea poziției lor sociale și științifice, nu urmăreau altceva decât exprimarea obiectivă a atitudinii față de ceea ce, după competența lor opinie, era considerat valoare autentică. Laudele de complezență l-au lăsat întotdeauna rece.

A avut bucuria contactelor și corespondenței atât cu lingviști din U.R.S.S. (R. Budagov, D. Mihalci, V. Iașevă, V. Borcovski, Gh. Stepanov, N. Katagoșcina, Iu. Karaulov din Moscova; R. Piotrowski, A. Babkin, A. Domașnev, A. Evghenieva din Leningrad; O. Melniciuc, St. Semcinski din Kiev; V. Makarov din Minsk; G. Ramișvili din Tbilisi; L. Vasiliev din Ufa ș.a.), cât și cu lingviști din străinătate, mult mai greu accesibili în condițiile Uniunii Sovietice și, în special ale R. S. S. Moldovenești (și cu toate acestea, a corespondat intens și s-a întâlnit cu diferite ocazii fericite cu savanți cunoscuți ca H. Mihăiescu, B. Cazacu, Gh. Mihăilă, O. Vințeler, G. Istrate, I. Coteanu, Em. Vasiliu, Gh. Bulgăr din România; P. Beneș, O. Duhaček, V. Hořejši, J. Šcultety din Cehoslovacia; L. Galdi din Ungaria; W. Manczac, J. Siatkowski din Polonia; E. Perniška din Bulgaria; W. Bahner, K. Heitmann, L. Fassel, W. Dahmen din Germania; M. Contini, E. Cosmopol din Franța; L. Massobrio din Italia și mulți-mulți alții.

Un interes deosebit prezintă însă îndelungatele relații ale lingvistului chișinăuan cu concetățeanul nostru de renume mondial prof. Eugeniu Coșeriu și, în special, începuturile acestor relații pe care le vom expune în felul cum le evocă însuși S. Berejan în mărturisirile sale palpitate din prefața la cartea maestrului *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică* (Chișinău, 1994, 182 p.) editată de S. Berejan din Chișinău și St. Dumistrăcel din Iași ca rezultat al unei colaborări de bun augur.

În continuare, vom da unele fragmente din studiul menționat ce reflectă aceste relații de la începuturi și pînă la data apariției volumului citat (adică pînă în 1994).

*

„Făcusem de acum un oarecare schimb de scrisori, primisem în câteva rînduri cite un set de extrase de la Dumnealui pînă în momentul primei întâlniri, care s-a produs abia în aprilie 1968, la recepția de inaugurare oferită de Academia Română participanților la cel de-al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică în sala mare a restaurantului bucureștean

„Athénée Palace”. Venisem acolo în componența delegației sovietice (pentru prima oară la un asemenea forum), eram curios să-l cunosc în persoană (căci pînă atunci îl vedeam doar în scrieri ca pe un semizeu al „Olimpului lingvistic”, inaccesibil pentru muritorii de rînd) și mă angajasem încă înainte de plecare să-i transmit un mesaj din partea consăteanului său Valentin Mîndîcanu. Am fost plăcut surprins că „semizeul” a reacționat foarte prietenos de îndată ce i-am comunicat că sînt basarabean de la Chișinău și că am misiunea de a-i înmîna o scrisoare. A întreat cine sînt și, cînd i-am spus numele meu de familie, s-a bucurat ca la vederea unui vechi cunoscut și a exclamat: „A, dumneata ești Berejan! Nu-mi închipuiam că ești așa!”. M-am simțit deodată foarte ușurat, descătușat și am continuat conversația cu dezinvoltură, ca și cînd ne cunoșteam de cînd lumea. Mi-a spus că Valentin Mîndîcanu nu este numai un consătean, ci că tatăl acestuia a fost primul său învățător, căruia îi poartă cel mai mare respect și recunoștință. Apoi s-a interesat cum e la noi și ce mai fac lingviștii chișinăuieni, înșirînd fără nici un efort, spre surprinderea mea, cîteva nume ale colegilor mei de aici, dovadă că era destul de familiarizat cu ele. Mi l-a prezentat pe unul din fiii săi – un băiețel foarte drăguț de vreo 10 ani – și pe sora mai mică, despre care mi-a comunicat că a avut de suferit în țară de pe urma fratelui „rătăcit” prin străinătăți.

Tot atunci i l-am prezentat și eu pe hispanistul leningrădean Gheorghii Stepanov, ulterior director al Institutului de Lingvistică și academician al Academiei de Științe a U.R.S.S. (la rugămintea acestuia), cu care apoi a stabilit strînse legături colegiale ce au durat pînă la moartea academicianului rus (despre care mi-a mărturisit mai tîrziu la Berlin că îi devenise cel mai bun prieten din fosta Uniune Sovietică).

Am mai discutat în cîteva rînduri, uimindu-mă de fiecare dată de simplitatea sa generoasă, de faptul că a reușit să șteargă atît de ușor marea distanță dintre noi, astfel că ne întrețineam ca niște oameni foarte apropiați. Întîi am crezut că e pur și simplu atitudinea condescendentă normală a unui om de foarte înaltă cultură, dar mai tîrziu mi-am dat seama că e de fapt o extrapolare a sentimentelor sale de afecțiune față de meleagurile dragi asupra mea (nu ca persoană, ci ca reprezentant al acestora în lingvistică, adică în domeniul cel mai apropiat lui).

*

Ne-am revăzut peste aproape douăzeci de ani la Berlin, la al XIV-lea Congres Internațional al Lingviștilor, din 1987, ca niște vechi prieteni (așa ținea să sublinieze însuși Dumnealui!), după ce am mai corespondat sporadic mai ales la anumite ocazii, după ce mi-a expediat din nou, cu scurte, dar afectuoase dedicații, extrase din lucrările sale (eu devenind, astfel, unul dintre puținii posesori ai multor studii lingvistice coșeriene de mare valoare, care la noi lipseau cu desăvîrșire, chiar și în bibliotecii), după ce i-am trimis și eu cîte ceva din rezultatele cercetărilor mele, printre care și monografia de semantică în limba rusă (recenzată de o tînără romanistă germană, presupun la recomandarea Domniei Sale, în revista *Beiträge für romanischen Philologie*), după ce prin 1979–1980 primisem, ca semantician, invitație personală de la organizatori de a prezenta un studiu pentru volumul omagial *Logos Semantikos* consacrat celei de-a 60-a aniversări a maestrului (de care, spre regretul meu, n-am beneficiat, întrucît prea multe piedici urma să depășesc). La Congresul de la Berlin i-am făcut cunoștință vestitului meu concetățean cu încă doi lingviști din Uniune: Iuri Karaulov, directorul Institutului de Limbă Rusă de la Moscova, și Stanislav Semcinski, șeful catedrei de limbi clasice de la Universitatea din Kiev. Contactele de la Berlin ne-au consolidat și mai mult relațiile.

*

Exact peste 4 ani, în 1991, ne-am revăzut din nou cu prof. Eugen Coșe-

riu, de data aceasta cu o ocazie solemnă – acordarea titlului de membru de onoare al A. Ș. M., dar și cu una de suflet – arzătoarea lui dorință de a reveni la baștină <...>. Era prima oară când călca din nou pe pământul Moldovei natale după despărțirea dureroasă din vara anului 1940, peste 51 de ani, adică după mai bine de jumătate de secol. Tot atunci și-a revăzut și Mihăilenii copilăriei...

*

La Academie și-a ținut discursul de recepție cu anticipare (deoarece n-a putut să se mai deplaseze încă o dată peste mai puțin de o lună pentru a fi prezent la procedura oficială de alegere).

Ca unul care îl cunoșteam mai bine (și care devenisem între timp academician-secretar interimar al Secției de Științe Umanistice, fără a fi încă membru plin al Academiei), am făcut prezentarea de rigoare a prof. dr. Eugen Coșeriu, exponent de frunte al științei despre limbă, la Adunarea Generală Festivă a Academiei, convocată la 27 septembrie 1991 cu ocazia aniversării a 30-a de la fondarea ei. A fost primul om de știință propus pentru alegerea în calitate de **Membru de Onoare al Academiei de Științe a Moldovei** și votat în unanimitate de întregul corp academic, diploma sa (eliberată ulterior, ce e drept) purtând chiar numărul 01 <...>.

*

După acest 1991 de deschidere a ușilor, contactele maestrului cu Baștina și întâlnirile mele cu el devin mult mai dese. În aprilie 1992 ne revedem la Iași unde am venit, împreună cu alți colegi din Chișinău, pentru a participa cu un referat la lucrările Colocviului Omagial Internațional „Eugen Coșeriu – un mare lingvist contemporan” și, totodată, cu ocazia conferirii profesorului E. Coșeriu a titlului de **Doctor Honoris Causa al Universității „Al. I. Cuza”**. Tot atunci am fost împreună la Suceava unde, în incinta Universității „Ștefan cel Mare”, alături de oaspetele de onoare și alți oaspeți ai Sucevei, am luat și eu cuvântul în fața corpului didactic și a studenților tinerei instituții sucevene de învățămînt superior.

În luna mai a aceluiași an participam, împreună cu Valentin Mîndîcanu și Valeriu Matei, în calitate de invitați ai omagiatului, la solemnitățile de conferire a titlului de **Cetățean de Onoare al Municipiului Iași** de către primăria orașului.

Tot în 1992, în octombrie, sîntem din nou la un loc ca participanți la Colocviul Internațional de Științe ale Limbajului, ținut la Suceava, cînd am fost, și aici, martori la înmînarea solemnă, compatriotului nostru, a diplomei de **Cetățean de Onoare al Municipiului Suceava** ca act de recunoaștere oficială a largii sale notorietăți.

*

În primăvara anului următor, 1993, ne reîntîlnim iarăși, de data aceasta în Occident, în orașelul bavarez Tutzing din preajma Münchenului (denumirea oficială chiar așa se și notează: Tutzing bei München). Am luat parte amîndoi la lucrările Simpozionului Internațional „**Rumänisch: Typologie, Klassifikation, Sprachcharakteristik**”, organizat de Institutul de Filologie Romanică de pe lîngă Universitatea din München, și am avut parte de o ambianță foarte instructivă și utilă, în care s-au discutat rezultatele cercetărilor de ultimă oră din romanistica europeană, dar și de un nou prilej de discuții prelungite pînă mult după miezul nopții cu celebrul nostru compatriot și alți colegi din Țară și din Germania (printre care Luminița Fassel, Klaus Heitmann, Rudolf Windisch și alți prieteni ai românilor) <...>.

În iulie 1993, Eugen Coșeriu este pentru a doua oară la Chișinău, răs-punzînd unei invitații mai vechi a Institutului de Lingvistică al A. Ș. M. <...>. Propuneam atunci ca la Universitatea din Moldova să se instituie titlul onorific de **Doctor Honoris Causa** pentru personalitățile de referință din știința altor țări, ca organul nostru superior de atestare a cadrelor științifice să oficializeze acest titlu pentru Republica Moldova și ca prima candidatură să fie anume cea

a concetățeanului și compatriotului nostru.

Întrucât profesorul a sosit, la rugămintea direcției Institutului de Lingvistică, cu trei zile înainte de Congres, din inițiativa acesteia s-a putut organiza o memorabilă călătorie la Bălți, orașul în care Dumnealui și-a făcut studiile liceale, unde a avut o întâlnire cu corpul profesoral și studenții-filologi de la Universitatea bălțeană, la care au fost evocate multe momente de importanță istorică pentru centrul de cultură și de spiritualitate românească care a fost și trebuie să devină capitala de Nord a Moldovei – orașul Bălți <...>.

*

Următoarea mea întâlnire cu profesorul E. Coșeriu s-a derulat din nou la Suceava, unde luam parte, împreună cu un număr impunător de semanticieni și semioticieni din Țară și din alte țări, la cea de-a II-a ediție a Colocviului de Științe ale Limbajului, desfășurată în octombrie 1993, colocviu ce se înscrie ca un jalon important în cercetarea problematicii luate în discuție și care, datorită autorității compatriotului nostru și participării lui active, tinde să devină o tradiție de bun augur a Universității sucevene <...>.

*

Și, în sfârșit, o nouă posibilitate de a lua contact cu profesorul a fost venirea Dumnealui în luna noiembrie 1993, la invitația rectoratului și a catedrei de lingvistică generală și romanică de la Universitatea din Moldova, pentru a ține studenților de la facultățile de filologie (romanică, rusă și de limbi străine) un ciclu de lecții de lingvistică teoretică.

Cu acest prilej s-a realizat și dezideratul exprimat încă în vară ca renumitului profesor să-i fie conferit titlul de **Doctor Honoris Causa al Universității din Chișinău** și aici, la Baștină <...>”.

(Prefața “Un rege al lingvisticii pornit de pe plaiuri moldovene” din volumul nominalizat în preambul, p. 7-21)

*

După această dată (din 1994 pînă în 2001) cei doi lingviști moldoveni s-au mai întâlnit de multe ori și la Chișinău, și la București, și la Suceava, și la Bălți. Ultima întâlnire basarabeană a fost cea prilejuită de Colocviul Internațional de omagiere a lingvistului sec. al XXI-lea, organizat de Universitatea bălțeană în luna mai 2001 cu ocazia a 80 de ani din ziua nașterii savantului nepereche Eugeniu Coșeriu⁵, după ce cu doi ani înainte i se conferise titlul de **Doctor Honoris Causa**, ocazie cu care vizitase din nou și satul său de baștină – Mihăilenii Rîșcanilor.

În același an, în luna octombrie, S. Berejan s-a întâlnit iarăși cu prof. E. Coșeriu la ediția a VI-a a Colocviului Internațional de Științe ale Limbajului, unde ambii au luat cuvîntul la ședințele în plen ale acestui colocviu sucevean tradițional, după cum au fost împreună și la inaugurarea lui din 1992.

Gh. P.

Capitolul V “Bibliografie” al lucrării, pregătite pentru tipar de profesorul dr. Gh. Popa și dedicate celei de a 75-a aniversări a acad. Silviu Berejan, va apărea într-o ediție aparte în colecția “Biblioteca revistei L.R.”

⁵ Materialele Colocviului în cauză au fost publicate în volumul **Un lingvist pentru secolul XXI**, Chișinău, Editura Știința, 2002, 224 p.

**Vlad POHILĂ
Chișinău**

**RAYMUND
PIOTROWSKI,
UN VERITABIL IUBITOR
ȘI SUSȚINĂTOR
AL CULTURII ROMÂNE**

Personalitate marcantă a lingvisticii ruse și europene, Raymund Piotrowski merită respectul nostru deosebit nu numai pentru apreciablele-i împliniri pe ogorul cercetărilor științifice, dar și pentru atenția aparte pe care i-a acordat-o limbii române. Merită și sincera noastră recunoștință pentru implicarea-i plenară și dezințersată, cu întreaga-i autoritate de savant, la punerea pe piedestalul Adevărului a unor aspecte "spinoase", premeditat falsificate la nivel de stat, ale unității lingvistice și general spirituale a românilor din Țară și a celor înstrăinați, cu deosebire a basarabenilor și nord-bucovenenilor. Devotamentul pentru probitate în studiu și cercetarea științifică, dar, incontestabil, și o rară onestitate lăuntrică l-au determinat pe R. Piotrowski să se distanțeze de tabăra – numeroasă și agresivă – a lingviștilor aserviți șovinismului rusesc, care decenii la rând au făcut din minciună o politică de stat în URSS – țară supranumită, nu întâmplător, și "imperiu al tuturor relelor".

Onorabila aniversare – a 80-a de la nașterea lui R. Piotrowski – constituie un prilej în plus pentru a aduce cel mai sincer și emoționant omagiu al prețuirii și grațitudinii acestui distins învățat, doctor profesor universitar, specialist de vază în lingvistica structurală, aplicată și matematică, de asemenea – în romanistică, unde s-a prezentat ca un fin cunoscător și fidel prieten al limbii române, un veritabil "iubitor și susținător al culturii române" (O. Vințelers).

Raymund Piotrowski s-a nă-

cut la 17 august 1922, în localitatea Rubejnaia, reg. Donbas (actualmente – Ucraina), în familia unui inginer-chimist, de origine polonă, de la care a moștenit numele (pe care și l-a ortografiat întotdeauna de manieră polonă) și a învățat limba strămoșească. De la mama, cu rădăcini din Basarabia, a deprins dragostea pentru limba română și pentru valorile spirituale românești.

După absolvirea școlii medii de cultură generală la Sankt-Petersburg (în 1939, pe atunci Leningrad), dă admiterea la Facultatea de Filologie a Universității din acest oraș, pe care o urmează cu intermitențe (în anii 1941-1942 a fost mobilizat în batalionul universitarilor-apărători ai capitalei nordice a Rusiei, aflată în blocadă ca urmare a războiului germano-sovietic). Terminând în 1944 studiile universitare, face doctorantura la catedra de filologie romanică de pe lângă Alma Mater. Sub îndrumarea unor reputați specialiști în domeniu ca acad. V.F. Șîșmariov (1874-1957) și prof. R.A. Budagov (1910-2000) își ia cu brio doctoratul în filologie, având ca subiect "Limba și stilul "Confesiunilor" lui J.-J. Rousseau" (1947).

În 1957 își ia teza de doctor habilitat, în cadrul Institutului de Lingvistică al A.Ș. a U.R.S.S., abordând tema "Formarea articolului în limbile romanice". În 1965 i se acordă titlul de profesor universitar. Devine, astfel, a treia oară (după 1947 și 1957) unul dintre cei mai tineri cercetători din fosta U.R.S.S., titrați la cota maximă în domeniu.

În anii 1958-1966 este colaborator științific superior la Institutul de Lingvistică al A.Ș. a U.R.S.S. (secția din Leningrad), iar din 1966 până în prezent deține funcția de șef al catedrei de filologie romanică la Institutul Pedagogic "A.I. Herzen" (actualmente – Universitatea Pedagogică Rusă de Stat "A. Herzen") din Sankt-Petersburg, este conducător al secției de lingvistică aplicată și coordonator al grupului de investigație din cadrul aceleiași prestigioase instituții petersburgheze.

A semnat 22 de cărți (unele în colab.), circa 400 de studii și articole,

numeroase cronici, recenzii, comunicări la congrese, colocvii, simpozioane și seminarii de lingvistică zonale, naționale și internaționale.

Preocupările de cercetător ale lui R. Piotrowski au vizat, de-a lungul a mai bine de cinci decenii, cele mai diverse domenii ale lingvisticii: dialectologia, gramatica, fonetica, lexicologia și stilistica limbilor romanice (savantul cunoscându-le pe toate, ca, de altfel, și majoritatea idiomurilor slave, germanice și clasice), lingvistica generală, structurală, aplicată, fiind în imperiul sovietic și unul dintre pionierii lingvisticii matematice. Deopotrivă cu metodele tradiționale, pune în aplicare și metodele dialectologiei structurale (studiul "Structuralism și practica lingvistică (Este oare posibilă dialectologia structurală?)", 1957).

A cercetat în plan comparativ evoluția articolului în limbile neolatine (monografia "Formarea articolului în limbile romanice. Alegerea formei", Leningrad, 1960; studiile "Folosirea articolului hotărât și nehotărât de către scriitorii români", București, 1965; "Cum a apărut articolul hotărât în limbile romanice", Moscova-Petersburg, 1990 ș.a.). A consacrat două monografii stilisticii limbii franceze (Moscova, 1956; Leningrad, 1960), studii dispartate/stilisticii limbii române ("Întrebuințarea artistică a articolului la scriitorii români", București, 1960; "Notițe cu privire la stilistica moldovenească", Chișinău, 1972 etc.).

Abordează, prin prisma realizărilor de ultimă oră ale lingvisticii, diverse aspecte ale foneticii și gramaticii și tipologiei unor limbi romanice (studiile: "L'entropie du français écrit, Paris, 1964; "El cuestionario fonológico en el studio de los dialectos latinoamericanos", Bogota, 1964; "Experimentul de predicție și entropia limbii române", "Les evaluations statistiques et informationnels de la typologie des langues romanes", București, 1968; monografia "Modelirovanie fonologičeskikh sistem i metody ih sravnenia", Leningrad, 1966 etc.). "Tematica neolatină" (adeseori conjugată cu studiul interferențelor lingvistice, cu deosebire – romanice și balcanice; romanice și slave) în

viziunea lingvistică a lui R. Piotrowski a fost pe merit apreciată de redevabili romaniști ca S.B. Bernstein (Rusia), O. Ducháček (Ceho-Slovacia), I. Gălăbov (Bulgaria), I. Iordan, Al. Rosetti, Al. Graur (România) ș.a.

Încă din anii '60 – printre primii în lingvistica din U.R.S.S. – R. Piotrowski este pasionat de lingvostatică, iar ulterior, până la momentul de față, își face ca obiecte de studiu: concepția informațională și probabilistică a textului, tratarea lingvistico-ingenerească a semnului lingvistic, aplicarea mașinilor electronice la analiza și redactarea textului, traducerea automată dintr-o limbă în alta, elaborarea programelor pentru analiză informațională, probleme ale intelctului artificial și lingvistica psihiatrică etc. Abordarea unui cerc atât de larg de probleme a avut o importanță aparte pentru elaborarea concepției de automat lingvistic, de modelare pe calculator a activității de vorbire a omului. Aceste preocupări și-au găsit reflectarea în mai bine de 10 volume (inclusiv câteva manuale pentru universități): "Tekst, mašina, čelovek" (1975), "Matematičeskaia lingvistika" (1977, în colab.), "Inženernaia lingvistika i teoria iazyka" (1979), "Beiträge zur Sprachstatistik" (1979, în colab.), "Sistemnoe issledovanie leksiki naučnogo teksta" (1981, în colab.), "Vvedenie v matematičeskuiu lingvistiku" (1982, în colab.), "Text - Computer - Mensch" (1984, în colab.), "Metody avtomatičeskogo analiza i sinteza teksta" (1985, în colab.), "Automatische Wortschatzanalyse" (1985, în colab.), "Komp'uterizația prepodavanja iazykov" (1988), "Introduction of Elements of Mathematics to Linguistics" (1990, în colab.). A mai semnat numeroase studii și articole despre sinergetica lingvistică și lingvodidactica computerizată, tipărite în ultimul deceniu al sec. XX, inclusiv în formă de teze, în limbile rusă, germană, engleză, franceză, spaniolă, română la Moscova și Sankt-Petersburg, Minsk (Biелorusia), Berlin, Leipzig, Bochum, Trier, Tübingen (Germania), Amsterdam (Olanda), Nantes (Franța), Lvov (Ucraina), Samarkand (Uzbekistan), Almatî și Cimkent (Kazahstan),

Chișinău, București etc. Colectivul "Statistica vorbirii", condus de R. Piotrowski, numără peste 200 de specialiști, care își desfășoară activitatea în centre universitare și academice atât la Petersburg, cât și în Bielorusia, Kazahstan, Georgia, Lituania, R. Moldova, Marea Britanie, Israel, Germania, S.U.A.

În vasta-i activitate lingvistică, R. Piotrowski a găsit loc și pentru studiul limbii materne a tatălui său (de ex., studiul despre repolonizarea lingvistică și istoriografică a polonezilor în Rusia post-comunistă), precum și despre raporturile filologice și literare polono-ruse (prin exemplul unor personalități ca A. Mickiewicz).

După cum s-a menționat deja, savantul din Petersburg a acordat o atenție aparte limbii române, pe care a studiat-o temeinic din anul III de facultate (1941). Preocupat de lingvistica balcano-romanică și de dialectologia română, în 1946 participă la o expediție dialectologică în Transnistria și în Basarabia. Între 1956 și 1958 deține funcția de șef al sectorului de dialectologie la Institutul de Limbă și Literatură al A.Ș.M. (pe atunci – filială a A.Ș. din Moscova). În aceeași perioadă ține prelegeri de lingvistică teoretică la Institutul Pedagogic (actualmente – Universitatea Pedagogică "Alecă Russo" din Bălți).

Ca dialectolog, s-a impus în calitate de conducător al grupului de lucru pentru elaborarea Atlasului graiurilor românești de pe teritoriul fostei U.R.S.S. A participat la întocmirea chestionarului și a principiilor de alcătuire a Atlasului lingvistic moldovenesc în mai multe volume. Într-o serie de monografii, studii și articole (parte amintite deja), învățatul din Petersburg cercetează din unghiuri de vedere originale, exclusiv sau tangențial, diverse fenomene ale limbii române.

Lui R. Piotrowski îi revine meritul de a fi îndrumat mai mulți specialiști româniști din R. Moldova. Astfel, sub conducerea sa și-au susținut doctoratele cercetători și profesori universitari din Chișinău, Bălți, Tiraspol: I. Ciornăi, V. Cijacovschi, Z. Camenev,

Gr. Grinco, L. Ieșanu, M. Ioniță, N. Mătcaș, L. Novac, A. Popescu, N. Rahubo, A. Rotaru; E. Dobruskin (stabilită în Chicago), T. Știrbu (în California), A. Ceaplea, E. Cleibman, M. Zoref (în Israel), M. Hajinski (în Germania) ș.a. – în total 14 doctori și 2 doctori habilitați. Aceste cifre devin și mai elocvente dacă e să le raportăm la numărul total de cercetători ai lingvisticii din fosta U.R.S.S., pe care i-a îndrumat R. Piotrowski – 94 doctori și 14 doctori habilitați. Pe aceeași linie a atașamentului pentru limba, literatura și cultura noastră se înscriu și strănele relații pe care le-a avut sau le are R. Piotrowski cu numeroși lingviști și filologi români (E. Petrovici, Al. Rosetti, Al. Graur, Gh. Mihăilă, I. Pătruț, N. Corlăteanu, S. Berejan, Gh. Bogaci, V. Cijacovschi, Ion Ciocanu ș.a.).

Un capitol aparte în activitatea savantului R. Piotrowski îl formează surprinzătoarea sa implicare în mișcarea noastră de eliberare națională, în lupta pentru recunoașterea dreptului băștinașilor din stânga Prutului la limba română. Această adeziune a fost cu adevărat surprinzătoare – pentru noi, cei care "ne-am deșteptat", parcă, "din somnul cel de moarte", după 1988-1989; dar a fost de-a dreptul șocantă pentru partocrația retrogradă și autoritățile cvasidemocratice, pentru "partida" rusofonă și mankurtă de la noi, teleghidată de către căpeteniile din Kremlin ale forțelor șovine, proimperiabile. Datorită acestei atitudini, R. Piotrowski s-a situat pe linia unor marcante personalități, sensibile la problemele de ordin național-spiritual ale românilor de la est de Prut, ca Alf Lombard, Carlo Tagliavini sau Klaus Heitmann, cu o importantă diferență că R. Piotrowski a trecut de partea dreptății aflându-se în chiar "cazanul clocotind" al nedreptății noastre. Nu vom uita că încă la mijlocul anilor '50 ai sec. XX, două somități ale lingvisticii sovietice, S. Bernstein și R. Budagov, au abordat în termenii adevărului științific problema unității lingvistice a românilor de pe ambele maluri ale Prutului, dar, din păcate, la acel moment studiul semnat de ei a

rămas cumva de "uz intern", putând fi efectiv revalorificat abia când "colosul pe picioare de lut" se prăbușea văzând cu ochii, astfel oferindu-ne o șansă unică de emancipare. Tocmai atunci R. Piotrowski "ne-a susținut cu înflăcărare, ca romanist notoriu, în momentele cruciale de renaștere națională, de revenire la valorile autentice, prin articole, luări de cuvânt la radio și TV, la conferințe și la întrevederile cu potențaii care puteau fi convinși numai de la Moscova și Leningrad" (S. Berejan).

O impresionantă pledoarie pentru revenirea noastră la alfabetul latin, cu un impact benefic asupra schimbării situației lingvistice de la noi, în 1989, l-a constituit apariția încă în 1988, în rev. "Nistru", a articolului lui R. Piotrowski "Limba literară și alfabetul", care nu numai că s-a înscris perfect între alte opțiuni similare din mass-media, dar a avut un câștig de cauză în plus grație faptului că venea din partea unui prestigios învățat din metropolă. Este greu de prețuit aportul lui R. Piotrowski la elucidarea adevărului despre idiomul vorbit în spațiul pruto-nistean, în recunoașterea/afirmarea la nivel oficial a denumirii corecte a limbii noastre (amintim, în context, studiul "O limbă cu două denumiri?"). Prezent la conferința științifică "Limba română este numele corect al limbii noastre" (Chișinău, 20-21 iulie 1995), lingvistul rus a formulat pentru publicul larg, dar mai ales pentru oficialități, niște adevăruri pe cât de evidente, pe atât de incontestabile, dar sfidate încă de mai-marii acestor vremuri tulburi. Astfel, zis-a R. Piotrowski:

"(...) Termenul "limba moldovenească" are o istorie mai veche pe teritoriul Basarabiei. Acest termen a fost un instrument al politicii imperiale țariste, iar apoi al politicii imperiale stalinist-bolșevice. Menirea acestui instrument era de a izola Basarabia, iar mai târziu – R. Moldova, de arealul românesc.

Oamenii de știință au conștientizat întotdeauna acest adevăr, reliefat cu pregnanță în special după evenimentele din '88-'90. (...) Fenomenul lingvistic pe care îl marcăm prin ex-

presia "limba moldovenească" sau, mai exact, "graiul moldovenesc", este forma vorbită a idiomului romanic de pe teritoriul R. Moldova. A doua formă a acestui idiom este limba standard, care e identică – în ceea ce privește gramatica, vocabularul, alfabetul și ortografia – cu limba standard de la vest de Prut, adică limba română. Din aceste motive nu putem utiliza, deci, două sintagme pentru marcarea unei singure noțiuni (...) – limba română. Unii întreabă de ce continuă aceste discuții interminabile despre denumirea limbii. Răspund: mulți dintre cetățenii Moldovei – eu am lucrat aici și cunosc situația – mai judecă după calapoadele propagandei staliniste, când se făcea tot posibilul pentru a-i contrapune pe moldoveni și români. Îmi amintesc de anii '50, după moartea lui Stalin, când se vehicula ideea că cel mai temut dușman al "poporului moldovenesc" și al R.S.S.M. este România (...). Din păcate, această mentalitate, cultivată premeditat decenii în șir, este încă vie și continuă să influențeze negativ societatea. E important să avem în vedere (...) că unitatea limbii standard implică și unitatea procesului cultural și literar al statelor care au aceeași cultură. În cazul nostru, limba română are rolul de integrare și cimentare a întregii culturi românești. În cazul limbii lucrurile sunt limpezi: limba literară, scrisă, oficială, este una – limba română. Introducerea în Constituția R. Moldova a modificărilor de rigoare privind denumirea corectă a limbii de stat ar înlesni funcționarea nestingherită a acesteia". Ideile respective sunt continuate în studiile "Sinergetica și ocrotirea limbii române în Republica Moldova" (1997) și "Cu privire la aparatul terminologic al semioticii și al psihosistemicii" (1998).

Ca o recunoaștere a meritelor sale deosebite în studiul lingvisticii contemporane, R. Piotrowski a fost ales membru a numeroase foruri academice din lume: Academia de Științe Umanistice, Academia Internațională de Informatizare (Rusia), Academia de Cibernetică "Odobleja" (Milano – Locarno – București); este membru plin al Institutului de Studii

Orientală al Universității din Poznań (Polonia), al societăților științifice "Lingvistica computerizată", "Computerul și omenirea", "Asociația de analiză conceptuală" din S.U.A. Doctor Honoris Causa al mai multor universități din capitalele fostelor republici sovietice, inclusiv al Universității Libere Internaționale din Moldova (ULIM) (1997). Deținător al diplomei și medaliei "Personalitate eminentă a științei din Rusia" (1995), R. Piotrowski este unicul lingvist rus care a fost onorat (în 1990) cu o audiență la Sfântul Scaun din Vatican, întreținându-se cu Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul II, și el polonez de origine, pe numele de mirean Karol Wojtyła.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

a) volume de autor

PIOTROWSKI, RAYMUND. Formirovanie artikliia v romanskiih iazykah. (Vubor formy). – Moskva – Leningrad: Izd-vo AN SSSR, 1960. – 163 p.

PIOTROWSKI, RAYMUND. Informaționnye izmerenia iazyka. – Leningrad: Nauka, 1968. – 116 p.

PIOTROWSKI, RAYMUND. Inženernaia lingvistika i teoria iazyka. – Leningrad: Nauka, 1979. – 112 p.

PIOTROWSKI, RAYMUND. Komputerizația prepodavanja iazykov: Učebnoe posobie po speckursu/ Leningrad, 1988. – 74 p., il.

PIOTROWSKI, RAYMUND. Lingvističeskoe obespečenie avtomatizirovannyh sistem upravlenia informacionno-poiskovyh sistem. Kratkoe soderž. dokl. nauč.-tehn. konf. 29-31 maia 1974 g. – Tumen', 1994. – 142 p.

PIOTROWSKI, RAYMUND. Matematičeskaia lingvistika: (Posobie dlia ped. in-tov)/ R.G. Piotrowski, K.B. Bektaev, A.A. Piotrowska. – Moskva: Vyssaia skola, 1977. – 383 p.: il.

PIOTROWSKI, RAYMUND. Matematičeskie metody v iazykoznanii: (Učeb. posobie)/Bektaev K.B., Piotrowski R.G. – Alma-Ata, 1974. – 334 p.: il., 16 planșe.

PIOTROWSKI, RAYMUND. Metody avtomatičeskogo analiza i sinteza teksta: (Učebn. posobie dlia in-tov i

fak-tov inostr. iazykov)/ R.G. Piotrowski, V.N. Bilan, N.N. Borkun, V.N. Bobkov. Metody avtomatičeskogo analiza i sinteza teksta. – Minsk: Vyšeišaia skola, 1985. – 222 p., il.

PIOTROWSKI, RAYMUND. Očerki po grammaticeskoi stilistike francuzkogo iazyka. Morfologia. – Moskva: Izd-vo lit-ry na inostr. iazykah, 1956. – 199 p. – (B-ka filologa).

PIOTROWSKI, RAYMUND. Očerki po stilistike francuzkogo iazyka. Morfologia i sintaksis. Izd. 2-e, pererabot. i dop. – Leningrad: Ucpedgiz, 1960. – 224.

PIOTROWSKI, RAYMUND. O palatalizacii balkanoromanskiih soglasnyh. – Moskva, 1966. – 22 p.

PIOTROWSKI, RAYMUND. Sinergetika i lingvodidaktika // Novye komp'uternye tehnologii v obucenii iazykov: Tezisy dokladov meždunradnoi nauč. konf., 24-25 iun. 1997. – Minsk, 1997. – 178 p.

PIOTROWSKI, RAYMUND. Sistemnoe issledovanie leksiki naučnogo teksta/ R. Piotrowski, N.P. Rahubo, M.S. Hazinskaâ. – Chișinău: Știința, 1981. – 157 p.

PIOTROWSKI, RAYMUND. Tekst, mașina, čelovek. – Leningrad, Nauka, 1975. – 327 p., il.

PIOTROWSKI, RAYMUND. Vvedenie v matematičeskuiu lingvistiku. – Minsk: Nauka i tehnika, 1982. – 263 p., 20 planșe.

b) articole, studii în română

PIOTROWSKI, RAYMUND. Cu privire la aparatul terminologic al semioticii și al psihositematicii/Piotrowski, Raymund, Zaițeva, Natalia// Revistă de lingvistică și știință literară. – 1998. – Nr. 3. – p. 113-114.

PIOTROWSKI, RAYMUND. Limba literară și alfabetul: [pledoarie pentru revenirea la grafia latină a populației băștinașe a R.S.S. Moldovenești] // Povară sau tezaur sfânt? – Chișinău: Cartea Moldovenească, 1989. – p. 261-269; Nistru. – 1988. – nr. 9. – p. 121-125; Limba Română (Chișinău). – 1995. – nr. 4 (22). – p. 25-28.

PIOTROWSKI, RAYMUND. O limbă cu două denumiri?//Limba Română este Patria mea: St., comunic., doc. – Chișinău: Revista "Limba Română" – Fundația Culturală "Grai și Suflet",

1996. – p. 139-142. – (Biblioteca rev. "Limba Română").

PIOTROWSKI, RAYMUND. Sinergetica și ocrotirea limbii române în Republica Moldova // Revistă de lingvistică și știință literară. – 1997. – nr. 3. – p. 88-95.

c) lucrări în limbi străine

PIOTROWSKI, RAYMUND. J. Baudouin de Courtenay a Peterburska szkola lingwistyczna // Pol'skaia duhovnost' v kontekste kul'turnoj i naučnoj zizni Sankt-Peterburga. – Sankt-Petersburg, 1994.

PIOTROWSKI, RAYMUND. Litva - geonazvanie s uskol'zaušej semantikoj: (A. Mickiewicz – J. Mackiewicz) // A. Mickiewicz v istorii Rossii i Evropy. – Sankt-Petersburg, 1994.

PIOTROWSKI, RAYMUND. Methode cognitive de l'apprentissage du français // Francuzski iazyk v Rossii. Franc.-russk. naucn.-metod. seminar. – Moskva, 1993.

PIOTROWSKI, RAYMUND. Machine Translation in New Russia // Limbaj și tehnologie. – București, 1996.

PIOTROWSKI, RAYMUND. Mathematical Linguistics and Linguistic Automation // Mathematical linguistics and related topics. – București, 1995.

PIOTROWSKI, RAYMUND. Repolonizacja jezykowa i historiograficzna w Rossji postkomunistycznej // Nauczanie jezyka polskiego a historia Polski. – Sankt-Petersburg, 1996.

PIOTROWSKI, RAYMUND. Ueber den gegenwaertigen Stand der Automatischen Textverarbeitung in der Forschungsgruppe "Sprachstatistik" (Zum Problem linguistischen Automaten) // Glottometrika, 14. – Trier, 1993.

d) articole, studii, medalioane despre R. Piotrowski

BEREJAN, SILVIU. Relațiile profesorului Raymund Piotrowski cu lingviștii din Moldova // Universitas: (ziarul ULIM) – 1998 – 2 sept. – p. 7.

CIJACOVSKI, VALENTIN. O poziție fermă în toate timpurile: [interviu despre personalitatea și activitatea științifică a lui R. Piotrowski; consemnare de Tatiana Corai] // Universitas. – 1998. – 2 sept. – p. 6.

CIJACOVSKI, VALENTIN. Raymund Piotrowski. La 70 de ani/ Valen-

tin Cijacovschi, Zinaida Kamenev, Nicolae Mătcaș, Nicolae Popescu, // Revistă de lingvistică și știință literară. – 1993. – nr. 6. – p. 93-96. – (Omagieri).

Raymund Piotrowski. La 75 de ani // Revistă de lingvistică și știință literară. – 1997. – nr. 5. – p.103-106. – (Omagieri).

CIOCANU, ION. Defăimarea unui eminent lingvist rus: [ripostă dată unor falsificări ale crezului de lingvist romanist și românist al lui R. Piotrowski, apărute în presa antinațională din Chișinău] // Literatura și arta. – 2001. – 24 mai. – p.5.

CIOCANU, ION. Raymund Piotrowski – promotor al adevărului științific // Luceafărul. – 1999. – 12 ian. – p. 6-7; Zborul frânt al limbii române. – Chișinău: Garuda-Art, 1999. – p. 266-268.

KAMENEV, ZINAIDA. On veril v nas...: [R. Piotrowski, îndrumător al doctoranzilor basarabeni] // Universitas. – 1998. – 2 sept. – p. 7.

NOVAC, LIDIA. Un nume scump: [Profesorul și savantul R. Piotrowski] // Universitas. – 1998. – 2 sept. – p. 7.

Piotrowski, Raymund // Encicl. sov. mold. vol. 4. – p. 224.

POHILĂ, VLAD. Utilizarea cu îndărmăritnicie a "limbii moldovenesti" comportă mari primejdii pentru păstrarea noastră ca națiune: [referiri la tezele lui R. Piotrowski despre falsitatea termenului "limbă mold." și pericolul perpetuării lui de către oficialitățile din R. Moldova] // Mesagerul. – 2000. – 3 iun. – p. 1, 7.

VINȚELER, ONUFRIE. Raymund Piotrowski - un iubitor și susținător al culturii române // Tribuna (Cluj-Napoca). – 1997. – nr. 13-14 (27 mart.-9 apr.). – p. 5.

Vlad POHILĂ
Chișinău

**MATILDA CARAGIU-
MARIOȚEANU,
O PILDĂ DE SLUJIRE
PASIONATĂ LIMBII
STRĂMOȘEȘTI**

Apreciată lingvistă română, profesor doctor în filologie, specialistă în dialectologia română, istoria limbii române, limba română contemporană, predarea românei pentru străini.

S-a născut la 20 iulie 1927, în orașul Hrupiști (Aryos Orestikon), provincia Macedonia din Grecia, din părinți aromâni (macedo-români, macedo-vlahi): Nico Caragiu (1899-1977) și Athina Parastere (1900-1984), care împreună cu bunica maternă Dhafna Pupti (1873-1953) au transmis urmașilor lor dragostea și bogăția limbii aromâne, "moștenire sfântă lăsată de stră-stră-strămoșii de 2000 de ani". Este sora celebrului actor Toma Caragiu (1925-1977) și a sculptoriței Geta Caragiu (n. 1929). În 1928 familia Cara-

giu se stabilește în România, în comuna Sarsânlar, jud. Durostor, de unde, însă, a fost nevoită să se refugieze în toamna anului 1940, urmare a retrocedării Cadrilaterului către Bulgaria. Între anii 1940 și 1947 familia Caragiu a locuit, succesiv, la Oltenița, Bacău, Ploiești, după care s-a stabilit la București.

Studiile liceale la Siliștră, Bacău și Ploiești (1939-1947), după care urmează Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din București (specializarea: filologia română și cea franceză, 1947-1951), luându-și licența cu teza "Influența dacoromână asupra graiului unei familii aromâne din R.P. Română", publicată în 1958. În 1967 susține doctoratul în filologie (conducător științific – acad. Al. Rosetti), cu teza "Fonomorfologie aromână. Studiu de dialectologie structurală", publicată un an mai târziu, la Editura Academiei Române. Din 1993 este membru corespondent al Academiei Române, iar din anul 2000 – membru corespondent al unui prestigios for științific străin, cum e Société de Langue et Littérature Wallones (Belgia).

Cariera profesională i-a fost determinată întrucâtva de ascensiunea în ierarhia didactică: preparator (fiind încă studentă, 1950-1951); asistent (1950-1958), lector (1958-1968), conferențiar (din 1968 și până la pensionare, în 1982). Pentru îndelungata și prestigioasa activi-

Frumoasa valahă Matilda CARAGIU-MARIOȚEANU, surprinsă în primăvara acestui an.

tate didactică și științifică, la 1 octombrie 1999 Senatul Universității din București i-a acordat Matildei Caragiu-Marioțeanu titlul de Profesor Universitar Onorific.

A predat, neîntrerupt, mai bine de 30 de ani, la Universitatea din București diverse cursuri și seminarii: istoria limbii române, dialectologia română, gramatica istorică/descriptivă, limba română contemporană, gramatica comparată a limbilor romanice. A acordat 70 de grade didactice I profesorilor de limba și literatura română din Țară. La Cursurile de vară de la Sinaia, organizate de Universitatea din București, a ținut în anii 1960-1968 prelegeri și seminarii de limbă și civilizație română pentru străini. A predat, de asemenea, cursuri teoretice și practice de română ca profesor-invitat la Universitatea din Salzburg, Austria (1970-1973) și Frankfurt pe Main, Germania (1983). În străinătate a mai prezentat diverse conferințe la congrese, colocvii și simpozioane, din 1965 până în 1995, în prestigioase centre universitare și de cercetare din Polonia, Austria, fosta Iugoslavie, Malta, Danemarca, Germania, Olanda, Canada, Italia, Bulgaria. Dintre subiectele tratate dincolo de hotarele patriei, s-au evidențiat prin originalitate și inedit cele privind dialectul aromân și civilizația aromână în ansamblu.

Bibliografia lucrărilor științifice semnate de Matilda Caragiu-Marioțeanu, publicate în Țară sau în străinătate, include peste 10 volume (unele în colab.), care au beneficiat de circa 30 de recenzii; peste 60 de studii și articole; aproape 20 de recenzii inserate în reviste, anale sau culegeri de specialitate. La acestea se adaugă zeci de articole de cultivare a limbii române, publicate în ziare și reviste nefilologice (*România Literară*, *Tribuna României*, *Cinema* etc.); ciclurile de emisiuni radiofonice (rubricile "Odă limbii române", "Fonoteca de aur" ș.a.) și, mai ales, televizate (rubricile "Mult e dulce și frumoasă", "Cuvinte potrivite", "Limba română", "Viața spirituală" ș.a.), a căror prezențatoare a fost constant pe parcursul a mai bine de 30 de ani.

Tematic, lucrările științifice ale dnei M. Caragiu-Marioțeanu, s-ar grupa astfel:

a) **dialectologie română** ("Fonomorologie aromână. Studiu de dialectologie structurală", 1968; capitolul "Dialectul aromân" în lucrarea colectivă "Crestomație romanică", 1968; "Compendiu de dialectologie română (nord- și sud-dunăreană)", 1975; "Dialectologie română" (în colab., 1978), capitolul despre dialectul dacoromân al limbii române în

lucrarea colectivă de proporții "Lexikon der romanistischen Linguistik", Vol. III, Tübingen, 1989; studiul "Un Dodecalog al aromânilor...", 1993, cu mai multe reeditări și traduceri în limbi străine; "Dicționar aromân (macedo-vlah). A - D", 1997);

b) **manuale și studii de limbă română pentru străini** ("Cours de langue roumaine. Introduction à l'étude du roumain à l'usage des étudiants étrangers" – în colab., 1967; cu ediții revăzute și completate – în 1972, 1978, 1981); o variantă în engleză a aceluiași manual (1969, 1980); cursul "Rumänisch für Sie" (în colab., München, 1976-1979; revăzut și adăugit în 2 vol., München-București, 1993, 1996, 1997);

c) **istoria limbii române** (capitolul "Româna comună", în colab., din studiul "Istoria limbii române", II, 1969; capitolele "Româna comună" și "Dialectul aromân", pentru "Tratatul de istorie a limbii române", vol. I, II - manuscris aflat în posesia Institutului de Lingvistică din București).

M. Caragiu-Marioțeanu abordează cele mai diferite aspecte ale dialectologiei, foneticii, structurii gramaticale, istoriei limbii române (inclusiv despre aportul unor personalități de vază ale lingvisticii și filologiei române), romanisticii, contactelor lingvistice ale românilor cu alte popoare etc. în studii și articole publicate în volume tematice ("Studii de gramatică", 1957; "Omagiu lui Iorgu Iordan", 1958; "Omagiu lui Al. Graur", 1960; "Fonetică și dialectologie", 1962; "Omagiu lui Al. Rosetti", 1965, 1975 (în lb. fr.); "Elemente de lingvistică structurală", 1967; "Logos Semantikos – Studia linguistica in honorem Eugenio Coseriu", 1981; "Limba română și varietățile ei locale", 1994, 1995; "Studi romeni e romanzi", Padova – Italia, 1995 etc.), în reviste de specialitate (*Studii și cercetări lingvistice*, *Limba română*, *Revue roumaine de linguistique*, *Revista de istorie și teorie literară*, *Academica* de la București, *Dacoromania* din München; alte buletine sau anuare de lingvistică din Florența, Tübingen, Heidelberg, Viena, Berna, Atena, Berlin, Paris, Madrid, New York ș.a.); în publicații de cultură (*Tribuna României*, *Caiete critice* și, în special - *România literară*). Un loc distinct în această listă îl ocupă cercetările vizând graiul matern – aromâna, tipărite atât în publicații de specialitate din Țară și dincolo de hotarele ei, cât și în ziare și reviste de expresie aromână: *Deșteptarea* și *Zborul a nostru*.

De fapt, de-a lungul activității sale, M. Caragiu-Marioțeanu a studiat, sub toate aspectele, aromâna, având reputația unei fine cunoscătoare a acestui dialect

(considerat de unii specialiști și ca o limbă aparte), pe care o apreciază ca "extrem de bogată". Pe lângă lucrările în volum amintite, a publicat cercetări-descrieri fonologice, morfologice, lexicale, tipologice, caracteristici individualizatoare, literatură aromânească, scrieri despre personalități aromâne ș.a. A editat cel mai vechi text, cu conținut religios, scris în aromână – "Liturgier aromânesc, manuscris anonim inedit" (1962, Premiul Ministerului Învățământului), descoperit la Biblioteca Națională din Tirana, localizat cu aproximație la Moscopole, începutul sec. XVIII. În volumul "Fonologie aromână. Studiu de dialectologie structurală" (1968) a elaborat cea dintâi descriere a sistemului fonologic al aromânei și o descriere structurală a părților de vorbire la nivel morfematic. Volumul "Compendiu de dialectologie română (nord- și sud-dunăreană)", tipărit în 1975 și distins cu Premiul "T.Cipariu" al Academiei (1977), reprezintă o sinteză a aspectelor fundamentale ale dialectologiei în general și ale celei române în special. "Dodecalogul aromânilor...", cu traduceri în franceză și în engleză, ce i-au asigurat o largă răspândire în lume, conține 12 "adevăruri incontestabile" privind istoria, limba, geografia, tradițiile și credința conaționaliilor săi, niște axiome formulate argumentat și emoționant, în ultima din ele spunându-se tranșant că "*Aromânii (macedo-vlahii) trebuie să aibă un singur scop: să-și cultive (a se citi: să-și perpetueze, V.P.) limba maternă și tradițiile lor*". Nimic mai actual și pentru noi, românii din stânga Prutului, expuși de vitregia istoriei unor primejdii asemănătoare celor prin care le-a fost aromânilor dat să treacă. Solidul "Dicționar aromân (macedo-vlah)" (DIARO), comparativ, contextual, normativ și modern, dotat cu un extrem de bogat material ilustrativ, este dedicat "nu numai fiicei" (Brândușa-Mihaela Niro, n. 1956, trăitoare acum în S.U.A. - V.P.), "dar și soțului Constantin Marioțeanu" (1915-2000), "care mi-a fost alături la bine și la rău, cu dragoste și devotament"; "familiei mele și tuturor aromânilor (...), mai ales tinerilor (...), care sper să găsească în DIARO un bun instrument de lucru și o sursă de informație și chiar de bucurie".

A repovestit în română basme aromâne, care au fost publicate în mai multe rânduri (în volumele colective "Basme nemuritoare", 1967; "Din cele mai frumoase basme ale lumii", II, 1991 etc.). Este semnatară unei plachete de poeme (unele apărute mai întâi pe un disc Electrecord: "Di nuntru și-di nafoară. Stihuri armânești/Din năuntru și din afară. Stihuri aromâne" (1994; cu o reeditare în 1999,

în Belgia, incluzând traduceri juxtalinariere în franceză, efectuate de autoare).

Dovadă a calității și finalității acestor și altor lucrări științifice de Matilda Caragiu-Marioțeanu stă și numărul mare de recenzii, consemnări, analize – în majoritate, favorabile și elogioase. Altă dovadă a înaltei aprecieri a eforturilor de cercetătoare ale ei ne-o oferă multe premii, diplome și ordine ce i s-au acordat pe parcursul anilor de muncă. Pe lângă distincțiile amintite mai sus, am mai consemna: Premiul "George Murnu" al Fundației cultural-științifice "Magazin istoric" – pentru DIARO (1998, oferit de familia Monica și Dimitrie Sturdza); Premiul "Teohar Mihadaș" al Fundației cultural-științifice "Andrei Șaguna" – "trătută activitatea dipusă tră aromânistică (...) tra s-nu chiară, ma s-crească și s-tinisească limba armânească, limba a l'ei mumă" (1998). Deține Diploma de onoare "Ehren Urkinde", principala distincție a Uniunii Culturale Aromâne, din Freiburg, Germania (1987) – pentru întreaga activitate de studiere și propagare a aromânei; "Diploma of Excellence", acordată de Radio România Internațional (1999), Diploma de onoare "Marian Papahagi", oferită de Fundația "Cuza Vodă" și Muzeul Literaturii Române din București (1999); Ordinul Național "Pentru Merit" în grad de comandor, acordat prin Decret prezidențial, de Ziua Națională a României (1 Decembrie 2000). În 1997, la aniversarea savantei, în semn de recunoaștere și prețuire a meritelor sale în românistică, a fost tipărit un număr special "Omagiu Matildei Caragiu-Marioțeanu" al publicației *Revue roumaine de linguistique*.

Sensibilă la situația conaționaliilor din afara actualelor frontiere ale României, receptivă la problemele de ordin lingvistic și cultural din R.Moldova, M.Caragiu-Marioțeanu a redactat și a semnat numeroase declarații și memorii vizând recunoașterea oficială a denumirii corecte a limbii vorbite la noi și punerea în drepturi a limbii române în spațiul, dezechilibrat sub aspect lingvistic, de la est de Prut.

În prezent, M. Caragiu-Marioțeanu continuă munca la DIARO; are pregătită pentru tipar o carte de amintiri despre zbuciumata viață și fulminanta carieră artistică a lui Toma Caragiu.

La această aniversare, la București a văzut lumina tiparului placheta "*Neuri / Zăpezi / Niegese*", incluzând 13 poeme, scrise de Matilda Caragiu-Marioțeanu în trei idiomiuri ce i-au marcat atât de puternic viața, activitatea și credința: aromâna, româna și franceza.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

a) volume de autor

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Compendiu de dialectologie română (nord- și sud-dunăreană). – București: Ed. șt. și encicl., 1975.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Dialectologie română/ Matilda Caragiu-Marioțeanu, Ștefan Giosu, Liliana Ionescu-Ruxândoiu, ... – București: Ed. did. și ped., 1978.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Dialectul aromân/Crestomație romanică: Sub cond. lui Iorgu Iordan. – București, Ed. Acad., 1968.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Dicționar aromân (macedo-vlah). DIARO: Cu o Prefață, o Introducere (normativă-lingvistică și ortografică, o Postfață istorică (– Dodecalogul aromânilor), o hartă cu răspândirea aromânilor și megleno românilor în Pen-la Balcanică, 76 il. reprezentând principalele scrieri în/despre aromână și pentru/despre aromâni, în ordine cronologică: A – D. – București: Ed. Encicl., 1977. – 453 p., il.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Di nuntru și-di nafoară. Stihuri armânești. – Din năuntru și din afară. Stihuri aromâne. – București: Cartea Românească, 1994. – 118 p.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Di nuntru și-di nafoară. Stihuri armânești. – De dedans et de dehors. Poèmes aroumains. – Din năuntru și din afară. Stihuri aromâne: (Texte paralele în lb. aro, fr. și ro.). – Charleroi (Belgia): Ed. MicRomania, 1999.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Dodecalog al aromânilor – Dodecalogue des Aroumains – Dodecalogue of the Aromanians. – Ed. în lb. ro., fr., en. – Constanța: Sammarina, 1996.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Fonorfologie aromână: studiu de dialectologie structurală. – București, Ed. Acad. Române, 1968.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Liturghier aromânesc: (Manuscris anonim inedit). – București, Ed. Acad. Române, 1962. – 161 p.

NOROCUL ȘI MINTEA: Basme populare aromâne: Repovestite pentru copii de Matilda Caragiu-Marioțeanu. – București: Ed. Tineretului, 1968.

b) volume de autor în limbi străine

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. A Cours in Contemporary Romanian. An Introduction to the Study of

Romanian/B. Cazacu, M. Caragiu-Marioțeanu, C.-G. Chiosa, ... Ed. a 2-a. – București: Ed. did. și ped., 1980.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Cours de langue roumaine. Introduction à l'étude du roumain à l'usage des étudiants étrangers/B. Cazacu, M. Caragiu-Marioțeanu, C.-G. Chiosa, ... Ed. a 4-a, revăzută și adăugită. – București: Ed. did. și ped., 1981.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Rumänisch für Sie. Ein moderner Sprachkurs für Erwachsene. Vol. I, II. /M. Caragiu-Marioțeanu, Emilia Savin. Ed. a 3-a. – București: Ed. "Mașina de scris" – Munchen: Max Hueber Verlag, 1997.

c) studii, articole, recenzii

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Alexandru Rosetti (1895-1990)// *Academica*. – 1996. Nr. 6-7-8.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Aromânii în mileniul III: o abordare prospectivă// *România literară*. – 2001. – 15-21 aug. – P. 14-15.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Biblia la aromâni// *Revista de istorie și teorie literară*. – 1990. – Nr. 3-4.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Câteva motivații lingvistice pentru scrierea cu "ă"// *România literară*. – 1993. – Nr. 3.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Câteva observații și sugestii: [Despre ce ar trebui să-și propună rubrica de cultivare a limbii române]// *România literară*. – 1982. – Nr. 44.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Coerent și incoerent în exprimare// *Limba și literatura română*. – 1982. – Nr. 3.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Contribuții la cunoașterea istoromânei// *Studii și cercetări lingvistice*. – 1960. – Nr. 3.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Et in Samarina ego!: (Lui Toma Caragiu, la 75 de ani de la naștere)// *România literară*. – 2000. – 23 – 29 aug. – P. 14-15.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. George Murnu: între poezie și istorie// *România literară*. – 1984. – Nr. 36.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Identitate și identificare în problema aromânească// *România literară*. – 1998. – Nr. 51-52.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Influența dacoromânei asupra graiului unei familii din Republica Populară Română// *Fonetică și fonologie*. – 1958. – Nr. 1.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Romaniștii – mijlocitori între culturi// *România literară*. – 1987. – Nr. 43.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Tache Papahagi – savantul și omul// *Academica*. – 1993. – Nr. 2.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Scrisoare deschisă adresată Domnului Z. Ornea: [În legătură cu publicarea unor falsuri și răstălmăciri privind lucrările semnate de scriitorii deschise] // *România literară*. – 2000. – Nr. 41.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Traduttore – traditore?: [Traducerea filmelor străine]// *Cinema*. – 1982. – Nr. 12.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Un Dodecalog al aromânilor sau 12 adevăruri incontestabile, istorice și actuale, asupra aromânilor și asupra limbii lor// *România literară*. – 1993. – 1 – 7 sept.; Aromânii. Istorie. limbă. Destin. – București: Ed. Fundației Cult. Române, 1997; *Dicționar aromân (macedo-vlah)*. București: Ed. Encicl., 1997. – P. 435-448. – (Postfață istorică).

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Un profesor savant: Pericle Papahagi// *Deșteptarea*. *Revista Aromânilor*. – 1991. – Nr. 1.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Varietatea limbii române// *Limba română și varietățile ei locale*. – București: Ed. Acad. Române, 1995. – P. 22-29.

d) studii și articole în limbi străine

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. La romanité sud-danubienne: l'aroumain et le méglenoroumain// *Presses universitaires de France*. – 1972. – Nr. 1.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Les idiomes romans sud-danubiens du point de vue typologique// *Dacoromania (Freiburg - München)*. – 1973. – Nr. 1.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Païen, chrétien et orthodoxe en aroumain// *Studi romeni e romanzi*. *Linguistica, Etnografia, Storia romena*. – Padova (Italia). – 1995. – P. 52-73.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Phonologie aroumaine// *Revue roumaine de linguistique*. – 1964. – Nr. 5.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Rumänisch: Areallinguistik I. Dakorumänisch// *Lexikon der romanistischen Linguistik*. – Band/Vol. III. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1989. – P. 405-423.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Sur le diasystème phonologique. Questions de méthode// *Revue roumaine de linguistique*. – 1966. – Nr. 6.

CARAGIU-MARIOȚEANU, MATILDA. Unité du roumain (nord- et sud-danubien)// *Revue roumaine de linguistique*. – 1985. – Nr. 6.

e) despre M. Caragiu-Marioțeanu

BALACCIU, JANA. Caragiu-Marioțeanu, Matilda// *Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu. Dicționar de lingviști și filologi români*. – București: Albatros, 1978. – P. 92.

Caragiu-Marioțeanu, Matilda// *Dicționar enciclopedic ilustrat*. – Chișinău: Cartier, 1999. – P.1220-1221.

Matilda Caragiu-Marioțeanu: Scurtă biografie// *Caragiu-Marioțeanu, Matilda. Dicționar aromân (macedo-vlah)*. – București, 1997. – P. 455.

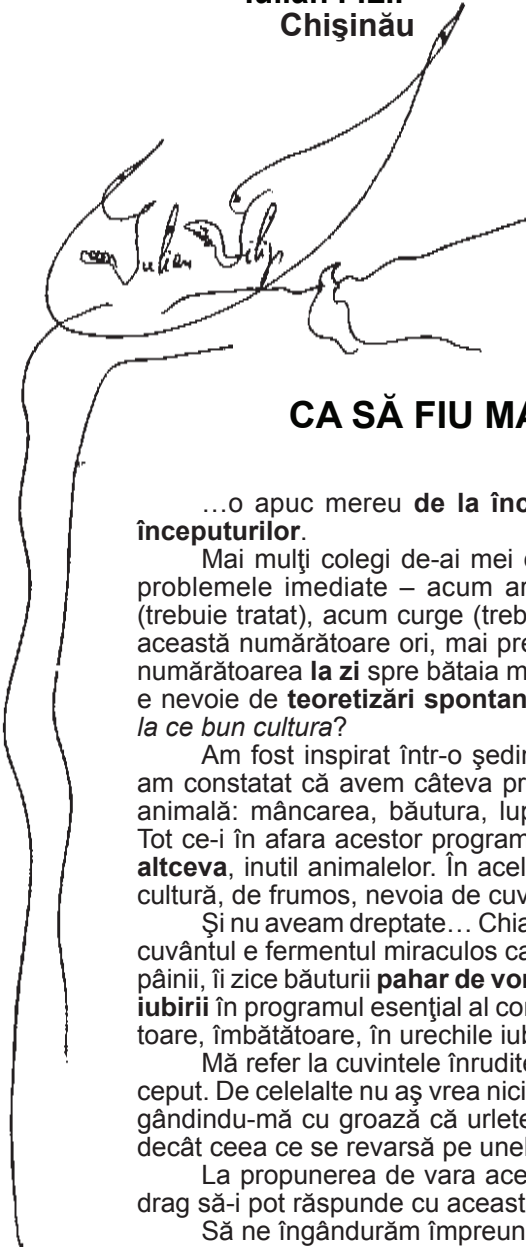
OPROIU, ECATERINA. La așa frate, așa soră: [M. Caragiu-Marioțeanu – poetă] // *Timpul* – 7 zile. – 1992. – Nr. 7 (febr.).

RUSU, DORINA N. Caragiu-Marioțeanu, Matilda// *Rusu, Dorina N. Membrii Academiei Române: 1866 – 1999: Dicț.* – București, 1999. – P. 104-105.

SALA, MARIUS. Două lucrări despre limba română: [Aprecieri ale activității M. Caragiu-Marioțeanu ca autoare de manuale și cursuri de română pentru străini] // *Tribuna României*. – 1976. – Nr. 85.

Iulian FILIP
Chișinău

CA SĂ FIU MAI ÎNȚELES...

...o apuc mereu de la început și caut **cuvântul potrivit începuturilor**.

Mai mulți colegi de-ai mei de la Primărie sunt încleștați de problemele imediate – acum arde (trebuie stins), acum doare (trebuie tratat), acum curge (trebuie reparat). Ca să mă includ în această numărătoare ori, mai precis, ca să-i abat pe colegi de la numărătorea **la zi** spre bătaia mai lungă a programelor culturale, e nevoie de **teoretizări spontane**, dar care să ajungă, despre... *la ce bun cultura?*

Am fost inspirat într-o ședință de pomină a Primăriei, când am constatat că avem câteva programe comune cu toată lumea animală: mâncarea, băutura, lupta pentru existență, înmulțirea. Tot ce-i în afara acestor programe, ziceam în acea ședință, e un **altceva**, inutil animalelor. În acel **altceva** e și **cultura**, nevoia de cultură, de frumos, nevoia de cuvinte alese.

Și nu aveam dreptate... Chiar în acele 4 **programe animale** cuvântul e fermentul miraculos care revarsă lumina aparte asupra pâinii, îi zice băuturii **pahar de vorbă**, ca să nu mai amintim **imnele iubirii** în programul esențial al continuării speciei, cuvinte fremătătoare, îmbătătoare, în urechile iubitei, iubitului...

Mă refer la cuvintele înrudite cu evanghelicele cuvinte de început. De celelalte nu aș vrea niciodată să vorbesc, nici să le aud, gândindu-mă cu groază că urletele unor animale par mai umane decât ceea ce se revarsă pe unele guri.

La propunerea de vara aceasta a lui Alexandru Bantoiș mi-i drag să-i pot răspunde cu această rubrică de îngândurări.

Să ne îngândurăm împreună.

STRĂJER

(monospectacol dramatic la *frontiere*)

Nu fac alta,
 luați bine aminte:
 eu nu fac alta,
 eu nu fac alt-ce-va decât să străjuiesc –
 străjuiesc să nu mi se înclește
 înverșunat
 mâna stângă cu cea dreaptă.
 Ochiul drept nu-l poate vedea pe cel stâng,
 dar mi-s amândoi ochii mei,
 care... nu se văd în ochi,
 nu se pot înghiți,
 deși mi-ar fi de mare-ajutor
 în efortul meu permanent
 să străjuiesc
 să nu mi se înclește
 mâna dreaptă cu cea stângă,
 să nu mi se înfigă dinții în limbă,
 dinții mei în limba mea, să nu-mi scap în prăpăstiile minții
 inima șubredă...
 Nu e greu de-nțeleas
 că de mintea mea
 și de inima mea
 mă-ngrijesc –
 să le-mpac,
 să pară *una*,
 să pară-un întreg,
 precum și eu mă visez...
 La început ne apăram de dinozauri,
 apoi am scăpat de ei
 și am prins a ne păzi noi de noi.
 Ca să doborâm dinozaurul,
 am realizat *unirea*,
 unirea întregului trib,
 dezunind (ce armă subtilă!!!) din *turma unită*
 rând pe rând câte un dinozaur,
 ademenindu-l în prăpăstii,
 unde *vetrele noastre* –
 la fund de prăpăstii! –
 deprindeau să țină focul
 luminos și cald
 noapți și ierni în șir.
 Căderea dinozaurului în prăpăstii
 era floare la ureche -
 îl întărâtam, rupându-l de turmă,
 îl zgârâiam cu săgețile și sulitele
 noastre neputincioase, dar multe,
 dar sâcâitoare
 și o rupeam de fugă
 spre prăpăstii
 cu dinozaurul după noi.
 Ne aruncam cu socoteală în hău,
 prinzând fiecare câte o rădăcină
 ieșită din pereții prăpăstioși,
 iar dinozaurul nu știa de prăpăstii
 nici de rădăcină –
 era *ma-a-are* și-i părea suficient,
 și căderea-i era cea din urmă...
 Dinozaurii n-au realizat *vetre*,
 nu le-au putut menține luminoase și calde,
 în plus - n-au înțeles cursele *dezunirii*...

Apoi om de om a prins a se păzi –
 om de departe
 de om mai de departe,
 om străin
 de om și mai străin,
 om mai aproape
 de om mai aproape,
 vecin de vecin a prins a se păzi,
 frate de frate,
 părinte de copil,
 copil de părinte,
 iar acum îmi străjuiesc mâinile –
 să nu se înclește una cu alta
 și dinții îmi păzesc,
 dinții mei și cei puși,
 să nu-mi muște limba,
 care – he-he! – câte zice
 despre mâinile mele gata să se înclește,
 cum numai ochii mei,
 care nu se văd în ochi,
 care nu se văd unul pe altul,
 și nu din cauza nasului meu,
 peste care cu fulgere se scui pă,
 cum numai ochii mei,
 care nu se văd,
 nu văd nimic
 din câte ar trebui să străjuiască,
 dinții, dinții mei
 și dinții străini, dar puși în gura mea,
 dinții să nu-mi muște limba,
 care – he-he! – câte zice
 despre dinți, despre mâini,
 care-s ale mele,
 și cugetul îmi străjuiesc,
 să-mi cruțe inima,
 și visele mi le feresc
 pe mai departe
 de spargerea cerurilor...

Dr. Ana BANTOȘ
Chișinău

POEZIA POSTMODERNĂ ȘI FENOMENUL GLOBALIZĂRII

Este cunoscut faptul că epocile anterioare au fost marcate de expansiunea eului și că în prezent imaginația, care se dezvoltă fără impedimente, exercită presiuni tot mai vădite asupra acestuia. Prin urmare, acum, la începutul secolului al XXI-lea, omul posedă o identitate din ce în ce mai reprimată. De aici febrilitatea în legătură cu problema identității care, asociindu-se cu revolta diversității contra uniformității, este caracteristică și postmodernității. Pe fundalul „sfârșitului istoriei”, despre care vorbește Fukuyama, precum și al extinderii culturii euro-atlantice (Huntington), discursul identitar devine tot mai conștient de sine. În general, identitatea poate fi redusă la un procedeu cultural, la descrierea individualității umane. În epocile trecute situația era mai lesne definibilă după criterii mai exacte. În contextul actual al amestecului de culturi, în primul rând, în acest „Turn Babel modern”, cum este definit uneori spațiul american, criteriile tradiționale

nu mai sunt valabile. Bunăoară, Leon Wieseltier, autorul volumului **Împotri-va identității** (Editura Polirom, Iași, 1997), vorbește despre un reflex neașteptat al identității multiple care, ignorându-i pe alții, sfârșește prin a se nega pe sine.

În ce măsură mai putem vorbi despre valabilitatea criteriilor tradiționale în peisajul cultural românesc, inclusiv cel interriveran, iată o întrebare ce nu trebuie să ne lase indiferenți. Problema identității literaturii în Occident și în Orient se pretează unor interpretări diferite, deoarece în Occident criza culturii este una organică, iar în Răsărit a fost impusă de regimul politic. Astfel că, în mod paradoxal, o problemă despre care trebuie să se discute numai pe terenul culturii ne trage spre rădăcinile sale de ordin politic. Criza identității literaturii în Est nu poate fi pusă doar pe contul individualității așa cum se întâmplă în Occident, deoarece aici nu e vorba de o problemă individuală, ci și de implicarea elementului politic (ideologic). Ținând cont de acestea, trebuie spus că tentația poeziei postmoderne basarabene de a rezolva problema crizei literaturii din perspectiva individului este valabilă doar până la un punct. Este evident că în prezent, așa cum s-a mai întâmplat nu numai la noi, ci și în alte spații culturale în diverse timpuri, se pune o miză mare pe dezvoltarea în salturi, pe recuperarea din mers a unor experiențe artistice neglijate. Miza pe individual însă își pierde valabilitatea în momentul în care este amenințat însuși instrumentarul literaturii: limba. Se știe că nu se poate face o literatură de calitate cu o limbă neevoluată. Or, în Republica Moldova mai este acută nevoia de a proteja limba, de a o cultiva și stimula pentru a recupera o lungă perioadă de neglijare a ei. Starea în care se află limba în Republica Moldova este și rezultatul ruperii forțate a literaturii și culturii din acest areal de trunchiul lor cel firesc,

dat de la Dumnezeu. Gravitatea de-structurării identității comunitare prin izolarea în planul culturii, al literaturii, al istoriei și limbii este cu atât mai evidentă cu cât există riscul revenirii la o atare stare de lucruri. Faptul acesta rezultă și din „gestionarea frauduloasă a memoriei”, despre care scrie și Sanda Cardoș în cartea sa **Literatura între revoluție și reacțiune**. Despre fenomenul gestionării frauduloase a memoriei în Republica Moldova se poate vorbi, spre regret, nu doar la trecut, ci și la prezent. Mai mult ca atât, în același context se înscrie și problema generaționistă, cu sau fără voia celor mai tineri implicați în ea. Astfel, tentativa poezilor postmoderni basarabeni de a pune problema identitară a literaturii doar pe seama individualității este (sau a fost) un fel de autoiluzionare. Iată de ce și problema generaționistă în peisajul literar interriversan este atipică: poezii postmoderni din Republica Moldova se autoiluzionează atunci când își închipuie că impedimentul principal în calea afirmării noilor formule artistice îl constituie generația șaizeciștilor. Fără a ne asuma vreo sarcină de avocat al acesteia, trebuie recunoscut faptul că în ciuda tentei, a accentelor patriotice, iar uneori (îndeosebi la sfârșitul secolului al XX-lea) patriotarde ale poeziei lor, nu ei au politizat literatura. Criza eului și încercarea de a-i recupera identitatea, în discursul poetic este prezentă și în poezia anilor 60. Formele de manifestare artistică, după cum e și firesc, diferă mult de la o perioadă la alta. În poezia anilor 60 se încerca recuperarea individualității omului-victimă a regimului totalitar. Același fapt este continuat și în anii 80-90-2000, cu deosebirea că acum se încearcă recuperarea identității literaturii românești cu metode oarecum simplificatoare.

Pe cât de oportună este soluția occidentală de rezolvare a acestei probleme, atât de specifice în spațiul nostru interriversan, rămâne de văzut.

Și totuși, un lucru este cert: problema identității literaturii estice nu are cum să fie rezolvată după modelul occidental. Cu alte cuvinte, ea nu poate fi pusă pe seama individualităților creatoare atâta timp cât nu se pune punctul pe i în probleme ce mai continuă să fie foarte acute precum: limba, istoria, cultura română, care trebuie privite ca un întreg, indiferent de hotarele politice actuale. Complexitatea problemei identității literaturii românești în Basarabia reiese din suprapunerea a trei forme de criză identitară.

Una este cea a subiectului care, la fel ca și în modernitatea occidentală, vorbește despre sine mai mult în termeni negativi (a se vedea aici, inclusiv, raportul cu divinitatea). Cu alte cuvinte, eul fracturat este înlocuit de subiectul impersonal (încă T.S. Eliot promova eliberarea de personalitate și nu a personalității). Eliberat de responsabilitate, omul își pierde vocația comunitară. Amintim că poezii din pleiada lui Liviu Damian au respins cu bună știință un asemenea program artistic. Iată-l, de exemplu, pe șaizecistul Grigore Vieru, colegul de generație al lui Liviu Damian, pledând pentru veșnicia graiului matern:

*Nimic nu-i veșnic. Veșnic
E laptele matern.
Prin laptele mămucii
Și graiul mi-i etern.*

Postmodernismului, care și în Basarabia anilor 80 se asociază cu tendința de negare a oricăror criterii prestabilite de judecată și valoare, i se datorează dorința de înlocuire a eticului prin estetic. Substituentul laptelui matern în poezia anilor 90, la Emilian Galaicu-Păun, bunăoară, este Cola-Cao: *Vezi mamele de campioni alăptându-și odraslele cu Cola-Cao*. “Produsul” acesta din urmă simbolizând un stil internaționalizat, este raportabil la nevoia de

compatibilitate inerentă globalizării. Cât de "hrănitor" va fi el pentru postmodernității basarabeni avizi de estetic rămâne de văzut. La mijloc e și o problemă de „digestie” spirituală, ca să-i spunem așa, după o îndelungată perioadă de malnutriție. A doua formă a crizei este cea instaurată din afară, prin atacarea literaturii de către politic. Iar cea de a treia vizează însăși entitatea națională care este lezată cel mai grav. Această criză triplată în peisajul cultural basarabean determină complexitatea eului artistic al literaturii de aici. În condițiile intertextualității credibilitate având doar textul, statutul eului liric se schimbă. Un prim indiciu al schimbării lucrurilor este fuga de formele de expresie tradițională. Intertextul, în același timp, înseamnă schimbarea de perspective și registre cu scopul de a fi în miezul lucrurilor, al realului. Autorul mizează în primul rând pe autenticitatea scriiturii. Adevărul scriiturii prevalează asupra adevărului realității. Nu se urmărește mimarea realității. Importantă este autoreferențialitatea. Eul realității dispare. În locul lui apare textul ce-și inventează autorul, alegându-l ca pe o posibilitate dintr-un număr infinit de posibilități. „A textualiza, - scrie Marin Mincu, - înseamnă a aboli viața, a ucide ființa transferând-o în litera textului”. De aici încolo autorul postmodern va oscila între autenticitatea trăirii și cea a scriiturii. În felul acesta individualitatea scriitorului este pusă sub semnul întrebării. Importantă este transformarea scriiturii în existență. Realul este în felul acesta nimicit. Iată un citat ce ilustrează situația dată, selectat din poezia lui Traian T. Coșovei:

*„Nimic nu e real – dar ce e
adevărat?
Poate această lume de nichel
care nu-mi seamănă.
Poate această tristețe care nu-mi
seamănă.*

*(Poate această oră de noapte
întinsă ca un gât de pasăre sub cuțitul
cald al măcelarului.)*

Dar ce e adevărat?

Nichel, nichel cât mai mult

nichel

În apropierea dumneavoastră!

Uneori, dragostea revine ca

amintirea fratelui mort

Într-un război disperat și absurd”

(Traian T. Coșovei,

„Ninsoare electrică”)

Și din perspectiva postmodernistului basarabean Eugen Cioclea, scriitorul este „omul de nicăieri”, iar „literatura este o răfuială cu propria conștiință”.

Moartea înfricoșătoare a lui Dumnezeu (Nietzsche), urmată de moartea și ocultarea ființei (în filozofia lui Heidegger), de moartea omului (Foucault), a subiectului conștient (Lacan), sfârșitul logosului, la care se referă Derrida, ne-au influențat și ne influențează și pe noi. Nu întâmplător Constantin Noica vorbește despre sfârșitul vieții de spirit, iar Mircea Eliade despre degradarea simbolurilor.

Poetica simulacului și a „reconstrucției imperfecte a realității, ca în arta machetelor sau a simulării tridimensionale pe computer”, despre care scrie și Mircea Cărtărescu în monografia sa **Postmodernismul românesc** (Humanitas, București, 1999, p. 374), stă la baza poeziei postmoderne, deschisă spre comunicare liberă.

Despărțirea de timpul modern înseamnă, de fapt, despărțirea de istorie. Omul, conform opiniei teoreticianului postmodernismului, Ihab Hassan se situează mai degrabă într-un timp al perfecte indeterminări. El trăiește într-un prezent continuu când totul este supus efectului de simulare și seducție (Jean Baudrillard).

Aici se înscrie „vizitarea” reciprocă a culturilor. De precizat că deschiderea către o cultură străină însă, după cum arată și J.H. Huizinga

într-unul din eseurile sale despre civilizația olandeză, - atrage după sine și pericole serioase: „Lipsa unei industrii cinematografice și automobilistice proprii nu reprezintă o mare pierdere, căci suntem mulțumiți să știm că încă mai putem construi nave bune, poduri și canale. Ne putem resemna și la gândul că săptămânalele noastre ilustrate au o circulație prea mică ca să se ridice vreodată deasupra nivelului de mediocritate. Și totuși ne-am alarma dacă am fi amenințați de un trafic cultural unilateral și în consecință, de înăbușirea propriei noastre gândiri creatoare” (J. H. Huizunga, **Olanda ca mediator**, “Secolul 20”, nr. 349-350-351, p.52).

Îmbrățișarea generoasă a tot ce vine din Occident se explică prin interstițiul de lungă durată, prin izolarea și interzicerea comunicării cu alte culturi decât cele din spațiul ex-sovietic. Care ar putea fi rezultatul acestui proces de asimilare accelerată a multiculturalității este lesne de presupus.

Recuperarea deceniilor lungi ale izolării de cultura lumii echivalează cu informarea, cultivarea, cunoașterea mai bună a vieții artistice universale. De aici, însă, și până la asimilarea organică a unei culturi de către o altă cultură e mult. Cam tot atât cât este până la schimbarea mentalității unei părți a poporului român condamnată, în era cosmică, să-și apere identitatea cu furca și țăpoiul. Între conectarea individuală la circuitul internațional de valori și schimbarea mentalităților – ca rezultat al unei evoluții socio-culturale interne – este o deosebire și o distanță de parcurs. Are dreptate Ion Bogdan Lefter când susține că „important este procesul de reconstrucție internă a tendințelor civilizației internaționale” și faptul că acest fenomen poate demara nu doar sub influența stimulilor externi, ci și în absența lor. Autorul volumului **Post-modernismul. Din dosarul unei băătăli culturale** (Editura Paralela

45, 2000) vede în postmodernismul românesc anume o astfel de situație culturală, produsă în absența stimulilor externi, care ulterior se pretează unei analize în paralel cu ceea ce se întâmplă în lumea întreagă.

Oricum, este clar, că, aflat între influența din Est și cea din Vest, intelectualul român, dar mai cu seamă intelectualul român basarabean, trebuie să-și formeze și să-și mențină un echilibru. Spiritul critic este singurul în măsură să prevină fuziunea prematură a unor elemente eterogene (de care societatea americană era dominată la începuturile sale, fapt ce a determinat promovarea ideii de globalizare).

„Recunoașterea a ceea ce este străin ca atare, pătrunderea în spiritul acestuia, dar în același timp păstrându-și ceea ce îi este propriu, - susține același Huizunga, iată lucrurile pe care toate națiunile vor trebui să le învețe, indiferent cât de mult timp le va lua ca să o facă.”

Astfel, problema globalizării în literatură își are rostul din perspectiva individului multicultural și nu din perspectiva multiculturalității.

Vlad POHILĂ
Chișinău

CULTIVAREA LIMBII – PIC CU PIC

*DIN CEVA POATE REIEȘI
ALTCEVA, NU (ALT)CINEVĂ!*

Una dintre cele mai frecvente și mai supărătoare greșeli de limbă vorbită la noi, eroare ce poate fi auzită/citită cotidian, în cele mai diferite și mai surprinzătoare situații, este legată de utilizarea verbului *a reieși*, mai exact – de traducerea greșită din rusă a acestui verb, de recursul la unele echivalente românești neadecvate pentru verbul rusesc *уходимь*, urmat de prepoziția *уз (din)*.

Nu vom exagera spunând că avem a face cu una dintre greșelile cele mai contagioase, care, aidoma unei tumori canceroase, s-a lățit în limbajul majorității vorbitorilor de română de la noi – șefi de stat și miniștri, foști și actuali președinți de gospodărie agricole, businessmeni prosperi și persoane cu venituri “hipermodeste”, elevi și oameni în etate... Mai trist e că eroarea persistă și în vorbirea, respectiv, scrierea unor oameni cu studii filologice – fie ei profesori, fie ziariști sau chiar persoane care se ocupă expres de cultivarea limbii române.

Așa cum am putut deduce în urma unor conversații cu diferite categorii de conaționali, inclusiv cu intelectuali, dar, îndeosebi – din experiența redactării/stilizării de texte, mulți vorbitori, respectiv, autori, din păcate, nu sesizează gravitatea acestei greșeli; alții – simt o mare dificultate în a o corecta; cei din a treia categorie sunt pur și simplu indiferenți la ce, *cum* și *când* reiese. Vom încerca, în aceste coloane de revistă,

să-i ajutăm pe cei sincer interesați să se debaraseze de formule gen *reieșind din...*, căci, această eroare își face loc, de cele mai multe ori, în construcții gerunziale.

Precizăm, pentru început, că verbul *a reieși* există în limba noastră cu o semnificație clară, însemnând: “a rezulta, a apărea ca o consecință logică”.

De ex.: “Dumitru nu a venit la timp. *Reiese* că o fi intervenit ceva imprevizibil acasă”. Sau: “Dacă Mihaela nu a scris/dezvăluit nici acest subiect atât de simplu, ce mai poate *reieși/rezulta* (din aceasta), decât că nu s-a pregătit pentru examen?”

Așadar, în mod normal, în română reiese/rezultă exclusiv ceva din ceva, teză din teză: din nevenirea/neprezentarea cuiva reiese/rezultă că o fi avut un motiv serios, dar poate nu o fi dorit; din slaba prezentare la examen reiese/rezultă că persoana examinată nu s-a pregătit suficient, posibil, însă, a avut mari emoții și iată că a pățit-o.

Greșeala apare atunci când încercăm a se pune acest “a reieși” pe lângă, în legătură directă, cu o persoană. Bunăoară: “Am spus aceasta reieșind din faptul...”; “Noi trebuie să reieșim din posibilitățile noastre reale...”; “Referindu-se la avantajele gospodăriei individuale, Ion M. reieșea din propria experiență de stăpân a cinci hectare de pământ...”. Oprind aici șirul de exemple greșite, precizăm că în toate cazurile e la mijloc o traducere nereușită, orbească, mot-a-mot a verbului rusesc *уходимь* plus prepoziția *уз – din*. Ne grăbim să și corectăm aceste exemple greșite, culese din ziare, dar la fel de frecvente în limbajul nostru de toate zilele:

a) “Am spus aceasta *reieșind din* faptul...” – “Am spus aceasta *având în vedere/ținând cont* de faptul”;

b) “Noi trebuie să *reieșim din* posibilitățile noastre reale...” – “Trebuie să *pornim de la* posibilitățile noastre reale”;

c) “Referindu-se la avantajele gospodăriei individuale, Ion M. *reieșea din* propria experiență de stăpân a cinci hectare...” – “Referindu-se la (...), Ion M. *avea în vedere experiența* personală de proprietar.../ *ținea cont-seamă de* experiența personală / *se baza pe* experiența personală...”

lăță, deci, trei exemple de evitare a formelor greșite, calchiate, cu “a reieși”, “reieșind”, prin recurgerea la niște formule simple, accesibile, firești, specifice limbii noastre. Rezumând efortul, amintim sau reamintim, variantele mai des utilizabile/acceptabile de traducere a verbului *исходить* (“a reieși”):

a) plus prepoziția *из* (“din”, “de la”) plus un acuzativ: *a porni de la...*; *a se baza/a se întemeia pe...* De pildă: “Он исходит из собственных соображений” – “*Se bazează/se întemeiază* pe propria înțelegere a lucrurilor”; “*Pornește de la* niște rațiuni/calcul personale”;

b) din îmbinarea “исходить из того что” – “*A porni de la premisa/ideea/principiul că...*” De exemplu: “Давайте исходить из/от того, что мы это сможем делать” – “*Să pornim de la premisa/ideea/principiul că* vom fi în stare/capabili să facem acest lucru...”; “Исходя из того, что закон един для всех, мы обязаны...” – “*Pornind de la premisa/ideea/ adevărul/axioma că* legea e una pentru toți, avem obligația/suntem obligați/datori să...”; “исходя из вышесказанного, мы надеемся...” – “*Având în vedere/ținând cont/ținând seamă* (de) cele spuse/relatate mai sus, ne exprimăm speranța...”

Observăm, că la traducerea acestor fraze cu *исходить*... în română nu apare în genere echivalentul cel mai apropiat și cel “mai seducător” – *a reieși*. Din simplul motiv că nu e nevoie de el, că avem alte mijloace lexicale, alte cuvinte și îmbinări de cuvinte pentru asemenea situații; *a reieși* fiind indicat pentru cazuri la care ne-am referit la începutul tabletei noastre – când ceva reiese sau rezultă din ceva; pe când cineva nu

poate să reiasă/să rezulte în nici un fel din ceva.

În speranța că de acum înainte tot mai puțini vorbitori vor întrebuița greșit formule cu verbul *a reieși*, mai ales cu gerunziul *reieșind*, am dori, în încheiere, să zăbovim asupra traducerii corecte a câtorva îmbinări cu niște derivate ale verbului rusesc *исходить*. Adjectivul *исходной*, lucru știut, se traduce prin *inițial, primar, de plecare, de pornire*. Totuși, *исходная точка* se tâlmăcește prin *punct de plecare*, mai rar – *punct de pornire, locul de unde se pleacă; începutul unei lucrări; al unei acțiuni*. Alt adjectiv, mai des participiu – *исходящий* – se traduce ca *de ieșire, expediat*. La poștă, în corespondență în genere, e utilizată frecvent îmbinarea *исходящий номер*, care sună în românește *număr de ieșire*, în contrast cu *număr de intrare* al unei scrisori, al oricărei alte trimiteri poștale ce se înregistrează la expediere, respectiv, la primire.

Dr. Irina CONDREA
Chișinău

ADAPTAREA CUVINTELOR ÎMPRUMUTATE

PIZZA

Cuvintele străine apar cu regularitate în limbă și dau destulă bătaie de cap vorbitorilor, pentru că este nevoie de timp ca ele să fie cunoscute și corect utilizate de toți, mai ales, dacă sunt la modă, cum se întâmplă adesea.

Unul dintre acestea este faimosul *pizza* și, respectiv, *pizzeria*. Dacă am număra toate firmele și panourile de reclamă ce conțin acest cuvânt, probabil, Chișinăul nostru ar întrece multe orașe din Italia, țara de origine a preparatului culinar numit *pizza*. Ceea ce este important de știut e că lexemul care denumește renumita plăcintă italiană nu se scrie așa cum se citește, adică nu cu *ț*, ci cu doi de *z* (ca și multe alte cuvinte italiene *prezzo* – preț, *ragazzo* – băiat, *piazza* – piață, care se încadrează în aceeași regulă ortografică și ortoepică). Așa că noi vedem scris *pizza*, dar trebuie să pronunțăm *pița*, însă această regulă nu este cunoscută de chiar toată lumea de la noi. De aceea, o cafenea de pe una din străzile principale din orașul Bălți și-a afișat o firmă de toată frumusețea, pe care este scris mășcat și răspicat, ca un cuvânt neaoș românesc „**Pițarie**”. Probabil că patronului i s-a părut prea nostim și greu de citit cuvântul *pizzeria* și a inventat un substantiv nou – pițarie – care nu există nici în gramatici, nici în dicționare, ci numai în orașul Bălți.

Dar trebuie să spunem că cel care a ticluit un asemenea cuvânt a avut o logică sănătoasă, căci s-a

condus de modelul deja existent în română – așa se formează de la *bere* – *berărie*, de la *plăcintă* – *plăcintărie*. Se pare însă că unitățile noastre de comerț au cam uitat de cuvântul *plăcintă*, căci nu-l scriu și nu-l afișează în nici un chip, deși această coptură este comercializată și deci mâncată cu mare plăcere. Atâta doar că plăcintele noastre se numesc acuma altfel – ele sunt **fast-food** și se vând alături de **hot-dog** în niște gherete frumușele plasate în cele mai aglomerate locuri. Aceste două denumiri achiziționate recent înseamnă *fast-food* – „mâncare repede (din fugă)”, iar *hot-dog* – „câine fierbinte”, care este cine știe ce metaforă englezească pentru a denumi un cârnăcior pus într-o chiflă. Însă dacă așa-i moda, ar zice cucoana Chirița, mâncăm și câine fierbinte!

Numai că de dragul unei mode trecătoare, nu merită, credem noi, să fie date uitării cuvintele limbii noastre și ar fi bine să fim mai prudenți atunci când adoptăm ceva străin – fie un cuvânt, fie o plăcintă sau...un câine fierbinte.

MARKET, BODYGUARD

Anglicismele care au dat năvală în ultimul timp peste noi nu pot fi excluse total din comunicare și nici nu este cazul s-o facem. Problema e să le stăpânim totuși năvala și să le folosim cu discernământ, să nu facem abuz plasând niște cuvinte străine acolo unde nu este cazul.

Căci, de exemplu, ce rost are ca mai toate unitățile comerciale să fie numite *market* (ceea ce în engleză înseamnă *piață*), și cu ce s-a făcut vinovat cuvântul tradițional *magazin*? Dar, mai ales, când *marketul* este o dugheană prăpădită dintr-o mahala îndepărtată, exagerarea este evidentă.

Și tot moda, credem noi, este cea care ne joacă festa, căci unele locuri parcă au fost botezate englezește de Cel-de-Sus – de exemplu, pe la stațiile de alimentare cu benzină nu se mai știe de alte denumiri decât

de **office, market, service**, iar unele mai au și **car wash**. Că în *marketurile* acestea nu se vinde cine știe ce, iar în *office* (care, de altfel, în engleză are și semnificația de „departament, minister”) stă un simplu casier sau administrator, nu-i bai – denumirea sună! (drept că a gol). Mai ales mângâie ochiul și auzul *car wash*-ul, căci, dacă nu ar fi scris englezește, nu se știe dacă toată lumea ar înțelege că acolo se spală mașinile.

Un alt anglicism la modă este **bodyguard**, cuvânt compus cu sensul de *pază de corp*. Și unii cred, probabil, că anume de *bodyguard* se tem răufăcătorii, iar de paza de corp – nu prea, căci asta e o simplă pază. Ei bine, confuzia dintre *pază, paznic* și *bodyguard* s-a și făcut, căci lumea i-a auzit pe unii copii spunând cutare nene este *bodyguard la oi*, iar un ziar ne informa că badea Mior – monumentul – are și el *bodyguard* (un câine, probabil).

Ar mai rămâne să ne convinsem că cel care-i *bodyguard la oi* are *office la stână* și *market pe toloacă* și atunci am putea socoti că aproape am intrat și noi în lumea civilizată.

WEEK-END, KNOW-HOW, IMAGE

Modernizarea exprimării prin utilizarea anglicismelor nu este un lucru tocmai ușor, căci una este să vezi cuvântul scris englezește și alta e să-l pronunți. Aici numai cu bunele intenții nu te descurci, mai trebuie și puțin spirit de observație sau cunoștințe de engleză, măcar elementare, pentru a nu pronunța *vichend* anglicismul **week-end**, așa cum se mai aude uneori. Traduse ad litteram, cele două cuvinte înseamnă *săptămână sfârșită* sau, mai pre limba noastră, *sfârșit de săptămână*. Și deoarece în zilele de la sfârșitul săptămânii lumea, de obicei, se distrează și se odihnește, cam cu asemenea activități plăcute se asociază *week-end-ul* în engleză. Referitor la realitățile noastre însă, denumirea *week-end* nu totdeauna este cea mai potrivită, căci lumea de

la noi în *week-end* pleacă la prășit, la țară, face curățenie, iar uneori se mai duce și la biserică și în contextul unor asemenea preocupări, *week-end-ul* este un corp străin. Iar cei care totuși țin morțiș la *week-end* și nu știu de sfârșit de săptămână vor trebui să aibă grijă de pronunțarea corectă, și nu vulgară a acestui cuvânt.

Căci anume din cauza pronunțării greșite poate eșua intenție de a folosi cuvinte noi, cum a fost cazul unei corespondente, care ne informa despre „cnou hau”. Englezescul **know-how** înseamnă a *ști cum*, adică *pricepere, deprindere* și se pronunță fără K – litera cu care începe în scris, adică *nău hau*. De altfel, francezii au tradus acest cuvânt compus prin *savoir-faire*, adică a *ști să faci*. În română se poate spune și *savoir-faire*, și *know-how*, dacă o cere contextul, iar dacă nu – se pot foarte bine utiliza alte cuvinte cunoscute de toți – *pricepere, îndemânare, abilități, cunoștințe speciale* într-un domeniu etc. și nu neapărat *know-how*.

O altă confuzie, care nu-i de ieri-de azi, mai ales în limbajul reporterilor noștri, este **imidjul** – așa le place unora să pronunțe un **dj** foarte apăsat și neenglezesc. Cuvântul din cinci litere, scris **image** și în engleză, și în franceză, se pronunță respectiv *imidē* în engleză și *imaj* în franceză. Însă în limba română standard nu se utilizează, iar sensul lui **image** este redat prin românescul **imagine**, în contexte de tipul: „Este promovată *imaginea* țării, *imaginea* firmei etc.”, sau „actrița și-a schimbat *imaginea*” (și nu „imidjul”). Cuvântul „imidj” este utilizat cu sensurile de mai sus în limba rusă, unde este sesizat ca un anglicism, în română însă aceste semnificații sunt redade de **imagine**.

Dr. Ion CIOCANU
Chișinău

REALITATEA ÎN CUVÂNT ȘI CUVÂNTUL ÎN REALITATE

NUNTA DE AUR, DE ARGINT ȘI...

Desigur, se poate spune *jubileul de 50 de ani de la înregistrarea căsătoriei*. Dar există denumirea plastică, plăcută la auz și foarte ingenioasă: *nunta de aur*. De ce să nu apelăm la această expresie când avem de a face cu un eveniment demn de invidiat: soții au trăit împreună jumătate de secol!

Sărbătorirea a 25 de ani de la căsătorie se numește, la fel de plastic și plăcut, *nuntă de argint*.

Prea bine, dar cu aceste două preafrumoase denumiri ale intervalelor de la înregistrarea căsătoriei până în momentul vorbirii/scrierii, se cam epuizează cunoștințele noastre în domeniu.

Mai exact, ale acelor dintre noi, care n-au auzit nici de la oameni bătrâni, nici de la savanți cu renume denumirile la fel de plastice și de ingenioase ale celorlalte aniversări ale căsătoriei. Noi personal am găsit acum câțiva ani un întreg sistem de atare denumiri. În ce constă acest sistem?

Referindu-se la soția sa, cu care a împărțit de-a lungul deceniilor și binele, și răul vieții, un mare savant de la noi scrie: "Cu ea... am trecut prin *nunta de piele* (3 ani), prin cea *de lemn* (5 ani), *de lână* (7 ani), *de cositor* (10 ani), *de mătase* (12 ani), *de porțelan* (15 ani), *de cristal* (20 de ani), *de argint* (25 de ani), *de perle* (30 de ani), *de rubin* (40 de ani), *de aur* (50 de ani). Acum ne îndreptăm... la cea *de diamant* (60 de ani)".

Vă interesează, bănuim, autorul cărții din care am transcris denumirile acestea. E cunoscutul lingvist Nicolae Corlăteanu, profesor universitar, academician.

Cartea domniei sale se numește *Răspântii* și a fost tipărită de Revista "Limba Română" S. R. L. în 1995. Nu este o carte specială de cultivare a limbii, însă, după cum vedeți din denumirile aniversărilor de la celebrarea căsătoriei, un savant filolog nu poate – cel puțin în capitole ca "Gura satului" și "Cântecul din bătrâni și limba maternă" – să nu acorde atenție și problemelor a căror înțelegere justă ne poate ajuta să ne diversificăm și să ne plasticizăm exprimarea, spre binele nostru personal, al tuturor celor din jurul nostru, al extrem de importante opere de cultivare a limbii strămoșești, primate în ansamblul ei.

UN PORTAVOCE, DOUĂ PORTAVOCE...

Citim într-un foarte interesant articol, publicat într-un ziar prestigios de la noi, că "altminteri ar trebui să renunțe la rolul de portavoce a întregii intelectualități basarabene..." și rămânem nedumeriți: de ce "a întregii intelectualități", dacă substantivul portavoce este neutru și, prin urmare, un portavoce poate fi numai și numai *al* întregii intelectualități?

Nu ne grăbim să învinuim autorul și redactorii, eventual corectorii, deoarece substantivele formate cu ajutorul lui *port*, "element de compunere care înseamnă "purtător de...", "susținător de...", "purtare de...", prezintă în chip obiectiv unele dificultăți în folosirea lor corectă. Portavoce e

considerat în toate dicționarele drept substantiv neutru, ca și portbilet, portcuțit, portjartier ș. a., pe când portbaionetă, de exemplu, care nu se deosebește esențial – ca formă – de portavoce, e socotit substantiv feminin, ca și porthartă, portsabie etc. (a se vedea *Dicționarul explicativ al limbii române*, p. 724).

S-ar părea: ce deosebire poate să existe între portavoce și portbaionetă, sub aspectul genului, de vreme ce și “voce”, și “baionetă” sunt substantive feminine?

E unul dintre cazurile specifice când suntem pur și simplu nevoiți să ne conformăm dicționarelor: portavoce este substantiv neutru, declinându-se *un portavoce, două portavoce*, un portavoce fiind – evident – *al* (întregii intelectualități). Două portavoce sunt – la fel de evident – *ale* (întregii intelectualități).

ȘI EU VREAU

Știrea am ascultat-o la radio: “Tot sectorul agrar este vizat și în relatarea corespondentului nostru din Călărași...”. Drept că rostirea a salvat întrucâtva situația, înțelegându-se că e o construcție verbală pur și simplu pleonastică: dacă avem conjuncția și în mijlocul frazei, este absolut de prisos cuvântul “tot” din capul ei, cuvânt a cărui funcție sintactică în cazul dat se dovedește greu determinabilă.

Într-adevăr, este vorba despre “tot sectorul” sau numai despre faptul că “și sectorul” agrar este vizat în relatarea corespondentului? Mai ales în comunicarea scrisă, atare construcții își vădesc șubrezenia și caracterul deocheat.

Am dat acest exemplu de folosire necugetată a cuvântului “tot”, exemplu spicuit dintr-o relatare “cultă”, dar... parcă rareori auzim în stradă: “Eu tot vreau!” sau “Eu tot am fost la miting!”?

Atare expresii greșite și necesitând să fie evitate, corectate câștigă oarecum față de cea difuzată la radio prin faptul că nu conțin conjuncția și. De aici nu rezultă că le putem tolera și recomanda. Și nu e pentru că

am dori cu tot dinadinsul să punem la îndoială felul de a se exprima al unor vorbitori, ci simțul lingvistic sănătos se revoltă involuntar împotriva exprimării aproximative, arbitrare, neordonate, neîngrijite. Or, dacă în prima frază citată cuvântul *tot* nu se împacă nicidecum cu conjuncția “și”, expresia întreagă fiind, după cum am spus deja, pleonastică, în cea de a doua frază cuvântul “tot” este folosit în mod impropriu, ținând fără nici o justificare locul conjuncției în cauză. Toate trei, propozițiile invocate necesită să fie redactate după cum urmează: “Sectorul agrar este vizat și în relatarea corespondentului...”, “Și eu vreau!”, “Și eu am fost la miting”.

S-ar părea că între frazele auzite de noi – una la radio, iar celelalte două în stradă – și frazele redactate, propuse atenției dumneavoastră, nu există mari și esențiale deosebiri de sens; ia acolo o nimica toată. Dar așa e numai la prima vedere. Construcțiile de felul celor invocate aici ne pun cu siguranță în fața a două probleme. Prima e să conștientizăm greșeala de exprimare, comisă în atare cazuri, cea de a doua – să depunem eforturile convenite, concrete, permanente, îndreptate spre evitarea enunțurilor verbale incorecte. Am zis “verbale” și adăugăm că în scris asemenea enunțuri sunt și mai păgubitoare pentru procesul comunicării, de vreme ce e urât să zicem “Eu tot vreau” și “Tu tot vrei”, când avem fraze atât de corecte, exacte și frumoase “Și eu vreau”, “Și tu vrei”.

OCUPĂ-TE CU CE DOREȘTI, NUMAI NU TE... OCUPA!

Paradoxul din titlul eseului de față se dovedește curând numai aparent. Și iată de ce.

Una e să te ocupi *cu ceva* (omul de la țară se ocupă, tradițional, cu agricultura) sau *de ceva* (savantul se ocupă, în temei, de probleme ale științei) și cu totul alta este să te ocupi pur și simplu, mai ales dacă de mult ești ocupat de forțe străine neamului tău. Astfel încât elevul ori studentul nu “se ocupă”, după cum auzim adesea

la școală și în auditoriile universitare. Forma verbală citată este o traducere literală a rusescului "zanimaetsea", pentru care putem găsi echivalente autohtone clare și corecte: învață, își prepară lecțiile, cântă la vioară, joacă volei sau baschet etc. Nici micuții de la grădiniță nu "se ocupă", ci *se ocupă cu treburile lor*, de exemplu - cu îngrijirea florilor din curte.

Copiii de la grădiniță, elevii, studenții, toți oamenii au diferite ocupații concrete, adică îndeletniciri, ore de muzică, lecții de gimnastică etc. De aceea când auzim o educatoare spunând că discipolii săi au "ocupație", putem înțelege că aceștia au o îndeletnicire oarecare, altelei o mămică sau altcineva se laudă că fiul, fiica sau nepotul are... ocupație, sensul enunțului fiind că odrasla are oră de desen sau altă ocupație concretă. La întrebarea "Ce faci?" câte un copil sau chiar elev și - ceea ce e deosebit de regretabil - câte un student răspunde prompt și sigur de sine: "Mă ocup", făcându-te să te miri cum poate elevul, bunăoară, să se ocupe pe sine însuși.

Nu ne putem ocupa pe noi înșine, ba nici pe copii, elevi, studenți nu-i putem ocupa direct, și nu-i putem ocupa cu ceva, deci indirect, ci fiecare în parte și cu toții împreună ne ocupăm cu ceva sau de ceva sau - și mai concret - avem oră de menaj, facem lecțiile, practicăm sportul etc.

ORDONI, ORDONEZI...

Bine a procedat lingvistul Alexei Acsan abordând, într-o emisiune radiofonică din cadrul ghidului "În lumea cuvintelor", problema conjugării corecte a verbului a (se) strădui: eu (mă) strădui ori eu (mă) străduiesc?

Dicționarele recomandă forma străduiesc. Dar mulți dintre noi întrebunțează forma "strădui", sensul enunțului rămânând același - "a depune multe eforturi ca să realizeze ceva; a se sili, a se căzni" (Dicționarul explicativ al limbii române, ediția a II-a, București, 1996, p.1025).

De aici nu rezultă nicidecum că și oricare alt verb care se conjugă

la singular prezent în moduri diferite are aceeași semnificație. Șeful unei instituții sau întreprinderi poate să ordone și să ordoneze, dar în fiecare caz aparte el va săvârși o acțiune deosebită de cealaltă. Cu toate că infinitivul acestor două verbe este același - a ordona -, forma (eu) ordon, ca și (tu) ordoni, (el, ea) ordonă, este o expresie concretă a acțiunii de "a da un ordin, a porunci, a comanda; a cere, a pretinde, a dispune", pe când (eu) ordonez, (tu) ordonezi, (el, ea) ordonează va să însemne singularul prezent al acțiunii de "a pune în ordine, a aranja, a rândui, a grupa anumite lucruri" (Op. cit. p. 726).

Prin urmare, poți și să te strădui, și să te străduiești până să conștientizezi că este corectă forma (eu) mă străduiesc, pe când în cazul verbului a ordona este absolut necesar să înțelegem că una e să ordon, să ordoni, să ordone și cu totul alta e să ordonez, să ordonezi, să ordoneze.

Apropo, adjectivul ordonat, -ă nu se referă nicidecum la o persoană care ordonă, adică formulează o poruncă sau emite un ordin, ci numai la una care "pune în ordine, aranjează, rânduieste" și înseamnă "căreia îi place ordinea, care păstrează ordinea; dichisită", iar prin extensiune - "disciplinată, echilibrată".

Dr. Alexei PALII,
Chișinău

CAZURI DIFICILE DE VOCABULAR

STIMABILE. Cuvântul *stimabil* nu face excepție de la microsistemul adjectivelor terminate în *-bil* și înseamnă, după cum e și firesc, "care poate fi stimat". Folosit însă în forma cazului vocativ, adică *stimabile*, cuvântul își poate schimba aproape diametral-opus sensul, exprimând nu numai o lipsă de stimă, dar chiar o atitudine persiflantă față de persoana vizată. Să ne imaginăm pentru moment că ne-am adresat către cineva cu vocativul *stimabile* și vom sesiza numaidecât nuanța peiorativă exprimată de forma respectivă. Această nuanță va fi și mai accentuată în cazurile unor adjective cum ar fi *frumos*, *deștept* ș.a. Observați: *Frumoaso, azi te-a căutat cineva. Deșteptule, vindem casa și plecăm la București.*

În enunțuri de felul acesta cuvintele *frumoaso* și *deșteptule* pot exprima intenția vorbitorului de a-l numi pe interlocutorul său urât sau, respectiv, prost. Iar dacă contextul contribuie la exprimarea sensului deprecativ, nu mai rămâne nici o îndoială că adjectivele discutate exprimă sensuri diametral-opuse

celor stabilite de normă. Observați: *Frumoaso, m-am săturat de tine ca de mere pădurețe. Deșteptule, te părăsesc pentru totdeauna.*

Așadar, din cele de mai sus vom trage o concluzie nu numai despre vocativul adjectivului *stimabil*, dar și al altor cuvinte, ca să nu facem cumva complimente care stârnesc râsul.

ÎN PEREȚII. Cuvântul *perete* este cunoscut de toată lumea cu sensul de "element de construcție...". Fiind foarte vechi, moștenit de la latinescul *parietis*, și răspândit pe tot arealul limbii române, el a dat mai multe expresii cum ar fi *a se da cu capul de pereți*, *întrre patru pereți*, *a vorbi la pereți* ș. a.

Fiind și așa destul de rămuror, cuvântul cu pricina mai formează în vocabularul unor basarabeni o expresie – *în pereții*. E vorba de un calc după modelul rusesc *в стенах*. Iată un exemplu: "... dintre tinerii care au făcut carte **în pereții** instituției pe care o conduce, circa 60-70 la sută și-au găsit serviciu pe potrivă".

Dacă vorbim limba rusă, nu e greu să ne dăm seama de intenția autorului care, utilizând expresia *în pereții instituției*, a vrut să spună că tinerii au făcut studii în instituția respectivă.

În limba rusă *в стенах* înseamnă "în cadrul, în incinta", iar în română locuțiunea *în pereții* nu are decât sens direct, adică "în interiorul pereților". De pildă: "*În pereții casei sunt montați stâlpi de beton armat*".

În concluzie, nu vom spune, bunăoară, că am făcut studii în pereții universității, ai academei etc., dar chiar la universitate sau la academie.

DUPĂ CULISE. În limba română cuvântul *culise*, provenit din franțuzescul *coulisse*, înseamnă "spațiu scenic situat în spatele decorului". Iar pentru că acest spațiu, de unde intră actorii în scenă, ar fi pentru spectator un fel de loc "magic", ferit de ochii lumii, în care se pregătește totul pentru spectacol, adică locul de unde vin surprizele, expresia *în culise* a început să însemne (încă în limba franceză) și "dedesubturile

unei acțiuni sau ale unei stări de fapt; mașinație, înscenare, intrigă”.

Rușii de asemenea au împrumutat din franceză cuvântul *coulisse*, în forma *кулисы*, dar l-au înțeles nu ca “spațiu scenic aflat în spatele decorului”, dar ca “paravan rigid sau flexibil care separă scena de un spațiu lateral”. Tocmai acest fapt a dat expresia rusească *за кулисами*, echivalentă a celei românești *în culise*. Așadar, în românește e *în culise*, iar în rusește – *за кулисами*.

Lucrurile ar fi fost clare, dacă în Basarabia nu ar fi fost influența rusă. Din păcate, însă, modelul rusesc *за кулисами* a dat calcul *după culise*, care s-a generalizat într-atât, încât a afectat chiar cea mai mare parte de intelectuali.

Norma literară, însă, după cum s-a arătat mai sus, recomandă expresia *în culise*, dar nu *după culise*.

SUBIECT, SUBIECTE, SUBIECȚI. Deși cuvântul *subiect*, cu toată bogăția sa de sensuri, este relativ bine cunoscut și nu prezintă dificultăți atât sub aspectul formei, cât și sub cel al conținutului, totuși, în ultimul timp, când e folosit cu sensul de “persoană care, în cadrul raporturilor juridice, are drepturi și obligații”, apare cu forma de plural *subiecți* (de exemplu, *subiecți ai dreptului internațional*). Deși norma literară stabilește că absolut în toate cazurile, indiferent de sensul în care e utilizat, cuvântul *subiect* are forma de plural *subiecte*, totuși vorbitorii (chiar și cei de la București) simt necesitatea de a diferenția acest sens printr-o formă specială de plural – *subiecți*. Deși e riscant să facem pronosticuri, ne pare totuși că dacă uzul va presa în continuare asupra normei, aceasta din urmă va ceda.

ROADĂ, ROD, ROADE. Majoritatea vorbitorilor din Basarabia cred că substantivul *roadă* este literar, de aceea peste tot poți auzi, bunăoară, că *am obținut o roadă bogată*, că *am avut roadă din belșug* etc. În realitate însă cuvântul *roadă* este neliterar, el fiind o variantă populară a substantivului *rod*. Astfel, forma corectă de

singular este *rod*, iar cea de plural – *roade*. Prin urmare, vom spune, de exemplu, că *îngrășămintele organice au asigurat un rod bun*, că *pomiculterii au obținut roade bogate* etc.

FOND, FONDATOR, A FONDA, FONDAT, A FUNDA, FUNDAT, FUNDAȚIE. Toată lumea cunoaște bine cuvântul *fond* cu sensul de “valoare materială reprezentată prin bani sau prin alte bunuri economice acumulate sau rezervate pentru un anumit scop” (de pildă, *fond de acumulare*, *fond de investiții*, *fond de cărți* etc.). Iar cuvântul *fondator* e înțeles de fiecare vorbitor (care cunoaște substantivul *fond*) ca “persoană care întemeiază ceva, care pune bazele unui fond”.

Până aici toate ar fi bune, dacă nu ar apărea impactul dintre vorbitor și normă, pentru că fiecare persoană care spune *fond* și *fondator* spune numaidecât că o *persoană fondează ceva*, dar nu *fundează ceva*, sau că o *societate este fondată*, dar nu *fundată*. Adevărul însă e că norma recomandă anume formele *a funda* și, respectiv, *fundez*, *fundează*, *fundat* etc., iar formele *a fonda*, *fondez*, *fondează*, *fondat* le atestă ca variante neliterare. Prin urmare, vom spune că *fondatorul a fundat*, dar nu *a fondat*, o societate. Pentru a ne descurca mai ușor în această problemă, e bine să facem legătură cu substantivul *fundăție*, utilizat de toți în forma corectă (de pildă, *Fundația Culturală Română*).

CĂPȘUNĂ, CĂPȘUNE, CĂPȘUNI. Un student m-a întrebat mai demult care ar fi pluralul substantivului *căpșună*. Întrebarea nu era din cele mai simple, pentru că ea viza o corelație complexă dintre sistemul, uzul și norma limbii române. Uzul este factorul primordial în existența și funcționarea unei limbi, alături de alți doi factori – sistemul și norma. Pornind de la acest postulat, am realizat la Chișinău un microsondaj al uzului și am constatat că majoritatea vorbitorilor, cu excepția unor filologi, redactori și altor persoane instruite, folosesc cuvântul *căpșun* (cu pluralul *căpșuni*) pentru a numi planta, iar

cuvântul *căpșună* (cu pluralul *căpșune*) – pentru a numi fructele plantei respective. Aceeași constatare am făcut-o și la Iași în urma altui microsondaj. Adică, avem:

	singular	plural
plantă:	<i>căpșun</i>	<i>căpșuni</i>
fruct:	<i>căpșună</i>	<i>căpșune</i>

Uzul pe care l-am constatat e în totală concordanță cu sistemul limbii române, cuvintele examinate înscriindu-se perfect în seria altor fapte de limbă similare. De exemplu:

	singular	plural
plantă:	<i>alun</i>	<i>aluni</i>
	<i>prun</i>	<i>pruni</i>
	<i>cais</i>	<i>cași</i>
fruct	<i>alună</i>	<i>alune</i>
	<i>prună</i>	<i>prune</i>
	<i>caisă</i>	<i>caise</i>

E lesne de observat că forma *căpșună* – *căpșune* se încadrează perfect în subsistemul respectiv:

singular	plural
<i>alună</i>	<i>alune</i>
<i>prună</i>	<i>prune</i>
<i>caisă</i>	<i>caise</i>
<i>căpșună</i>	<i>căpșune</i>

Dicționarul ortografic este în concordanță cu uzul (de la Iași și Chișinău), recomandând în calitate de normă forma *căpșune*. De altfel, și dicționarele mai vechi cum ar fi al lui L.Șăineanu (1929) și cel al lui I.Candrea (1931), de asemenea atestă forma *căpșune*. Toate însă ar fi bune dacă *Dicționarul explicativ al limbii române* nu ar recomanda forma *căpșuni* pentru pluralul denumirii fructului respectiv. Alte surse lexicografice prestigioase, mai vechi, cum ar fi *Dicționarul limbii române contemporane*, de asemenea atestă pluralul *căpșuni* atât pentru denumirea plantei, cât și a fructului. În plus, aici se citează un vers al poetului ardelean George Coșbuc, inspirat din folclorul transilvănean cu specificul graiului local: *Ea mergea căpșuni s-adune, Fragi s-adune – Eu ședeam pe prag la noi.*

Uzul (și graiul) transilvănean cu formele *căpșună* – *căpșuni* de asemenea este în concordanță cu un anumit subsistem. Observăm:

<i>fragă</i>	–	<i>fragi</i>
<i>nucă</i>	–	<i>nuci</i>
<i>căpșună</i>	–	<i>căpșuni</i>

Din cele de mai sus trebuie să conchidem că discrepanța dintre normele recomandate de diferite surse lexicografice este cauzată de faptul că unele dicționare pornesc de la un grai, iar altele – de la alt grai. În această situație dilematică, la stabilirea normei literare ar putea să ne ajute geografia lingvistică. În caz contrar, am putea rămâne, pentru mai mult timp, cu dubletele ortografice *căpșune* – *căpșuni*.

Unele lucrări lexicografice se pronunță în problema dată mult mai categoric. Astfel, *Dicționarul de dificultăți ale limbii române* de Andrei Crijanovschi, Chișinău, 2000 recomandă: “pl. *căpșune*, nu *căpșuni*”. De aceeași părere este și Gabriel Angelescu care recomandă, tot atât de categoric, forma: “*căpșune*, nu *căpșuni*” (vezi *Dicționar de dificultăți ale limbii române*, București, editura Coresi, 1991). Mioara Avram optează pentru forma *căpșune* (vezi Mioara Avram, *Cuvintele limbii române între corect și incorect*, Chișinău, editura Cartier, 2001, p. 63).

Deși în privința formelor discutate uzul atestat în Moldova (de pe ambele părți ale Prutului) ni se pare mai viabil, pentru că subsistemul respectiv are ca suport mai multe fapte de limbă, totuși credem că fără a avea datele oferite de un studiu de geografie lingvistică ar fi prematur să recomandăm în mod categoric, cu statut de normă, o formă sau alta. Am putea admite ca normă ambele forme (precum a admis Sextil Pușcariu încă la 1940), lăsându-l pe vorbitor să aleagă și să se simtă liber în largul ocean al comunicării și al plăcerii, care se numește *limba română*.

Ioan ȘERDEAN
București

EXERCIȚIUL – METODĂ SPECIFICĂ ÎN FOR- MAREA CAPACITĂȚII DE RECEPTARE A MESAJULUI SCRIS (CITIREA/LECTURA)

Cititul și scrisul sunt operații a căror finalitate o constituie un oarecare quantum de informații cu anume efecte în plan comportamental; ele se constituie, în cele din urmă, în deprinderi, înțelese ca părți componente, automatizate ale activității. Formarea lor până la nivel de deprinderi este un proces complex, care are la bază exersarea foarte riguroasă și sistematică a înseși componentelor care stau la baza constituirii lor.

“În activitatea didactică, exercițiul reprezintă o metodă fundamentală, ce presupune efectuarea conștientă și repetată a unor operații și acțiuni, în esență mintale sau motrice, în vederea realizării unor multiple scopuri” (Ioan Cerghit).

Deprinderea cititului se realizează, ca orice deprindere, prin exerciții. Conștientizarea componentelor actului cititului și exersarea corectă a lor constituie demersul logic al formării acestei deprinderi.

Exersarea cititului de către co-

pii de șapte ani, în general de către începători, este o activitate complexă, presupunând înțelegerea corectă a sensului pe care îl are însuși exercițiul.

Exersând actul cititului, elevul de clasa întâi desfășoară o activitate mult mai complexă decât un cititor cu experiență, care are deprinderea de a citi și care efectuează acest act în mod aproape automat, efortul de gândire fiindu-i concentrat asupra mesajului textului respectiv.

Cititorului abil îi este suficient să recurgă doar la analizatorul vizual, fără a mai rosti, eventual cu voce tare, ceea ce citește, și astfel să perceapă și pe cale auditivă conținutul sonor al cuvintelor sau propozițiilor citite. Din această cauză el are posibilitatea să realizeze cititul într-un ritm mai rapid decât vorbirea curentă.

Exersarea actului cititului de către începători, mai ales când aceștia sunt copii de 6-7 ani, nu se poate realiza recurgându-se doar la simpla percepere vizuală a textului tipărit sau scris. Copilul de 7 ani nu are format câmpul de citire de un cuvânt, nici măcar de o silabă. Acest câmp se reduce la o singură literă, iar asocierea literei cu sunetul respectiv se realizează lent, fără siguranță, uneori chiar prin tatonări, ceea ce creează dificultăți în înțelegerea sensului cuvântului citit. De aceea școlarul din clasa întâi simte nevoia să revină de câteva ori asupra cuvântului pe care, după mari eforturi, reușește să-l “descifreze”, eventual prin a-l silabisi.

Pe de altă parte, exersarea cititului de către începători implică și *rostirea* celor citite, pentru a le percepe și pe cale auditivă. Aceasta constituie o particularitate psihologică esențială a începătorilor, care impune, în consecință, măsuri corespunzătoare de ordin metodic.

Un exercițiu corect și complet al actului cititului implică, prin urmare, solicitarea obligatorie a celor trei analizatori angajați în efectuarea acestui act: vizual, verbo-motor și auditiv. Cum este și firesc, la analizatorul vizual nu se va putea renunța niciodată. El rămâne să fie angajat și după dobândirea deprinderii respec-

tive. Pe măsură ce se acumulează însă experiența prin exersarea corectă și completă a cititului, elevul va putea renunța, treptat, la ceilalți doi analizatori. Mai întâi, evident, se va renunța la cel auditiv. Astfel, dacă la început simte nevoia să “se audă” când citește, cu timpul se va limita la cititul în șoaptă, apoi numai la ceilalți doi analizatori și, treptat, la unul singur, cel vizual.

Școlarii mici au deseori tendința de a exersa actul cititului incomplet. În mod frecvent, ei renunță foarte repede tocmai la analizatorul fundamental, la cel vizual, și “exersează” actul cititului pe bază de memorie, limitându-se doar la rostirea cuvintelor, la perceperea lor auditivă. Explicația acestei tendințe trebuie căutată în faptul că din moment ce textul respectiv din abecedar a fost parcurs o dată sau de două ori, iar ei au reușit să-l rețină, le-a fost satisfăcută curiozitatea. Când acest lucru s-a realizat în condițiile în care elevii au parcurs, prin efort propriu, o dată sau de două ori, un text pe care l-au și “descifrat”, ei au realizat totuși un exercițiu corect, dar insuficient ca pondere. Se întâmplă însă foarte frecvent ca nici prima citire să nu fi fost efectuată prin efortul personal al elevilor, iar ei să ajungă la memorarea, uneori inexactă, a textului în cauză pe alte căi, spre exemplu, auzindu-l în clasă, în lectura învățătorului sau a altor elevi. În acest caz, actul cititului a fost lipsit tocmai de perceperea vizuală, fără de care nu poate fi conceput un exercițiu real de citire. În consecință, chiar dacă elevii au participat aparent efectiv la lecție, reușind, bunăoară, să explice niște termeni noi și să alcătuiască propoziții cu aceștia, din punctul de vedere al angajării lor la exersarea corectă a actului cititului, randamentul este nesatisfăcător.

Numeroase cazuri de rămânere în urmă la învățarea tehnicii cititului, în clasa întâi, se datorează tocmai faptului că exercițiile de citire nu sunt efectuate corect. Dimpotrivă, exersarea completă a componente-

lor citirii, cu o pondere adecvată ca durată la fiecare lecție, constituie o modalitate de lucru care asigură accelerarea ritmului de însușire a tehnicii cititului de către elevi.

Succesul în învățarea corectă a mecanismului cititului în clasa întâi mai este asigurat de gradul de independență a elevilor în efectuarea exercițiilor. *Orice cunoștință devine durabilă atunci când este rodul propriului efort intelectual.* Acest lucru e pe deplin valabil și în cazul învățării tehnicii cititului. Expresia cea mai elocventă a unei asemenea orientări o constituie punerea elevilor în situația de a realiza ei înșiși prima citire a coloanelor de cuvinte și a textului din abecedar, de a “descifra” prin efort propriu semnificația cuvintelor și a propozițiilor respective.

Citirea independentă a unui text din abecedar este condiționată de măsura în care elevii dispun de unele instrumente simple de auto-control, precum și de nivelul în care s-a realizat pregătirea lor prealabilă pentru această primă citire. O asemenea pregătire constă, în primul rând, din exerciții susținute de analiză și sinteză fonetică. Ele se fac pentru a-i înarma pe elevi cu capacitatea de a se autocontrola și devin instrumente de lucru atunci când elevii și-au însușit tehnica efectuării lor. Exercițiile de analiză și sinteză fonetică, premergătoare primei citiri, sunt eficiente atunci când, în cadrul lor, se inserează chiar cuvinte sau scurte propoziții pe care elevii le vor descoperi și în text. Vor fi analizate, în special, unele cuvinte noi pentru copii, cuvinte mai lungi, alcătuite din mai multe silabe; se va face analiza și sinteza lor, se vor compune alte cuvinte sau scurte propoziții pornind de la ele.

Citirea independentă, la prima vedere, a unei pagini noi din abecedar, presupune o pregătire prealabilă complexă, care – în esență – îi familiarizează pe elevi atât cu sunetul nou învățat, cât și cu structura fonetică a unor cuvinte. Toate acestea se vor face pe fondul unei susținute

activități de dezvoltare a vorbirii, un rol important avându-l ilustrațiile din abecedar, precum și alte materiale intuitive, care vor constitui o sursă de inspirație pentru exercițiile respective.

După o asemenea pregătire, elevii pot fi solicitați să efectueze în mod independent prima citire, atât a coloanelor de cuvinte, cât și a textului respectiv, rezervându-li-se în acest scop timpul necesar. Exersarea independentă a cititului se face, așa cum o cer particularitățile psihologice ale începătorilor, prin transpunerea datelor vizuale în date auditive, pe baza citirii, dacă nu cu voce tare, măcar în șoaptă. Numai explorarea vizuală a cuvântului citit nu poate asigura înțelegerea sensului acestuia și de aceea copiii simt nevoia să citească astfel ca să se poată și auzi.

Un asemenea mod de lucru permite și individualizarea activității de citire; fiecare elev are propriul său ritm de citire. În același timp, în funcție de posibilitățile reale ale fiecărui elev se poate asigura ajutorul concret care trebuie acordat elevilor cu un ritm mai lent de citire sau celor care întâmpină greutăți la efectuarea exercițiului respectiv.

După citirea independentă se face controlul prin cititul cu voce tare. Această operație trebuie făcută în așa fel, încât să se asigure exersarea corectă a actului cititului de către toți elevii clasei. În clasele cu o oarecare omogenitate există posibilitatea de a-i determina pe toți elevii să exerseze cititul cu voce tare.

Când ritmurile de citire sunt însă diferite, "urmărirea" obligatorie, pe text, a elevului care citește cu voce tare poate deveni fictivă, simulată, și ea nu asigură o exersare corectă, dacă nu se iau măsuri în acest sens. Sarcina principală la această etapă este aceea de a determina fiecare elev să exerseze corect și complet cititul.

Cititul cu voce tare reprezintă o activitate necesară în însușirea acestei deprinderi, dar el este numai un mijloc, o etapă spre învățarea ci-

tirii în gând, care este lectura cu cel mai mare randament, utilizată atât în activitatea școlară, cât și după terminarea școlii. Cititul în gând constituie o necesitate de fiecare moment; de aceea, exersarea lui, pe măsură ce elevii au realizat în prealabil o citire corectă, cu voce tare, este o necesitate prioritară.

În articularea cuvintelor trebuie să se țină seama de modul lor de formare. Un cuvânt este alcătuit din silabe, o silabă fiind formată dintr-o vocală sau o grupare de sunete ce cuprinde o vocală pronunțată cu o singură deschidere a gurii, cu un singur efort expirator. Rostirea articulată trebuie să se facă deci luându-se în seamă silabele, prelungindu-se fiecare sunet, în special vocalele. Acest lucru este extrem de important în timpul scrisului, deoarece, obișnuind copiii să însoțească activitatea de scriere cu pronunțarea cuvintelor pe silabe și nu pe sunete, ei vor realiza actul cititului având ca unitate de bază tot silaba, ceea ce va permite trecerea mai ușoară a pragului de la silabă la cuvinte, ca și despărțirea corectă a cuvintelor în silabe, la sfârșitul rândului.

Formarea câmpului de citire de o silabă reprezintă, atât un scop, cât și un mijloc eficient în învățarea cititului de către elevi. De aceea este necesar ca toate exercițiile utilizate în clasa întâi să ducă la realizarea acestui obiectiv. În acest scop, alfabetul mobil va fi utilizat în așa fel, încât să contribuie la formarea câmpului de citire de cel puțin o silabă. Presupunând că orice cuvânt sau propoziție compuse din alfabetul mobil vor fi imediat citite și că elevii vor citi întocmai cum au fost compuse, se cere ca unitatea de compunere a cuvintelor cu ajutorul alfabetului mobil s-o constituie silaba. Elevii vor citi astfel tot pe silabe; vor exersa, prin urmare, exprimarea articulată a silabelor, cu trecerea spre realizarea sintezei cuvântului. Chiar dacă alfabetarele de care dispun elevii nu conțin toate silabele necesare în

alcătuirea unor cuvinte, se impune în primul rând formarea silabei respective, din litere izolate, astfel ca, în cele din urmă, unitatea de bază pentru compunerea cuvintelor să fie silaba.

Același lucru trebuie avut în vedere și cu alte prilejuri. Bunăoară, în jocurile de transformare a unor cuvinte, unitatea de transformare va fi tot silaba (de exemplu, în cazul transformării cuvântului *ma-ma* în *ra-ma* se înlocuiește silaba *ma* cu silaba *ra*, nu litera *m* cu litera *r*).

La familiarizarea elevilor cu tehnica cititului și a scrisului, reușita depinde într-o măsură considerabilă de înarmarea lor cu capacitatea de a se autocontrola, iar cel mai eficient instrument de autocontrol îl constituie articularea corectă a sunetelor, a cuvintelor.

Subliniind ideea că cititul se învață prin efortul fiecărui elev și că primele încercări de descifrare a unui text din abecedar este bine să fie realizate de către elevi, nu trebuie neglijată câtuși de puțin citirea-model a învățătorului, care va oferi elevilor un exemplu de lectură. Acest lucru se va face după ce elevii înșiși au realizat primul contact cu textul respectiv și după controlul de rigoare al felului în care au citit.

Procesul însușirii tehnicii cititului nu se încheie o dată cu învățarea alfabetului sau cu parcurgerea întregului abecedar. De aceea, este firesc ca și în clasa a II-a, uneori, în cazuri mai dificile, chiar și în clasa a III-a, să fie utilizate unele instrumente metodice specifice învățării cititului în clasa întâi, ponderea acestora fiind însă mult mai mică. Dar din moment ce elevii și-au însușit în linii mari tehnica cititului, accentul se va deplasa spre învățarea instrumentelor muncii cu cartea, a modului de a se orienta într-un text citit, de a respecta mesajul acestuia.

Sintetizând câteva cerințe și condiții care asigură succesul exercițiului în formarea unor deprinderi, se impune în primul rând sublinierea necesității de a asigura, în prealabil,

explicația necesară conturării în plan mintal a componentei și succesiunii operațiilor, care vor pregăti astfel premisele psihologice ale exercițiului. Lipsa acestei pregătiri prealabile, îndeosebi în plan mintal, atrage după sine o învățare defectuoasă, iar re-învățarea sau dezînvățarea sunt, de obicei, mai anevoioase decât învățarea inițială, corectă.

Pe de altă parte, primele încercări în exersarea operațiilor ce urmează să ajungă la nivel de deprindere trebuie verificate, corectate dacă e cazul și apoi imediat întărite. Controlul și îndeosebi autocontrolul au acum cel mai propice câmp de manifestare, în scopul reglării acțiunii și al obținerii unor performanțe superioare.

În sfârșit, din multiplele cerințe care asigură succesul exercițiilor trebuie amintită eșalonarea judicioasă în timp a acestora. Astfel, în faza de început se impune o concentrare sau o frecvență mai mare a lor (la intervale mai mici de timp), apoi exercițiile se pot distanța în timp, interferându-se cu alte tipuri de activitate care pot fi complementare. Cercetările întreprinse arată că o *eșalonare* a exercițiilor (a repetării) este mai productivă decât concentrarea lor.

Florin GRINEA
Iași

CURENTE CULTURALE ÎN LITERATURA ROMÂNĂ

Opțiunea noastră pentru conceptul de *curent cultural* este motivată nu atât de faptul că circulă aproape numai în mediul didactic – ca, de altfel și “ideea” (noțiunea) de *curent literar* – sau că beneficiază (spre deosebire de curentul literar!) de o definiție mai “construită”, ci pentru că, în “spațiul” nostru spiritual, respectivul concept prezintă – considerăm noi – particularități mult mai bine conturate în raport cu “fondul comun” european.

Încercări de definire a celor două concepte s-au făcut doar pentru sfera didacticului, lucrările “... moderne de istorie literară (nefolosind – F.G.) această noțiune (de curent literar – F.G.) ...” [1]. Astfel, Mircea Angheliescu (vezi DTL, 1976, p. 108-109) definește *curentul literar* drept “Mișcare literară de o anume amploare și durată; convergență a unor principii generale de natură complexă (artistică, ideologică, filosofică) exprimate în literatură, care se pot subsuma unei viziuni comune într-o anumită perioadă istorică”. Iar C. Ionescu și Gh. Lăzărescu lămuresc noțiunea de *curent cultural* în următorii termeni: “Un concept mai larg decât acela literar este *curentul cultural*, care se referă la oameni de cultură (filosofi, savanți, scriitori, artiști) dintr-o epocă, uniți de o ideologie și de scopuri social-politice și culturale comune, fără să aibă cu necesitate (ca în cazul reprezentanților unui curent literar) aceleași principii estetice.” [2].

Mai prudent decât cei nominalizați deja, Adrian Marino se mărginește a discuta despre geneza și “...esența noțiunii de curent literar...” [1], oferind în loc de definiție o seducătoare formulare metaforică: “Imaginea unei comete, cu un nucleu foarte luminos, prelungit printr-o coadă tot mai rarefiată, figurează tocmai această realitate.” [1].

UMANISMUL (fișă-conspect)

1. Definiri

1. “Humanus [3] adj. **1.** omenesc, de om (...) **2.** binevoitor (...) omenos. **3.** cultivat, civilizat, ales.”³.

2. Umanism:

a. “... studiu adâncit și foarte specializat al umanoarelor, adică al limbilor greacă și latină, al literaturilor și al filosofiei aferente...” [4] (sens fixat în secolele XV-XVI);
b. “În sensul cel mai larg, umanismul înseamnă orice preocupare de a determina sau de a explica naiv ori cultivat ființa sau natura omului.” [5];

(“studiu” ori “preocupare”; “concepție” și “mod de acțiune”; “mișcare culturală”)

c. “... concepție optimistă despre om, încrederea în valoarea și în posibilitățile de desăvârșire ale ființei umane; mod de acțiune care decurge din această concepție și

care militează pentru dezvoltarea liberă a personalității umane...” [6];

d. “... mișcarea culturală europeană din epoca Renașterii (sec. XIV-XVII), care promova, în opoziție cu ideologia și cultura medievală, o cultură laică și milita pentru dezvoltarea multilaterală a personalității, apelând la tradițiile clasice greco-romane...” (*id.*).

II. Fixare în timp

1. “Etapa de istorie a culturii (denumită *Umanism* – F.G.) este strâns legată de întreaga mișcare a *Renașterii* (...) europene, adică de secolele XV și XVI (dar izvoarele – F.G.) gândirii umaniste merg până în antichitatea greco-latină, unde *paideia*, cu ideea fundamentală (...) a perfecționării ființei umane, și ciceroniana *humanitas* pun bazele unui sistem educativ și ale unei filosofii despre om care vor deveni tipic europene, integrate unei viziuni raționaliste antropocentrice despre lume.” [4].

2. Perioada de înflorire a *U.* românesc coincide cu întâia manifestare a literaturii noastre scrise, cunoscută în istoria literaturii sub numele de “Literatura veche”.

“Limba literară artistică modernă își are izvoarele cele mai bogate în modesta literatură cronicărească din sec. XVII și XVIII [7].

III. Trăsături generale (A.) și particulare (B.)

A. 1. Pornind de la “cultul” antichității greco-latine se instituie un nou ideal uman: *omul universal*:

“Stăpân pe limbile și literaturile clasice, ca și pe muzică și filosofie, practicând sporturile timpului și dansul care mlădiează trupul și dă grație mișcărilor, informat în descoperirile științifice, orator desăvârșit și apt să facă o conversație interesantă în societate, dând glumelor, burlei (farsei – F.G.), un sens filosofic și instructiv (fiind – F.G.) un adevărat curtean, umanistul trebuia să înfățișeze idealul întrupat al *omului universal*.” [4].

2. Se configurează spiritul unui creștinism reînnoit.

“... o dată cu traducerea Bibliei din limbile sacre în limbile tuturor popoarelor europene, se deschide o nouă etapă a gândirii, a filosofiei religioase și morale (cunoscută – F.G.) sub genericul nume de Reformă.” (*id.*).

B. 1. Asimilarea și răspândirea valorilor umaniste se realizează, la noi, în – și din – “centre” precum mănăstirile și “școlile domnești” (vezi Academia de la Cotnari întemeiată de Despot Heraclitul).

2. Preocuparea de căpetenie a umaniștilor noștri este redescoperirea romanității ca sursă comună a neamului nostru și afirmarea unității noastre de limbă și cultură.

3. În activitatea marilor voievozi se remarcă efortul constant de a mobiliza energii capabile să oprească expansiunea puterii otomane în centrul și apusul Europei, ca forță uzurpatoare a valorilor culturale străvechi.

4. Trăsătură dominantă a literaturii noastre, alături de *militantism* și *ten-dința spre echilibru*.

“Umanismul, în înțelesul său esențial, al dezvoltării libere (...) și armonioase a omului, repudiind* apăsarea sub multiplele ei forme, a caracterizat totdeauna literatura românească. De la scrisul cronicarilor în fraza cărora vibrează atât de des îngrijorarea pentru destinul țării, până la inimoșii cărturari ai Școlii Ardelene, de la

eroica pleiadă a intelectualilor pașoptiști până la savanții tumultuoși Hasdeu, Iorga sau Călinescu, până la Eminescu și Argezi, Caragiale ori Sadoveanu, toți marii scriitori au vibrat la destinul națiunii, au luptat cu condeii pentru progresul țării și al poporului (...) au fost, cum spunea Coșbuc “inimă-n inima neamului” lor” [8].

IV. Contribuția voievozilor și a cărturarilor – clerici și laici – la dezvoltarea culturii noastre umaniste

1. Ștefan cel Mare: inițiază scrierea *Cronicii* în slavonă, germană, polonă, rusă (1502) și ctitorește ansambluri arhitectonice de excepție.

2. Neagoe Basarab: ctitor al Mănăstirii Argeșului, poate fi considerat întâiul poet român de limba slavonă grație *Învățăturilor* sale.

3. Matei Basarab și Vasile Lupu: contribuie activ la dezvoltarea școlilor în limbile greacă și slavonă, întemeiază tiparnițe, răspândind scrierile cu caracter religios în Balcani, ctioresc edificii bisericesti (“Trei Ierarhi” – Iași, unicat arhitectural).

4. Constantin Brâncoveanu: martir întru apărarea valorilor spirituale românești, a contribuit în chip deosebit la “creșterea” arhitecturii în “spațiul” nostru cultural.

5. Dimitrie Cantemir:

a. “... e un erudit* de faimă europeană, voievod moldovean, academician berlinez, prinț moscovit, un Lorenzo de Medici al nostru (...) interesează (...) între altele (...) *Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea...* (...) de o uimitoare asemănare cu dialogurile de mai târziu ale lui Leopardi (operă prin care – F.G.) trebuie să se recunoască lui Cantemir meritul de a căuta întâiul termen filosofic (substări, asuprastări, împregiurstări, macrocosmos, microcosmos), în slujba unui spiritualism naturalist de speță paracelsiană.” [9].

b. patriotismul său se manifestă în “marginile” adevă-rului¹⁰:

“... iubirea de țară mă îndeamnă și-mi poruncește să laud neamul în care m-am născut și să pun în lumină pe locuitorii acestui pământ de unde mă trag; pe de altă parte, iubirea de adevăr se opune și mă împiedică a lăuda lucruri pe care dreapta judecată mă îndeamnă să le critic. Cred că este mai bine pentru țară să fie puse deschis sub ochii locuitorilor ei mulțimea de păcate pe care le au decât să se lase înșelați prin lingușiri amăgitoare și dezvinovățiri iscusite...” [10].

c. creator al *românului alegoric* și al unui stil propriu literaturii scrise:

“Opera literară viabilă (...) este *Istoria ieroglifică*, adevărat *Roman de Renard* românesc asupra tâlcului politic al căruia, destul de străveziu, s-a insistat cu exces. (...) Romanul colcăie de măiestrii caligrafice, precum este exuberant în expresii plastice”. [9].

6. Stolnicul Constantin Cantacuzino susține că “... primul semn al ieșirii din barbarie a unui popor este a avea o istorie scrisă pe limba sa,” [10], istorie gândită “ca o replică demnă” (*id.*) față de scrierile nedocumentate științific.

“... i se datorește *Istoria Țării Românești*, scurtă dizertație asupra originilor, erudită, dar (...) fără vreo deosebită valoare literară”. [9]

7. Mitropolitul Varlaam:

“*Cartea românească de învățătură* (...) (1643) se remarcă printr-o limbă vie, limpede curgătoare...”⁹.

8. Mitropolitul Simion Ștefan (Noul

“Românii nu grăescu în toate țările într-un chip, încă nici într-o țară toți într-un chip. Pentru aceea cu anevoie

testament, 1648) susține necesitatea unificării limbii și formulează o “teorie” a circulației cuvintelor [10]:

9. Spătarul Nicolae Milescu (1636-1708):

poate să scrie cineva să înțeleagă toți (...) Bine știm că cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sunt buni care împlă în toate țările; așa și cuvintele acelea sunt bune care le înțeleg toți (...) Noi drept aceea ne-am silit, den cât am putut, să izvodim așa cum să înțeleagă toți...” [10].

Diplomat al Imperiului țarist și “dascăl” al lui Petru cel Mare. Traduce Vechiul Testament, text aflat la “baza” Bibliei din 1688, și redactează un Jurnal de călătorie în China.

10. Mitropolitul Dosoftei [*Psaltirea* (în versuri), 1673] “teoretizează” asupra *alegoriei* și a *metaforei*; apelează la elemente prozodice populare; introduce “vocabule imposibile” [10] (vezi *apokorakiță*) fie din necesități de rimă, fie pentru “... plăcerea de a se autocomenta...” (*id.*).

11. Mitropolitul Antim Ivireanul (*Didahii*, *Psaltire românească*, *Gramatica slavonească*) creează, printre primii, “modele” de stil oratoric.

“... predicile lui Antim sunt compilații (...) însă naturalețea frazei, spontaneitatea exordiilor*, trecerea firească de la planul material la cel alegoric, familiaritatea, indignările, întristările, muștrările, întrebările retorice sunt personale. Antim e un orator excelent și un stilist desăvârșit, echilibrând cu patos* exacta mașinărie a cazaniei”. [9].

V. Valori artistice în scrierile cronicarilor

1. Narațiunea, înviorată frecvent de dialog, reflectă, explicit și constant, participarea afectivă a cronicarului la “derularea” faptului narat.

“Dialogul cu întorsături spirituale (...) folosit (...) pentru a spori impresia de fapt trăit (...) este simțit (...) ca o modalitate de propulsare a acțiunii...” [7]. “... evenimentul istoric povestit se colorează în funcție de simpatiile și antipatiile cronicarului. Trecutul glorios al Moldovei aduce *pasajul liric* (subl. F.G.) în cronică lui Gr. Ureche...” (*id.*) “(scrisă – F.G.) într-o limbă cu aroma mierii, plină de metafore...” [9]. “... starea jalnică a Moldovei (...), dar și resentimente personale (impun – F.G.) *nota pamfletară* (subl. F.G.) (la – F.G.) Ion Neculce...” [7] (cronicar – F.G.) înțepător și cu un firesc umor popular...” [9]. “*Poezia ciudei*” (subl. F.G.) devine o caracteristică a cronicii muntenești, care e mai nervos dramatică...” (*id.*).

2. Descrierea apare în prezentarea unor calamități sau în realizarea unor portrete.

“Miron Costin (...) are talent literar, stilistică savantă de factură clasică, puțința de a descrie. Pagina despre năvala lăcustelor e dantescă...” [9]. “Darul lui Ureche e portretul moral, concis, xilografic*” (*id.*). “Portretul neculcian își are tehnica sa, între caricatură și tablou: o însușire sau o anomalie fizică, starea intelectului, predispoziția etică; o însușire sau o scădere morală, un tic, o manie, un obicei, totul dozat, ritmat și rotit în jurul unei virtuți sau diformități substanțiale.” (*id.*).

3. “... elemente prin care se realizează (...) oralitatea stilului cronicăresc (...): locuțiunile populare, formulele de tot felul prin care se fac referiri la mersul acțiunii sau se introduc aceste locuțiuni, trecerile de la stilul direct la cel indirect, mulțimea producțiilor gnomice: proverbe, zicători, maxime populare. Toate aceste elemente imprimă, măcar în unele fragmente din cronici, o atmosferă specială, de poveste populară”. [7].

4. În realizarea imaginilor artistice "... apar, pe lângă epitete, mai ales comparații (care pornesc – F.G.) de la tot felul de locuțiuni populare (...) cu valoare metaforică (...) câteodată prelucrate (...) într-un adevărat model de stil oral (vezi Neculce – F.G.) dar, de mai multe ori, numai reproduce..." [7].

5. Stilul memorialistic devine o caracteristică a cronicilor moldovene (mai ales!), Ioan Neculce fiind întâiul "memorialist declarat".

"... iară de la Duca-vodă cel bătrân înainte, până unde s-a vidé (...) nici de pre un izvod a nemăru, ce au scris sânгур, dintru a sa știință câte s-au întâmplat de au fost la viața sa. Nu i-au mai trebuit istoric strein să cetească și să scrie, că au fost scrisă în inima sa". [10].

MIC DICȚIONAR

Repudiind (a repudia): *DGLR*, 1987, p. 887; *DS*, 1972, p. 379.

Pleiadă: *DGLR*, 1987, p. 788.

Erudit: *DGLR*, 1987, p. 337; *DS*, 1972, p. 152.

Exordiilor (exordiu): *DGLR*, 1987, p. 347; *DS*, 1972, p. 156.

Patos: *DGLR*, p. 745; *DS*, 1972, p. 319.

Xilografic (xilografie, xilogravură): *DGLR*, 1987, p. 1143.

BIBLIOGRAFIE

1. Marino, Ad., *DIL*, 1973, p. 483; 492; 499-500; 502.
2. Bărboi, Constanța, *op. cit.*, 1986, p. 81.
3. Guțu, Gh., **DL-R, 1973, p. 266.**
4. **DTL**, 1976, p.p. 455-457.
5. Ralea, M., **Scrieri**, 1 *Explicarea omului*, Editura Minerva, București, 1972, p. 9.
6. **MDE**, 1972, p. 973.
7. Andriescu, Al., **Stil și limbaj**, Editura Junimea, 1977, p.p. 51-69.
8. Păcurariu, D., **Scriitori și direcții literare**, Editura Albatros (Lyceum, 236), București, 1981, p. V.
9. Călinescu, G., *op. cit.*, 1968, p.p. 19-29.
10. Rotaru, I., **Valori expresive în literatura română veche**, Editura Minerva, București, 1976, p.p. 16-36.

Dr. Constantin ȘCHIOPU
Chișinău

INTERPRETAREA TEXTULUI LITERAR DIN PERSPECTIVĂ STRUCTURALISTĂ

Analiza operei artistice în spirit modern, actual, descoperirea semnificațiilor acesteia la lecțiile de literatură necesită, pe de o parte, renunțarea la stereotipuri (interpretarea sociologică fiind unul din ele), iar pe de altă parte cunoașterea de către elevi a diverselor perspective de interpretare a textului (structuralistă, semiotică, mitologică-arhetipală, psihanalitică etc.).

Metoda structuralistă s-a consolidat în anii 60, când Roman Jakobson și Claude Levi-Strauss au realizat analiza-standard a poemului "Chats" al lui Baudelaire (1962), iară Jakobson a publicat lucrarea "Lingvistică și poetică" (1964). Metoda pornește de la concepția că opera literară este o structură, adică un ansamblu de elemente independente ce formează un sistem. Pentru structuraliști, opera este înainte de toate *text*, *limbaj*, constituit într-un cod format din *semnificant* (complex sonor, realizarea materială a semnului lingvistic) prin descrierea și interpretarea căruia se ajunge la conturarea *semnificatului* (a sensului). Menirea analizei, a criticii constă în a pune în evidență structura pe baza studiului componentelor. Structuraliștii organizează elementele structurii în câteva straturi: fonetico-prozodic, morfologic, lexico-semantic, sintactic.

Având drept scop interpretarea operei literare din perspectivă structu-

ralistă, profesorul le va propune elevilor un algoritm de analiză, care ar include următoarele repere:

1. Analiza mărcilor stilistice la nivel fonetico-prozodic:

- vocale, consoane, diftongi, trifongi, hiat;
- aliterații, asonanțe, muzicalitate interioară;
- ritm, rimă, măsură, cezură;
- aranjarea versurilor în strofe;
- relația cu ansamblul și cu ideea lirică centrală.

2. Analiza cuvintelor la nivel lexico-semantic:

- câmpuri semantice;
- cuvinte-simbol;
- sens propriu/figurat, polisemitism;
- regionalisme, arhaisme, neologisme;
- cuvinte din fondul principal/secundar al vocabularului limbii române;
- metafore, comparații, metonimii, personificări, hiperbole etc.;
- sinonimia, antonimia, omonimia.

3. Analiza termenilor la nivel gramatical:

- părțile de vorbire;
- categoriile gramaticale;
- părțile de propoziție;
- topica;
- structura frazelor;
- relația cu ansamblul și evidențierea aportului nivelului gramatical la susținerea mesajului artistic.

4. Refacerea întregului.

5. Concluzii.

În cele ce urmează, propunem analiza poeziei "Plumb" de G. Bacovia din perspectivă structuralistă. Comentariul acestei poezii necesită rezolvarea, la diferite etape de activitate, a mai multor obiective. Elevul va fi capabil:

a) să explice valențele repetiției (aliterațiile, asonanțele), ale ritmului și rimei caracteristice poeziei;

b) să descifreze conotațiile mai multor cuvinte utilizate cu sens propriu și figurat.

c) să comenteze prezența și rolul substantivelor uniformizate prin același determinativ, al verbelor statice în poezie;

d) să comenteze structurile sintactice atestate.

PLUMB

**Dormeau adânc sicriile de plumb,
Și flori de plumb și funerar vestmânt –
Stam singur în cavou ... și era vânt...
Și scârțâiau coroanele de plumb.**

**Dormea întors amorul meu de plumb
Pe flori de plumb... și-am început**

să-l strig –

**Stam singur lângă mort... și era frig...
Și-i atârnav aripile de plumb.**

Analiza pe nivele**1. Nivelul structurii fonetice:**

– repetarea obsedantă a unui cuvânt expresiv prin latura lui sonoră: plumb – trei consoane labiale sprijinite pe o singură vocală închisă ⇒ impresia de cădere grea, surdă;

– repetarea consoanei vibrante “r”;
– ritmul parțial iambic, rima sonoră, gravă, elegiacă (*vestmânt, vânt*), ascuțită (*strig, frig*).

2. Structura lexico-semantică:

– Acumularea cuvintelor din aria semantică a morții (*sicriu, funerar, coroane, mortul*);

– Mijloace de expresie figurată: **repetiție, epitet** (*funerar vestmânt, flori de plumb*), personificarea amorului;

– Cuvântul-simbol **plumb** (epitet pentru realități concrete, asociat unor abstracții echivoce – “amorul de plumb”);

* **sens propriu** – element chimic, cu greutate specifică mare, locul 82 în sistemul periodic, metal greu, cenușiu, se oxidează rapid;

* **sensuri figurate** – apăsare sufletească, atmosfera cenușie a cimitirului, prin extindere:

⇒ cimitir | * dominat de monotonie și plictis, cu false străluciri,

⇒ cavou | asociat inautenticului, artificialului, stigmatul kitschului,

| surogatul: “*flori de plumb*”, “*coroane de plumb*”.

Se comentează versul “*Dormea întors amorul meu de plumb*” – iubirea trecută, moartea, renunțarea (întoarcerea spre apus = întoarcerea spre moarte)

– “*atârnav aripile de plumb*” = oximoron (zbor și cădere). Se sugerează prăbușirea lăuntrică

– univers monoton cromatic;

– imagini auditive – strigătul.

3. Structura morfologică:

• predomină substantivele uni-

formizate prin același determinant („de plumb”) – impresia de materialitate grea, densă;

• verbe statice – *dormea, stam* (la imperfect – prelungeste într-o nedeterminare temporală trăirea umană, timp durativ).

4. Structura sintactică:

a) Revenirea simetrică a calificativului „de plumb” cu funcția de atribut subliniază în plan imagistic o obsesie (șase contexte simetrice);

b) Fraza poetică este organizată schematic – propoziții principale (cu o excepție) în raport de coordonare prin juxtapunere sau copulativ, acumulând impresii egale ca importanță.

c) Topica în propozițiile celor două strofe este simetrică.

d) Versul care iese din schemă: „... și-am început să-l strig” echivalează cu zvâcnirea revoltei, opoziția disperată față de acest spațiu al împietririi și al solitudinii.

e) Elementul predicativ suplimentar „*Dormea întors amorul*” (dublă subordonare).

5. Nivelul semnificațiilor:

Discurs concentrat, structurat în două strofe cu o geometrie perfectă.

Prima strofă – realitatea exterioară, ambianta funebră.

A doua strofă – planul interior, lumea lăuntrică.

În universul static, eul poetic se simte închis, încercuit într-un metaforic cavou (*orașul-cavou și trupul-cavou*).

Se conturează sentimentul singurătății, al claustrării, teama de moarte.

Construcții paralele (paralelism sintactic și semantic):

„*Stam singur în cavou ... și era vânt...*”.

„*Stam singur lângă mort ... și era frig.*”

Coborârea infernului condiției umane, conștientizarea dramei, absurdul existențial.

În finalul analizei are loc refacerea întregului, a unității poemului – se va căuta răspuns la întrebarea: “De ce această poezie este considerată ars poetica lui George Bacovia și totodată o capodoperă a liricii românești?” Este potrivită pentru răspuns afirmația lui Ion Apetroaie, notată la începutul orei pe tablă: “Eul liric bacovian se mișcă pe traiectoria unui cerc, adică într-un orizont închis, opac, simbolizat prin sicriu sau mormânt”.

Mircea V.CIOBANU

LEONID DIMOV, ONIRISMUL ȘI TEXTUL DE PLĂCERE

PRELIMINARII

Fondator și teoretician, împreună cu Dumitru Țepeneag, al *oniris-mului*, pe de altă parte “oponent al dicteului automat” (O.Soviany), un “parnasian” *largo sensu*, stihuitor de primă clasă (D. Mincu), “magician” (Al. Ștefănescu), un maestru al stăpânirii limbii în toate articulațiile ei (L. Raicu), protocronist în interesul onirismului (D.Țepeneag), artizan superior, lucrând pe materialul friabil și vaporos al visului (N.Manolescu), exemplul cel mai coerent al fanteziei dictatoriale și al imaginației (Al.Cistelecan), Leonid Dimov descinde dintr-o familie basarabeană, fiind născut la 11 ianuarie 1926 la Izmail.

Pe lângă aprecierile de mai sus, poetul oniric, poetul baroc Leonid Dimov va mai fi, în viziunea mai tinerilor interpreți ai operei sale, și primul poet postmodern din literatura română.

Fenomen oarecum singular în literatura română, curentul oniric – cu program și cu texte – devine un model de rezistență estetică la teroarea ideologică, însumând o cultură și proiectând o perspectivă deschisă spre postmodernitate. Despre surse și despre începuturi consemnează D.Țepeneag: “Fiecare de unul singur nu cred că am fi ajunsem atât de repede la ideea onirismului estetic (căci voiam să-l deosebim de cel suprarealist).

Dimov venea din Argezi și, mai ales, din Ion Barbu, eu trecusem prin fantasticul eminescian (romantic) și încercam să scap de sub gheara lui Kafka. Cunoșteam amândoi suprare-

alismul și admiram poezii anilor '40 în frunte cu Tonegaru, dar respingeam, ca prea facil și monotone, dicteul automat. Ne plăcea, în schimb, pictura suprarealistă: Magritte, Chirco, Tanguy etc.”¹

Fenomenul Dimov, ca și onirismul estetic, e un segment aparte, unic, al evoluției gândirii artistice. Cu toate acestea el este receptat absolut firesc și citit (dar și citat) tot mai des de către categoriile cele mai diverse – de la admiratorii muzicii folk până la rafinații și doctii critici cu cel mai exigent și mai vigilent ochi.

În dialogul citat mai sus cu Eugen Simion, Dumitru Țepeneag explica: “Trebuie înțeles – și cred că nu e nevoie de eforturi supraomenești – că grupul oniric n-avea cum să aibă un program teoretic bine fixat. Pe vremea aceea, în România, Cenzura veghea cu strășnicie nu numai pe plan politic (pe planul acesta s-a înăsprit din ce în ce mai mult), dar și pe plan estetic și, mai ales, teoretic”².

Invocând seria de articole teoretice din “Luceafărul”, Țepeneag continuă: “În căutarea unei definiții e de fapt articolul-program, baza teoriei onirice românești, punctul de plecare [...] Am luat-o deci din antichitate și-am zăbovit de-a lungul secolelor...”³.

În felul acesta se conturează câteva dimensiuni, în primul rând originalitatea, în al doilea rând sursele cele mai diverse și cele mai vechi, în al treilea rând continuitatea și perspectivele. Așadar onirismul în general și poezia lui Dimov în special, cu tot ineditul, se înscriu perfect în contextul literaturii de calitate, în speță al literaturii cu proeminente valențe estetice.

I.CĂRȚILE SAU ETAPELE CREAȚIEI

Absolvent al Liceului “Sf. Sava” din București, student – fără să fi absolvit până la urmă vreo facultate – la litere și filosofie, teologie (filosofie și biologie), Dimov a debutat succesiv, cu intervale lungi, în revista liceală (1943), în “Tânărul scriitor” (1956),

în "Viața românească" (1964), în sfârșit, editorial, în 1966, la vârsta de 40 de ani.

În anii care au precedat debutul editorial poetul fundamentează împreună cu un grup de scriitori mai tineri (Dumitru Țepeneag, Virgil Mazilescu, Emil Brumaru, Sorin Titel, Virgil Tănase) o orientare estetică, onirismul, constituind grupul oniric, cu doi lideri spirituali, Leonid Dimov și Dumitru Țepeneag. Cu toată diferența de vârstă, viziunile estetice sunt în bună parte comune, ceea ce a generat o serie de confuzii, când afirmațiile lui Țepeneag îi erau atribuite lui Dimov și invers.

Nu va exista un program care va cuprinde în mod absolut motivația și orientarea curentului. Condițiile specifice, în care literatura era ideologizată excesiv, nu permiteau nici (sau mai ales) programatic să justifice o direcție pur estetică, detașată de social. În felul acesta multe detalii au rămas între paranteze criptice, impuse de cenzură.

Două calități absolut evidente (sau dorite) ale onirismului: respingerea ideologicului și respingerea dicteului suprarealist.

Volumul de debut este **Versuri** (1966). O primă impresie o produce efectul recuperatoriu: o revenire la instrumentariul poetic argezean și, mai ales, barbian, esențializat. Pe de altă parte, o serie de exotisme, pătrunse mai degrabă pe linia Minulescu-Macedonski. Și câteva contururi baladești, doar în stare germinală. Ele se vor contura tot mai insistent și mai viguros construite în alte volume. Se reține tonul incantatoriu, o melodicitate magică, un efect sonor care se va constitui într-o armonie autonomă. Unele cuvinte rarissime sau chiar inexistente vin să creeze efecte pur muzicale. Elementele onirice, creațiile unei imaginații libere, bizare, ascund simboluri ermetice absolut precise și încep să dea contur unui univers poetic.

În mitologiile cu ecouri în literatura noastră somnul este o ipostază a morții (de la **Ghilgames** și **Eneida** până la romantismul german și poezia lui Eminescu). Aceasta ar fi cea mai simplă explicație pentru apariția altui volum al "oniricului" Dimov – "Pe

malul Stixului" (1968), o culegere de sonete pe tema morții:

**De soare mult privirea mea e moartă,
Mai am doar țitera cu coardă rară,
Iar sufletul, copil desculț, mă poartă
Să cânt litanii la răscruce de țară...**⁴
etc.

În același an iese de sub tipar unul din volumele de referință, **7 poeme**. Limbajul este simbolic, criptic, dar densitatea (barbiană?) aici este subminată de construcțiile baroce și de o fluiditate nestăvilă, o volubilitate generatoare de fantezii *incredibile*, aproape de tip dadaist-suprarealist. Totuși, în cheia afirmațiilor poetului, cartea dovedește că el este un *creator de vise*, nu un interpret al lor.

Un simbolic tablou cromatic, reprezentând o reflecție profană a unui spațiu transcendent sacru (în cheia lui M. Eliade), reprezintă **Poemul odăilor**.

"Istoria lui Claus și a giganticei spălătorese" pare inspirată concomitent din vis, halucinație, viață, din Rabelais, dadaști, naturaliști sau chiar din postmoderniști. Spiritul oniric și cel baladesc declanșat, se revarsă în pânze poetice de proporții: **Turnul Babel, Vedeniile regelui Pepin, Mistrețul și pacea eternă, A.B.C.**

Astfel se conjugă câteva elemente esențiale care au generat poemele dimoviene: subconștientul dirijat, echilibrul expresiei, bogăția unei imaginații halucinante, balada populară și mitologia universală.

Trecerea eroului liric prin cele 7 trepte ale Turnului Babel este și un pretext "de inventariere a genezei din unghi estetizant" (P.Poantă).⁵

Cartea de vise este dovada certă a unui onirism estetic. **Jocul**, dacă-l parafrazăm pe Barbu, e "secund", "mai pur", visul e unul creat, textul e unul fabricat. Volumul devine emblematic nu numai prin titlu, ci și prin imixtiunile "onirice" surprinzătoare: "M-au privit un străvechi scatiu, / Lupul galben, mielul zmeuriu, / Sticla de rachiu atât de roș, / Din iconă-n anteriu un moș / Astăzi mai departe ca oricând / Și s-au șters chelălând în gând [...] (**Vis cu levitație**). Sau:

[...] Atunci mulțimea uită pentru ce venise / și începu să-și ducă viața colorată de vise, / Viața cea de toate zilele cu ciripit timpuriu / De vrăbii albe-n orizont sângeri / [...] Viața de zi prin magazine, / Viața de noapte prin locante arhipline: / Toate aceste scene dormitând eterne / La umbra sfeșnicelor pâlând în vecerne. (**Vis cu vecerne**). Visele sunt evident fabricate, în cheia curentului, cu atât mai mult ele pot fi "citite" și implicit "tălmăcite" ca într-o veritabilă "Carte de vise", realizată bineînțeles cu doza corespunzătoare de ironie și autoironie.

7 poeme este volumul care confirmă vocația baladescă a autorului, numai că una mai puțin epică, mai degrabă în cheia lui Minulescu. Atitudinea lirică este cea directorie, dar continuă să surprindă jocul imaginației și flerul discursului, în bună parte un discurs pentru avizați, pentru vechii consumatori de poezie, adică ironic (uneori trist-ironic) și textualist.

Cu **Eleusis** (1970) revine în vogă jocul sonor, muzical, al armoniei și euforiei pure, anunțat parțial de prima carte. Baladescul și imagistica onirică se încheagă într-o plastică suită cu sonorități parnasieni: "Sunt mani tucani și lări ilari, / Penați, penați cu ciocuri roase, / Vopsiți în tuci și-n chinovari / Cu rugi-porunci să nu ne lase. // Bufoni, grifoni de răs întins, / Cu dungi prelungi și piei lugubre — / Absent, în gheare clare-au prins / gri colibri cu pete rubre. // Din Tule, ulii ciuruiți / Au fost aduși înfipti în suliți [...] (Voiaj în jurul grădinii de velur)".

Semne cerești – o carte de rondeluri (1970), divulgă permanenta pasiune pentru formula clasică, pentru poemul elaborat, pentru Macedonski și parnasieni, sau, pe de altă parte, confirmă descendența din Barbu care întrunise aceste ipostaze ale poeziei, cu excepția formulei propriu-zise a rondelului. În rondel se îmbină câteva din elementele poetice preferate: formula clasică, corsetul aristocratic al formei, eleganța expresiei și ... capacitatea poetului de a găsi, într-un cadru limitat, locul pentru ornamentele bizare ale unui poem baroc.

Stilistica fonetică se dizolvă perfect în text și ... chiar îl asimilează: "La colțul pieței de canari / Dorm starețe, de dimineață. / Răcori de tropic, în șalvari, / Înnoadă funtele de ceață." (**Rondelul starețelor goale**).

Deschideri (1972), poate în pofida titlului este un volum autoreferențial, autoironic, cu pură atitudine ludică, cu mici lovituri de teatru și metamorfoze în cheia visului: "Totul a fost întrerupt deoarece / Prin încăperi trecuse un șoarece" (**Mit**) sau: "M-am ridicat, în barbă înmărmurind un deget, / și-acum să fac o altă, de nichel, lume, preget." (**Stăpânire**)

A.B.C. (1973), un volum cu versuri de cele mai diverse dimensiuni și forme prosodice care amintesc de Barbu și Arghezi, de Macedonski și chiar Alecsandri (d.e. "pastelul" "Sfârșit de iarnă". Totodată confirmă "Visurile", ca titluri sau ca esență onirică. Se reține: "Povestea carului și a miraculoasei călătore", "La cinematograf").

În același an 1973 apare cartea de **Amintiri**, care începe cu "Totul nu e decât realitate...", dar care continuă să mizeze pe jocul imaginației și al parabolei, pe aspectul ludic al visului. Spațiul poetic este colorat și ornamentat, cu relevante schimbări de decor și de situație.

Realul este mai vizibil prezent în volumul **La capăt**, după cum este mai direct exprimat mesajul liric. Fenomenul se datorează și reducerii substanțiale a poemelor până la 12-16 versuri.

O surpriză se produce în 1975 când Dimov publică **Litanii pentru Horia**, un eveniment curios prin tema și modul de abordare. Este, de fapt, o suită de poeme dedicate lui Horia și scrise cu două decenii mai devreme. Astfel cartea ar fi trebuit să constituie debutul autorului.

Volumele ce urmează, succesiv, aproape anual, **Dialectica vârstelor** (1977), **Spectacol** (1979), **Texte** (1980), în sfârșit, ultima carte antumă **Veșnica reînnoire** (1982), conțin, în majoritate, balade onirice ori poeme fanteziste, de regulă toate executate virtuos, fiind un rod al imaginației halucinante, al

unei tehnici perfecte și al unei culturi artistice deosebite.

Vor urma antologiile postume (se evidențiază "Carte de vise", 1991 și "Baie", 1995) și comentariile care, ca și aprecierea generală, vor veni când poetul nu va mai fi în viață.

II. SURSE ȘI RESURSE ALE POEZIEI LUI L.DIMOV

Numeroasele referințe care se impun în cazul lui Dimov au o explicație simplă: poetul a asimilat întreaga estetică în forma ei ludică și în exemplele crestomatice sub aspect axiologic. În primul rând visul propriu-zis, care evident că nu începe cu 1900, cu "Interpretarea viselor" de S.Freud, ci care este una din sursele artei în genere.

Desigur, semnificația estetică a visului a fost pusă în valoare de romantici, dar și pentru ei sursa a fost toată cultura premergătoare.

Protejat de somn, pe care de altfel îl protejează la rândul său, visul este pentru romantic un vis de gradul al doilea, existența însăși fiind un "vis al morții-eterne". Selecționând deci lumea sa, vom găsi inele circulare, alternative, de somn (moarte) și vis (viață), ceea ce corespunde arhetipului unui spațiu concentric regresiv.⁶

În cazul lui Dimov am putea vorbi și despre o "memorie fabricată sau adăugată prin cultură", noțiune pe care A.Ciorănescu o raporta la textele barbiene.

Revenind la surse, vom reproduce o trecere în revistă a acestora făcută de N.Manolescu: "Originalitatea incontestabilă a lui Leonid Dimov este o considerare a celor mai diverse înrâuriri, cum ar fi Ion Barbu (tăietura rece-abstractă a cuvântului), Macedonski (rondelurile), Arghezi (plasticitate), Minulescu (exotism, teme), G. Călinescu (fabulosul lucrurilor banale), Emil Botta (histrionismul), Șt. Aug. Doinaș și Radu Stanca (baladescul, medievalitățile), Anton Pann, Al. Philippide și alții." (Citat după: Leonid Dimov, Carte de vise, Chișinău, 1997)

Lista poate fi continuată, dar se impune, desigur, în primul rând Barbu. Referința la Barbu, parnasianul, baladescul și mai ales lucidul și ermeticul, nu va putea evita, desigur, și mult discutatul poem **Riga Crypto și Lapona Enigel**, care, la rândul lui, ne va trimite la **Luceafărul** și chiar la **Miorița**, adâncind și potențialele resurse poetice: "În somnul inocent al Ființei, singur "sufletul-fântână" al "fiarei bătrâne" e omul care suportă cunoașterea duratei dând (ca Nietzsche din poezia din tinerețe) sens "eternei reîntoarceri a Vieții" și celebrând extatic misterul morții – nunta..."⁷.

Dacă trecem peste iminentele efecte sonore, un comportament tot atât de vizibil, cu rezonanțe aproape mistice, este lexicul. Uneori lexicul este dublat de incantațiile sonore, când aceste cuvinte neobișnuite formează rime interioare sau exterioare: cadelabre – glabre, viroage – xilofage, delict – relict, cupole – colembole, aspide – Hebride, avizi – guvizi, glaje – grilaje ș.a.m.d. Lexicul, ca și sonoritățile perfecte, dar neobișnuite puteau fi întâlnite și la Barbu, de unde și alte elemente stilistice.

"... de sorginte barbiană sunt anumite particularități de topică (inversiuni, tmeze, hiperbat-uri), ca și construcțiile de tip nemțesc: „ciorchine port, de zei pe scut”, „după, alături de ilustre la bastinaj, perechi”, „cu însuși, plin de ghiuluri, Aristot”, „pe bare stand, de manganeez”, „cu-ntr-o limbă veche știri”⁸.

Construcțiile ar putea fi numite și rusești, dacă ne gândim în primul rând la Pasternak, la Hlebnikov și, în contextul unui neoparnasianism baroc – la „akmeistul” Gumiliov.

Toate elementele exotice, bizare se înlănțuie și se susțin reciproc într-un univers poetic și textual sui-generis.

Mecanismul „imaginii care creează imagini”, unul de esență onirică este de observat și la Stănescu și chiar cu modulațiile textualiste: un cuvânt generează o serie de asocieri și, într-o listă / text poetic / poetic, derivatele pot fi atât de natură logico-semantică (imagine-onirice), cât și

sonore sau textuale / intertextuale, adică textualiste sau textualist-onirice. Altfel spus ele ar reprezenta un soi de vis de gradul doi, pornind de la un al doilea-al treilea (sic!) sistem de semnalizare. Cu atât mai mult vom observa lucrul acesta la un autor cum este Dimov, care se bălăcește în cuvinte ca Stănescu în imagini. În acest caz (sau poate în ambele cazuri) putem vorbi despre niște simpatice speculații poetice, sau despre „sofisme poetice”.

Un alt punct de sprijin în înțelegerea acestui mecanism ar fi „metafora textuală”, termen deopotrivă valabil pentru Barbu, Dimov sau Stănescu. (A se vedea în acest sens și M. Mincu, *Ion Barbu. Eseu despre textualizarea poetică*, B. 1981).

III. SUPRAREALISM ȘI ONIRISM SAU LEONID DIMOV ȘI TEXTUL DE PLĂCERE

Apariția unei literaturi moderne va cere implicit „un mijloc pentru a evalua operele modernității: valoarea ar veni din duplicitatea lor”⁹.

Ținând cont de o detașare evidentă a interpretării postmoderniste de jocurile in- și sub-conștiente, se evită, de regulă, orice asimilare a suprarealismului de către poeții ultimului curent estetic în vogă. Este soluția admisibilă, dar care evident nu trebuie absolutizată.

Luând în vedere (detaliu implicit caracteristic fenomenului) că postmodernismul „se citește” cu ambele cvasiprefixe posibile: anti- și neo-, am putea să propunem o variantă care le împacă. Termenul care se impune este **supraconștientul**.

Dacă subconștientul e un impuls pe care-l explică teoria intuitivistă și reprezintă un reflex necondiționat, atunci ceea ce am numi noi supraconștient, e un produs cultural. Asimilarea masivă a producției culturale generează o a doua natură și, în consecință, produce o reacție similară cu cea născută de un reflex inconștient. Aceste două „extreme”, la o rotație a spiralei evoluției culturale

(personale) s-ar apropia în spațiu și, în plan, s-ar suprapune. De aici, de fapt, și unele posibile confuzii. Având surse și resurse diverse, aparent, subconștientul și supraconștientul emană efecte identice. Iată de ce pictura modernistă – suprarealistă sau abstracțională – se confundă cu pânzele postmoderniste. Lucrurile se pot limpezi, dacă formulăm o definiție scurtă: *supraconștientul este subconștientul în concluzie*. Dacă lucrurile stau tocmai așa, atunci nu mai este nevoie să se facă o detașare demonstrativă a onirismului poetic al lui Dimov de supraconștientul, bazat și el pe forța estetică a visului.

Postmodernismul nu numai a revizuit suprarealismul, ci și l-a asimilat la un alt nivel. Așadar onirismul și suprarealismul nu sunt nici identice, nici contradictorii, ci complementare. Suprarealismul este piatra de temelie a onirismului, onirismul – ca ipostază a poliedrului postmodernism – este piatra de încercare a experimentului supra-realist.

Așa sau altfel, poezia onirică a lui Dimov este un produs al culturii, mai puțin al inconștientului precultural. Și de aceea este mai puțin arbitrar. Stricarea barierei conștientului, caracteristică suprarealismului, este până la urmă doar un joc, o simulare mai mult sau mai puțin reușită.

Pe de altă parte visul, cu toată teoria lui Freud și practica lui Dali sau Tzara este (și) un produs al culturii. „Visul îngăduie, susține, deține, pune în plină lumină o extremă finețe de sentimente morale, câteodată chiar metafizice, sensul cel mai subtil al raporturilor omenești, al diferențelor rafinate, o știință a celei mai înalte civilizații, pe scurt o logică *conștientă*, articulată cu o delicatețe nemaiauzite, pe care numai un chin al intensei vegheri ar trebui s-o poată obține.”¹⁰

Exercițiul suprarealist literar era până la urmă un exercițiu lingvistic: jocurile semantice hazardate, corectitudinea formală (gramaticală) derutantă, pentru că era fără fisuri și era perfect analizabilă sub aspect morfologic și sintactic, chiar puteau fi incluse (exemplele) în orice manual de limbă română (franceză, engle-

ză), frecvența paralogismelor (care demonstrează că totul nu s-a făcut chiar arbitrar și inconștient) preferabile prozaismelor „realiste”, dar de fapt aproape inexistente în vorbire, toate demonstrează nu numai și nu atât o capacitate de ”citire a viselor”, cât mai ales, o virtuozitate stilistică fără limite.

„De reperat bine imaginariile limbajului, așadar: cuvântul ca unitate singulară, monadă magică; vorbirea ca instrument sau expresie a gândirii; scriitura ca transliterare a vorbirii; fraza ca măsură logică, închisă; însăși carența sau refuzul limbajului ca forță primară, spontană, pragmatică.”¹¹

Lectura textelor și lectura comentariilor înclină indiscutabil spre a califica textele lui Dimov drept texte de plăcere, fanteziste, sonore, incantatorii, elegante, neobișnuite, dar și (uneori doar în subtext) ”textuale”.

D. Țepeneag afirma chiar că interesul pentru vis a precedat literatura și aproape că i-a determinat apariția.

Oponent al aceluia subconștient care a generat imaginea haotică și dicteul automat, Dimov „va accentua dimpotrivă, în ultimele sale precizări teoretice, asupra caracterului de „neoclasicism” al onirismului, ce ar ține de o „știință a visului treaz, de visul real” care nu se mai subordonează dicteului automat al suprarealiștilor, legându-se de „o nouă încercare de a ajunge la un nou clasicism”, avându-și centrul de greutate într-un eleatism sui-generis, de vreme ce el, onirismul, „a dorit să fie o încercare de a încremeni caleidoscopic lumea pentru a o face să pătrundă în legi-tățile visului.”¹²

Dincolo de convertirea tuturor senzațiilor în viziuni, visul se caracterizează însă totodată printr-o „logică simbolică”, instaurând o ordine, un principiu structurant, care chiar dacă diferă radical de originea lumii diurne nu este mai puțin configurație și structură. Tocmai această dimensiune structurantă a visului este factorul esențial al perspectivei pe care o aduce mișcarea onirică ca element de noutate căci, dintr-un asemenea unghi, visul se convertește în „text”, devine o țesătură de simboluri și

scheme, dominată de prezența unui principiu configurativ.¹³

Descendent spiritual din marii făcători de poezie, Dimov evită ideologicul de dragul ludicului. „Poezia lui Leonid Dimov nu zguduie, nu răscolește. Doar încântă”. (M. Mincu, op. cit. p. 406).

Mai mult decât atât. În viziunea lui Al. Cistelean, el scoate poezia de sub dominația sensului și a semnificației, îndepărtându-se de limbajul emfatic și de tirania conținutului. [...] Poezia lui vrea doar să seducă. (citată după „Limba Română”, nr. 6, 1997).

Dimov este cel care își relatează visele cu ochii treji (*Somninus narrare vigilantis est.*). Dar este și un creator de vise, unde imaginația este absolută, unde joacă simultan sunete, culori, imagini, cuvinte. Textele poetului sunt texte de plăcere.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

¹ Convorbiri: Eugen Simion – Dumitru Țepeneag „Caiete critice”, nr. 6-7, 1991.

² *Ibidem*

³ *Ibidem*.

⁴ Leonid Dimov, **Carte de vise**, București, 1991, p. 62.

⁵ Citat după: Leonid Dimov, **Carte de vise**, Chișinău, 1997, p. 320.

⁶ Mircea Cărtărescu, **Visul Chimeric**, B., Litera, 1992, p. 51.

⁷ Ioana Em. Petrescu, **Ion Barbu și poetica postmodernismului**, B., 1993, p. 109.

⁸ Dumitru Micu, **Scurtă istorie a literaturii române**, vol. II, B., Ed. Iriana, 1995, p. 404.

⁹ Roland Barthes, **Plăcerea textului**, Cluj, 1994, p. 13.

¹⁰ *Ibidem*, p. 94.

¹¹ *Ibidem*, p.p. 52-53.

¹² Octavian Soviany, „**Poetica onirismului**”, în *Caiete critice*, nr. 1-4, 1998, p. 194.

¹³ *Idem*, p. 196.

Gheorghe GIURCĂ
Suceava

SEMNIFICAȚII ALE DRUMULUI INIȚIATIC PARCURS DE HARAP-ALB

O POSIBILĂ INTERPRETARE

Povestea lui Harap-Alb este o operă de deplină maturitate artistică a lui Ion Creangă. Publicase până la apariția ei ("Convorbiri literare", 1 august 1877) mare parte din povești și povestiri și avea să urmeze, în afara câtorva creații din aceeași categorie, capodopera **Amintiri din copilărie**. În consecință, putem spune că autorul era un scriitor deplin format, așa încât este deci explicabilă profunzimea ideilor ce se desprind din ea. Într-adevăr, privită mai atent, opera aceasta depășește cu mult limitele și semnificațiile unui basm oarecare și se constituie într-un veritabil cod moral de sorginte populară. Nimic din ceea ce este caracteristic poporului nostru în privința concepției despre viață nu lipsește de aici: rolul esențial al credinței în Dumnezeu, ca una din trăsăturile sale definitorii ("Cel-de-sus varsă darul său și peste cei neputincioși; se vede că așa place Sfinției-Sale" – pag. 4¹, afirmă Sfânta Dumnică, sau "Am să pornesc și eu într-un noroc, și cum a da Dumnezeu!" – pag. 6, spune Harap-Alb, iar, după proba cu cerbul, tot Harap-Alb răspunde Sfintei Dumnici: "Așa, cu ajutorul lui Dumnezeu și cu al Sfinției-Voastre, ... am izbutit, măicuță, să facem și acum pe cheful Spânului..." – pag. 24), apoi noțiuni precum cele de bine, adevăr, omenie, cinste, curaj, dreptate, prietenie, milă etc. Numai că, așa cum procedează

Ion Creangă în întreaga sa literatură cu funcție didactică, nu ține lecții teoretice, aride (nici măcar atunci când e vorba de cunoștințe de aritmetică, de gramatică sau istorie), ci recurge la forța sugestivă și educativă a faptelor narate cu o artă inegalabilă, captându-l astfel pe cititor și ajutându-l să-și însușească, în cazul de față, o serie de precepte morale de bază într-un mod plăcut.

Pentru a-și ilustra cât mai convingător concepțiile, Ion Creangă recurge la lumea basmului, pentru că acesta este un tărâm al tuturor posibilităților. Și atunci, pornind de la modele populare, a creat un basm cult, și deci o operă profund originală, fapt observat de toți criticii literari. E destul să amintim în acest sens doar cuvintele lui George Călinescu: "*Totul e așa de meticolos studiat într-un text definitiv, încât din acest punct de vedere basmul a ieșit din circuitul folcloric și a devenit opera lui Creangă*"². Scriitorul a păstrat din basmul popular, printre altele, o serie de motive de bază, cărora le-a potențat și le-a adâncit însă mult semnificațiile.

S-a mai afirmat că **Povestea lui Harap-Alb** este un roman de formare (Bildungsroman). Aprecierea este corectă. Pe parcursul acțiunii asistăm la derularea unui amplu proces prin care eroul străbate într-adevăr acest lung și complex drum al devenirii umane între două puncte existențiale fundamentale: de la cel de adolescent, "boboc în felul său la trebi de aieste" (pag. 13), la cel de om matur, deplin format, călit de încercări, care știe "acum ce e necazul".

Eroul basmului are valoare sim-

¹ Citatele sunt luate din Ion Creangă - **Povestea lui Harap-Alb**, tabel cronologic, prefață, note și bibliografie de Nicolae Constantinescu, col. "Lyceum", Ed. Albatros, București, 1983

² George Călinescu - **Viața și opera lui Ion Creangă**, E. P. L., București, 1964, p. 375

bolică și reprezintă ființa omenească în general văzută în plin proces de formare. Ne-o dovedește faptul că el nu are nume nici ca fiu de crai³ și nici, mai târziu, ca împărat⁴, iar apelativul Harap-Alb a fost temporar, valabil doar cât a ținut drumul inițiativ.

Scriitorul pornește de la un motiv destul de răspândit în basmele noastre populare – cel al împăratului fără urmaș, pe care însă nu-l rezolvă în mod tradițional, prin intervenția factorului miraculos, ci printr-un “împrumut” de la cel ce are cu prisosință. Ca între frați. De altfel, în lumea satului se întâmplă adesea ca un gospodar fără copii să înfieze un nepot de frate. Motivul drumului este pretextul utilizat pentru a urmări procesul anevoios al maturizării unei ființe umane. Punctul de plecare îl constituie deci vârsta adolescenței, când într-adevăr omul, suficient de copt, se află în faza acumulărilor absolut necesare pentru viață, dobândite însă prin experiența proprie și nu prin lecții teoretice, care, oricât de bune, nu sunt suficiente. Dovadă – sfatul tatălui. În viață izbândește doar cel mai bine pregătit și înzestrat cu calități corespunzătoare. Ca în toate basmele, și în **Povestea lui Harap-Alb** acesta va fi mezinul. După cum îi spune Sfânta Duminică, *ai să ajungi împărat, care n-a mai stat altul pe fața pământului așa de iubit, de slăvit și de puternic..., pentru că ție ți-a fost scris de sus să-ți fie dată această cinste* (pag. 5). Dar mai întâi trebuia să treacă prin școala vieții, care, cu cât eroul țintea mai sus, cu atât avea să fie mai aspră și deci mai folositoare. Și era nevoie pentru aceasta de doi “dascăli” la fel de utili care vor interveni alternativ: unul, Spânul, îl va supune la probe din ce în ce mai grele, celălalt, Sfânta Duminică, îl va ajuta fie cu sfatul, fie îmbărbătându-l părintește (de exemplu: *Vai de mine*

*și de mine, Harap-Alb, ... parcă nu te-aș fi crezut așa slab de înger, dar, după cât văd, ești mai fricos decât o femeie. Hai, nu mai sta ca o găină plouată! Rămâi la mine în astă-noapte și ți-oiu da eu vr-un ajutor. Mare-i Dumnezeu! ... Însă mai rabdă și tu, fătul meu, că mult ai avut de răbdat și puțin mai ai! – pag. 22), fie chiar acționând în locul lui. Nu trebuie neglijat nici rolul calului care, prin îndelungata-i existență și experiența dobândită în slujba craiului, ca și prin însușirile ieșite din comun și pentru lumea basmului, a avut, de asemenea, un rol însemnat în acest sens. De altfel, craiul i-a și spus fiului său înainte de despărțire: *Și, la toată întâmplarea, calul, tovarășul tău, te-a mai sfătuit și el ce ai să faci, că de multe primejdii m-a scăpat și pe mine în tinerețele mele!* (pag. 9). Creangă nu face aici altceva decât să sublinieze indirect rolul esențial al animalelor în viața de zi cu zi a omului de la țară.*

Pentru că s-a dovedit a fi bun și milostiv, înainte de a pleca și el la drum, fiul cel mai mic al craiului a primit de la Sfânta Duminică sfaturi de importanță practică vitală. Sfânta Duminică, personaj specific basmului românesc, simbolizează înțelepciunea acumulată pe baza unei îndelungate experiențe de viață, căci așa cum însăși spune *multe au mai văzut ochii mei de atâta amar de veacuri* (s.n. – Gh. G.), *câte port pe umerele acestea* (pag. 5). Mezinul este deci sfătuit ca, în tot ceea ce va face, să se bazeze pe experiența înaintașilor, reprezentată aici de calul, armele și hainele de tinerețe ale tatălui său. Fără ajutorul ce decurge din legăturile cu generațiile anterioare, și lui i-ar fi fost blocat drumul în punctul unde are loc proba “ursului”, adevărat filtru în calea vieții următoare presărată la tot pasul cu încercări dintre cele mai neașteptate și mai grele. Craiul, ca părinte, deși dorește din tot sufletul izbânda fiilor săi, nu le împărtășește din proprie inițiativă și nici cu prea multă ușurință (în cazul mezinului) “cheia” succe-

³ el poate fi asimilat unui fecior oarecare pornit în viață

⁴ gospodar de frunte într-un sat

sului. Vrea s-o găsească singuri, punându-i pentru aceasta la încercare tacit. La examen, mai vrednic se va dovedi fiul cel mic. Înainte de a porni la drum, mai primește un sfat: *să te ferești de omul roș, iar mai ales de cel spân, cât îi puté; să n-ai de-a face cu dânșii, căci sunt foarte șugubeți* (pag. 9) și o urare adresată în egală măsură fiului și calului, simplă, fără nimic teatral în ea, întocmai cum ar proceda orice tată care-și trimite fiul la o treabă serioasă: *Mergeți în pace, dragii mei. De-acum înainte, Dumnezeu știe când ne-om mai vedé! ...* (pag. 9). Și s-au despărțit. În ce-l privește pe mezin, prin aceasta craiul și-a încheiat misiunea de părinte, urmând ca viața să desăvârșească ceea ce a făcut el până în acel moment. A ieșit cu totul de pe scenă, așa încât nu-l vom reîntâlni nici măcar la nunta fiului, deși acolo a venit mulțime de crai, *crăiese și-mpărați, oameni în samă băgați* (pag. 53).

Din acest moment, mezinul ia singur viața în piept. Numai că viața este adeseori imprezvizibilă, asemeni codrului întunecos în care a intrat, lipsit de orice punct de reper. O vreme încearcă să se descurce singur, după sfatul tatălui, cu atât mai mult, cu cât cel ce se oferea să-l ajute era chiar un spân. Rezistă la prima tentativă a acestuia (*acum deodată mă las în voia întâmplării* – pag. 10). Rezistă și la a doua (*Acum deodată încă tot nu ...; m-oi mai sluji și eu singur, cum oi puté* – pag. 10). Din vorbele fiului de crai, se vede însă că nu e un refuz categoric, ci, mai degrabă, o amânare, în speranța că se va descurca totuși singur. Dar n-a fost posibil, deoarece, afundându-se *prin codrii întunecoși, de la un loc se închide calea și încep a i se încurca cărările, încât nu se mai pricepe fiul craiului acum încotro să apuce și pe unde să meargă* (pag. 10). Avea neapărată trebuință de un ajutor. Tentația era cu atât mai mare, cu cât cineva i se oferea cu insistență, garantându-i că el și numai el îl poate scoate din încurcătură.

Nu l-ar accepta însă, pentru că-i tot spân și ar încălca povața tatălui. Dar oricât a amânat, în cele din urmă nu a avut încotro, deoarece situația în care se afla nu avea altă ieșire. Aici fiul craiului face o primă dovadă a maturității și realismului gândirii sale, spunându-i Spânului: *... n-am încotro; mort-copt, trebuie să te ieu cu mine, dacă zici că știi bine locurile pe aici* (pag. 12). Derularea ulterioară a întâmplărilor va dovedi că a avut dreptate. Un îndrumător *de treabă* probabil l-ar fi scos din codru, și i-ar fi arătat poate și calea cea mai scurtă și mai ușoară spre împăratul Verde. Este exact ceea ce îi dorea tatăl său și de aceea l-a sfătuit ce l-a sfătuit. Dar el n-ar fi învățat practic nimic de aici și ar fi ajuns un împărat oarecare, nu așa cum îi prezisese Sfânta Duminică. Pentru aceasta era nevoie de un om "rău" și, în condițiile date, acesta nu putea fi altul decât Spânul. De altfel și calul, bun cunoscător al vieții, referindu-se la Spân, afirmă: *Și unii ca aceștia sunt trebuitori pe lume câteodată, pentru că fac pe oameni să prindă la minte. ...* (pag. 20). Și așa mezinul își începe ucenicia, intrând deci într-o nouă etapă a vieții. Mai întâi i se va schimba identitatea și va căpăta un nume: va înceta, pentru o vreme, să mai fie fiu de crai și nepot de împărat și se va numi Harap-Alb (slugă albă), adică executant. Cât va dura această nouă postură i-o spune chiar Spânul: *și atâta vreme ai a mă sluji, până când îi muri și iar îi învie* (pag. 13). Înțelesul acestor vorbe va fi tălmăcit abia la sfârșitul basmului, atunci când Harap-Alb va redeveni cine a fost la început, dar acum posesor al unei bogate experiențe de viață. Și tot atunci jurământul făcut *pe ascuțișul paloșului* în postura de slugă, deci sub presiunea întâmplărilor, își va pierde valabilitatea odată cu moartea sa.

Fiecare încercare la care va fi supus Harap-Alb va contribui la formarea unor puternice trăsături de voință și de caracter: **răbdarea** (dar nu te

iuți așa de tare că nu știi de unde îți poate veni ajutor – pag. 4; dar până atunci mai rabdă, Harap-Alb, căci cu răbdarea îi frigi pielea – pag. 22; Însă mai rabdă și tu, fătul meu, căci mult ai avut de răbdat și puțin mai ai – pag. 22; rămâi într-însa – în groapă (n. n. Gh. G.) – toată ziua ... și să șezi acolo într-însa până după asfințitul soarelui – pag. 23), **iuțeala** (sai repede înlăuntru de-ți ia sălăți într-ales și câte-i vrea de multe ... Dar, la toată întâmplarea, de-i vedé că s-a trezit și năvălește la tine, zvârle-i pielea cea de urs și apoi fugi încoace spre mine cât îi putea – pag. 18), **voînța** (sabia să n-o slăbești din mână – pag. 23), **atenția** (stai liniștit, uită-te drept în ochii mei și ascultă cu luare-aminte ce-ți voi spune... Ține minte ce-ți spun eu – pag. 5), **viteza de reacție, îndemânarea** și, nu în ultimul rând, **curajul** (de-amiază, când a veni cerbul aici la izvor să beie apă și s-a culca, ș-a adormi, cu ochii deschiși, cum i-i feleșagul, tu, îndată ce li-i auzi horăind, să ieși încetișor și să potrivești așa ca să-i zbori capul dintr-o singură lovitură de sabie, și apoi răpede să te arunci în groapă – pag. 23), **rezistența la tentații** (Capul cerbului are să te strige ... mereu pe nume, ca să te vadă, dar tu nu cumva să te îndupleci de rugămintea lui și să te ițești la dânsul ... ! – pag. 23; mulți crai și împărați ieșeau înaintea lui Harap-Alb și care încotro îl ruga, unul să-i deie bănărit, cât a cere el, altul să-i deie fata și jumătate din împărăție, altul să-i deie fata și împărăția întreagă pentru asemenea odoare. Dar Harap-Alb **ca de foc se ferea** (s.n. – Gh. G.) și, urmărindu-și calea înainte, la stăpănu-său le ducea – pag. 25) etc.

Probele lui Harap-Alb sunt gradate. Prima, cea cu aducerea sălăților din Grădina Ursului, a rezolvat-o mai mult Sfânta Duminică. Ea pregătește o mursală făcută dintr-o poală de somnoroasă, pe care o fierbe la un loc cu o vadră de lapte dulce și cu una de miere (pag. 17) și o toarnă

în fântâna din care se adapă ursul. Lui Harap-Alb nu i-a rămas decât să adune o sarcină mare, mare, cât pe ce să n-o poată ridica în spinare și apoi, dacă vede reaua, i-aruncă pielea cea de urs, și apoi fuge cât ce poate cu sarcina în spate, tot înainte la Sfânta Duminică, scăpând cu obraz curat (pag. 18).

A doua e mult mai complicată și mai primejdioasă, dar și aici Sfânta Duminică va avea un rol decisiv, ajutându-l pe Harap-Alb să obțină pielea cerbului, cu cap cu tot, așa bătute cu pietre scumpe cum se găsesc: îi dă obrăzarul și sabia lui Statu-Palmă-Barbă-Cot, îl ajută să sape groapa aceea de un stat de om și apoi îl sfătuiește cu de-amănuntul ce și cum să facă, așa încât, respectând cu strictețe îndrumările primite, a putut duce la bun sfârșit "trebușoara" asta.

Cea de a treia, mai dificilă chiar decât primele două luate la un loc, era atât de complexă și de plină de capcane, încât, cu toată experiența acumulată până atunci, singur Harap-Alb n-ar fi putut face față. În plus, nici Sfânta Duminică nu l-a mai ajutat de data aceasta. Rolul ei se încheiase. Nu mai avea ce sfat să-i dea și, cu atât mai puțin, nu ar fi putut lua parte direct, ca în cazurile precedente, la probele ce aveau să urmeze: casa de aramă, ospățul, peșitul etc. Alte ființe, supradimensionate, create anume în acest scop, îl vor scoate din încurcături. Luate în grup, acestea amintesc de însăși existența umană exprimată prin necesități biologice elementare și de simțuri fără de care însăși viața omului ar fi imposibilă: căldura, frigul, setea, foamea, văzul, capacitatea de adaptare și orientare rapidă în spațiu. Utilizate cum trebuie, în funcție de împrejurări, și acestea îl pot scoate pe om din anumite situații-limită. În basm apar însă personificate în niște creații grotești, având proporții ciclopice. În ciuda acestui fapt, ele fac trimitere directă la unele personaje din lumea satului zugrăvite în **Amintiri din copilărie**, ale căror însușiri însă în basm

sunt ridicare la putere. Natura lor umană este afirmată chiar de scriitor. Astfel, Gerilă este o *dihanie de om*, Flămânzilă – o *namilă de om*, Setilă – *onanie de om*, Ochilă – "o *schimonositură de om*", iar Păsări-Lăți-Lungilă – o *pocitanie de om*.

Fiecare va interveni după principiul "toți pentru unul, unul pentru toți", lăsând să se înțeleagă că în viață, numai prin unirea eforturilor, pot fi depășite astfel de situații. O spune fiecare dintre personajele respective în ordinea apariției lor: *Gerilă: Râzi tu, râzi, Harap-Alb, ..., dar unde mergi, fără mine n-ai să poți face nimica* (pag. 32), *Flămânzilă: Râzi tu, râzi, Harap-Alb, ..., dar unde mergeți voi, fără mine n-aveți să puteți face nici o ispravă* (pag. 32), *Setilă: Râzi tu, râzi, Harap-Alb, ..., dar unde vă duceți voi, fără mine degeaba vă duceți voi* (pag. 33), *Ochilă: Râzi tu, râzi, Harap-Alb, ..., dar unde te duci, fără de mine rău are să-ți cadă. Fata împăratului Roș nu se capătă așa de lesne cum crezi tu. Din gardul Oancei ți-a da-o împăratul, dacă n-oi fi și eu pe acolo* (pag. 34) și, în fine, *Păsări-Lăți-Lungilă: Râzi tu, râzi, Harap-Alb, ..., dar mai bine ar fi să râzi de tine, că nu știi ce păcat te paște. Chitești că fata împăratului Roș numai așa se capătă? Poate n-ai știință ce vidmă de fată e aceea: când vré, se face pasăre măiastră, îți arată coada, și ie-î urma, dacă poți! De n-ar fi unul ca mine pe acolo, degeaba vă mai bateți picioarele ducându-vă* (pag. 35).

În același timp însă, omul, oricât de puternic, e dator să nu uite niciodată de cei slabi și neajutorați. Ce s-ar fi întâmplat, de exemplu, dacă Harap-Alb n-ar fi făcut cândva dova da unor asemenea însușiri sufletești alese și n-ar fi manifestat milă față de furnicile nuntașe sau ar fi trecut grăbit și nepăsător pe lângă roiul de albine fără adăpost? Abia cu ajutorul acestora a putut duce la capăt în întregime dificila lui misiune.

Întoarcerea încununată de succes la curtea împăratului Verde

coincide cu încheierea procesului de formare a lui Harap-Alb. Alături de frumoasa fată a împăratului Roș, viitorul împărat dobânda încă una din componentele de bază ale personalității umane – **dimensiunea erotică**. O dată cu aceasta și existența "slugii albe" poate lua sfârșit printr-o moarte simbolică, așa cum i-a prezis Spânul. L-a omorât chiar el, împlinind astfel destinul. Cel ce avea să învie nu era nici fiul naiv al craiului și nici sluga supusă și ascultătoare a Spânului, ci un om călit și de caracter. Vorbele Sfintei Dumini, spuse la un moment de cumpănă pentru Harap-Alb (*Când vei ajunge și tu odată mare și tare, îi căuta să judeci lucrurile de-a fir-a-păr și vei crede celor asupriți și necăjiți, pentru că știi acum ce e necazul* (s. n. – Gh. G., pag. 22), s-au împlinit. De-acum are cine conduce împărăția.

Leo BUTNARU:

„MĂ LAS ÎN LIBERTATEA PROPRIEI REVELAȚII DE SINE”

– Stimată domnule Leo Butnaru, dacă din punct de vedere politic există (deocamdată) două țări, România și Republica Moldova, se poate vorbi și despre două literaturi?

– Se mai face (sau, poate... se făcea?) caz pe seama preconceputei prezumții că unii scriitori din stânga Prutului n-ar fi „performeri” în utilizarea limbii române. E de presupus ca, uneori, să fie chiar adevărat. Dar și de înțeles, sper. Pentru că însuși Mircea Eliade, să zicem, în aprilie 1942, îi expedia lui Constantin Noica unul din manuscrisele sale, rugându-l să-l stilizeze, dându-și seama că, după o lipsă de doi ani din țară (dar câte decenii au lipsit basarabenii din țară?!), a cam început să uite spiritul limbii. „De aceea te rog pe tine, ca un bun prieten și un scriitor cu simț al limbii, să revizuiești manuscrisul, pieptănând frazele prea bolovănoase, suprimând repetările de cuvinte, înlocuind pe unde crezi de cuviință cu sinonime sau parafraze”. Peste un an, vine cu o rugămintă similară ce se referea la volumul *Comentarii la Legenda Meșterului Manole*. Iar Ștefan Bănulescu menționa că, după invazia comunizantă ruso-sovietică, nu doar în Moldova de Est, transpruteană, ci în întreg spațiul românesc, „nu numai cultura în sensurile ei fundamentale a fost alterată, dar a fost litera stricată... A fost un jaf al literelor românești. Al consoanelor, al vocalelor puse anapoda. Al punctuației, al virgulei, al punctului, al celor două puncte, al apostrofului și așa mai departe. A fost un jaf al limbii române... De aceea suntem azi așa de suferinzi și ne putem pune greu pe picioare”.

În ce privește literatura română care se scrie în Basarabia, eu cred că,

în ultimul timp, unii protagoniști ai ei – ca să folosesc expresia lui Bănulescu – s-au pus deja bine pe picioare. O confirmă cărțile semnate de Aureliu Busuioc, Vladimir Beșleagă, Vasile Vasilache, Serafim Saka, Anatol Codru, Mihai Cimpoi, Vasile Romanciuc, Arcadie Suceveanu, Vitalie Ciobanu, Nicolae Popa, Vasile Gârneț, Valeria Grosu, Em. Galaicu-Păun, Irina Nechit, Nicolae Leahu, Dumitru Crudu, Eugen Cioclea, Eugen Lungu, Aura Christi, Nicolae Spătaru, Ana Bantoș, Iulian Ciocan ș.a. care contribuie la unicitatea de ansamblu a literaturii române formată, de fapt, prin concurența formulilor individuale, prin confruntarea particularităților artistice, stilistice ale tuturor autorilor din sânul unui singur popor. Pe întreg teritoriul, dar și în imensitatea aerului (adică și extrateritorial) de răspândire a limbii române, a scrisului în această limbă.

Probabil, am avea și noi de înșușit ceva util din constatarea că, spre exemplu, în Orient, nici literatura și nici filosofia nu se studiază în mod istoric. Să zicem, exegeții filosofiei hinduse nu pot stabili cronologia autorilor. Nu există istoria literaturii japoneze, chineze sau persane, întrucât studiarea cronologiei li s-a părut străină sufletului literaturii, poeziei. Acolo, literatura se înțelege ca un tot întreg (nota bene!), prin esențializarea ei, indiferent din care perioadă și teritorii istorice se trage ea. Cu titlu de concluzie, Borges nota: „faptul de a ști dacă poezia respectivă este antică sau contemporană, dacă a fost scrisă acum dimineață sau acum două mii de ani, este aleatoriu... versurile lui Virgiliu sună admirabil și astăzi, ca și cum au fost scrise în dimineața aceasta”. Și mai departe: „n-am citit niciodată o carte pentru că această carte ar fi veche și niciodată n-am citit o carte pentru că ar fi o carte contemporană. Am citit cărțile pentru emoția estetică”.

În cazul nostru, extinzând aria analogiilor, am putea accepta barem să nu ne mai intereseze locul (teritoriul) în care a fost scrisă cutare sau cutare carte românească. Înainte de toate, contează valoarea ei. Eu unul, când încerc să evaluez, în măsura în care sunt în stare, ce se petrece la Iași sau Cluj, Chișinău sau Timișoara, Brașov sau Craiova, mă prind la

gândul (eretic?) că, astăzi, literatura română e una care își are centrul de greutate la ... margine. Ar fi un centru asimetric, paradoxal, adică... neregulamentar? Oricum, adevărul nu se schimbă, dar se poate modifica modul de a-l percepe, de a-l recunoaște. În numele unei și aceleiași literaturi române indivizibile.

– **Este literatura din Basarabia sincronă cu cea din România, cu cea de pe plan mondial?**

– Cineva constata pertinent că România (eu zic: și Basarabia în virtualul cadru pan-romănesc) are nevoie de mai multe eforturi pentru a-și dovedi geniul. Uneori, trebuie să învingă prejudecățile, suspiciunea și subiectivitatea. Ei bine, deja tot mai multă lume constată că în ultimii ani se învederează din ce în ce mai limpede că distanța dintre cărțile multor autori basarabeni și timpul cultural-istoric pe care-l trăiește cultura, literatura română în general se micșorează progresiv, până la anulare, din acest moment întâmplându-se anume ceea ce se înțelege prin sincronizare, unitate în fața balanțelor axiologice. Scriitorii din Moldova de Est au o prezență reală, firească în literatura română, nu una decorativă, de față și statistică sentimentală.

Pe de altă parte, obiectiv vor-

bind, bineînțeles că rămâne valabilă și problema cu reversul medaliei. Astfel, când îi auzi perorând, rudimentar-provincialist, pe unii colegi, ai impresia că trăiești în epoci culturale diferite. Unii din ei poate că și sunt înzestrați cu har, dar vădesc o insuficiență subtilitate estetică și intelectuală. Vorba domnului Nicolae Breban: aceștia ar fi scriitori talentați de mâna a doua. (Da, Doamne ferește! nu și de englezesc-americanesc *second-hand!*) De fapt, n-ar fi decât treaba lor, a acelor care n-au luat în deplină seriozitate literatura, bătând laturile, cum s-ar zice, abătându-se prin alte domenii, unde au prevalat altfel de interese decât cele artistice. De ce i-am, chipurile, muștra că n-au fost consecvenți, că n-au scris, n-au studiat, nu s-au cultivat, profesionalizat etc. în literatură? Nu e decât numai și numai problema lor personală. Nici că e bine, nici că e rău, ci e doar așa cum este. Deoarece literatura română n-o fi ea unica în lume în care se mai întâlnesc condeieri rămași insolvabili prizonieri ai unei gândiri arhaice, clișeizate, școlărești, fie aceștia din spațiul pruto-nistrean, Moldova, Muntenia sau Transilvania. Important e ca tânărul care abia intră în scrisul românesc să aplece urechea și la ceea ce spunea Constantin Noica

Cu Nicolae Breban, Ioan Flora și Eugen Uricaru.

acum vreo 75 de ani: „Istoria literară abia începe, și ea. Să tot fii erudit în această țară unde numai teren de erudiție nu-ți lipsește”. Implicit, aici e inclus și tandemul întrebare/răspuns ce ține de a se (a te) lămuri în ce măsură, în propriul tău spirit, în propria ta conștiință și inteligență poți spori și diversifica parametrii înțelegerii și acțiunilor socio-culturale *internnaționale*, trecând cu ele dincolo de un perimetru basarabean și chiar românesc, pentru a te simți prezent și necesar în spațiul operațional-estetic-cultural internațional. Eu unul cred că, aidoma literaturii care se scrie în dreapta Prutului, și scrisul unor autori din Basarabia ține de condiția estetică a paradigmelor și exigențelor universale în câmpul operațional de forțe general-perceptibil de cititori „nelocalizați” anume. Scriitorul autentic din Est, deci și cel din spațiul prutonistean, până la urmă va fi integrat fără prejudecăți (și... prejudicii!) câmpurilor axiologice unde operează nediscriminatoriu codurile socio-umane exemplare care guvernează (și subordonează) existența indivizilor, în general, viața comunităților istorice educate în respect față de valoare și democrație.

– **În Basarabia, poezia, în special, a fost, de multe ori, un suport pentru apărarea identității naționale. Poeții au aici un statut privilegiat?**

– Adevăratul artist își asumă nu acțiunea publică, ci existențială, în sensul camusian, renunțând la o contemplativitate egocentristă care, de altfel, nu e nici ea de contestat. Dar, de fapt, opiniile se împart. Adepții comunității susțin că poezia nu reprezintă doar o chestiune personală. De pe versantul opus, se înalță afirmații categorice că nici a piețelor și stadioanelor nu poate fi poezia. Dar, ca regulă, în întreg spațiul românesc, discuțiile despre poezia politică, socio-istorică, patriotică par de o incurabilă confuzie exegetică și afectivă.

În principiu, nu încapă îndoială că elanurile străzii în care se aplaudă cine știe ce înșăilări versificate nu înseamnă și botez ce ridică veleitarii la rang de maestru. Pe moment, aici (acolo) se aude, la propriu, ceea ce nu poate constitui decât „bunurile comune” ale mulțimii predispușe la

explozii emotive contestatare, dar nu și valori ale literaturii propriu-zise.

Dar, deja poezia a început să fie scuturată de patosul cuvintelor „mari”, în conformitate cu mai generala tendință a artei moderne care e în axul fugii de retorică, fățș, exaltat. În acest sens, s-au emis chiar – hai să zicem – profesioni de credință, cum ar fi cea a iugoslavului Milan Kome-nici care scrie că: „Adevărații poeți nu reprezintă poporul, nu se târasc pe la reuniuni oficiale/ nu fac troc cu încrederea în om/ adevărații poeți sunt o stavilă eforturilor nesăbuite/ de a transforma cultura în groapă de gunoi/ adevărații poeți nu apelează la propriile lor cărți/ soții, iubite, premii/ nu flutură adevăruri cum că sunt prizoniți în/ patrie/ ... nu răspund dacă nu sunt întrebați/ ei sunt duri, sălbatici, inutili”. Oricum, și aici ar fi vorba, indirect, de instinctul de conservare, de efortul de rămânere și dăinuire tacită, încrâncenată, poate că disperată în istorie ...

Referitor la apărarea identității naționale ce ar fi de spus? Eu consider că și poemul *Faust* care nici pe departe nu vorbește despre așa ceva, contribuie la apărarea identității naționale a germanilor. Drama *Hamlet* care, de fapt, e despre curtea Danemaricii, „apără” și identitatea geniului englez. Astfel că și poemul *Egiptul sau Luceafărul*, bineînțeles că și *Odă în metru antic*, protejează, ocrotesc, consolidează consimilitudinea noastră, chiar dacă nu vorbesc, retoric, despre românism, patriotism, unire etc. Ca și poezia lui Ion Barbu net detașată de acel gen de literatură care dislocă doar cel mai obișnuit orizont de receptare, ce nu-i cere cititorului o pregătire estetică specială. În fine, nu se știe dacă e chiar bine și de randament intelectual cert că, precum spunea Eugen Lovinescu, amestecăm încă sentimentul național în toate manifestările culturale.

Cât despre posibilul statut privilegiat al poezilor... Nu, nu există un atare statut, constatarea ce mă face să apelez din nou la o notă de fișier în care, demult, în perioada interbelică, Mircea Eliade spunea că, la noi, „scriitorului n-are ce să-i fie rușine de meseria lui, de talentul sau geniul lui. Scriitorii nu sunt nici paraziți, nici tolerați. Așa i-a silit să creadă o sumă

de cretini mai mult sau mai puțin guvernamentali. În celelalte țări, unde oamenii își dau seama de valoarea ofensivă a scrisului, de verificarea resurselor neamului întreg pe care o aduc artiștii și creatorii – scriitorii sunt acoperiți de privilegiu... Cerem, însă, să ni se recunoască aportul adus de atâtea generații de scriitori pentru unitatea sufletească a neamului, pentru creșterea și înflorirea limbii românești, pentru verificarea geniului rasei noastre". Atât. Nu e cazul să mai adăugăm ceva, să comentăm.

– **Credeți că tema idealului național s-a demonetizat?**

– Nu, nu cred. Cel puțin, în ce-l privește pe românul basarabean încercat de sinuoasele căi, totdeauna confuze, ale istoriei, mereu cu idealul său bruiat de ideologii agresive, opresive, țariste, ruso-bolșevice și, iată, astăzi, ruso... democratice (!). Sigur, între Prut și Nistru, este necesar un – hai să spun un cuvânt gigantic! – eroism al credinței, al voinței, al consecvenței românești. Este necesară o constantă și o durată de caractere, de destine particulare, dar și de istorie națională comună, unitară. De altfel, ca pe întreg cuprinsul tăramurilor românești.

– **Literatura poate face mai mult decât politica?**

– N-aș putea opta categoric între da și nu. Știu doar că literatura, în special poezia, reprezintă unele modalități delicate de coeziune între sensibilități și inteligențe cultivate pe care le-aș numi și seismografe ale, uneori, greu perceptibilelor modificări ce se petrec în suprema conștiință a societăților, a universalității, dacă vreți. Pentru că în complexitatea lor etico-filosofică, existențială, semnificațiile pe care le comportă arta literară înseamnă o permanentă explorare a genelor mintale, o explorare a conștiinței și sensibilității umane în lentul, dar certul ei proces de modificare, nuanțare, departajare de ceea ce a fost ea într-un trecut mai mult sau mai puțin îndepărtat, numit civilizație, antichitate, ev, epocă, perioadă, eră, istorie nouă sau istorie modernă. Nu cred ca politica și politicienii să considere că unicul act valabil de noblețe a omului este superioritatea inteligenței acestuia care, prin înaltă rațiune, se apropie de spiritul divin. Politica și

politicienii vizează și urmăresc cu totul altceva, nu de puține ori – exact ceea ce contravine inteligenței și nobleței umane, precum în cadrul spectrului brun-roșu al nazismului și comunismului.

În literatură, până și accentuatul individualism avangardist, animat de voința foarte subiectivelor metamorfoze artistice, merge, de fapt, tot în linia dorinței de accelerare a istoriei ca atare. Dar nu e sigur că individualistul politic, alias dictatorul, accelerează ceva... Din contra.

– **În momentul de față, asistăm la rusificarea școlii românești. Care este părerea dvs. despre această nouă tentativă de deznaționalizare?**

– Într-adevăr, iată Moldova de Est în această deplorabilă perioadă a retrecerii de la democrație la... comunism. Ideologia antidemocratică a comuniștilor anulează mutațiile istorice care păreau logice, firești. Ce nenoroc de a țî se reaminti că, la comuniști, voința de putere echivalează voința de rău, voința de anapoda, de ne-ca-lumea... Iar bieții basarabeni având, încă de la 1812, o ghinionistă conștiință istorico-experimentală, supusă hoțeste, rusește degradării etnice, lingvistice, se află ca și cum într-o criză de luciditate, de voință, de unitate, de caracter. Iar deficitul de luciditate (re)naște monștrii comunismului. Nălucile lor băntuie prin Basarabia, deocamdată neuropeană. Sperăm că doar deocamdată, provizoriu. Pentru cât mai grabnică lor anihilare trebuie să luptăm, să perseverăm, să ne remodelăm în toate ale noastre și ale istoriei general-românești.

– **Mulți scriitori basarabeni se implică în politică. Dvs. sunteți tentat?**

– Perioadele de strămutări și tranzitivități sociale scot la iveală și pun în valoare atitudini, poziții, opțiuni ideologico-filosofice, istorice, cultural-hermeneutice care operau latent în conștiința intelectualilor, oamenilor de creație, în regimuri opresive fiind stopate însă, din exterior, de cenzura slugarnică, dogmatică, mârșavă. Astfel este imposibil ca și unii scriitori să nu treacă „dincolo” de domeniul literaturii pure, încât, chiar de nu se implică declarat în *res publica* (afa-

cerile publice, ale statului, puterii, stăpânirii), ajung să facă și ei ceva politică, sociologie, civism oarecum mai neortodox, răzvrătit adică.

Nici eu nu sunt prea retras din fire, însă nu am (sau nu am vrut să-mi încurajez) anumite veleități politice sau administrativ-birocratice. Am „ciupit” nițel din ele, dar n-am consimțit să le jur credință pe viață, spre a le rămâne ostatic. Mă las în continuare supus captivității *scriscetitului* care nu te sâcăie cu reamintirea diverselor obligațiuni și responsabilități obștești... plătite. Pentru că nu e exclus să fi avut dreptate esteticianul Mircea Zăciu spunând că, în clipa în care se zămisleşte în tine ispita puterii, ești un ins pierdut. (Un ins și un scriitor pierdut!)

Ca regulă, conștiința și psihologia scriitorilor-scriitori sunt defectuos adaptate la griul cotidianului și clarobscurul și uneori obscurantismul politicii. În diverse grade de intensitate, oamenii de creație sunt încercați de frica de lume, în subconștientul lor „lucrând” acea virgiliană *aura popularis* ce sugerează inevitabila inconstanță (și inconsistență!) a favorurilor populare. Gloria agorei e una zebată, „dungată” de fluierături aprobative și de claxoane cinice.

Deci, nu sunt completamente alergic la imixtitudinea politicului în literatură, dar, în mare, da, sunt. Iar, uneori, am pus și eu ceva din scrisul publicistic, eseistic în serviciul cotidianului și al necesităților social-politice imediate, precum se poate vedea în volumul *Lampa și oglinda* sau, mai înainte, în cel intitulat *Umbra ca martor*. Dar, în principiu, sunt dintre poeții care nu s-au predat ideologicului trâmbitat și populismului aranjat. Mă simt vaccinat împotriva orgoliului tifoid al unor politicieni răsăriți ca ast'noapte, pentru ca, spre dimineață, deja să cadă în mrejele compromisurilor și oportunismului.

Apoi, să nu ne temem a constata că anumiți scriitori își exaltează/evidențiază mai mult biografia parțial... politizată, decât opera parțial.. realizată. Unde mai punem că dânsii suportă anevoie, vindicativ, nervos diferența de tratament dintre ieri-ul lor pro-leninist și azi-ul bombastic-patriotard, în ambele cazuri, însă, slab-artistic.

Ar mai fi de spus că sunt cam direct-pieziș în atitudini, în contratimp cu oportunismul unor conde(ieri) și mai tuturor „politicienilor” din Interriverania prutonistreană, care au tot tras și trag profit din însumarea pierderilor celorlalți care, acum un timp, îi aclamau în piețele publice. În Basarabia, dar, uneori, și pe malurile Dâmboviței unde, s-a dovedit, poți fi hoț în lege sau deputat, ceea ce în Balcani nu e totdeauna discordant, strigător la cer.

Așadar, rămân la părerea că, în special pentru regimurile politice din Basarabia, intelectualul, scriitorul autentic, nepredispus oportunismelor tranzitivității, în recul, de la democrație la comunism sau aproximativ invers, este un suspect de serviciu, non-stop și non-grata. Cu atât mai mult e cazul să-i acordăm dreptate lui A.P. Cehov care susținea că scriitorul trebuie să se intereseze de politică în măsura în care să se apere de ea. Ceea ce nu mi se pare a exclude afirmația celor ce susțin că omul de creație ajunge a fi un nucleu de asociație umană, o voce prin care se exprimă năzuințele, suferințele și bucuriile popoarelor, lumii... Asta în cazul când, decent, se pune surdina reductoare de prejudecăți și exaltări sterile.

– **Se vorbește poate prea mult astăzi despre relația dintre literatură și politică, uitându-se de importanța unor conexiuni fundamentale cum ar fi cea dintre literatură și filosofie, literatură și credință. Ce părere aveți?**

– Secolul trecut, dar și începutul secolului curent care, iată, nu prea dă semne că ar ține cont de celebra apoftegmă – cum să-i zic? – ecleziastico-filosofică (cea cu: va fi religios sau nu va fi deloc); deci, acele/aceste timpuri implică tot mai mult omul în politic. Însă, într-un grad mai înalt, sau în înaltele gradualități de elevare, pentru a se „îndepărta” cât mai convingător de condiția sa biologic-socială brută (n-ai ce-î face, acesta e termenul), omul cu adevărat lucid, conștient de menirea sa, încearcă să-și realizeze deplinătatea existenței prin cugetare, creație, prin permanentă angajare a spiritului său în relațiile cu arta și înțelepciunea. Ar fi aici, sau ar trebui să fie în existența omului, ceea ce s-ar numi filosofia

latentă, consubstanțială, metafizica implicită a oamenilor ce visează, aspiră, năzuiesc, creează, printre ei protagoniști fiind, bineînțeles, poeții. În exteriorul politicii, până la apariția tertipurilor politice, s-a întâmplat/se întâmplă actul creației umane ce este unul de sinteză a sacrului cu profanul, ca un întreg șir de pandante: asceză și spirit de observație, meditație de eremit și curiozitate de om de lume, metafizică și senzație dusă până la senzualitate, concentrația maximă și zborul dezinvolt și „irresponsabil” al imaginației, cosmicitate și ... comicitate, transcendență și imediatul insignifiant, parcă, etc. Aceasta e o modalitate dată, predestinată de a descuraja opozitivismul, de a escamota contrariile și paradoxurile, unele dintre care reprezintă chiar ingraturul produs al politicului.

Dar, cu regret, aceste timpuri nici nu mai sunt, precum se credea, ale unei așa-numite *philosophia garrula* – o filosofie a lui „a vorbi” ce pare a fi cel mai popular gen de manifestare a inteligenței lumii contemporane, o modalitate privilegiată de a spune, cum zicea Heidegger. Mai curând, cel puțin în Estul postcomunist (iar în Basarabia... actualcomunist...), trăim niște timpuri ale unei *politica garrula*... non-stop. Eu unul nu cred că nesățiosul și vanul apetit pentru politic mai lasă loc și pentru semnificațiile de ordin existențial-filosofic. Dar asta nu înseamnă, totuși, că poezia va ajunge inutilă, ba că ar putea chiar dispărea.

– **Unde se poate încadra literatura scrisă de Leo Butnaru?**

– Fiecare scriitor este instruit (se instruește, mai bine zis) pe un anumit tip de experiență, de altfel unicală, în virtutea căreia își fundează propria metodă de creație, stilul, tabietul, până și... moftul (român). Cel care înțelege acest adevăr, nu este alergic la alte stiluri, metode, experiențe, moduri de a fi în literatură.

În ce mă privește, pe porțiuni de destin mă văd *insituabil* în aranjări și aranjamente generaționiste, în clasificări preconceptuate de tot soiul, în valorizări trișate de, încă, racilele ideologismelor de inspirație pseudoacademică. Dar asta nu înseamnă că mă înverșunnez într-o voință de diferențiere, ci încerc doar să mă las

în libertatea propriei revelații de sine.

Eu consider că m-am format într-un tardomodernism ce nu mi se pare încheiat nici astăzi, în plină confuzie postmodernistă. Modalitățile mele de a remodela limbajul, conceptele, de a merge spre abstracție și metaforă ușor absurdă presupun că îmi fac textele recunoscutibile și necesarmente individualizate. Neprogramatic, ci, înclin să cred, adecvat structurii mele intime, mă știu disponibil pentru neîngrădita libertate a esteticii literare. În principiu, rămân un (tardo)modern care nu renunță la complexitatea psihologică, estetică și formală a poeziei.

Dar, neam și temperament latin fiind, când vorbim despre noi înșine, să renunțăm cât mai des posibil la subiectul sau predicatul autoreferențial implicit (ceea ce e în natura limbii noastre), pentru a trece la alții, la altcineva, la altceva.

– **Apropo de confuzia de care vorbeai: ce mai înseamnă azi postmodernismul?**

– Într-adevăr, nu cred că greșim dacă, din când în când, postmodernismul l-am numi... confuzionism. Fiind cam de toate, postmodernismul e, în primul rând, un inevitabil motiv de polemică artistică sau culturală, ba chiar sociologică. Și deja e cam obosit de apetitu-i ludic, într-un soi de... comunism al esteticii, dar nu sub aspect ideologic, dictatorial, ci din principii „benevol” asumate, ca metodă: „recoltarea” lucrurilor și (fostelor) idei comune, alias – banale, în acest *jeu parodique avec l'histoire*. (Anume suflul său ușor parodic mă face să cred că postmodernismul ar fi (și) un dram de farmec într-un butoi de ironie.)

Scriitorii serioși, totuși, nu ce-dează falselor seducții, aproximărilor și incertitudinilor de orice fel, inclusiv teoretice (dar și „practice”) ale unui postmodernism pe care anumiți artiști de planul trei-patru l-ar dori abuziv generalizat. Aserțiunile lor apăsată, reluate, accentuate, re-subliniate etc. nu pot compensa insuficiența argumentației, inclusiv a valorii ca argument.

Cert e că astăzi, ca și în a doua jumătate a secolului trecut, fenomenologia literară încă nu se află într-o categorică schimbare de structură și

definiții. Postmodernismul n-a oferit, să zic așa, noutăți abrupte, nu și-a impus o independență stilistică, pentru a nu vorbi de o autonomie estetică. Din aceste și alte considerente, nu-i iau în serios pe condeierii făloși care își țin scrisul în registrul unei oralități triviale, de proces-verbal al îndeletnicirilor cotidiene, placide și deloc adind a artă, contrariind inteligența prin insolența cu care dau drept literatură oareșicare taclale. Aici e destul teren de manifestare pentru grafomani.

Pe de altă parte, nu există dovezi că poți fi mai interesant și valoros în postmodernism decât în modernism.

În fine, m-am referit la unele concepte pe care nu le împărtășesc, dar pe care nu le exclud din dialog.

– **În acest secol, și el zbu-ciumat, ce șanse de existență, de comunicare are poezia?**

– Încă de la dintâile interogații asupra esteticii ale lumii, mereu a fost regândit locul poeziei în sfera preocupărilor afective ale omului, au fost repuse în cauză problemele autenticității ei. Același lucru se (mai) întâmplă și astăzi, în vremuri de progresivă degenerare a sensibilității artistice a insului postmodern, în, zice-se, postistorie. Și astăzi, ca în demultele odinioare, poezia reprezintă incertul rezultat al celei mai riscante modalități de gândire/simțire, pentru că obiectul ei n-a fost și nu va putea fi circumscris în limitele unui contur definitiv. Plus la aceasta, cine ar izbuti să prescrie regulile, condițiile, particularitățile, subiectivitățile, relativismele creării și, apoi, receptării poeziei?

Iar întrebarea despre șansele existenței și comunicării nici nu poate fi trecută cu atenția din capitalul motiv că poezia nu înseamnă o simplă și singulară trăire, ci numai și numai o dublă intensitate a trăirii – cea a poetului și cea a cititorului. Bineînțeles că există și autori suficienți loruși care nu trișează când afirmă că nu-i interesează cine le este cititorul și chiar dacă au cumva vreun cititor. Atare poeți, fiecare în parte, merg spre organizarea personalizată, până la cifru, a unui sistem de delimitare estetic-ideatică; un mod de separare a lor de codul comun ce presupune relațiile de relativă comunicare și înțelegere cu alții, cu altcineva. Dar,

în fond, poezia rămâne o artă a comunicării, contribuind la modelarea lăuntrică a omului întru rafinarea sensibilității perceperii estetice a lui.

– **Ar reieși că poezia poate schimba ceva în lume?**

– Bineînțeles. În primul rând, ea schimbă înșiși poeții, remodelându-le destinele. Când te gândești ce personalități de excepție se întâlnesc printre poeții lumii, îți dai seama că rolul modificator al poeziei nu e de neglijat. Aceasta, la modul cel mai ușor de apreciat din punct de vedere logic.

Dar să acceptăm, totuși, că, pe durata a mii de ani, rolul poeziei n-a fost unul al inutilității... comunitare. Să se ia act barem de mărturiile atâtor pasionați de poezie și se va înțelege ceva, poate că destul de multe, despre acest suflu eliberator pentru frământul intimității umane. Precum arta în general, și poezia îmbogățește, diversifică și – după remarca lui Mario Vargas Llosa – compensează condiția tragică a omului: aceea de a dori și de a visa mai mult decât putem obține în realitate. Eu unul sunt și adeptul lui Pasternak care susținea că poezia reprezintă modul cel mai esențializat și cel mai rapid de a gândi, ceea ce are o anumită prioritate față de ce se consideră, în chip tradițional, că este poezia – mod de a simți. În acest caz, de ce n-ar fi fost crezut și Einstein care susținea că Dostoievski îi oferă mai mult decât orice savant? Astfel, a oferit, a da ține anume de existența și comunicarea poeziei în *de-a pururi ziua cea de azi*. Pentru că poezia, pe care unii o definesc și drept al treilea sistem de semnalizare, face parte din inteligența supraviețuirii perpetue a spiritului uman „înmagazinat” în fapte, cum ar fi și cea a scrisului, ca idee și emoție fixate, de calitate specială, în stare să re-lumineze pe nou lucrurile, fenomenele, existența noastră.

**A consemnat
Victoria MILESCU, București,
25 ianuarie 2002**

**Prof. univ. dr. ing. Nicolae P.
LEONĂCHESCU,
Universitatea Tehnică
de Construcții,
București**

LIMBAJUL TEHNIC AL DACILOR

În cadrul limbii române, limbajul tehnico-științific reprezintă domeniul cel mai dinamic. Această constatare este evidentă dacă o asociem dorinței permanente a oamenilor din toate timpurile de a trăi mai bine, de a comunica între ei și de a-și apăra patrimoniul.

Progresul, ca proces, se concretizează într-un impresionant șir de descoperiri, de creație a noului pe două planuri fundamentale:

a) Creație de uz curent prin care se asigură evoluția colectivelor umane în condiții geoclimaterice în permanentă schimbare, se înfrumusețează viața și se regenerează habitatul de geneză;

b) Creație monumentală care asigură progresul general pentru toți locuitorii planetei prin deplasarea zidului cunoașterii.

Fiecare descoperire impune o nouă familie de cuvinte care se poate răspândi rapid pe arii mari.

Din această perspectivă, problema limbajului tehnic al dacilor este mai mult decât atrăgătoare pentru un cercetător care vine din afara lingvisticii și căruia nu i se poate interzice accesul la întrebări și răspunsuri ce pot contura noi direcții ale cercetării de specialitate.

1. O primă întrebare pe care o formulăm se referă la domeniul construcțiilor și, în special, al construcțiilor din lemn.

Necesitatea de a construi mai bine și mai durabil este un postulat pentru toate generațiile.

Construcțiile din lemn au reprezentat, în toate timpurile și la multe popoare, o soluție atractivă pentru

că sunt ieftine și se pot executa rapid oferind funcționalitatea și siguranța pe care beneficiarul le impune și le onorează.

Ele pot avea un caracter provizoriu, dar și definitiv; biserica de lemn din leud județul Maramureș datează din anul 1360!

În Dacia, construcțiile din lemn au avut o largă răspândire ca și astăzi pentru că:

- a existat și există **necesitatea**;
- **baza materială** (pădurea) a fost bogată;

- **meseriașii** s-au format relativ ușor și și-au transmis **experiența** din tată în fiu și de la maestru la ucenic;

- setul de **unelte, scule și dispozitive** folosite în prelucrarea lemnului nu a fost pretențios;

- s-au pus la punct **tehnologiile specifice** construcțiilor din lemn și rezultatele se pot compara cu ceea ce avem astăzi în teritoriu.

Să constatăm diversitatea tipologică a construcțiilor din lemn care, metodologic, pot fi împărțite în trei categorii: construcții îngropate; construcții parțial îngropate; construcții cu pardoseala la nivelul solului.

Din comparația datelor obținute în urma cercetărilor arheologice și din teritoriu rezultă o continuitate tehnologică pe teritoriul țării noastre în domeniul construcțiilor din lemn.

Așa cum dacii executau îmbinările în lemn tot așa le fac și dulgherii noștri azi.

Folosirea cuielor din lemn și a lacătelor din lemn este o permanență tehnologică. Modul în care s-au construit în trecut bordeiele nu s-a schimbat. Cuietele, balamalele și încuietoriale din fier n-au schimbat fundamental construcțiile din lemn, ci au servit ca înlocuitori de materiale, marcând mutații lente către tehnologiile moderne.

Tehnologia de executare a gropilor de alimente, folosite uneori și pentru a ascunde anumite obiecte de inventar ori bunuri casnice, s-a transmis până în zilele noastre. O asemenea groapă are secțiunea verticală ca a unei oale: îngustă la gură. Groapa se tencuiește cu argilă și apoi se arde; astăzi, ca și la daci, această tehnologie este identică.

Dacă, în acest domeniu, se constată o continuitate tehnologică,

rezultat al unei necesități care s-a putut onora ușor și rapid, a existat și o continuitate terminologică?

2. Continuitatea terminologică presupune o continuitate de viață a băștinașilor indiferent de meandrele istoriei și de succesiunea năvălitorilor și a ocupanților. După fiecare raid distrugător, oamenii reveneau la casele lor. Construiau și reconstruiau, își reparau gospodăriile și-și reluau fluxul vieții întrerupt de dușmani. În mod normal, în domeniul construcțiilor din lemn, ar trebui să folosim astăzi aceleași cuvinte ca și dacii. Demonstrația se poate face în cele mai restrictive condiții, în ipoteza fondului minim de cuvinte.

Studii lingvistice mai vechi [12] au precizat că, astăzi, avem în uz 80 de cuvinte care provin de la daci. Aceste cuvinte nu se găsesc în limba albaneză, spun lingviștii, și de aceea proveniența lor este sigur dacică.

Am selectat din acest șir de 80 de cuvinte pe cele care se referă la domeniul construcțiilor și intrau în limbajul tehnic al dacilor. Acestea sunt:

adia	burtă	gorun	mușca	țarină
agăța	butuc	grui	nițel	țăruș
anina	buturugă	înghina	pânză	urca
arunca	cârlig	întâmpla	reazem	urcior
baier	copil	leagăn	ridica	urdina
băga	custură	lespede	scurma	undrea
boare	desghina	mare	stergie	viscol
bordei	dop	mișca	șir	
burlan	gheară	morman	tare	

În aceeași sursă [12] sunt prezentate cuvinte autohtone care au un corespondent în albaneză; am reținut pentru tema abordată numai următoarele cuvinte:

abure	copac	gardină	groapă	vatră
brad	curpân	gard	scrum	zgâria
brâu	dărâma	ghioagă	strungă	
cătun	gata	gresie	țarc	

Nu facem comentarii asupra catastrofei ipoteze: cuvântul care nu se află în nici o limbă de pe planetă este sigur dacic, autohton!

Tehnica balansoarului a fost surprinsă și demontată prin cercetările remarcabile efectuate de Gabriel

Gheorghe [3].

Câteva constatări imediate pe baza cuvintelor de mai sus – în ipoteza fondului minim – se pot face fără teama de a greși.

Fiecare cuvânt poate genera o familie sau face parte dintr-o familie de cuvinte.

Dacii foloseau verbul *a înghina* și pe cel de *a desghina*; inevitabil, aveau și substantivele *înghinare* și *desghinare*, *înghinat* și *desghinat* termeni pe care-i folosim și astăzi. Ba mai mult, avem și variantele moderne: *îmbinare*, *îmbinat*, *a îmbina* etc. care demonstrează că și limbajul tehnic este un sistem viu, în evoluție, ca orice limbă.

Cum de la daci avem cuvântul *șir* avem toată familia de cuvinte: *a înșira*, *înșirat*, *înșiruire*, *înșirare*, *șiroi* etc.

Din verbul *a urdina*, folosit acum două mii de ani de către daci, avem toată familia de cuvinte: *urdiniș*, *urdinare* etc.

Dacă *boare* vine de la daci, n-are sens să afirmăm că *abure* nu este cert dacic!

Evident sunt și cuvinte polisemantice. Prin *copil* înțelegem și un cui de dimensiuni mai mari, făcut din lemn, folosit la îmbinări; mare este adjectiv dar și substantiv (Marea Neagră); *a întâmpla* conduce la *tâmpla* capului dar și la *tâmpla* bisericii etc.

Prin *arcea*, cuvânt dacic înțelegem astăzi: groapă pătrată de țesut, vara, și pentru păstrat stupii, iarna; bolta unei clădiri; streășina casei; scheletul din stâlpi și căpriori al unei clădiri.

Cuvântul *gardină* are azi mai multe înțelesuri: șanț interior la capetele doagelor; marginea de sus a ghizdurilor unei fântâni din lemn; borul pălăriei.

„Venim” deci cu: bordeiul, cătunul, gardul, strunga, țarcul și vatra, cu țărușul și țarina, cu leagănul și ghioaga etc. de la daci; le-am păstrat ca atare cu denumiri cu tot, pentru că ne-au fost necesare și ele sunt probe ale continuității noastre pe teritoriul românesc.

Să observăm că s-au păstrat cuvinte din domeniul construcțiilor, inclusiv al instalațiilor și proceselor

casnice, cum ar fi: urcior, vatră, scrum, a scăpăra, abur, boare etc.

Folosind acest set de cuvinte din ipoteza fondului minim [12], constructorii de astăzi formulează, ca și pe vremea dacilor, fraze și propoziții cu valoare de circulație în domeniul construcțiilor.

Iată câteva exemple:

1. Băiatul agăță gheara cârligului, urcând butucul reazemului;
2. Moșul îmbină burlanele bordeiului, mișcând cârligele;
3. Copilul înșiră țăruii gardului, păstrând buturile;
4. Copilul mătură vatra, aruncând scrumul/steregia;
5. Boarea/aburul adie, ridicând pânza argelei;
6. Viscolul a dărâmat bordeiul;
7. Moșul ridică gardul cătunului, dărâmând țarcurile;
8. Bucuros, urcai malul pârâului, aruncând căciula.

Șirul exemplurilor poate fi continuat, dar ne mulțumim cu cele de mai sus spre a invita pe cititorii noștri să contribuie la demonstrație.

3. În limbajul tehnic pe care-l folosim astăzi există dovada că regăsim zestrea de cuvinte moștenită de la daci. Evident, se naște întrebarea: bine, dar cu gramatica ce s-a întâmplat? Cuvinte de la daci avem, dar gramatica de la cine am moștenit-o?!

Să constatăm prezența verbelor dacice (în ipoteza fondului minim!) în limba română cum ar fi: *agăța*, *adia*, *anina*, *arunca*, *băga*, *înghina*, *întâmpla*, *mișca*, *ridica*, *scurma*, *usca*, *urdina* etc.

Substantivele dacice se declinau și atunci; verbele de mai sus se conjugau și atunci ca și astăzi.

Dacă s-au păstrat cuvintele din șiragul de perle ale limbii române s-a păstrat și „ața” pe care au fost înșirate, gramatica, printr-o folosire continuă și în domeniul tehnic.

Altfel s-ar fi risipit pe drum și n-ar fi ajuns la noi într-un sistem coerent de comunicare prin viu grai.

Concluzia eminentului istoric Alexandru Badea ne vine în ajutor: „Între română și latină asemănarea e un fenomen de convergență nu de filiație” [2, p. 174].

„Romanizarea a fost imposibilă” în cei 170 ani de ocupație romană pe

o treime din teritoriul Daciei!

4. Atractivă este și analiza cuvântului *abure/abor* cu familia sa: *abur*, *aburi*, *a aburi*, *abureală* (care poate avea și sensul de „vorbărie amețitoare”) etc.

Multe cuvinte dacice au avut o evoluție interesantă pe care o identificăm fie din texte vechi, fie din limbajul actual al *românilor sud-dunăreni*. La multe cuvinte a dispărut litera „a” din față, în decursul timpului:

- ațigan – țigan;
- arus – rus;
- acășu – roșu;
- acasă – casă, dar și acasă;
- abur – bură (de ploaie)

Vlahii din Peninsula Balcanică folosesc și astăzi cuvinte ca: *arus*, *arășu*, *ardica* (*aridica*), *ațigan* etc. În timp ce noi folosim variantele evolute: rus, roșu, ridica, țigan etc.

Cuvântul *abor*, în evoluția sa, a conservat rădăcina *bor* a cărei productivitate, în limba română, este foarte bogată.

Într-un remarcabil studiu [3], cercetătorul Gabriel Gheorghe a identificat 425 de cuvinte, astăzi în uz la noi, derivate din rădăcina *bor*, cuvinte clasificate în șase categorii, după semnificații:

- hrană, furaj;
- organe de digestie;
- alimentație, fiziologia digestiei;
- vase și recipiente pentru hrană;
- gaură, bortă;
- zgomotul pe care-l face aerul în intestin.

Identificăm astfel un bogat filon de cuvinte dacice prezente în limba română tehnică de astăzi: *borcan*, *bordei*, *bortă*, *borborosi* etc.

Gândul ne duce la ultimul vorbitor de limbă dalmată, TONE UDAYNA BURBUR, chestionat de Bartoli la sfârșitul secolului al XIX-lea [2, p. 288]. Ruda noastră din vecini, tracul BURBUR își trage numele din rădăcina *bor*!

5. Cuvântul *păcură* a constituit obiectul unui studiu [4, p. 8] al istoricului Constantin C. Giurescu. Acesta a constatat că „studii limbii române ne dă și el mărturie concludente ale continuității populației daco-romane în spațiul carpato-danubian. Cităm

una singură din aceste mărturii și anume cuvântul păcură care derivă din latinul picula.”

Am avut păcură din toate timpurile, a existat necesitatea de a o folosi, au existat meseriași precum și tehnologii de extracție și prelucrare și, automat, au existat și cuvinte tehnice specifice.

Localitățile în care s-a extras păcura din vechime se numesc prin contaminare: Păcurari, Păcureți etc., marcând profesioniștii din domeniul respectiv.

Nici un grup migrator n-a venit cu păcura pe cai și n-a avut-o nici în spațiul în care s-a așezat și a dispărut! Migratorii nu ne-au impus cuvinte al căror sens nu-l cunoșteau; descoperind aici elemente de noutate tehnică le-au asimilat cu tot setul de cuvinte definitorii spre a se putea înțelege cu băștinașii și între ei. Sistemele de comunicare prin viu grai ale oamenilor conțin caracteristicile spațiului de geneză.

Continuitatea populației băștinașe se demonstrează și prin prezența acestui cuvânt arhaic în limba română actuală.

Discontinuitatea de viețuire ne-ar fi impus alți termeni ca: *neft*, *petrol* (acesta a intrat în uz de abia în secolul al XIX-lea; ca și *țifei*) etc.

Dacă în ceea ce privește vechimea cuvântului păcură suntem de acord cu C.C.Giurescu, în ceea ce privește originea sa latină avem altă opinie.

Să constatăm două realități:

a) Prin *păcurar* înțelegem: omul care extrage păcură și o comercializează; cioban.

b) Există astăzi în limbă familia de cuvinte derivate din *picula*: *pic*, *picătură*, *piculeț*, *a pica*, *a picura*, *picură* etc.

Cuvântul păcură, după legile lingvisticii n-are cum să provină din *picula*.

Cum *piculă/păcură*(?!), un *cioban/păcurar*?!)

Cum poate *picula/păcura* (?!), satul Păcureți, un toponim (?!).

Funcțional, nu are sens o asemenea ipoteză! Concluzia că arhaicul *păcură* este cuvânt dacic se impune.

6. *Sâmbra oilor* este o instituție

originală de metrologie [8] care s-a păstrat din epoci străvechi. Este un domeniu tehnic absolut fascinant care demonstrează ingeniozitatea localnicilor în rezolvarea problemelor de măsurare prin adoptarea unităților de măsură, a multiplilor și submultiplilor. Evident, cuvintele folosite de daci în acest domeniu sunt utilizate și astăzi de către crescătorii de oi.

Unitatea de măsură pentru capacitate variază între 0,4 ... 1 litru („cantitatea de lapte ce dă o oaie la o mulșătură”; „cantitatea de lapte mulșă într-o zi de la o oaie”), în funcție de localitate, și poartă nume diferite: *cupa* (Bixad, jud. Satu Mare); *ceanoc* (Negrești – Oaș, județul Maramureș); *harganul* (munții Poiana Ruscă, jud. Severin); *pliul* (Poienița Voinii, jud. Hunedoara); *sfârtacul* (Zlatna, județul Alba); *lingura* (județul Hunedoara) etc. Printre submultipli se află: *picur*, *deci*, *ceanoc*, *pontierul* etc. iar la capitolul multipli semnalăm: *măsura*, *găleata*, *cupa*, *cincitura*, *mirța* etc.

Importante sunt și corecțiile: de lactație, de rasă, de mulgere, socială etc., practicate și astăzi [8].

Conform cercetărilor profesorului Ion Mocioi, cuvântul *sâmbră* este tragic și înseamnă *sfânta oaie* (*sâm'bâr*, *sâm'bră*. Vezi și: Sâmpetru, Sâncrai, Sânger etc.)

Familia de cuvinte străvechi aflate și azi în uz, care se formează, pornește tot de la rădăcina *bor*, cu localizări specifice: brânză, zbâr, bârlog (locul oii) etc.

Folosirea răbojului ca sistem de memorizare a datelor și a convențiilor dintre ciobani și proprietarii de oi reprezintă o altă dovadă de tehnologie arhaică transmisă din generație în generație o dată cu limbajul specific.

7. Se spune că în *minerit*, romanii au adus lângă Roșia Montană mineri piruști pentru exploatarea minieră din zonă. Este adevărat, că pentru o exploatare intensivă a bogățiilor din teritoriile ocupate, romanii au numit oamenii lor în funcțiile cheie.

Tot atât de adevărat este și faptul că, atât la suprafață cât și în subteran, au fost folosiți localnici pentru efectuarea muncilor necalificate și a celor cu calificare sumară, ba chiar infractori condamnați la ocnă.

Operația se repetă de milenii

pe toată planeta. Bogățiile subsolului Americii Latine au fost exploatare de conchistadori folosind forța de muncă a indienilor.

În minele din Transilvania, administrația austriacă a folosit ingineri care știau limba română și în care se înțelegeau cu lucrătorii din subteran.

Inginerul român Carol S. Caracioni-Crăciun este unul dintre acei ingineri. Specialiștii alogeni din mineritul românesc intrau în dialog cu ocnașii și lucrătorii:

„*Toți vorbeau valaha, limba română, limba în care comunicau cu lucrătorii din mine și cu alți lucrători și cărauși, limba de comunicare curentă din Transilvania*” [7].

Avem convingerea că multe cuvinte tehnice din minerit au o origine autohtonă, tocmai pentru că bogățiile subsolului, și ne referim la aurul dacic, în primul rând, au fost exploatare din cele mai vechi timpuri, neîntrerupt, până în zilele noastre.

8. Există dovezi că limbajul tehnic românesc a folosit accidental unii termeni străini care au dispărut prin mecanismul vieții și al comunicării.

În loc de *incendiu*, ziceau *iangăn*; pentru *gaz lampant* s-a folosit și *fotoghin* (generator de lumină) etc. Ceea ce nu era necesar sau nu se integra specificului logicii limbii române a dispărut.

În epoca modernă limbajul tehnic s-a îmbogățit substanțial prin cuvinte noi impuse de noile descoperiri: *radio*, *cuantă*, *telegraf*, *energie*, *telegramă*, *electricitate*, *rachete*, *televizor*, *laser*, *bit*, *ohm*, *newton*, *pascal*, *tesla* etc. Noutățile tehnico-științifice sunt însoțite de limbajul de definiție, tehnico-funcțional.

Petrache Poenaru, Dinicu Golescu și atâția alții, au avut dificultăți în a descrie sisteme tehnice noi cu ajutorul unor cuvinte străine, neconsacrate la noi printr-o folosire adecvată și îndelungată [7].

9. Un caz special îl reprezintă cuvântul *bolovăniș*, autohton, cu rădăcina *bol/bor* drept punct de geneză.

Astăzi, avem: în județul Bacău, localitatea Bolovăniș; Bolovănești în Alba și Argeș; Bolovani în județul

Dâmbovița etc.

Există însă și *Balvanyos* (pronunțat: Bolvanoș; Karatsony-Caracioni, Crăciun, pronunțat: Coracioni) care este prezentat drept cuvânt de origine maghiară, fără corespondent în limba română.

Adevărul însă este la îndemâna oricui: de la *bolovăniș* prin *bolvanoș*, mutând litera „o” și ținând cont de accent, se obține *balvanyos*!

De altfel, pe hărțile vechi, se consemnează DEALUL BOLOVĂNOS în această localitate. Este un toponim singular, fără corespondent oficial în limba română! La intrarea în această localitate va trebui să apară și originalul românesc *bolovăniș* pe care unii se prefac, jenant, că nu-l știu.

De remarcat că, în limba română cuvântul *bolovan* a generat o adevărată familie de cuvinte cu caracter tehnic: *bolovănos*, *bolovăniș*, *bolovănit* etc.

În maghiară *balvanyos* este insular, semn că este împrumutat.

La noi, vechimea cuvântului *bolovan* este evidentă și incontestabilă și își are originea în spațiul dacic unde și avea logica, existența și folosința.

10. Limbajul tehnic al dacilor se regăsește în limbajul tehnic românesc actual. Din ce în ce mai mulți cercetători semnaleză elementele de arhaism din limba română cum ar fi: Zăganul și Vâlsanul, datând din perioada totemică [13]; Talaba, tracic [11]; soare, tracic [10] etc.

Zăganul este un munte dar e și numele unui vultur dispărut: **Vâlsanul** este un râu populat cândva de *vâlsani*, pești specifici; **Talaba** e un toponim arhaic păstrat în Stroești-Argeș și în județul Călărași etc.

De altfel și Mitu Grosu [5] ne semnaleză în zona occitană din Franța un fond arhaic de cuvinte românești astăzi în uz!

Cu mult înainte de anul 1521 (Scrisoarea boierului Neacșu din Câmpulung-Muscel) cuvinte tehnice românești sunt semnalate în surse din ce în ce mai numeroase [1], [4], [6], [9], [11] etc.

Dacă pentru unele perioade nu există încă documente ale limbii române, asta nu înseamnă că limba

dacilor a dispărut [6]; limbile nu mor niciodată [2] ci încetează pur și simplu de a mai fi folosite din cauza decesei vorbitorilor respectivi.

Demonstrația că dilema „**Continuitate sau salt în latinitate**” are soluții logice a fost făcută [2, p. 88].

11. Diferența dintre limba oficială și limba băștinașilor este enormă. Cele două nu se exclud. Dacă la orașe, ocupanții puteau influența lingvistic, mai mult sau mai puțin, în lumea satului românesc situația a fost cu totul alta. Căsătoriile mixte erau repudiate sub zicala că „se spurcă sângele” și satul evolua sub spectrul unui puternic conservatorism.

De aceea ne și miră insistența unor ocupanți de a-și impune limba lor băștinașilor aflați sub jug.

În epoca modernă deznaționalizarea prin limbă a cunoscut dimensiuni faraonice prin întindere, metode și mijloace folosite. Asupra imensului pericol de rusificare a românilor de către ocupantul rus, spre exemplu, Mircea Eliade spunea în anul 1949:

„Să explicăm acestor occidentali că procesul de deznaționalizare a României nu este o chestiune locală, care interesează câteva milioane de vagi europeni. Că, dimpotrivă, asemenea atentate la libertatea, demnitatea și creativitatea umană constituie o provocare a întregii conștiințe moderne; că încercarea de a schimba o limbă, a înstrăina un suflet și a înlocui o cultură este mult mai gravă decât bomba de la Hiroshima; că rusificarea este o crimă împotriva spiritului, pentru că o asemenea silnicie sfârșește întotdeauna prin a steriliza un neam întreg, transformându-l într-un hibrid, într-o corcitură nevrednică și servilă...”

Alexandru Badea ne avertizează în plus: „**Considerată în sine, o limbă evoluând în funcție de posibilitățile și mijloacele ei interne nu devine niciodată altă limbă**” [2].

„Apariția” așa-numitei limbi moldovenești prin proiecție infrațională este deja hilară.

În fața acestor avertismente, perspectiva rusificării nu-și mai găsește logica. Istoria a condamnat la

sterilitate aceste eforturi pentru că ele au produs numai crime și monstruozi-tăți, nespecifice lumii civilizate.

BIBLIOGRAFIE

1. Arhivele Statului Brașov, nr. 752/1508-1509.

2. Alexandru Badea, Începuturi românești. Editura Enciclopedică, București, 2000.

3. Gabriel Gheorghe, O ipoteză nouă: româna străveche = indoeuropeana comună, GETICA, nr. 3-4, 1992, p. 41-104.

4. Constantin C. Giurescu, Românii în mileniul migrațiilor. Considerații asupra unor aspecte, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975, p. 8.

5. Mitu Grosu, Occitan et roumain. Ressemblances, Jerusalem, 1987.

6. Leonăchescu, N.P., Istoria și condițiile la limite tip Dirichlet, GETICA, nr. 3-4, 1992, p. 32-40.

7. Leonăchescu, N.P., Premise istorice ale tehnicii moderne românești, Vol. I, Editura Tehnică, București, 1995, p. 238.

8. Leonăchescu, N.P., Sâmbra oilor, o instituție originală de metrologie. Comunicare la Sesiunea CRIFS a Academiei Române, 28 septembrie 1995. METROLOGIE, nr. 2, 1996, p. 58-61; GAZETA ȚĂRANULUI ROMÂN, nr. 6, 13-19 noiembrie 1995, p. 4 și 5.

9. George Mihăilă, Dicționar al limbii române vechi (sfârșitul sec. X-începutul sec. XVI), Editura Enciclopedică Română, București, 1974.

10. Ion Mocioi, Discul de la Phastos. Descifrarea unei scrieri, Editura SPICON. Târgu Jiu, 2001.

11. Alexandru Pele, Etonimele românilor. VALAH. Etimologie ancestrală și areal istoric, Editura ABADDABA, Oradea, 1996.

12. Ion I. Russu, Elemente autohtone în limba română, Editura Academiei R.S.R., București, 1970.

13. Aurelian Sacerdoțeanu, Toponimie și onomastică pe valea Vâlsanului, îndeosebi la Stroești-Argeș. Comunicare făcută în ziua de 28 iulie 1974 la a 3-a sesiune științifică de vară „Stroești-Argeș”.

Emilia PAVEL
Iași

CONFLUENȚE ȘI SINTEZE CU PRIVIRE LA PORTUL POPULAR ROMÂNESC DE LA EST DE CARPAȚI

În această lucrare, ne vom referi la costumul popular românesc de la Est de Carpați, din Moldova extracarpatică sau Podișul Moldovei, unitate geografică ce depășește Prutul, ajungând până dincolo de Nistru, în Transnistria.

Tipologia costumului popular românesc de Podiș ne amintește, prin structura sa morfologică și decorativă, de legăturile care au existat de-a lungul mileniilor între popoarele din nordul și sudul Dunării, între Traco-Iliri și chiar înainte de despărțirea Tracilor de Iliri.

Portul popular folosit de populația autohtonă geto-dacică, continuatoare directă a triburilor iliro-trace, este atestat pe Monumentul de la Adamclisi sec. II d.Hr., ca și pe Columna lui Traian de la Roma, socotită actul de naștere al poporului român.

Cămașa dacică, ițarul tracic, catrințe, fuste, brâie, bârnețe, sumane, cojoace, căciuli, traiste, glugi, opinci, piese de port popular românesc, întâlnite pe aceste monumente, ne amintesc de portul popular existent până în contemporaneitate în toate ținuturile locuite de români.

O valoroasă confirmare a păstrării costumului popular, în forme nealterate, o constituie frescele monumentelor feudale românești și moldovenești. Un prețios izvor de informații pentru secolul al XIX-lea sunt stampele găsite, printre care menționăm Albumul lui Carol Popp de Szathmary¹, diferite tablouri în ulei, ca cele ale lui Aman, Stahi,

Grigorescu, Ludovic, Stawschi sau Emanoil Bardasare.

Portul popular din sec. al XIX-lea îl putem identifica printre alte izvoare și după picturile lui Michel Bouquet (1807–1888), Charles Doussoult, Auguste Raffet². Matisse, prieten al lui Theodor Pallady, a pictat ia românească.

Călătorii străini care ne-au vizitat Moldova în sec. al XIX-lea au admirat îndemânarea țărancii noastre pentru lucrul de mână: "Sărăcia căsuțelor este înviorată de belșugul lucrurilor țesute. Nu poți călca un astfel de prag fără respect pentru energia unei femei ca aceasta, care lucrează greu la câmp, este o mamă plină de îngrijire pentru copiii ei, țese mai mult ea singură îmbrăcămintea a lor săi și mai află vreme și gust pentru ca să facă a înflori o asemenea industrie casnică"³.

Portul popular din Moldova este constituit în colecții științifice și prezentat în Muzeul etnografic al Moldovei pe zone etnografice și tipologic, reprezentând costumul de munte și costumul de podiș.

Dintre piesele definitorii ale costumului femeiesc tradițional vom prezenta cămașa tunică, cămașa dacică, catrința, fusta, sarafanul, documente care atestă unitatea culturală sud-est europeană cu privire la portul popular.

Referitor la piesele de costum popular bărbătesc, vom menționa cămașa croită dintr-o singură piesă, denumită cămașa de tip dalmatic, cămașa cu fustă și ițarul tracic.

În această unitate etnografică, predomină în portul femeiesc cămașa tunică croită după modelul cămășii bărbătești, de tip dalmatic, fiind cel mai arhaic tip. În zona Iași această cămașă este confecționată din pânză de lână țigaie. Ca să fie firul uniform, se torcea lână printr-o mărgică cu diametrul de 1 mm. Erau și femei specializate care torceau fără mărgică. Pânza de lână țigaie în confecționarea cămășilor s-a întâlnit în Albania, în Grecia pe lângă Salonic și în România⁴.

În zona Iași, cămașa femeiască din pânză de lână țigaie se confecționa din țesătura decorată cu

motive obținute în tehnica urzitului și a țesutului. Pânza cu "margine" are vrâste urzite executate cu bumbac alb, iar pânza "în cruci" – vrâste urzite și țesute.

Pânza de lână țigaie se ornamenta și cu motive alese cu mâna la țesut, cu bumbac alb, ca, de exemplu: șinătău, miez de nucă, păianjen. În decorul acestor cămăși predomină simboluri solare, roți, zigzaguri, brăduți, cruce.

După Mircea Eliade⁵, crucea simbolizează pomul vieții în arta populară.

Pentru confecționarea unei cămăși tunice, se foloseau 4-5 coți de pânză. Se croia cu mânecă largă, dintr-un lat și jumătate, strânsă în betiță "brățară" la mână, cu faldurei, pliișori, cusuți cu două "tighete". Uneori mâneca se termina și cu volanaș sau se lăsa liberă, largă. Avea clin la stan, până sub braț, unde se fixa pava. Mâneca se prindea de stanul cămășii cu găurele duble denumite "zărfurele". Gulerul drept pe lângă gât se încheia cu nasturi negri și cheutori albe, ca și la brățara de la mână. Pe guler ca ornament se fixa horbotă (dantelă) colțurile, executate cu spelca cu ață albă și mărgelile bleu.

Cămașa din pânză de lână țigaie se ornamenta cu mărgelile galbene și paiete la gură, la umăr și la mână. Gura cămășii era cusută cu "nodățele". Umărul cămășii se prindea de stan cu "horbotă" făcută pe spelcă cu mărgelile colorate, iar de-o parte și de alta se coseau câte două rânduri de paiete și mărgelile. Aceleași ornamente se repetă la gura cămășii și la mânecă.

În decorul cămășilor, cusăturile apar în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Ornamentele se executau pe guler, la gura cămășii și pe brățara de la mână. Se coseau stilizări vegetale, denumite "flori de măr" (rozete) cu arnici roșu și negru în punctul "crucițe". Acest decor există și la cămășile bărbătești.

Umărul cămășii era împodobit cu mărgelile de sticlă albastre sau negre, grupate în "punctișoare". Poala cămășii se făcea din pânză țesută din cânepă și bumbac și se cosea de stanul cămășii. În unele cazuri,

la poală, se fixa un volan îngust din pânză de bumbac sau din pânză de fabrică, ce se termina cu colțuri pe margini. Pe acest volan se coseau "schinișori" (zigzag) cu ață roșie⁶.

Cămășile de mireasă se confecționau din pânză de lână țigaie, cu motive alese cu mâna, la țesut, din bumbac alb; pe alesătură se coseau mărgelile în diferite culori: albe, galbene, bleu, verzi, roșii, negre, imitând florile de câmp. Aceste cămăși păstrează același croi.

De aceeași valoare artistică erau și cămășile confecționate din pânza de lână țigaie, fără alesături.

Cămășile se ornamentau cu motive cusute cu arnici colorat: galben, maro, albastru, bleu, mov, roșu, negru etc., la gură, umăr și mânecă cusăturile se executau în punctul "crucițe". Mâneca se prindea de stanul cămășii cu mărgelile de sticlă denumite "țajișoare" și două rânduri de "hajur" executat cu ață albă.

Cămașa dacică, denumită și cămașă românească, există ca piesă de port în Moldova din dreapta și stânga Prutului. Se confecționa din pânză de in, de cânepă și bumbac, sau numai din pânză de bumbac. Alțița la cămășile bătrânești se croia separat, era îngustă. Când se prindea de cămașă, mâneca se încrețea, alțița fiind mai îngustă decât lărgimea mânecii. Motivul ce se executa pe mânecă, pentru atașarea alțiței, se numea "încreț" și se executa cu arnici galben.

Ca trăsătură specială, cămașa dacică se încrețea la gât cu un ornament denumit "brezărâu". Acest tip de cămașă predomină ca tipologie în zonele etnografice montane, însă a pătruns și în Podișul Moldovei, în zona Iași, la Fărcășeni-Strunga și în alte sate. Între cele două războaie mondiale, cămașa încrețită la gât și-a modificat croiul. Mâneca se croia lungă, din gât, fără alțiță croită separat. Alțița care împodobește cămașa se cosea la umărul cămășii. Lângă alțița se executa încrețul. Ca și la cămașa din pânză de lână țigaie, poalele cămășii se executau din pânză de in sau de cânepă, fiind cusute de stan.

Catrința sau "prigitoarea" este o piesă de port popular femeiesc, ce acoperă corpul de la brâu în jos. Se

confecționa din țesătură de lână de patru ițe. Era de formă dreptunghiulară și se croia largă, încât femeia să-și poată acoperi corpul, suprapunându-se în față. Fondul catrinței este negru, iar la cele două capete în față "pulpanele" sunt decorate cu dungii colorate: roșii, albastre, verzi, realizate în timpul țesutului. Pe margini, la poală și la brâu, catrința are bete roșii "mărginite" de "curcubeie" denumite și "curpeni", formate din trei dungii înguste, colorate roșu, galben, verde sau uneori albastru.

Spatele catrinței este negru. "Pe timpuri tot satul purta catrințe", afirmă bătrânii otogenari. Catrințele bătrânești se țeseau din lână în culoare naturală, "laie" (gri), neagră, albă, cafenie. Aceste catrințe nu aveau roșu. "Babă bătrână, nu purta roșu". "Suman de la talpă și catrință a fost în satul ista". "Când ne sculam dimineața, ne îmbrăcam repede cu catrința. Pe noi nu ne-a văzut bărbatul goale", ne relata o bătrână octogenară, în anul 1956, din satul Andrieșeni-lași.

Catrința este o piesă de port popular specifică zonelor etnografice montane. Se purta la cămașa dacică, încrețită la gât.

În unele sate din nordul Moldovei, catrința se poartă cu un colț din față prins în brâu, cum obișnuiau să poarte femeile ilirice. În satul Trebișăuți din județul Eדינה, din stânga Prutului, poala catrinței este "înțoarsă" la brâu, adică prinsă în brâu.

Catrința este o piesă de port ce se găsește în toată Moldova din dreapta și stânga Prutului. Prin structura sa morfologică și uneori chiar prin decolul său, catrința corespunde cu portul femeiesc ilir, după cum se poate vedea pe stela funerară iliră păstrată în muzeul din Zagreb⁷.

Dacă în zonele de munte catrința este piesa de port caracteristică, în zona de podiș fusta elimină catrința. Fusta este o piesă de port popular specifică zonelor de podiș extracarpatic, moldovenești și oltenești. Fusta există și în portul popular românesc din stânga Prutului, în colecțiile Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău, descoperită în sudul Republicii Moldova, în județul Cahul. Această variantă a fustei

moldovenești se poate compara cu fusta din Podișul Vrancei, unde se numește "flanea" sau "flănică".

Fusta există și în Câmpia Munteniei. În satul Daia-Giurgiu este denumită "făștă". În Oltenia, în satele Vârciorova și Gura Văii din Clisura Dunării este denumită apreg creț, iar în Podișul Mehedinți, la Izverna, este numită "creț".

Ion Ionescu de la Brad⁸ menționează existența fustei în județul Mehedinți și Dorohoi, în secolul al XIX-lea.

În secolele XVII, XVIII și XIX, orașul Iași era un important centru meșteșugăresc al Moldovei, realitate confirmată de prezența, în acest oraș, a unui mare număr de croitori, printre care "fustărițe"⁹ (croitorese) care coseau fuste. Documentele din sec. al XIX-lea menționează existența fustei în orașul și județul Iași¹⁰.

În Podișul Moldovei fusta era folosită la lucru și sărbătoare. Fustele pentru zile de sărbătoare se confecționau din țesătură de lână și bumbac, în patru ițe țesute în "ozoare", lâna fiind vopsită în culori grena, maro, bleumarin. Se croiau largi și lungi până atingeau pământul. Dacă se cosea o fustă și nu se târa pe pământ, se zicea că "ai stricat materialul". Se coseau crețe sau în pliuri, iar bata fustei era din același material.

Fustele în satul Miroslavești, Iași se confecționau din țesătură de lână vișinie, decorată cu flori alese cu mâna, motiv "miez de nucă". Se țeseau pe spată de 17 "jârghiute" (o jârghiută are 30 fire și 10 numărături, câte trei fire intrau la o numărătură). Alesăturile se executau pe țesătură, în rânduri, între care exista o distanță de 5,5 cm. Erau lungi de cca 85 cm, după cum era și femeia de voinică. Aceste fuste se făceau din 4-5-6 lați de țesătură. Se coseau în "pătorele", pliuri. La poale aveau trei rânduri de "cordele" de catifea neagră, late de 2 cm. La margine aveau o dungă de catifea de cca 8 cm lățime, "cât un lat de palmă". În față, pe abdomen, se fixau cinci rânduri de flori (din țesătură), fără pături (pliuri) pe o distanță de 26 cm. Se încheiau pe partea stângă, iar la brâu aveau colan din același material, încheiat pe copcă. Când

fustele începeau să nu mai fie purtate la sărbători, la costumul național, femeile din Mirosllovești făceau din ele fețe de plapumă. Interesul nostru de a achiziționa pentru Muzeul Etnografic al Moldovei din Iași astfel de fuste a determinat femeile din sat să strice plapumele și să le transforme în fuste.

În unele sate fustele se confecționau din țesătură în cinci ițe, cu motive denumite "în dame" din lână roșie și bumbac. Se țeseau și vrâste cu beteală pe țesătură sau în culorile albastre și verzi, la o distanță de 8 cm unele de altele, cât un "lat de palmă" (mână).

Fustele de mireasă se făceau din pânză de lână țigaie albă, ca și cămășile. Fustele se coseau crețe la brâu, iar la poale aveau ca decor tivitură și hajur alb, "așa era moda".

În satul Moșna – Iași, fusta se confecționa din cca 15 coți de țesătură executată în cinci ițe, cu motiv "în dame" din lână roșie și bumbac. Femeile vârstnice care au purtat astfel de fuste susțin că "la o fustă intră material cât la o față de oghial (plapumă). Erau atât de grele, încât când se rotea la joc sărbătoarea, dacă nu erai atent, te "trânteau" la pământ cu poala"¹². Fusta se cosea în pliuri și era prevăzută cu trei droturi (volane) de dimensiuni diferite. Primul drot (volan) de lângă brâu era încrețit mai puțin și era îngust. Al doilea drot era mai lat și mai creț. Al treilea drot (ultimul) de la poala fustei (de la margine) era mai lat decât al doilea și mai creț. Acesta se ținea cu o bată de catifea, pe care se coseau motive naționale și se decora cu paiete. "Fusta era așa de largă, încât la joc, când jucau floricica, înveleau și flăcăul în ea": "Ho roțița și înapoi/Tot pi loc, pi loc, pi loc/Să răsără busuioc".

Fusta aparține unei străvechi civilizații mediteranene, care, după datele arheologice, în antichitatea îndepărtată se întindea din bazinul Mediteranei din Asia Mică până în Spania. Se poate compara și se încadrează ca tipologie xhupletei albaneze¹³ care este de forma unei fuste evazate, cloș. Etnografii albanezi, ca Franz Nopcsa, Rrok Zojzi, Andromaqi Gjergji, Schuchardt, Burhan Dautaj, în studiile lor, susțin

că originea portului albanez este traco-iliră. Această teză este susținută de noi și de etnografi români ca: Florea Bobu Florescu, Romulus Vuia, Tancred Bănățeanu, Nicolae Dunăre. Etnograful Franz Nopcsa, de origine maghiară, care a studiat xhupleta albaneză, a remarcat asemănarea care există între această piesă de port și costumul comun al popoarelor mediteranene. Comparând figurinele din grotile iberice cu figurinele din Balcani, din Creta și Asia Mică, pe de o parte, și xhupleta albaneză, pe de altă parte, susțin că xhupleta este o reminiscență a civilizației antice mediteranene, care a avut ca centru Insula Creta.

Xhupleta este o piesă prototip, atestată de descoperirile arheologice pe figurinele de ceramică ce datează din epoca bronzului, găsite la Kličevacit-lugoslavia și care reprezintă o femeie ce poartă o haină în formă de xhupletă, fără altă piesă vestimentară. Comparația devine mai convingătoare, dacă se iau în considerație și alte figurine analoage, găsite în stațiunea de la Cârna – România¹⁴ sau pe țărmul Mediteranei.

Xhupleta este o haină femeiască cu trăsături specifice, dar ea nu poate fi considerată numai ilirică, datorită analogiilor pe care le prezintă cu unele trăsături ale Civilizației Cretano-miceniene¹⁵.

Costumul cu xhupleta a supraviețuit timp de secole în interiorul civilizației ilirice și a fost integrat și conservat de cultura populară albaneză.

Revenind la piesa de costum popular românesc de tradiție ilirică, fusta este de veche tradiție la autohtoni. După cum menționează Maria Comșa¹⁶ "...pe un fragment de cupă getică descoperit la Popești-Novaci-Giurgiu de Alexandru Vulpe, apar scene de dans ritual de adorare a soarelui, fete sau femei care poartă pe partea inferioară a corpului o fustă largă brăzdată de linii oblice, respectiv verticale, reprezentând probabil fustele crețe, țesute cu dungi de diferite culori.

Sarafanul¹⁷, care a persistat în costumul românilor din Transnistria, este o variantă a xhupletei albaneze,

o variantă a fustei, o piesă de port popular românesc de origine ilirică și care aparține unei străvechi civilizații mediteranene. În antichitate el era confecționat din țesătură de lână de casă. Mai târziu se folosea material albastru de fabrică. Sarafanul este format dintr-o fustă, continuată deasupra taliei cu o vestă fără mâneci. Partea din față a vestei este separată în două printr-o tăietură până la talie, iar umerii sunt încrețiiți: partea din față a vestei fiind mai scurtă decât cea din spate. Poala fustei are o croială largă și, deoarece bluza sarafanului este mai lungă în spate, determină o diferență de lungime între cele două părți ale fustei, care este mai lungă în spate. Este încrețită, de la talie, iar încrețiturile sunt mai numeroase în spate decât în față.

Ca decor, fusta are aplicate panglici de catifea neagră, iar deasupra acestor panglici este cusută cu "saiele", realizate din încrețirea materialului. Pe spate se aplică un decor din panglici de catifea neagră cusute în triunghi. Lungimea sarafanului este până la gleznă.

Cămașa bărbătească de tip dalmatic, croită dintr-o bucată de pânză, de-a întregul, lungă și largă, de dimensiuni impresionante, este frecventă în Moldova din dreapta și stânga Prutului. Acest tip de cămașă a fost descoperit în Albania, pe o piatră funerară la Drashovice, în sec. al III-lea și al II-lea î.Hr., după cum menționează etnografa albaneză Andromaqi Gjergji. Este denumită cămașă de tip dalmatic. Croiul cămășii de tip dalmatic, din zona lași, este întâlnit și în alte zone etnografice din Moldova, ca, de exemplu, în Vrancea, iar în Transilvania – în Hațeg și Pădureni.

În Albania cămașa de tip dalmatic se numea linje. În afară de hotarele teritoriului albanez, linje intră ca piesă de port popular și în portul popoarelor din Iugoslavia, din Nord-Vestul Bulgariei, în bună parte în România. Linje se găsește deci pe o vastă regiune care concordă cu extinderea triburilor ilirice¹⁸.

În zona lași cămașa românească de tip dalmatic de origine ilirică se confecționa la sărbători

din pânză de lână țigaie. Se folosea aceeași pânză, ca și la cămășile femeiești, cu ornamente realizate în tehnica urzitului și țesutului, pânză "în cruci", sau cu ornamente realizate din alesături de mână la țesut: motive solare, romburi, spirale, brăduți. La o cămașă intrau cam 7-8 coți de pânză.

La sfârșitul sec. al XIX-lea, când apare bumbacul, se confecționau cămăși și din pânză de bumbac. Se folosea și țesătură mixtă, bumbac cu cânepă sau bumbac cu in. Aceste cămăși se purtau mai mult în zi de lucru de către bărbați și femei.

Croiul cămășii de tip dalmatic, lungă până mai jos de genunchi, largă, cu clini la părți, avea mânecile dintr-un lat și jumătate, strânse la mână cu manșete "brățari". Gulerul este o betiță dreaptă asemănătoare cu piesele de port albanez. Când se încingea cu brâul, cămașa se ridica și ajungea în lungime până la genunchi.

Cămașa cu fustă bărbătească, de origine ilirică, se regăsește pe teritoriul românesc din Mehedinți până în Nordul Moldovei, pe ambele maluri ale Prutului.

Ca piesă de costum popular bărbătesc, fustanela a fost, cu câteva excepții, conservată peste tot în Albania, până la începutul sec. al XX-lea. Era purtată de arbereșii din Grecia și din Italia. Printre popoarele antice, celții, care au venit în contact cu ilirii în sec. al IV-lea î.Hr., aveau o îmbrăcăminte asemănătoare cu fustanela ilirică. De la celți, scoțienii au moștenit kiltul în ecosez.

Fustanela este o piesă de port popular, de tradiție ilirică preluată de celți, ca și în cazul difuzării ei în Dacia. Această piesă este folosită și în alte zone ale Balcanilor, ca, de exemplu, în România.

În Grecia fustanela a fost identificată, de la începutul evului mediu, ca o influență albaneză¹⁹.

Fustanela a fost descoperită pe o figurină de pământ ars la Maribor²⁰, în Slovenia (Panonia), în sec. V-IV î.Hr. Pe această figurină fustanela este dotată cu două centuri încruciate pe piept și spate pentru a se ține mai bine. În acest fel, poartă bărne-

țele la costumul național tradițional, irozii care bat tobele sau arnăuții de la Capra din satul Popești – Iași, și în general în zona Iași și în Moldova. Bârnețele încrucișate pe piept și pe spate ne amintesc de figurina descoperită la Maribor, în Slovenia, în sec. V-IV î.Hr., tinerii fiind îmbrăcați în cămașă cu fustă ce se poartă în Podișul Moldovei și în special în zona Iași.

Etnograful Franz Nopcsa susține că fustanela este o piesă de port bărbătesc. Ea era în formă de fustă largă strânsă în talie, lungă până la genunchi. Era croită din țesătură de lână de casă sau din pânză de bumbac alb.

În zona Iași, cămașa cu fustă bărbătească este numită și cămașă națională, confecționată din pânză de lână țigaie. Astfel de cămașă se confecționa din 7 coți de țesătură. Se purtau cămăși și din pânză de borangic, pânza fiind țesută în tehnică asemănătoare cu cea pentru pânza de lână țigaie, cu "margine" sau "în cruci". Sub cămașa de borangic se purta cămașa de bumbac subțire. Cămașa de mire, confecționată din pânză de borangic, avea poala "gofrată" (încrețită cu vergeaua) sau plisată. Cămașa de mire se croia cu o lună înainte de nuntă. Când se puneau foarfeca pe pânză, pentru a începe croitul cămășii, mirele trăgea un foc de armă în aer. "Așa era obiceiul".

În podișul Moldovei, zona Botșani-Dorohoi, cămășile bărbătești cu fustă se confecționau din 14 coți de pânză, 7 coți stanii și 7 coți fustă.

În Podișul Vrancei, cămașa cu fustă se numea cămașa cu "rostofol". Era lungă până la genunchi, cu mânecile largi și gulerul drept. Ornamentele din ajur alb se coseau la poala fustei, la stan – pe piept, mâneci, guler și pe manșetele înguste.

Asemănarea dintre costumul daco-iliric și costumul românesc constituie dovada că geneza portului popular românesc este daco-ilirică²¹.

Ițarul încrețit pe picior reprezentat pe Metopele Monumentului de la Adamclisi și pe Columna lui Traian de la Roma, socotită actul de naștere al poporului român, este prototipul ițarului moldovenesc cu crețuri din Podișul Moldovei.

În Podișul Central Moldovenesc, zona Iași, ițarul are crețurile mult mai bogate, fiind denumiți ițari de "lol" creți. Pentru croiul acestor ițari, se măsoară pânza din creștetul capului (purătorului) până în tălpi²². În felul acesta se știa sigur că ițarii de la gleznă până la genunchi vor fi numai crețuri.

Ceangăii și Huțulii din Moldova au împrumutat ițarii de la români. Ceangăii din zona Iași se consideră români, pentru că vorbesc românește și poartă costumul românesc. Concluzia este că toți Ceangăii din Moldova, din Iași, Roman, Bacău păstrează o formă veche de costum popular românesc.

Costumul popular românesc din toate provinciile locuite de români se caracterizează prin folosirea culorii albe, considerată mitul purității la poporul român. În costumul românesc predomină țesăturile albe de cânepă, în, lână și bumbac. Croiul costumului are ca lege de bază folosirea fără nici o pierdere a materialului. Ornamentica este un element important, atât prin amplasarea pe piesa de costum, cât și prin compoziția motivelor. Amplasarea ornamentelor subliniază liniile croielii și pune în valoare motivele ornamentale. Ornamentul respiră de un spațiu liber ce-l înconjoară, fiind redat așa cum spunea Lucian Blaga: "într-o formă clasică, în sensul că e măsurată, discretă"²³.

Cu privire la portul popular românesc, academicianul C.C. Giurescu sublinia: "Costumul popular românesc reprezintă o sinteză pe care poporul român a realizat-o, de-a lungul secolelor, între funcțional și artistic, într-o manieră care îl diferențiază printre celelalte popoare, deși influențele reciproce n-au lipsit niciodată. Pe pământul românesc, unul dintre cele mai armonioase și mai bogate, nu numai din Europa, ci din întreaga lume, locuitorii și-au integrat, în cultura pe care au cristalizat-o într-o structurare individualizată, modul de îmbrăcăminte specific"²⁴.

Istoricul și criticul de artă francez Henri Focillon, referindu-se la creația populară românească, adăuga: "Peste tot unde se vorbește limba română, o mare artă populară s-a

manifestat dintotdeauna, prin opere rafinate și robustețe... Originile acestei arte merg atât de departe, încât credem că găsim în ea primul sistem de semne pe care l-a creat omul. Această artă nu supraviețuiește, ci ea trăiește”.

Cu privire la costumele populare, Henri Focillon susține că: “el a rămas fidel unor forme foarte vechi, dar nu se repetă, pentru că artiștii țărani sunt poeți”²⁵.

Arheolog de origine lituaniană, Marija Gimbutas²⁶, fost profesor la Universitatea din Los Angeles – California, S.U.A., afirmă cu privire la țara noastră: “România este vatra a ceea ce am numit vechea Europă, o entitate culturală, cuprinsă între 6500-3500 î.Hr., axată pe o societate matriarhală, teocratică, pașnică, iubitoare și creatoare de artă, care a precedat societățile indoeuropenizate, patriarhale, de luptători din epocile bronzului și fierului”.

Deși se diferențiază de la o zonă etnografică la alta, portul popular românesc, “perfect ca frumusețe și de o deosebită originalitate”, după aprecierile lui Nicolae Iorga²⁷, constituie o unitate etnoculturală, care s-a transmis din fondul arhaic autohton, de la străbunii noștri daci, până în contemporaneitate.

NOTE

¹ M. Constantin și M. Stoia, **Costumul popular în opera pictorului Carol Popp de Szathmary**, în SC, București, 1971, p. 361.

² G. Opreșcu, **Țările Române văzute de artiști francezi**, sec. XVIII-lea cu 71 tabele, București, Cultura Națională, 1926.

³ N. Iorga, **Istoria Românilor prin călători**, ed. a II-a, vol. IV, București, 1929, Editura Casei Școalelor, p. 153-154, vol. III, 1922, p. 223.

⁴ Zamfira Mihail, **Terminologia portului popular românesc, în perspectiva etnolingvistică comparată, sud-est europeană**, București, 1978, p. 49.

⁵ Mircea Eliade, **Istoria credințelor și ideilor religioase**, București, 1986, vol. II, p. 388, 389, 390.

⁶ Emilia Pavel, **Portul popular din zona Iași**, Iași, 1969, p. 16.

⁷ **Arta populară românească**, cap. *Portul*, București, 1969, p. 284.

⁸ **Agricultura la români în județul Mehedinți**, 1868.

⁹ Emilia Pavel, **Portul popular din zona Iași**, București, 1975, p. 7.

¹⁰ **Ibidem**.

¹¹ **Din convorbirea cu Ruxandra Pruneanu, 75 ani (1968), Moșna-Iași**.

¹² **Ibidem**.

¹³ Rook Zojzi, **Traces archaïques dans le port vestimentaire traditionnel du peuple Albanais**, Tirana, 1972, p. 12.

¹⁴ Vladimir Dumitrescu, **Necropola de incineratie din epoca bronzului de la Cârna**, Editura Academiei R.S.R., București, 1961, p. 89.

¹⁵ Andromaqi Gjergji, **Veshjet Shqiptare në Shekuy**, Tirana, 1988, p. 234.

¹⁶ Maria Comșa, **Reprezentări de dansuri rituale getice, sec. I î.Hr.**, în *Thraco-Dacica*, tom. VII, 1-2, 1987, Editura Academiei R.S.R.

¹⁷ **Colecția de artă populară a Muzeului de Artă Plastică**, Chișinău.

¹⁸ Andromaqi Gjergji, **Elements vestimentaires communes des tribus illyrienne et leur continuation dans nos costumes populaires** în *Les illyriennes et la genèse des Albanais, Travaux de la sessions du 3-4 mars*, 1969, p. 154, Tirana, 1971.

¹⁹ Andromaqi Gjergji, **Veshjet Shqiptare në Shekuy**, Tirana, 1988, p. 234.

²⁰ **Ibidem**.

²¹ **Arta populară românească**, cap. *Portul*, București, Editura Academiei, 1969, p. 284.

²² **Din convorbirea cu Maria Gh. Pavel, 88 ani (1982), Popești-Iași**.

²³ Lucian Blaga, **Trilogia Culturii**, cap. *Spațiul mioritic, Duh și ornamentică*, București, 1944, p. 280.

²⁴ C.C. Giurescu, **Formarea popoului român**, Craiova, 1973, p.7.

²⁵ Tancred Bănățeanu, **Portul popular românesc**, București, 1965, p. 7.

²⁶ Marija Gimbutas, **Civilizație și cultură**, Editura Meridiane, 1989, p. 49.

²⁷ **Portul popular românesc, Vălenii de Munte**, Editura Societății “Neamul românesc”, 1912, p. 6.

Prof. dr. Ion TALOȘ
Universitatea din Köln,
Germania

SCURTĂ INTRODUCERE ÎN MITOLOGIA POPULARĂ ROMÂNEASCĂ

CUVÂNT PRELIMINAR

Textul de față a fost gândit ca introducere la **Petit Dictionnaire de mythologie populaire roumaine**. Dat fiind caracterul de *Introducere* la o lucrare mai amplă, am simțit nevoia de a face trimiteri la diferite articole indicate prin →, așa cum se procedează în cazul unor lucrări similare, trimiteri care vor servi cercetătorilor români la consultarea în limba română a întregii lucrări.

IZVOARE ALE MITOLOGIEI POPULARE ROMÂNEȘTI

Lucrarea **Petit Dictionnaire de mythologie populaire roumaine** a fost alcătuită pe baza documentelor din secolele al XIX-lea și al XX-lea, care au fixat în scris tradiția orală din Carpați și de pe cursul inferior al Dunării, în perioada indicată. Chiar și izvoarele scrise ale antichității, pe care se bazează articole ca *Decebal*, *Deceneu*, *Gebeleizis*, *Zalmoxe* ș.a., reprezintă tot fixarea în scris a tradiției orale.

În timp ce pentru perioada premergătoare secolului al XVIII-lea avem doar puține indicii cu privire la modul de gândire magico-mitic al românilor, în jurul anului 1800 remarcăm o intensă activitate de fixare în scris a tradiției orale. Începutul l-au făcut românii din Transilvania – regiune a țării care odinioară aparținea Imperiului Habsburgic. Deși acolo ro-

mânii constituiau majoritatea și erau, totodată, cea mai veche populație a țării (celelalte fiind reprezentate de maghiari, secuii și sași), ei erau lipsiți de drepturi politice. Pentru a câștiga egalitatea în drepturi cu celelalte națiuni ardelenice, intelectualii români, în special reprezentanții bisericii greco-catolice, au cercetat cultura populară, în scopul aducerii unor dovezi referitoare la originea nobilă, romană, a poporului român, precum și a celei privitoare la continuitatea românilor în Dacia. Ei au comparat riturile, obiceiurile, personajele mitice, precum și sărbătorile românilor cu cele ale romanilor. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea activitatea de culegere s-a extins și asupra celorlalte provincii românești, ca urmare a dezvoltării folcloricității în Europa. A crescut treptat numărul descrierilor de obiceiuri și datini, ca și numărul culegerilor de basme, legende și cel al monografiilor locale și regionale, care conțin, și ele, informații interesante pentru lucrarea noastră. În scopul de a cunoaște multitudinea obiceiurilor, miturilor și legendelor românești, cercetători ca B.P.-Hasdeu (1885), Ion Pop Reteganul (1889-1892), N. Densușianu (1893-1894, 1895-1896), Ion Mușlea (1930-1944) ș.a. au difuzat chestionare în toate regiunile locuite de români și au obținut informații din peste 2000 de localități. Între timp, răspunsurile la chestionarele lui Hasdeu¹ și ale lui Densușianu² sunt cunoscute și au putut fi folosite în această lucrare.

Alți cercetători, printre care S. Fl. Marian³, E. Niculiță-Voronca⁴, T. Pamfile⁵, M. Eliade⁶, O. Papadima⁷, M. Coman⁸, A. Oișteanu⁹, au alcătuit lucrări despre fragmente din mitologia românească, iar M. Olinescu¹⁰, R. Vulcănescu¹¹, V. Kernbach¹², Ion Ghinoiu¹³ și I. Evseev¹⁴ au cercetat acest subiect în complexitatea sa. De unele aspecte ale mitologiei românești s-au ocupat, de asemenea, T. Papahagi¹⁵ și O. Bârlea¹⁶, în dicționarele lor de folclor și etnografie, respectiv de povești populare. Lucrarea noastră expune, în cele aproape 500 de articole, toate aspectele importante ale reprezentărilor mitice – de la ființele

mitice și sfinți până la tradiții și obiceiuri și la practicile magice de orice fel. Sunt menționate, de asemenea, paralele din mitologiile altor popoare.

Elaborarea lucrării a condus la câteva constatări care vor fi prezentate aici pe scurt.

MITOLOGIA CA SISTEM FILOZOFIC ȘI COMPORTAMENTAL

Mitologia românească este un sistem filozofic și de comportament complex, desăvârșit și suficient sieși. Ea dă răspunsuri la orice întrebare imaginabilă despre cosmos și despre existența umană, despre viață și moarte, despre legătura omului cu Dumnezeu și cu natura etc.

Așa se face că mitologia românească relatează cum au luat ființă → Dumnezeu și Universul (→ *Facerea lumii*, cum au fost create → *Pământul*, → *Cerul* și corpurile cerești (→ *Soare*, → *Lună*, → *Lună nouă*) și, de asemenea, cum va dispărea Pământul (→ *Sfârșitul lumii*). Iar dacă echilibrul inițial al tuturor componentelor universului se află în pericol, ea, mitologia, știe cum poate fi restabilit acesta sau, mai bine zis, cum se poate evita pericolul unui cataclism și cum poate fi regenerat universul (→ *Alunul*, → *Oul*, → *Cerul*, → *Boboteaza*). De asemenea, omul cu gândire magico-mitică se orientează după semnale pe care le primește din univers. El poate interpreta totul, poate să prevină răul sau, cel puțin, să se pregătească din punct de vedere psihic pentru cazul că ar avea loc asemenea catastrofe.

Omul știe cum au luat ființă insectele, păsările, animalele, plantele și copacii; el cunoaște ființele imaginare ale aerului, apei, pădurii; îi sunt cunoscute popoare ciudate (→ *Blajinii*) și monștri (→ *Căpcăunii*) sau împărăția subpământeană și împărăția cerurilor.

Totul se petrece în viața omului după reguli magico-mitice. Abținerea sexuală, recomandată în anumite situații, ca și diversele tabuuri, ordonează funcția procreației. Ele au grijă ca perioada de sarcină să decurgă

fără probleme și ca noua viață să poată lua ființă nestânjenită. Nașterea este însoțită de rituri care asigură sănătatea mamei și copilului (→ *Lehuza*, → *Moașa*). Destinul unui om este hotărât o dată pentru totdeauna, în a treia zi după nașterea sa, de către temutele → *Ursitoare*; de aceea, omul trebuie să se comporte cu ele astfel, încât să le câștige bunăvoința. Numeroase ritualuri sunt menite să-l ocrotească pe copil și pe tânăr de pericole și să-i stimuleze creșterea (→ *Înfrățirea*, → *Frații lunatici*). După căsătorie, nevoile individuale trec în planul secund, deoarece acum omul e preocupat de soarta copiilor lui, făcând tot ce poate pentru ca aceștia să crească sănătoși și să fie fericiți. Abia către sfârșitul vieții sale se ocupă din nou de el însuși și de ceea ce va fi cu sufletul lui după moarte. Se pregătește pentru momentul morții, ia măsuri menite să-i ușureze viața de dincolo de moarte, respectiv să-i îmblânzească suferințele viitoare (→ *Moartea*, → *Moșii*, → *Priveghiul*).

Un cod comportamental, cunoscut de toți, ordonează relațiile interumane. Cine nu respectă acest cod va fi pedepsit, conform principiilor magico-mitice.

Criterii magico-mitice ordonează și relațiile omului cu natura. Plantele și copacii, animalele domestice și cele sălbatice, munții și văile au o origine necunoscută științei și un efect pozitiv sau negativ asupra omului. Natura îl ajută nu numai la procurarea hranei, câteva dintre părțile ei componente pot chiar să-l vindece de boli fizice și psihice (→ *Avrămeasa*, → *Mătrăguna*).

Răul este combătut, însă rareori prin utilizarea violenței, mai degrabă se folosește păcăleala ca armă, ceea ce înseamnă că lupta este de natură intelectuală. Răul care i se întâmplă cuiva este ca pedeapsă binemeritată pentru violarea unor tabuuri sau pentru păcatele comise. Toate pedepsele au, ca să zicem așa, o explicație religioasă, sunt meritate și date pentru ca greșelile să nu se repete.

Dușmanii omului stau mereu la pândă. În posesia lor se află anumite locuri (răzoare, încrucișări de drumuri

etc.), pe care omului îi este permis să le folosească doar după săvârșirea unui sacrificiu scump (→ Casa).

Viața omului e guvernată de două principii: ceea ce îi este interzis să facă (tabuul) și ceea ce îi este permis, respectiv ceea ce trebuie să facă. Aceste două principii orânduiesc viața omului până în cele mai mici detalii. Câteva exemple: nu este permis să se scoată apă din fântână oricând; nu e voie ca gunoiul să fie scos din casă decât după anumite reguli și, în orice caz, nu e voie să fie aruncat în direcția soarelui-răsare; spălatul rufelor e permis numai în anumite zile; la fel torsul, țesutul ori cusutul. Aratul, ca și recoltarea, ori începerea unei construcții: casă, biserică, pod, fântână, dar și începutul unei călătorii pot avea loc numai după reguli tradiționale, de toți oamenii știute. Totul este fixat prin reguli: când și unde este permis să se doarmă (→ *Înălțarea Domnului*, → *Sf. Gheorghe*), când este permis să fie cântate anumite cântece (de ex.: colinde, bocete etc.), pentru a nu pune în pericol comunitatea; când este permis dansul (nu în timpul postului, al doilului sau al recoltei). Cuvinte ca *lup*, *șarpe*, *drac* ș.a. nu pot fi rostite fără a risca apariția spontană a amintitelor ființe. Pentru a evita acest pericol, sunt folosite nenumărate eufemisme.

În mitologia populară omul se află în centrul universului. El primește din toate direcțiile semnale care indică noroc sau nenoroc, succes sau eșec. Căderea unei stele înseamnă moartea unui om, eclipsele de soare ori de lună prezic moarte, ciumă, foamete, război. Curcubeul apare după ploaie pentru a aminti că nu va mai avea loc niciodată un potop. Ființele naturii posedă însușiri care le permit să-l avertizeze pe om de pericole sau să-i transmită altfel de informații: strigătul bufniței anunță moarte în familie, ciripitul unei păsări anunță oaspeți; de câte ori cântă cucul, atâtă ani mai are de trăit omul. Cotcodăcitul găinilor, mugetul unui animal domestic, șuieratul urechilor, [z]bătutul ochilor, visele, dar și faptul de a se împiedica de ceva – toate acestea au caracter de simbol și

arată omului că este în continuare în contact cu divinitatea și că aceasta îi acordă protecție.

În sens mitic, timpul nu are aceeași semnificație tot anul. Există perioade care sunt deosebit de favorabile pentru anumite acțiuni și care le asigură succesul, dar există și perioade care îngreuiază o acțiune sau care o fac imposibilă. Dorințele se împlinesc, dacă sunt rostite în momentul în care se deschid cerurile sau când este lună nouă (mai ales în martie) etc. Timpul posedă calități diverse, poate fi influențat și este extensibil.

Relația omului cu Dumnezeu este coordonată de un sistem foarte detaliat: de zile de sărbători și zile lucrătoare. Orice sfânt are sarcinile lui, unele dintre care sunt străine teologiei.

În nu mai puțin de 35 de zile sunt interzise anumite activități, pentru ca omul să fie protejat de primejdia lupilor. Alte zile sunt sărbătorite pentru ca omul să fie ferit de boli și epidemii, de atacurile insectelor, ale șerpilor și ale șoarecilor, de fulger, grindină și furtună, de arșiță, de vrăjitoare și hoți ori pentru a nu avea copii nenorociți.

Viața omului, precum și întâmplările din univers, sunt hotărâte de criterii magico-mitice. Aceasta face ca mitologia să devină un fel de religie neoficială, paralelă celei creștine. Este ceea ce Eliade denumeste "creștinismul cosmic", adică un creștinism țărănesc, caracteristic românilor și în genere popoarelor din sud-estul Europei¹⁷.

Sistemul filozofic și de comportament, constituit pe baza gândirii magico-mitice, face satul independent din punct de vedere cultural. Săteanul cu comportament tradițional știe totul și deține mijloacele necesare pentru a putea ieși din orice situație dificilă.

STRATURILE MITOLOGIEI ROMÂNEȘTI

Așa cum ne sunt cunoscute riturile, obiceiurile, ființele mitice din

tradiția orală a secolelor al XIX-lea și al XX-lea, mitologia populară românească se constituie din mai multe straturi succesive, care pot fi parțial recunoscute și determinate istoric, chiar dacă acest lucru este foarte dificil. Însă încercările de acest fel, efectuate de autori insuficient specializați, care, în secolul trecut, au căutat elemente romane, iar în secolul nostru elemente tracie în folclorul românesc¹⁸, au eșuat. În schimb, oameni de știință renumiți, cum sunt M. Eliade, I.-A. Candrea, O. Bârlea, T. Herseni ș. a., au reușit să identifice anumite elemente culturale care își au rădăcinile în timpurile geto-tracice, romane, bizantine, creștine sau chiar mai târziu, identificarea făcându-se prin compararea unor fragmente din tradiția orală românească cu opere antice și cu mitologiile popoarelor vecine și ale altor popoare romanice.

a) Cel mai vechi strat al mitologiei românești trebuie fixat în perioada geto-tracică. M. Eliade arată, spre exemplu, că motivul sacrificiului în fundamentul unei construcții este un "mit primordial" și adaugă: "primordial în sensul că ne restituie (informează – I.T.) despre o creație spirituală care precede cu mult epocile protoistorice și istorice ale popoarelor din sud-estul european"¹⁹. Eliade vede un substrat comun, "moștenit de la traci", care constituie "principalul element de unitate a întregii Peninsule Balcanice" și, în continuare, arată că "alte elemente culturale comune tuturor popoarelor balcanice par încă și mai vechi decât moștenirea geto-tracă, prezentând o configurație preindoeuropeană"²⁰. Eliade este de părere că anumite mituri, simboluri și rituri, care stau la baza folclorului religios al românilor, își au rădăcinile într-o lume de valori spirituale care precede apariția marilor civilizații ale Orientului Apropiat antic și ale Mediteranei²¹. El accentuează caracterul arhaic pe care îl are cultura țaranului din centrul și sud-estul Europei până în secolul al XX-lea. Aceasta păstrează, spune Eliade, "fragmente mitologice și ritualuri dispărute în Grecia antică, înainte de Homer"²².

T. Herseni atribuie anumite obiceiuri de iarnă și primăvară, precum și câteva ființe mitice, cultelor primitive ale pădurii de brazi, mamei, soarelui și lunii, care pot fi fixate la începutul culturii umane²³.

După părerea lui O. Bârlea, anumite obiceiuri calendaristice și practici magice (→ *Borița*, → *Cerbul*, → *Caloianul*, → *Călușarii*, → *Ursul*, → *Paparuda* etc.), precum și anumite ființe mitice (de ex. *Joi-mărița*), aparțin celui mai vechi strat geto-dacic al mitologiei române²⁴. La rândul nostru, am arătat că mitul cunoscut al luptei lui Heracle cu → *Leul* din *Nemea* s-a perpetuat într-o colindă românească²⁵.

b) După cucerirea Daciei de către împăratul Traian, în anii 105-106, s-a produs o profundă restructurare a culturii orale, în noua provincie romană. Anumite credințe (→ *Zalmoxe*, → *Gebeleizis*), care au fost fixate în scris în opere ale antichității, precum și motive și ființe mitice cunoscute doar culturii orale, au fost înlocuite încet-încet cu elemente culturale ale cuceritorilor. S-a constituit astfel o cultură populară nouă, care a cuprins atât elemente dacice, cât și romane.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, reprezentanții Școlii Ardelene și-au propus să descopere stratul roman al culturii populare românești. Din perspectiva actuală, succesul lor a fost foarte limitat. Nici nu putea fi altfel, câtă vreme cercetările de cultură populară se aflau abia la începuturi. Doar în secolul XX după ce domeniul s-a dezvoltat în Europa și după ce cultura populară românească putea fi comparată nu numai cu opere romane, ci și cu tradiția orală a vecinilor și a popoarelor romanice în ansamblu, abia atunci s-a putut arăta că anumite credințe sau rituri ale românilor sunt într-adevăr de origine romană.

E meritul lui I.-A. Candrea de a fi convins că superstiția despre nenorocul pe care îl aduce întâlnirea cu o femeie ce toarce pe câmp, la moară sau la fântână, e de origine romană. El a arătat că această superstiție a fost atestată în opera lui Plinius și e cunoscută în Italia (Abruzzi), dar

vecinii noștri slavi și unguri par să nu aibă cunoștință de ea²⁶. Tot de origine romană este, după Candrea, superstiția potrivit căreia acel care pune pe foc un → *Jug*, va suporta dureri mari și nu va putea muri decât atunci când i se va pune un jug sub cap. Această superstiție e cunoscută doar în România, Sicilia, Abruzzi și în câteva regiuni ale Franței. De aceea se poate presupune că românii au preluat-o de la romani²⁷. De asemenea, trebuie remarcat că un descântec (→ *Descântat*), pe care Marcellus Empiricus l-a notat, în secolul al V-lea, la Bordeaux, a fost transmis de români cuvânt cu cuvânt²⁸. Despre obiceiul de a cânta cântece profane de Crăciun, cum se obișnuia în Roma antică, obicei cunoscut în sud-estul Europei, a scris P. Caraman²⁹. Opinia lui, precum că acest obicei ar fi de origine romană, a fost confirmată de curând prin cercetarea colindatului la italieni, francezi, catalani, spanioli și portughezi.

c) După retragerea romanilor din Dacia, sub Aurelian (273-274), viața culturală a orașelor și-a pierdut din însemnătate, iar tradiția orală a început din nou să înflorească. Populația romanizată, care continua să trăiască în Dacia, a fost influențată de noi curente culturale. În stadiul actual al cercetării mitologiei se poate doar cu greu aprecia ce urme a lăsat la noi cultura populară bizantină sau cea slavă. Tradiția după care → *Adam* a fost creat de Dumnezeu din patru, respectiv din opt elemente, precum și personajul mitic → *Avestița, aripa Satanei*, par să fie de origine bizantină. Românii și vecinii lor slavi au în comun mai multe obiceiuri și ființe mitice. Adeseori însă este greu de hotărât, dacă acestea sunt de origine slavă, romană sau chiar dacă. Se poate spune cu siguranță doar că între culturile populare au avut loc influențe reciproce, acestea constituind un proces de a da și a prelua. În studiul nostru despre motivul jertfei zidirii am evidențiat rolul ce revine, în acest proces, regiunilor de la întretăierea diferitelor culturi³⁰. Aceste regiuni ar trebui cercetate în viitor mai intens decât până acum, căci ceea ce au

în comun mai multe culturi poate fi la fel de important pentru istoria culturii populare în Europa ca și ceea ce este specific și tipic unei culturi.

d) Nu trebuie trecut cu vederea stratul creștin al mitologiei române. După cum s-a arătat, acesta dispune de un inventar bogat în zile de sărbătoare păgâne, care nu au putut fi nici înlăturate de biserica creștină, nici încreștinate. Singura posibilitate a bisericii a fost ca să le tolereze o perioadă de timp, iar mai târziu să le combată. Așa se face că, în ciuda faptului că românii au trecut la creștinism în secolele al III-lea și al IV-lea, în mitologia română se găsesc numeroase elemente păgâne. Ceea ce ne interesează pe noi aici în mod deosebit este prelucrarea Vechiului și Noului Testament. Tradiția orală ne pune la dispoziție o interpretare întrucâtva diferită a Sfintei Scripturi și ne oferă imagini cu totul neașteptate ale lui Dumnezeu și ale sfinților. În sprijinul acestui fapt găsim exemple în prezentarea Fecioarei Maria (→ *Sf. Maria*) și a Sfântului Petru (→ *Sf. Petru*). Nașterea miraculoasă a Mariei este decorată cu elemente populare, iar nașterea lui Hristos primește un cadru necunoscut Bibliei. Eforturile Mariei de a-l ascunde pe Iisus de urmăritorii săi par, din perspectiva biblică, aproape lipsite de venerație, însă, din perspectiva țaranului, acestea apar nu numai teoretic posibile, ci și cu totul pioase. Episodul crucificării, precum și moartea și înmormântarea Mariei capătă trăsături poetice și de basm. În linii mari, Maria este prezentată ca o țarancă lovită de o soartă nefastă, căreia i se atribuie onoarea unei sfinte³¹.

Prezentarea mitică a Sfântului Petru este, de asemenea, una foarte îndepărtată de perspectiva biblică. Cel mai important apostol al lui Iisus este caracterizat parțial ca figură ridicolă în tradiția orală datorită slăbiciunilor sale omenești, dar și ca mare ajutor al lui Dumnezeu, căruia îi slujește (→ *Contractul lui Adam cu diavolul*). Pe de altă parte, el preia sarcini ale zeilor păgâni, devenind "Zeu (domn) al animalelor", în special al lupilor.

Tot astfel sunt tratate ritualurile creștine ale botezului, nunții, înmormântării: acestea sunt de origine creștină, dar se dezvoltă din multe ritualuri și obiceiuri necreștine.

Numeroase articole ale lucrării noastre arată cum creștinismul a îmbogățit, înnoit și înnobilit mitologia română, aducând-o, totodată, la nivelul de înțelegere a poporului. De aceea se poate vorbi de un adevărat act de creație culturală.

MITOLOGIA POPULARĂ – OPERĂ A ȚĂRĂNIMII

Mitologia română este – cu excepția câtorva teme – opera țărănimii române. Ea oglindește gândirea magică a populației de la sat, care trăiește în zona carpato-danubiană, vorbește o limbă romanică și a transmis din generație în generație elemente culturale preromane, romane, dar și elemente care au fost create mai târziu.

Caracterul ei țărănesc e dovedit de faptul că izvoarele pe care se bazează lucrarea noastră provin din gura țărănimii și înfățișează grijile și temerile, bucuriile și necazurile comunităților rurale.

Opinia de mai sus poate fi susținută prin aceea că mitologia reflectă preocuparea populației rurale pentru procurarea hranei necesare omului și animalelor. Acestui scop îi sunt dedicate nu numai munca, ci și o serie de ritualuri și obiceiuri care au loc iarna și primăvara. Jocurile cu măști, datinile, activitățile magice au funcția de a stimula fertilitatea vegetației, a animalelor și a oamenilor. În schimb, perioada recoltei, care încheie un ciclu agrar, este o perioadă lipsită de petreceri, asemănătoare celei de doliu, căci orice greșeală în comportament ar putea duce la distrugerea recoltei. În același timp, au loc anumite ritualuri care sunt menite să asigure recolta anului următor.

Omul întreține cu animalele domestice o relație de afecțiune, în scopul menținerii sănătății și sporirii numărului acestora. Gândirea mitică divinizează anumite animale care, se

spune, prezic soarta stăpânului lor. Pentru aceasta, însă, stăpânii sau îngrijitorii animalelor trebuie să ducă viață castă în perioada pășunatului (→ *Mioara năzdrăvană*).

Cu totul altfel se comportă țăranul față de animalele sălbatice, în primul rând față de → *Lup* și de → *Vulpe*, care pun în pericol vitele și găinile, și față de anumite păsări, care pot distruge recolta. Aici omul ia măsuri menite să îngreueze înmulțirea lor și să le reducă pofta de mâncare. Ființele mitice care iau parte la viața satului sunt portretizate de fantezia țăranului prin diverse mijloace: sunt mari cât o șură, au ochi ca sitele, cozi ca de vacă, picioare ca de cal, coarne ca vitele cornute etc. Aceste ființe veghează ca țărăncile să respecte regulile mitice ale comportamentului (→ *Joimărița*, → *Martî*, → *Marțolea*).

Sfinții se comportă ca țărani (→ *Înălțarea Domnului*). Competența lor este direcționată de cerințele țărănimii, adică ei protejează câmpurile, podgoriile sau livezile împotriva furtunii, au grijă ca animalele domestice să fie sănătoase și să se înmulțească etc., căci mulți dintre ei au fost, după legendă, ciobani.

Lucrarea noastră reprezintă un omagiu adus țărănimii și contribuției ei la cultura națională, cu toate că ea n-a urmărit acest scop. Cercetătorii care vorbesc despre incapacitatea creatoare a țărănimii în cultură vor avea argumente suficiente pentru a-și modifica această opinie.

Cultura populară reprezintă o parte importantă a culturii naționale, a cărei cercetare oferă cunoștințe pe care nici o altă disciplină științifică nu le poate oferi cu privire la trecutul cultural al unui popor.

NOTE

¹ Ion Mușlea, O. Bârlea, **Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B.P.-Hasdeu**, București, 1970.

² Adrian Fochi, **Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea**, București, 1976.

³ Iată principalele lui lucrări: S.

Fl. Marian, **Nașterea la români**, *Studiu folcloristic*, București, 1892; **Nunta la români**, *Studiu etnografic*, București, 1890; **Înmormântarea la români**, *Studiu folcloristic*, București, 1892; **Sărbătorile la români**, *Studiu etnografic*. I-III, București, 1898, 1899, 1901; **Tradiții poporane din Bucovina**, București, 1895; **Legendele Maicii Domnului**, *Studiu folcloristic*, București, 1904.

⁴ Elena Niculiță-Voronca, **Datinile și credințele poporului român**, *Așezate în ordine mitologică*, Cernăuți, 1903.

⁵T. Pamfile, **Mitologie populară românească. I. Dușmani și prieteni ai omului. II. Comorile**, București, 1916; **Sărbătorile la români. Sărbătorile de vară la români**, *Studiu etnografic*, București, 1910; **Sărbătorile la români. Sărbătorile de toamnă și postul Crăciunului**, *Studiu etnografic*, București, 1914; **Sărbătorile la români. Crăciunul**, *Studiu etnografic*, București, 1914; **Cerul și podoabele lui după credințele poporului român**, București, 1915; **Diavolul învrăjbitor al lumii**, *După credințele poporului român*, București, 1914; **Văzduhul. După credințele poporului român**, București, 1916.

⁶ Mircea Eliade, **De la Zalmoxis la Genghis Han**, *Studii comparative despre religiile și folclorul Daciei și Europei Orientale*, București, 1980.

⁷ O. Papadima, **O viziune românească a lumii**, *Studii de folclor*, București, 1941.

⁸ Mihai Coman, **Mitologie românească. I. Viețuitoarele pământului și ale apei**, București, 1986; **Mitologie românească. II. Viețuitoarele văzduhului**, București, 1988; **Mitos și epos**, București, 1985.

⁹ Andrei Oișteanu, **Motive și semnificații mito-simbolice în cultura tradițională românească**, București, 1989.

¹⁰ Marcel Olinescu, **Mitologie românească**, București, 1944.

¹¹ Romulus Vulcănescu, **Mitologie română**, București, 1985.

¹² Victor Kernbach, **Dicționar de mitologie generală. Mituri. Divinități. Religii**, București, 1995.

¹³ Ion Ghinoiu, **Obiceiuri populare de peste an. Dicționar**, București, 1997.

¹⁴ Ivan Evseev, **Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească**, Timișoara, 1997.

¹⁵ Tache Papahagi, **Mic dicționar folcloric. Spicuri folclorice și etno-**

grafice comparate, Ediție îngrijită, note și prefață de Valeriu Rusu, București, 1979.

¹⁶ Ovidiu Bârlea, **Mică enciclopedie a poveștilor românești**, București, 1976.

¹⁷ Mircea Eliade, **op. cit.**, p. 246.

¹⁸ O prezentare detaliată a acestor probleme oferă R. Vulcănescu, **op. cit.**, p. 84-155.

¹⁹ Mircea Eliade, **op. cit.**, p. 190.

²⁰ **Ibidem**, p. 190-191.

²¹ **Ibidem**, p. 17.

²² **Ibidem**, p. 17.

²³ Cf. Traian Herseni, **Forme străvechi de cultură poporană românească. Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciori din Țara Oltului**, Cluj-Napoca, 1977, p. 287-338.

²⁴ Cf. Ovidiu Bârlea, **Folclorul românesc**, vol. II, București, 1983, p. 425 seq.

²⁵ Ion Taloș, **Der Sieg über den Löwen. Ein Motiv rumänischer Colinden**, În *Fabula*, 29, 1988, p. 96-138.

²⁶ I.-Aurel Candrea, **Folclorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică**, București, 1944, p. 6 sqs.

²⁷ **Ibidem**, p. 241, 244; Bârlea, **op. cit.**, p. 428.

²⁸ I.-A. Candrea, **op. cit.**, p. VII.

²⁹ Petru Caraman, **Colindatul la români, slavi și la alte popoare**, *Studiu de folclor comparat*, București, 1983, p. 335, 545.

³⁰ Cf. Ion Taloș, **Meșterul Manole. Contribuție la studiul unei teme de folclor european**, București, 1973, p. 386-389.

³¹ Ion Taloș, **Fecioara Maria. Model creștin și imaginație populară**, în "Limbă și literatură", XLIII, 1998, vol. III-IV, p. 88-95.

Dr. Petru ȚARANU
Vatra Dornei

MITUL SÂNZIENELOR ÎN LUMEA DORNELOR DE ODINIOARĂ

În societatea Daciei antice, a Daciei Romane și, apoi, în formele de cultură specifice străromânilor, sărbătoarea *Sânzienelor* era una de factură solstițială și se încadra în sistemul cultelor precreștine de mare amploare și aderență la public. După unele opinii de referință în literatura de specialitate din România, *Sânzienele*, sărbătoare de origine romană, denumirea dacică nu se cunoaște, s-au interferat cu formele de cultură de tradiție dacică, devenind, astfel, foarte populare, mai ales în lumea satelor. Geneza tradiționalelor *Sânziene* face trimitere la zeița Diana – *Sancta Diana* – care semnifică simbolul luminii, al solstițiului de vară, cunoscută ca ocrotitoare a vânătorii, cea care patrona renașterea anuală și deplină a vegetației ierboase și silvestre depotrivă. Sărbătoarea *Sânzienelor* a avut, așadar, semnificația începutului de vară în sens astronomic. Diana, cea care posedă și miraculoase însușiri magice, ca zeiță a Lunii, a luminii selenare, era invocată în diverse practici magico-mitice, mai ales de tinerele fete, dar și de feciori. Originala sărbătoare răspunde deci unui

caracter floral – *Florile de sânziene* – și, pe măsură, câmpenesc. Celebrarea sărbătorii în aria teritorială a satelor, prin definiția ei, a reprezentat și o festivitate dedicată *zânelor bune* care, în vocabularul limbii vorbite de populația autohtonă, erau cunoscute și sub denumirea de *Sânziene*.

Demersul magico-mitic al acestor sărbători solstițiale, a fost transsimbolizat pe planul creștinismului încă de la începuturile sale. Actul statuării sărbătorii de odinioară în ziua de 24 iunie, în fiecare an, se înscrie sub semnul benefic al continuității civilizației autohtone și sub cel al păstrării, ca efect al acumulărilor în timp, a tezaurului spiritual de tradiție dacică, daco-romană și, apoi, românesc. În calendarul de rit creștin-ortodox, celebrarea străvechii sărbători coincide cu nașterea Sfântului Ioan Botezătorul, fapt care-i conferă și valențe creștinești de prim-rang, sacre prin definiția lor. În limba vorbită de populația autohtonă, sărbătoarea solstițială respectivă a mai fost cunoscută și sub numele de *Sfântul Ioan de Vară*. Este ziua când, solstițiul de vară fiind, potrivit credințelor populare, *Dumnezeu ține tunetul în mână*, tunet care este definit ca *un bici împodobit cu flori*, între care cele de Sânziene sunt hărăzite de divinitate cu har oracular și puteri divinatorii.

În Dornele de odinioară, florile de sânziene se considerau purtătoare de sacralitate, făceau obiectul unor străvechi ritualuri cu caracter oracular, aveau proprietăți tămăduitoare și se bucurau de protecția omului, a comunităților umane în general. Cele albe (*Gallium mollugo*) sugerau puritatea, curăția, frumusețea și eleganța feminină. Florile galbene (*Gallium verum*) simbolizau, pe lângă însușirile lor cu caracter divinatoriu, atracția dintre sexe, fecunditatea și creațiunea, iar cele roșii purtau cu sine simbolul iubirii împărtășite și al dragostei exuberante. Pentru împletirea tradiționalelor coronițe se foloseau numai sânzienele, de toate varietățile, din flora spontană. Era una din condițiile prin care se infuza însușirea puterii magico-miti-

ce de către misterioasele coronițe. Florile de sânziene și sânzioarele se culegeau numai până la amiaza din ajunul tradiționalei sărbători. În timpul rezervat culegerii florilor, în cel destinat împletirii coronițelor și țeserii lor cu sânzioare, se invoca bunăvoința *zânelor bune*, pentru a dăruî între-gului ceremonial puteri oraculare. Sânzioarele, anumite flori de câmp cu care se țeseau coronițele, aveau, la rândul lor, virtuți magico-oraculare care potențau benefic pe cele ale florilor de sânziene. Coronițe astfel concepute se așezau la umbră într-o zonă cu flori de câmp, adică cu sânzioare binecunoscute prin însușirile lor miraculoase. Spre seară se puneau flori de sânziene, de toate varietățile, la ușile, la ferestrele, sub streșinile caselor și ale anexelor gospodărești, la fântâni și, după caz, la izvoarele a căror apă făcea obiectul consumului casnic. Era momentul când, după un anumit ritual, se asocia puterea luminii solare de la solstițiul de vară, la cea a florilor de sânziene și a zânelor bune. Era o practică derivată dintr-o străveche credință populară, potrivit căreia florile de sânziene, investite cu puterea luminii solare de la solstițiu și cu binecuvântarea zânelor bune, apărau gospodăria și pe stăpânii lor de agresiunea zânelor rele și a duhurilor necurate. Entitățile, unele ostile omului, aparțineau unui întreg sistem: duhurile nopții, ale pădurii, ale apei, ale muntelui ș.a. După ce se consuma această fază încărcată până la refuz de mister, se desfășura un alt important moment din ritualul ajunului sânzienelor.

Coronițele de sânziene, încărcate cu virtuțile magice ale sânzioarelor de tot felul, se ridicau, tot după un anumit ritual, cu puțin timp înainte de intrarea vacilor în țarcurile unde dormeau peste noapte. Fetele și, după caz feciorii, își așezau coronițele de sânziene pe cap și, apoi, respectând tradiționalele cutume, se îndreptau spre țarcul vitelor. Aici își luau coronițele de pe cap, tot cu mare grijă și după anumite reguli, și le așezau pe țaruși din lemn de alun dinainte pregătiți. La intrarea în țarc, unele dintre animale se îndreptau spre co-

ronițele astfel dispuse. Bătrânii, cei care păstrau secretul artei divinatorii, prevesteau destinul participantului la ritual în funcție de înfățișarea, valoarea biologică, comportamentul și rolul jucat în cireadă de animalul care contactase coronița din sistemul ritualului din ajun de Sânziene. În cazul când spre o coroniță se îndreptau două sau mai multe animale, fetei sau feciorului în cauză i se rezervau două sau mai multe căsătorii. De necrezut, însă majoritatea cazurilor se repetau de la an la an, adică aceleași animale se îndreptau spre anumite coronițe de sânziene. Autorul, având în familie un bătrân care se ocupa cu asemenea dezlegări oraculare, a asistat deseori la desfășurarea acestor inedite ritualuri. După terminarea ritualului astfel definit, coronița se așeza din nou pe cap, iar fetele și feciorii se îndreptau spre vatra casei de locuit sau spre adăpostul pastoral unde se aflau temporar, spre văcării. Ajunși în fața casei, pe axul ușii de intrare, după ce se rosteau câteva formule magice, se aruncau, pe rând, în cazul mai multor persoane, coronițele de sânziene pe casă. Bătrânii care asistau la eveniment, după ce se așezau pe iarbă verde, la o anumită distanță de casă, urmăreau cu atenție modul în care erau aruncate și cel în care se fixau coronițele pe acoperișul casei. Prorocirea destinului în această fază a ritualului se făcea în funcție de distanța și modul de fixare a coroniței pe acoperiș, de modul de comportare a coroniței în timp ce se afla în aer, de starea de viabilitate a florilor din structura ei ș.a. În derularea tuturor fazelor descrise, impresiona precizia cu care se succedau legile nescrise ale tradiției, bogăția și diversitatea imaginației, a cutumelor divinatorii de la străbuni lăsate și, de asemenea, crezul în efectul intrinsec al ineditului ritual. Era un atribut al unei lumi cu alte viziuni, al unei lumi demult apuse.

În Dorne, până pe la mijlocul secolului al XX-lea, s-a practicat un străvechi ritual de *Sânziene*, care avea la bază invocarea misterioaselor puteri ale apei de râu sau ale celei de izvor. Străvechiul ritual, inedit și interesant prin mesajul său,

a fost cunoscut în lumea Dornelor sub denumirea de *farmec* sau *descântec de dragoste*. Ceremonialul, prin conținutul și definiția sa, era destinat fetelor tinere și, mai ales, celor aflate în faza premaritală. Fata, care dorea să se supună canoanelor cerute de straniul ritual de *Sânziene*, trebuia să-și pregătească din timp și cu respectarea unor cutume impuse de tradiție o cămașă din pânză de in neîmbrăcată până atunci. Inul necesar producerii pânzei din care urma să se confecționeze cămașa trebuia să fie semănat și apoi cules dintr-un ogor care se lucra după anumite norme ritualice. Topirea, melițatul, torsul inului și țesutul pânzei trebuiau să se subordoneze, la rândul-le, unor anumite reguli impuse de magia tradițională. Cusutul cămășii făcea, în exclusivitate, obiectul muncii fetei interesate în practicarea originalului ritual și trebuia să respecte alte reguli impuse de tradiția magiei populare. Pentru ca *descântecul de dragoste* să aibă efect, cămașa, în toate fazele realizării ei, nu putea să fie văzută de persoane străine și se păstra numai într-un loc consacrat de tradiție.

În seara dinspre Ziua de *Sânziene*, *cămașa*, peste care se puneau flori de *sânziene*, de toate varietățile, se așeza sub pernă, după care, fata în cauză invoca divinitatea și *zânele bune*, pe Ileana Cosânzeana în mod deosebit, pentru a dobândi șansa de a intra în grația feciorilor preferați de ea. La miezul nopții, cămașa, fără a se aprinde lumina, era scoasă cu mare grijă de sub pernă și, împreună cu florile de *sânziene*, se așeza pe brațe, strângându-se la piept și, invocându-se rugăciunile și dorințele prescrise de tradiție, fata se îndrepta spre o anumită apă curgătoare, una foarte curată. În tot timpul deplasării, fata invoca dorința de a se face iubită de feciori fără a privi decât numai în sensul de mers spre izvorul sau spre râul destinat acestui scop. Ajunsă la izvor sau la malul râului, trebuia să se închine (prin trei mătăanii) în cele patru puncte cardinale – în cele patru zări după expresia populației autohtone din acele vremuri – cu respectarea sensului consacrat de tradiție, adică

răsărit, miazăzi, apus și miazănoapte. După aceea, rostindu-și dorințele, considerate sacre (textele nu se mai cunosc), îmbrăca noua cămașă și, fără să tulbure apa, intra în marginea râului. Era obligatoriu ca lungimea cămășii să acopere genunchii, în timp ce sânii trebuia să fie protejați sumar sau deloc. În vremea închinării pe malul apei, cămașa trebuia depusă într-o zonă acoperită cu vegetație. Când printre ierburi se găseau și flori de *sânziene*, cadrul magic era considerat ideal.

După ce intra în râu, persoana în cauză cădea în genunchi, unde apa era puțin adâncă, și, implorând zânele bune, sorbea trei înghițituri de apă luate cu mâna din sensul de curgere a râului sau a izvorului. Apoi, ridicându-se în picioare, își stropea corpul cu apă luată cu buchetul de flori de *sânziene*, tot din sensul de curgere a râului sau a izvorului. Fata care se supunea acestui dificil ritual trebuia să fie în contact permanent cu florile de *sânziene*. După epuizarea acestor faze, fără să involbure sau să tulbure apa, persoana care practica ritualul trebuia să privească în susul râului, să ia apă din sensul său de curgere, să o toarne pe tot corpul, pe sâni și față în mod deosebit. În timp ce se lua apă din râu sau din izvor, se rostea în șoaptă și cu mare încredere textul descântecului. *Farmecul*, dacă se poate numi astfel, se adresa miraculoaselor puteri ale apei, era, de fapt, o reminiscență a cultului apei, o practică ritualică ce venea din vremuri imemorabile până în zilele noastre. Textele *descântecului (farmecului)* au fost culese între anii 1954 și 1955 de la Ioana Apalagheie, născută în anul 1884, din satul Liniște, comuna Șaru Dornei:

– Bună dimineața,
Apă lină și curată
Ca roua, ca ceața
Prin zori strecurată.
– Mulțumescu-ți dumitale,
Ileană felegoasă,
Cu dinți de vatale
Și față rănturoasă.
– Da, că nu-s felegoasă
Și nici rănturoasă,
Eu îs mândră și frumoasă

Ca tine apă răuroasă,
 Eu îs rujă și cicoare,
 Ca un boboc de floare,
 Eu îs ca sfântul soare
 Când răsare.
 De acasă am pornit,
 La tine am venit
 Înainte de răsărit,
 Cu rugă am călătorit:
 Să-mi dai dragostele,
 Să-mi dai frumusețile,
 Să-mi dai mândrețile,
 Să-mi dai limpezimile
 Tale, apă curată,
 De Dumnezeu lăsată
 Ca o zână-fată
 Cuminte și nemăritată.
 Cum se bat toate sufletele,
 Cum se bat toate vitele,
 Cum se bat toate păsările
 Și toate lighioanele
 După tine, apă curată,
 Așa să se bată
 Feciorii laolaltă
 După mine frumoasă fată:
 După dragostele mele,
 După frumusețile mele,
 După mândrețile mele,
 După vorbele mele,
 După traiul meu,
 După chipul meu,
 După straiul meu,
 După jocul meu.
 Cum nu se poate fără apă
 Nici feciorii să nu poată
 Fără să mă vadă
 Cu drag deodată.
 Să nu se poată hodini
 Până nu m-or întâlni,
 Până nu mi-or vorbi,
 Până nu m-or iubi.
 Tu, apă bună și curată,
 Ajută-mă să fiu fată
 De toți feciorii căutată,
 De-oî fi și măritată.
 Apă răuroasă,
 Lasă-mă frumoasă,
 Lasă-mă crăiasă,
 De feciori aleasă!

În timpul acestei incantații-rugă, fata trebuia să dezbrace cămașa, să se scufunde de trei ori în apa râului, cu poziția corpului în sensul de curgere a apei. După terminarea versificației îmbrăca cămașa, cu respectarea unor cutume din străbuni lăsate.

Orientarea corpului trebuia să fie în permanență cu fața spre amonte, iar privirea trebuia să urmărească succesiunea trecerii apei. Ritualul avea efect maxim dacă se realiza în nopțile cu lună plină. Cele fără lună erau, de regulă, evitate sau considerate periculoase pentru întreprinderea unor asemenea încercări misterioase și periculoase în același timp.

O dată cu îmbrăcarea cămășii, se trecea în faza a II-a a ritualului. Buchetul de flori de *sânziene* se ținea în mâna stângă, poziție în care a fost ținut și în timpul îmbrăcării cămășii, se lua apă în sensul curgerii râului și se stropea întregul corp. În timpul acestui inedit ritual se rosteau versurile altei incantații-rugă în care, de asemenea, se face apel la sacralitatea apei:

Apă, apă lină,
 Apă, apă bună,
 Apă din dolină,
 Apă din fântână,
 Fă-mă drăgăstoasă,
 Mândră și frumoasă,
 Ca grâul pe masă
 De feciori aleasă.
 Apă cu răcoare
 Ruptă din soare
 Când răsare,
 Fă-mă zână, fă-mă floare,
 Fă-mă rujă-n cale,
 Fă-mă bulbuc în vale
 Ca limpezimile tale
 De argint în zale.
 Apă, apă răuroasă,
 Apă, apă vâltoroasă,
 Apă, apă vuietoasă,
 Apă, apă răcoroasă,
 Fă-mă floare, fă-mă zână,
 Noaptea pe lună
 De-ntuneric plină,
 Ziua pe lumină;
 Să am un mijlocel
 Tras prin inel,
 Mersul sprintenel,
 Drăgălaș și cătinel.
 Apă, apă lină,
 Fă-mi vorba blajină,
 Cătătura senină,
 Feciorii în braț mă țină.
 Apă, apă curgătoare,
 Apă, apă stătătoare,
 Apă șuierătoare,
 Apă din izvoare,
 Fă-mă frumoșea,

Cu glas de rândunea,
 Feciorii de m-or vedea
 Dragă le-oi cădea.
 Fă-mă uimitoare
 Ca sfântul soare,
 Cu suspin în țâțșoare,
 Cu surăs pe buzișoare,
 Feciorii de m-or gini
 La mine c-or veni
 Și m-or iubi.
 Busuioc pe policioară,
 Apă, apă limpegioară,
 Feciorii după mine moară,
 Pe la porți pe ulicioară.
 Apă limpegioară, lină,
 Cu miresme de sulfină,
 Feciorii după mine vină
 Și pe brațe să mă țină.
 Apă rece, răuroasă,
 Scoate feciorii din casă,
 Să mă cate de frumoasă,
 Să mă aleagă de mireasă.
 Apă-n valuri pe latoc,
 Fă-mă fată cu noroc,
 Scoate-mi dorul din obroc
 Cu miros de busuioc.
 Apă lină, tu crăiasă,
 Fă-mă fata cea aleasă,
 Fă-mă prețuită-n casă!

Faza ritualică de la malul râului sau de la izvor trebuia să se consume înainte de revărsarea zorilor. Calea întoarsă spre locuința fetei se făcea tot sub semnul respectării unor reguli specifice ritualului de *Sânziene*. Ajungând acasă, se dezbrăca de cămașă, o punea sub pernă, împreună cu florile de *sânziene*, și apoi, fără să vorbească și fără să privească în jur, trebuia să se culce, neîmbrăcând altă lenjerie de corp. Visele din timpul somnului, pe care nu trebuia să le divulge, deveneau semnificative pentru viața și comportamentul fetei în societate. Orice greșală în practicarea dificilului ritual atrăgea după sine pierderea efectului său. În practicarea acestui ritual se prefera apa de izvor, iar apa râului se folosea numai în cazul când exista garanția securității realizării ritualului și a purității apei.

În concepția lumii Dornelor de odinioară, efectul tămăduitor al izvoarelor de apă minerală se datora binecuvântării *zânelor bune* din noaptea de *Sânziene*. De fapt, izvoarele și aria teritorială limitrofă acestora se

considerau a fi sub patronajul spiritual al zânelor și, de aceea, vegetația ierboasă, în care erau prezente florile de *sânziene*, stufărișurile și păpurișurile intrau sub o strictă protecție comunitară. În *vatra zânelor*, așa era denumită zona cu vegetație din jurul izvoarelor cu *vinul pământului*, ierburile rămăneau în stare de vegetație și pe timpul sezonului friguros, iar apa nu îngheța și își păstra proprietățile vindicative. Așa se explică de ce misterioasa *vatră a zânelor* nu era călcată de *picior de om* și se bucura de un *regim tabu* în raport cu lumea satelor din acele timpuri. Prezența licuricilor – a *scânțeașilor* cum se mai numeau – era un indiciu edificator al prezenței zânelor în vatra lor de dănuire, cu tot cortegiul de fenomene misterioase. În imaginea generațiilor de mult apuse, barbotajul din fântânile cu apă minerală se asocia cu *zbuciumul zânelor* și, uneori, cu *zbuciumul rusaliilor*, adică cu neodihna sufletelor fetelor care au murit nebotezate sau înainte de căsătorie. Zânele, aceste misterioase ființe supranaturale din *Olimpul credințelor populare dornene*, se înfățișau în *puterea anumitor nopți din an sub forma unor preafrumoase fete îmbrăcate în alb, care prin cântecele lor seducătoare și prin jocurile lor amețitoare, ademeneau bărbații, feciorii nelumiți mai ales*. Așa se explică de ce, în vorbirea populației autohtone din zona Dornelor, *zânele bune* au fost denumite *sânziene*, iar cele rele au fost asociate *rusaliilor*. Știma izvorului care se identifica, în majoritatea cazurilor, cu una din zilele săptămânii, apărea tot în puterea nopții și implora *ceasul cel rău*.

Cultul *sânzienelor* nu îngăduia apropierea oamenilor de izvoare în puterea nopții fără a respecta canoanele impuse de legile nescrise ale credinței populare. Cei care se încumetau, riscuau să sufere traume fizice, psihice sau chiar să-și piardă viața. *Dacă te apucă puterea nopții pe lângă izvoarele de apă minerală – mărturisesc bătrânii satelor – se zborșesc rusaliile la tine, te zbihue, te pocesc ori teucid*. Lumea Dornelor de odinioară credea cu tot dinadinsul că fântânile cu vinul pământului erau păzite de *duhurile apelor* care-și aveau

sălașurile în subteranele, în pădurile, în stufărișurile și în păpurișurile din apropierea izvoarelor. Menținerea sacralității apei era condiționată, așa-dar, de caracterul intact al vegetației ierboase și forestiere. Apa minerală luată de la izvoare în puterea nopții cu binecuvântarea zânelor sau, după caz, a rusaliilor, se numea *apă vie*, avea proprietăți tămăduitoare și harul nemuririi. Apa vie se folosea de unele fete în ritualul nopților de *Sânziene* și de întreaga suflare a satelor la cumpene de vreme, adică la solstiții.

În Dornele de odinioară, forța de vindecare a apelor minerale era atribuită zânelor, care, având o puternică infuzie divină, patronau izvoarele și zona lor înconjurătoare. În Ziua de *Sânziene*, la primele revărsări de raze, potrivit credințelor populare, *soarele se scâldea în apa izvoarelor*. Zânele, la rândul lor, se scâldeau în nopțile cu poleiri de lună, în luciri de ape și în sclipiri de stele. Așa se explică de ce, la Vatra Dornei, în fiecare an, în dimineața Zilei de *Sânziene*, la primele revărsări de raze, se oficiau slujbe în sobor de preoți la cel mai important izvor de apă minerală. Sursa de apă minerală care s-a bucurat de acest privilegiu, cunoscută sub denumirea de *vinul pământului*, a fost denumită, la început, cu apelativul „Izvorul Sfântului Ioan Botezătorul”, numindu-se apoi Izvorul „Ioan”. După ce izvorul se sfințea, apa minerală se considera a fi apă vie (agheasmă), adică vindecătoare de boli. În timpul anului se folosea în cura de băut și la efectuarea masajelor tradiționale (*ciumurluieli*) nu numai de suferinzi, ci, la nevoie, de orice *mirlean*. Pentru ca slujbele să aibă efectul scontat, preoții trebuiau să poarte veșminte albe, iar apa izvorului să fie poleită de razele de soare și îmbibată cu aerul purificat cu fumigații de tămâie și arome de cetini de brad. Așa se explică de ce clădirea de protecție a Izvorului „Ioan”, prin arhitectura sa, cea edificată în anul 1828, stăvilea pătrunderea zăpezii și a apei de ploaie, în timp ce aerul și razele de soare se asociau cu barbotajul specific degajărilor de apă tămăduitoare. Au fost timpuri când în jurul acestui izvor de faimă se găsea intactă vegetația specifică

păstrării sacralității apei minerale. Așa că în ziua de 24 iunie, în fiecare an, Izvorul „Ioan” de la Vatra Dornei se afla la interferența dintre solstițiul de vară, mitul *sânzienelor* și practicile de rit creștin ortodox. Ca urmare, ani la rând, băile de la Vatra Dornei s-au aflat sub patronajul *Sânzienelor*, al nașterii Sfântului Ioan Botezătorul. Așa se explică de ce cel mai vechi element de heraldică dorneană are ca subiect clădirea Izvorului „Ioan”, edificată sub semnul mitologiei autohtone în anul 1828.

În Ziua de *Sânziene*, numai în timpul răsăritului de soare, se culegea usturoiul de leac, adică *usturoiul de sânziene*. După ce era scos din pământ, se așeza imediat într-un loc expus razelor de soare, pentru a primi infuzia vindecătoare și de la astrul zilei. După ce se lua roua, dar numai până la amiază, se culegeau *buruienile de leac* în totalitatea și diversitatea lor. În timpul culesului era necesar să se respecte unele canoane consacrate de tradiție: extragerea plantelor cu tot cu rădăcină presupunea pierderea efectului lor tămăduitor, ruperea ramurilor, în cazul arborilor și arbuștilor, avea același efect asupra proprietăților vindecătoare ș.a. În cazul când plantele medicinale se culegeau de persoane încărcate cu energii malefice (cu păcate) acestea nu mai erau indicate în sistemul tratamentelor empirice de odinioară. De aceea, se foloseau copiii și tinerii nelumiți în acțiunea de culegere a *buruienilor de leac* în această zi predestinată. În frecvente cazuri, usturoiul și plantele medicinale erau sfințite în biserică, fapt ce se considera deosebit de binefăcător în procesul utilizării lor în scopuri terapeutice. De remarcat este și practica infuzării, o dată cu plantele medicinale, a florilor de *sânziene* galbene. Păstrarea *buruienilor de leac*, culese în Ziua de *Sânziene*, se făcea, de regulă, într-un loc curat, bine aerisit, așezat în partea de răsărit a locuinței, unde se afla o icoană și busuioac sfințit. O parte dintre *buruienile de leac*, destinate tratamentelor empirice, se culegeau și se sfințeau în biserică de *Ziua Crucii*. Cele două categorii de plante medicinale se păstrau separat,

dar, uneori, se asociau în procesul de preparare a ceaiurilor și a străvechilor panacee.

După o prohibiție de șapte zile, tot până la amiaza zilei de *Sânziene*, se culegeau fragii din prima recoltă a anului în cănițe de ceramică (de paos), neutilizate până atunci, și se dădeau de pomană de sufletul morților direct sau după ce erau sfințite în biserică. Era, de fapt, o formă tradițională de marcarea a *Moșilor de Sânziene*, sărbătoare care în trecutul mai îndepărtat avea o semnificație mult mai complexă. De *Sânziene* aveau loc acțiuni premergătoare „urcatului pe munte”. În lumea Dornelor de odinioară, culesul și consumul fructelor de fragă erau cu desăvârșire interzise până în Ziua de *Sânziene*.

Într-o vreme demult apusă, Dumnezeu a coborât pe pământ, luând cu sine și o ceată de îngeri. Se dorea ca îngerii să vadă, și ei, cum trăiesc și ce preocupări au oamenii de pe pământ. Așa că, îngerii, cutreierând lumea în lung și în lat, au rămas plăcut impresionați de viața pământenilor. La termenul hărăzit de vreri divine, ei s-au întors cu voie bună la Dumnezeu. Numai unul dintre ei s-a arătat trist, foarte trist, deoarece la despărțirea de lumea pământească, a început să suspine și să plângă în hohot. Reîntorcându-se în cer, Dumnezeu a întreat pe fiecare dintre ei ce-au văzut și ce i-a impresionat mai mult în timpul șederii lor pe pământ. Fiecare înger i-a povestit lui Dumnezeu despre frumusețile pământene și, mai ales, despre biserici, călugări și sihăstria. Unul dintre ei, însă, a apărut în fața divinității plângând, era cât se poate de trist și abătut. După ce Dumnezeu l-a întreat, cu îngăduință și vorbă blajină, ce a văzut în lume de este atât de supărat și cuprins de o asemenea tristețe, el i-a răspuns cu vocea tremurândă: – Doamne... eu am întâlnit o preafrumoasă păstoriță, care, pascăndu-și oile prin rariști de codru, își striga mereu fratele pierdut prin hățişuri de munți, îl striga pe Cucu. Am plecat pentru a-ți îndeplini porunca fără ca să o pot ajuta să-și găsească fratele, la care ținea atât de mult și pe care îl chema cu atâta patos. Apoi, mărite Doamne, era atât

de frumoasă, încât n-o s-o pot uita niciodată. Avea fața albă ca spuma laptelui și ochii albaștri ca seninul cerului. Mă privea atât de prietenos și de profund și, trecând dintr-o poiană în alta, își păștea cu credință turma de oi albe și blajine cântând doine și strigându-și mereu fratele. I-am zis, mărite Doamne, că eu trebuie să plec pentru a-ți îndeplini porunca dar, pentru ea, aș fi fost în stare să mă dezbrac de haina îngerească, să renunț la nemurire și să o însoțesc pe vremelnicul drum al vieții.

Dumnezeu, ascultând spovedania îngerilor care trăiră o vreme printre lumea pământească, se hotărî, pe loc, să nu le mai permită contactul cu cetele îngerești din cer, pentru a nu stârni patimi și dorințe deșarte. În clipa aceea, printr-un semn anume, Dumnezeu i-a prefăcut în stele lucitoare și, tot printr-un semn, i-a risipit pe bolta cerească. Dar steaua îngerului îndrăgostit de preafrumoasa păstoriță de pe pământ palpaia mereu, ofta și plângea după acel crâmpei din viața pământească. Atunci, Dumnezeu a hotărât s-o sloboadă pe pământ, acolo unde o chema destinul. Cu mâna dreaptă o apucă și o izbi de pământ la picioarele tinerei fete atât de puternic încât se prefăcu într-o mulțime de scânteie. Porunca dumnezeiască a fost ca fiecare scânteie să prindă viață pământească și să se numească *scânteiaș* (licurici), iar preafrumoasa păstoriță a fost prefăcută în zână, condiție în care și-a alinat tragicul destin. Așa se explică de ce, după apariția *scânteiașilor*, în Ziua de *Sânziene*, cucul încetează să mai cânte, iar zânele își încing horele prin poiene de codru. Acest moment consacrat de tradiție sub denumirea de *Sânziene* are semnificația începutului de vară în sens astronomic pe fondul nostalgiei ce-și are geneza în credințele și în filozofia lumii Dornelor de odinioară.

Dr. Ion VARTA
Chișinău

CONTRIBUȚII LA BIOGRAFIA PROZATORULUI GHEORGHE V. MADAN

Printre personalitățile marcante ale culturii românești din Basarabia un loc aparte îl ocupă Gheorghe V. Madan, numit de contemporani "Creangă al Basarabiei".

Gh. V. Madan s-a născut la 5 octombrie 1872 în comuna Trușeni, județul Lăpușna, în familia unui preot. Tatăl își dorea sincer ca fiii săi să meargă, ca și dânsul, pe aceeași cale. Doi frați mai mari ai lui Gheorghe au ascultat sfatul părintesc și au urmat seminarul din Chișinău¹.

O anumită perioadă învață și Gheorghe la același seminar. Este, însă, suspectat și prigonit pentru convingerile sale antițariste². În 1891 este exmatriculat și chiar ținut sub arest de către jandarmeria țaristă³.

În același an Gheorghe V. Madan trece clandestin Prutul, găsindu-și refugiul, ca și mulți alți români basarabeni, în Vechiul Regat. Aici va intra în contact cu B.P.-Hasdeu și cu membrii societății "Milcov" a românilor basarabeni⁴. Devine un bun prieten cu C. Dobrogeanu-Gherea, pe care-l urmează la Ploiești, unde, conform propriilor sale mărturii, își va urma studiile la unul din liceele acestui oraș⁵, devenind în același timp și "un fel de director al restaurantului" lui Gherea și "un om al casei"⁶.

Își va continua apoi studiile la Conservatorul de Artă Dramatică din București pe care îl va absolvi "cu premiu și cu diplomă", fiind ulterior angajat în calitate de actor dramatic la Teatrul Național din București și, prin cumul, ca funcționar la Ministerul Instrucției Publice⁷. (În 1905, menționează Gh. V. Madan, fusese numit "agent-revizor la pescăriile statului".)

Din îndemnul lui C. Dobrogeanu-Gherea, Gh. V. Madan se preocupă de folclorul autentic românesc din Basarabia. În 1898 în cadrul seriei "Biblioteca pentru toți" vede lumina tiparului primul său volum din folclorul basarabean, intitulat: **Suspine. Poezii populare din Basarabia**, pe care l-a dedicat lui B.P.-Hasdeu, "eminentului folclorist român din Basarabia". Această colecție include 75 de cântece lirice și 6 balade culese în ținuturile Chișinău (cu preponderență în Trușenii săi natali), Orhei, Bălți, Tighina, Soroca, fiind prefăcută, în semn de prețuire, de către G. Coșbuc⁸. Din îndemnul și cu sprijinul lui Spiru Haret, care deține funcția ministrului Instrucției Publice, Gh. V. Madan publică, în anul 1904, o antologie a poezilor și scriitorilor români ce purta titlul **Cântece și versuri din cei mai buni scriitori români**, care era destinată cititorului de limba română din Basarabia.

În perioada 11 octombrie 1898 și 23 mai 1899, Gh. V. Madan, împreună cu Șt. O. Iosif și Al. Antemireanu, editează revista literară săptămânală "Floare albastră", al cărei proprietar era I. N. Constantinescu-Stans. În paginile acestei reviste tânărul literat basarabean va susține rubrica *Din caietul meu*, în care își publică proza sa originală, dar și fragmente din opere ale autorilor străini: Dostoevski, Pisarev, Belinski, Lermontov, Blaholepov, Shakespeare, Herder, Büchner, dr. Fleury. Conform propriilor mărturii, a fost și redactor la "Epoca literară", "după plecarea lui I. L. Caragiale"⁹. Gh. V. Madan mai afirmă că a colaborat "alături cu cei mai vestiți scriitori și învățați români", la jurnalele literare "Viața" și "Arta și literatura română", precum și la gazetele zilnice "Epoca", "Voința Națională" și "Conservatorul"¹⁰.

În îndelungatul său sejur în Vechiul Regat Gh. V. Madan a expediat în Basarabia numeroase colete cu carte românească în special pe numele fratelui său mai mare, preotul Andrei Madan, care, la rândul său, le distribuia preoților, învățătorilor și studenților din provincia înstrăinată.¹¹

În 1905 revine la Chișinău. În

octombrie, același an, împreună cu alți frunțași români din provincia dintre Prut și Nistru participă la fondarea *Societății Moldovenești din Basarabia pentru ajutorarea învățământului popular și studierea plaiului natal*, care, în ședința din 3 decembrie 1905, a decis în mod unanim să ceară autorităților introducerea limbii române în procesul de instruire “în școlile primare populare ale județelor Basarabiei cu o populație exclusiv sau preponderent moldovenească”¹². Se mai solicită permisiunea de a edita broșuri și cărți în limba română, care ar fi abordat probleme de ordin practic: agricole, gospodărești, de igienă, medicale, tehnice ș.a., “foarte utile și necesare țăranilor, care ar contribui la lărgirea orizontului ultimilor și la creșterea bunăstării lor”¹³.

Societatea considera necesitatea studiilor primare în limba maternă pentru românii basarabeni “incontestabilă și drept o axiomă politică”. Este adevărat că autoritățile țariste au admis, în toamna anului 1906, studierea limbii române doar în școala eparhială de fete și în seminarul teologic din Chișinău¹⁴. Cam acestea au fost performanțele activității Societății, care la 12 decembrie 1906 s-a desființat¹⁵. Cauza unor atare rezultate modeste rezida în caracterul inofensiv și nehotărât al activității Societății, care se reducea la înaintarea unor petiții, cu revendicări modeste, ce erau, de regulă, ignorate de autoritățile țariste.

În 1906, Gh. V. Madan revine, pentru o anumită perioadă, la București, pentru a participa la organizarea pavilionului Basarabiei la expoziția jubiliară din Parcul Carol, consacrată celor 40 de ani de guvernare a regelui Carol I¹⁶.

Una din consecințele revoluției ruse de la 1905, pentru Basarabia, a fost revigorarea mișcării naționale a românilor dintre Prut și Nistru. O manifestare a acestui fenomen a constituit-o și apariția primei publicații periodice de limba română în stânga Prutului – ziarul “Basarabia” –, care, în scurt timp, devine catalizatorul forțelor naționale din ținut.

Autoritățile țariste, alarmate de

amplora mișcării naționale a românilor basarabeni, întreprind un șir de măsuri pentru a dispersa această mișcare și a-i diminua forța. Astfel, a fost editat ziarul “Moldovanul”, care trebuia să contrapună doctrinei “românismului”, frecvent propagată în paginile ziarului “Basarabia”, pe cea a “moldovenismului”, iar doctrinei revoluționare – pe cea a supușeniei față de imperiu și împărat.

Paradoxal, dar Gh. V. Madan a acceptat să fie redactorul acestui ziar. Anterior Gr. D. Constantinescu refuzase această ofertă, cu toate că i s-a promis o remunerare lunară de 120 de ruble.

Documentele de arhivă atestă faptul că lansarea acestei publicații s-a făcut cu concursul nemijlocit al guvernatorului Basarabiei, Haruzin, al ambasadorului rus la București, N. Ghirs, și al Președintelui Consiliului de Miniștri, P. Stolâpin¹⁷.

Este adevărat că ziarul “Moldovanul” a fost o publicație promonarhistă, s-a opus revoluției, însă a făcut-o nu prea consecvent și doar în primele sale numere.

Dar cea de a doua sarcină – lupta cu spiritul românofil, propagat în paginile ziarului “Basarabia” – a fost abil sabotată de către redactorul ziarului “Moldovanul”. Rămâne totuși o enigmă cum de au tolerat autoritățile țariste nu numai sabotarea acestei sarcini, ci și propagarea masivă a operelor clasice literaturii române și multe alte activități ale ziarului, incompatibile cu concepția inițială a guvernatorului Haruzin privind misiunea ziarului “Moldovanul”¹⁸. După ce ziarul “Moldovanul” a încetat să mai apară, a urmat o altă colaborare a lui Gh. V. Madan cu autoritățile țariste din ținut. În octombrie 1908, Gh. V. Madan acceptă să fie angajat în calitate de cenzor al publicațiilor de limba română editate în imperiu și al coletelor cu publicații periodice și cărți sosite în Basarabia de peste Prut¹⁹. Și în această funcție a făcut un joc abil, reușind să adoarmă vigilența autorităților țariste. Grație unei atare atitudini, a fost posibilă pătrunderea, aproape nestingherită, în Basarabia, în perioada anilor 1908-1914, a pre-

sei periodice și a cărților, editate în România, Transilvania și Bucovina. Practic toată literatura românească cu caracter istoric, literar, religios, didactic și agricol, după ce trecea cenzura, era expediată pe adresele destinatarilor²⁰.

Un funcționar al Cancelariei guvernatorului își manifesta chiar nemulțumirea față de activitatea suspectă de cenzor a lui Gh. V. Madan, constatând cu stupeoare că “de fiecare dată, după examinarea cărților (acesta – I.V.) declară șefului cancelariei că n-a descoperit nimic suspect”²¹.

Între anii 1908 și 1912 Gh. V. Madan a condus prima trupă de teatru românesc din Basarabia, care a avut mai multe reprezentații (în special din dramaturgia lui V. Alecsandri) la Chișinău și Orhei²².

În primul război mondial a fost mobilizat, contrar voinței sale, în calitate de translator de limba română în armata rusă. Cele văzute pe front sunt expuse în **Amintirile unui român basarabean din cartierul armatei a patra ruse, care a luptat la Mărășești**. Face niște aprecieri incomode despre anumiți soldați și ofițeri ruși, în special despre “divizia sălbatică de cavalerie”, despre procesul de destrămare a armatei ruse, după revoluția din februarie 1917.

La 12 mai 1917 Gh. V. Madan înființează, împreună cu Anton Crihan²³, în cartierul armatei a patra ruse de pe Frontul Român și al garnizoanei ruse din Bârlad, un “comitet național al soldaților și ofițerilor moldoveni”, care își propuneau să revendice, între altele, împrăștierea cu pământ a țăranilor, curmarea siluirilor și jafurilor în Basarabia, provocate de anarhia ce cuprinsese armata rusă. Acest comitet mai cerea ca “Basarabia să fie cârmuită numai de moldoveni, căci este țară moldovenească”²⁴.

După realizarea unirii Basarabiei cu Țara, a trăit mai mulți ani, strămtorat materialcește, simțindu-se proscris și ostracizat. Se pare că colaboraționismul său cu autoritățile țariste din perioada anilor 1908-1912 a avut consecințe serioase asupra vieții sale în Basarabia interbelică.

O perioadă a acceptat chiar să fie internat la spitalul de bolnavi

mental din Costiujeni, situat la periferia Chișinăului. A insistat să rămână internat aici peste termenul fixat, să i se prelungească pomana: “parcă-i la Cotroceni. Pot să spun că trăiesc ca un prinț” – îi scria el prietenului său George T. Kirileanu, mulțumit că fusese absolvit de grija chiriei și a mesei.

În ianuarie 1938, datorită intervenției unui subsecretar de la Culte, o veche cunoștință de a sa, a fost numit consilier comunal al Chișinăului. În consecință, situația sa materială se ameliorează în mod evident²⁵.

Deși își publică primele sale schițe în anii 1898-'99 în revista “Floare albastră”, iar mai apoi, în anii 1907-1908, un șir de articole în ziarul “Moldovanul”, totuși, ca prozator, se afirmă mult mai târziu.

În anii 1932-'37 în paginile revistei “Viața Basarabiei”, condusă de Pan Halippa, i-a fost publicată întreaga proză, care a alcătuit ulterior sumarele volumelor de schițe și povestiri **Răsunete din Basarabia** (1935) și **De la noi din Basarabia** (1938)²⁶, ce i-au adus popularitatea binemeritată de prozator talentat, de povestitor desăvârșit.

Contemporanii au apreciat înalt talentul său de scriitor. N. Costenco, referindu-se la ultimul volum al lui Gh. V. Madan, apărut în 1938, pe care îl considera drept cartea cea mai reușită a anului, menționa, între altele: “Limba curată moldovenească, cu mireasma arhaică și construcția măiastră a bucăților, uneori răscolind sufletul până la lacrimi, cum e acea admirabilă nuvelă **Ciuboțelele lui Ionel** – sunt o cheazășie a originalității și nemuritorului talent al lui Gh. V. Madan”²⁷.

Sergiu Matei Nica, un alt contemporan al lui Gh. V. Madan, într-un articol publicat în “Viața Basarabiei” la 1941, remarcă “simplitatea într-adevăr mare și impetuoașă a acestui rar cultivator de emoții, ce mențin o stare de spirit și îndreptățesc așteptările. Metaforele lui sunt rugăciuni la icoane și implorări cu tot soborul amintirilor”²⁸.

Aprecieri elogioase face și Gheorghe Bezviconi, pentru care Gh. V. Madan este “unul din cei mai valoroși

prozatori ai Basarabiei”, un scriitor în adevăratul înțeles al cuvântului, pe drept denumit “Creangă al Basarabiei” (07-08.1943, “Viața Basarabiei”). Asemuirea lui Gh. V. Madan cu marele Creangă îi aparține aceluiași Sergiu Matei Nica, care menționa: “Gheorghe V. Madan este unul din cei mai talentați scriitori pe care i-a dat Basarabia. După Creangă, aproape nimeni n-a mai scris într-o limbă așa de frumoasă, căutând să întrebuinteze expresiile cele mai potrivite ale țaranului moldovean. Povestirile lui Gh. V. Madan sunt întru totul povestirile lui Creangă”.

* * *

În continuare urmează o suită de documente pe care le-am descoperit în Arhivele Naționale Istorice Centrale din or. București, în fondul Ministerului Agriculturii și Domeniilor, care ne oferă informații suplimentare despre mișcarea națională a românilor basarabeni de la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului XX, precum și unele date noi, dar și o confirmare a celor deja cunoscute despre câțiva dintre participanții la această mișcare – și, în primul rând, despre Gheorghe V. Madan, apoi despre I. Pelivan, V. Oatul, P. Grosul, mai ales cu referire la activitatea acestor din urmă în cadrul Pământeniei studenților basarabeni de la Universitatea din Dorpat.

Primul document este o cerere adresată la 29 martie 1933 de către Gh. V. Madan Ministrului Basarabiei Pan Halippa prin intermediul căreia solicită recunoașterea meritelor sale la mișcarea națională a românilor basarabeni din timpul ocupației rusești și acordarea unor recompense materiale pentru aceste merite (majorarea pensiei, acordarea unei pensii suplimentare viagere sau împroprietărirea sa cu un lot de pământ²⁹ (vezi Anexa nr. 1).

În sprijinul acestui demers Gh.V. Madan evocă mai multe crâmpie din biografia sa de participant la mișcarea națională (unele cunoscute, altele – inedite). O parte dintre aceste date le-am și utilizat deja în cele relatate mai sus. Rămâne doar să precizăm că întreaga informație înșiruită de către

Gh. V. Madan în acest demers este autentică și, în același timp, redată atât de sugestiv, încât considerăm că ea nu mai necesită comentarii.

Urmează apoi patru scrisori semnate de câțiva membri ai Pământeniei studenților basarabeni de la Universitatea din Dorpat care i-au fost adresate lui Gh. V. Madan (Ion Pelivan – două și Vasile Oatul și Pavel Grosul – câte una)³⁰.

Din primul răvaș, al lui I. Pelivan (vezi Anexa nr. 2), am dedus că Gh. V. Madan le-a expediat de la București studenților basarabeni din or. Dorpat o culegere de cântece naționale românești, care le-au produs acestora o deosebită plăcere. În continuare I. Pelivan mărturisește despre un vădit interes al tuturor membrilor Pământeniei studenților români de la universitatea estoniană față de modul de organizare sub aspect juridic a statului român, față de starea sa economică și culturală. În încheiere, studentul basarabean roagă ca pământeniei să-i fie expediate “cărți literare și istorice”, pentru a dezvolta colegilor săi “conștiința națională și totodată și gustul, ba chiar și interesul de cetit cărți românești...”.

Din cea de-a doua scrisoare, expediată din Dorpat pe numele lui Gh. V. Madan (de astă dată de către un alt membru al pământeniei – P. Grosul; vezi Anexa 3), reiese că preotul Andrei Madan expediase, în câteva rânduri, colete cu cărți românești pământeniei basarabene din îndepărtatul oraș estonian, pe care le primise de la fratele său din România.

Prin intermediul acestui răvaș P. Grosul îi solicită lui Gh. V. Madan noi cărți despre cultura română, istoria neamului românesc, “mai serioase și documentate”, culegeri de cântece românești “pe note”.

Un alt membru al Pământeniei – Vasile Oatul – îi adresa la 14.01.1904 lui Gh. V. Madan o scrisoare din exil, în care-i mărturisea acestuia că, în calitatea sa de român, avea dorința de a se familiariza la modul serios “cu cultura Nației Române, mai ales cu Istoria română” (vezi Anexa nr. 4). Pentru a-și vedea realizată intenția, îl ruga pe Gh. V. Madan să-l aboneze la revista “Albina”, să-i expedieze o

hartă a României, o istorie a limbii (probabil un manual de limba română) și una a literaturii române, un dicționar român-francez și un studiu fundamental despre istoria românilor. Mărturisea că studiasse către acel timp istoria românilor din manualul lui A.D. Xenopol pentru școala medie (gimnaziu). Informația inserată în acest manual o consideră însă insuficientă pentru el, care studiasse la facultatea de istorie.

Am stăruit în mod special asupra evidențierii detaliilor semnificative din această scrisoare (dar și din celelalte), pentru a ilustra în mod elocvent gradul conștientizării de către reprezentanții cercului studenților basarabeni de la Universitatea din Dorpat a apartenenței lor la neamul românesc – cu toții se considerau, fără vreo rezervă, români.

Următorul răvaș, anexat de către Gh. V. Madan la demersul său adresat lui Pan Halippa, îl are din nou în calitate de autor pe Ion Pelivan, care semnează de astă dată cu pseudonimul "Gorici" (vezi Anexa nr. 5).

Această scrisoare este extrem de importantă, deoarece ne oferă mărturie autentice despre starea sufletească și moralul lui I. Pelivan (liderul studenților basarabeni din Dorpat) în momentul când fusese condamnat la exil pe un termen de trei ani în gubernia Arhanghelsk pentru activitatea cu caracter naționalist, desfășurată în cadrul universității estoniene.

Epistola sa denotă că el nu avea de gând să se resemneze, să cedeze, ci, din contra, era dispus să continue lupta. I. Pelivan îl ruga pe Gh. V. Madan să-i expedieze operele celor mai distinși scriitori români (Vlahuță, Coșbuc, Eminescu, Alecsandri), ce-i puteau servi drept "singură mângâiere, care-i va ușura zilele triste de exil". El roagă, de asemenea, să-i fie expediate ziarele și revistele lecturate de Gh. V. Madan la București.

I. Pelivan intenționa să traducă din română în rusă lucrările cele mai reprezentative ale scriitorilor români, în care era cel mai bine oglindită viața poporului și, în special, cea a țaranului român.

În încheiere, vom mai menționa că Pan Halippa va da curs cererii lui Gh. V. Madan³¹ (vezi Anexa nr. 6) și, în consecință, guvernul român va dispune ca acesta din urmă să fie împrumutat cu un lot de pământ din moșia Măgdăcești, jud. Lăpușna, cu o suprafață totală de 6 ha (4 ha 8000 m² teren arabil, situat pe moșia Măgdăcești, 2000 m² loc de casă din noua vatră a satului Grățiești și 1 ha – imaș colectiv, situat pe moșia Cevcara)³² (vezi Anexa nr. 7). Această decizie va intra în vigoare la 1 iunie 1933.

La 9 septembrie a aceluiași an Gh. V. Madan va achita prețul lotului și "spezele de măsurătoare" – suma totală fiind echivalentă cu 6298 de lei³³ – și astfel își va vedea realizată dorința sa de a fi împrumutat cu un lot de pământ ca o recunoaștere a aportului său la mișcarea națională a românilor basarabeni și la realizarea unirii provinciei dintre Prut și Nistru cu Țara la 1918.

NOTE

¹ I. Datcu, **Un Creangă basarabean. Gheorghe V. Madan prozator și etnograf // Imagini și permanente în etnologia românească**, Chișinău, Editura Știința, 1992, p. 152.

² I. Datcu, **op. cit.**, p. 152.

³ Arhivele Naționale Istorice Centrale (A.N.I.C.), fond Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Reforma agrară din 1921, jud. Lăpușna, dosar 61/1933, f. 2.

⁴ **Ibidem**.

⁵ Ziarul "Moldovanul", nr. 4, 4.02.1907.

⁶ I. Datcu, **op. cit.**, p. 152.

⁷ Ziarul "Moldovanul", nr. 4, 4.02.1907.

⁸ I. Datcu, **op. cit.**, p. 156.

⁹ **Ibidem**, p. 152.

¹⁰ Ziarul "Moldovanul", nr. 4, 4.02.1907.

¹¹ N. Popovschi, **Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea sub ruși**, Chișinău, Museum, 2000, p. 228.

¹² Arhiva Națională a Republicii Moldova, fond 88, inv. 2, d. 34, f. 121.

¹³ I. Varta, **Unele aspecte privind mișcarea națională în Basarabia la începutul secolului al XIX-lea // "Revista de istorie a Moldovei"**, nr. 4, 1993, p. 22.

¹⁴ Ziarul "Glasul Basarabiei", nr. 1, 07.04.1913.

- ¹⁵ **Ibidem.**
- ¹⁶ I. Datcu, **op. cit.**, p. 153.
- ¹⁷ I. Varta, **Ziarul "Moldovanul" (1907-1908) — o veritabilă publicație de limba română din Basarabia** // "Literatura și arta", nr. 13, 27.03.1997.
- ¹⁸ **Ibidem.**
- ¹⁹ A.N.R.M., fond 2, inv. 1, d. 8987, f. 1.
- ²⁰ I. Varta, **Unele aspecte ...**, p. 19.
- ²¹ A.N.R.M., fond 2, inv. 1, d. 8987, f. 11.
- ²² I. Datcu, **op. cit.**, p. 153.
- ²³ A.N.I.C., fond Ministerul Agriculturii și Domeniilor, dosar 61 /1933, f. 3.
- ²⁴ **Ibidem**, f. 4.
- ²⁵ I. Datcu, **op. cit.**, p. 153-154.
- ²⁶ **Ibidem**, p. 154.
- ²⁷ **Ibidem**, p. 154-155.
- ²⁸ **Ibidem**, p. 156.
- ²⁹ A.N.I.C., fond Ministerul Agriculturii și Domeniilor Reforma agrară din 1921, jud. Lăpușna,, dosar 61/1933, f. 2-4.
- ³⁰ **Ibidem**, f. 5-8.
- ³¹ **Ibidem**, f. 1.
- ³² **Ibidem**, f. 10-11.
- ³³ **Ibidem**, f. 23.

Anexa nr. 1

29 Martie 1933

Domnule Ministru

Subsemnatul Gheorghe V. Madan, am onoare a supune aprecierii D-Voastră următoarele; cu rugămintea de a interveni și stăruii la cei în drept ca să fie admise și satisfăcute.

Sunt unul din cei mai vechi luptători pentru cauza națională Basarabeană rămas în viață, și lupt din greu cu bătrânețea și sărăcia.

Istoricii mișcării naționale din Basarabia – profesorii: N. Iorga, I. Nistor, și Șt. Ciobanu – îmi recunosc în scrierile lor meritele naționale față de mișcarea de redeșteptare a românilor din Basarabia.

Activitatea mea națională a început încă din anul 1889; iar în anul 1891 am fost eliminat din Seminarul din Chișinău, apoi vremelnic arestat de Jandarmeria Rusă și după aceasta m'am refugiat în Vechiul Regat, de unde m'am reîntors la Chișinău către finele anului 1906** în urma manifestului Imperial de grațiere politică generală, în Chișinău am editat și redactat Ziarul Moldovenesc național cu caracter politic moderat "Moldovanul" în anii 1907 și 1908. Tot atunci am alcătuit o trupă de teatru Românesc din elemente basarabene, cu care am jucat piese naționale pe scenele din Chișinău și Orhei în intervalul de la 1907-1912.

Activitatea mea națională s'a manifestat deasemeni prin viu grai și pe calea literaturii, precum și prin tipărirea și răspândirea unei colecțiuni de cântece moldovenești – basarabene (1897) și a unei antologii românești tipărită în 1903 cu litere chirilice anume pentru moldovenii din Basarabia.

Deasemenea am răspândit multe cărți românești în Basarabia pe care le trimeteam gratuit din București. Am trimis cărți, ziare și note românești chiar Cercului Național Studențesc Basarabean din Dorpat (Rusia), după cum se vede din copia scriitorilor Domnilor I. Pelivan, V. Oatu și P. Grosu, aci alăturate.

Această activitate a mea s'a desfășurat în vremuri grele, când despotismul rusesc căuta să distrugă orice avânt de libertate și să înăbușe conștiința națională a moldovenilor basarabeni. Nici o stea, nici o lumină nu se zărea.

Nu era lucru ușor să scoți pe atunci un ziar Românesc în Basarabia, să joci teatru Românesc, să tipărești și să pui în mâna moldovanului basarabean o carte Românească cu conținut patriotic, căci agenții rusești mișunau pretutindeni.

* Pe document a fost aplicată următoarea rezoluție a ministrului Agriculturii și Domeniilor: "Nu i se va da curs până la o nouă dispoziție".

** Corect ar fi – către sfârșitul anului 1905 (n.n. – I.V.).

Pentru activitatea mea națională, am primit laude, auzite și citite, însă n'am primit nici un ajutor din partea Statului, nici chiar după ce cauza pentru care am luptat și făcut sacrificii a biruit. Noroc că am fost 18 ani funcționar și astfel primesc o pensie de 3.000 lei pe lună, căci altfel ar fi trebuit să mă prăpădesc și să mă ticăloșesc cu totul din cauza nevoilor.

De aceea azi în pragul sărbătorii Jubileului de 15 ani dela alipirea Basarabiei, mă adresez către D-Voastră cu fierbinta rugămintă ca să faceți cele de cuviință pentru ca să mi se recunoască ca ani serviți Statului Român cu drept la pensie, fără rețineri, cei vre-o 15-17 ani de activitate națională, sper a fi apoi alăturați, la cei 18 ani pentru care primesc deja pensie și astfel să pot primi o pensie ceva mai mare ca cea de azi și această recunoaștere a anilor jertfiți cauzei naționale, să fie intrată în vigoare pe data eșirei mele la pensie.

Deasemenea rog, ca în cazul când Guvernul ar decide ca Patria să se arate recunoscătoare către unii și puținii din cei câțiva mai vrednici luptători basarabeni nerecompensați încă, atunci vă rog să binevoiiți a ține cont și de meritele mele naționale și a mă trece în lista celor sortiți a fi recompensați cu răzășii sau pensii viagere.

Alăturez încă și mărturisirea că în timpul revoluției în anul 1917 la începutul lunii Maiu, împreună cu D-I Anton Crihan, actualul Ministru Subsecretar de Stat la Agricultură, am întemeiat un Comitet Național al Ofițerilor și soldaților moldoveni din Armata IV-a Rusă de pe frontul Român, al cărui Președinte am și fost ales, Secretar fiind d-I Anton Crihan. Acest Comitet a dat mai târziu Sfatului Țării pe Deputații Anton Crihan, G. Mare și Selitraru.

Deasemenea alăturez și copiile unor scrisori ale D-lor Ion Pelivan, V. Ouatu și P. Grosu, din care reiese rolul meu național în mișcarea națională a studenților Basarabeni dela Universitatea din Dorpat.

În speranța că veți lua în considerație și satisface cele expuse mai sus, vă rog să primiți asigurarea deosebitei mele stime și considerațiuni.

Gheorghe V. Madan

Domniei-sale
Domnului Ministru al Basarabiei
P. Halippa

Anexa nr. 2

Dorpat 25/X-01

Copie

Mult stimat D-le Madan,

Zeu, îmi e rușine, că îți scriu așa târziu, dar să am ertare, căci eu nu-s nici decum inovat. D-ta ai vroit să-ți prescriu (transcriu – I.V.) articolul lui Belinsky despre "Svadba Cr[es]cincago" de Suhuvo-Kobilin.

Eu am rescolit toate bibliotecile din Dorpat, și am prevăzut toate edițiunile operilor lui Belinsky, dar nici un articol despre sus numita comedie a lui Crescinsky n'am găsit...

Iar ce se atinge de cântecele, trimise de d-ta, noi foarte-ți mulțumim; ele nouă foarte ne plac; ar fi bine dacă ne-ai trimite D-ta și imnul Moldovei. În trimisele note se află numai sfârșitul acestui imn. Cu mare plăcere le-am cânta în costume naționale, dar nu le avem. Despre cărți cu care D-ta mai putea îndatori, mă simt dator ați mulțumi de amabilitate. Eu singur și în deobște toți pământeni noștri basarabeni foarte se interesează de starea și construcția (ustroistwo) juridică și materială și în genere culturală a României... Dumitale ți-am fi foarte mulțumiți și obligați, dacă ne-ați putea găsi Dreptul Statului Român"... pământenia (zemleacestwo) noastră ar fi foarte mulțumită, dacă d-ta i-ai trimite vre-o câteva cărți literare și istorice să

dezvoltă la băieții noștri conștiința națională și tot odată și gustul, ba chiar și interesul de citit cărți românești....

(ss) Ion Pelivan

Anexa nr. 3

Dorpat 10/III-1904 an.

Copie

Domnule Madan!

Moșul meu (fratele D-tale), părintele Andrei Madan dela Izbești, acum mort, de vre-o câteva ori me-a dat și a trimis pe numele meu pentru basarabeni în Dorpat cărți, trimise lui de d-ta. Într'o scrisoare el mi-a arătat adresa D-lui și m'a sfătuit, dacă ne-ar mai trebui cărți, să-ți scriu D-tale. Multe nevoi m'o împiedicat să-ți scriu mai înainte. Acum singur viața mă împinge și mi-arată trebuința să dobândim noi basarabeni niște cântece potrivite vocale pe note și chiar de cultură și istoria neamului nostru, mai serioase și documentate. Pe noi, hojma ne întreabă studenții elevi și de alte națiuni, se interesează și uneori propun nou (ă – I.V.) să le spunem ori să le citim vre-un referat de limba, istoria și starea culturală a noastră și a tot neamului nostru.

Aducându-mi aminte de sfatul moșului mort, am socotit că am voie și pot să te rog și să te poftesc să ne ajuți cu ce-i avea puțință și cu ce-i socoti că este chip. Acum te rog, fi (i – I.V.) atât de bun, trimite-mi ori măcar arată-mi, ceva din cântece vocale pe noate și din cărți de cultură și istoria neamului nostru careți vor pare mai potrivite și vre-un catalog.

Ședem în Rusia (Dorpat) și nu știm nimica ce se face în Rusia*. Un tânăr primește edițiunea "Adevăr" da poi Doamne ce o dervelește censura. Așa că uneori sârmanul primește numai numele edițiunei.

Un băiat mi-a spus de un popă, care o trimis parale și nu știe de ce cauză până acum nu primește revista "Albina".

Nu poți să-mi dai de știre, în ce situațiune se află editura "Albina"?

Cu onoare, nepotul D-tale Pavel Grosul, feciorul părintelui Alexandru din Bardar, care acum e mort.

Adresa mea în Dorpat: Jiuriev (Dorpat) Liglandia** strada Camenaia 20, student veterinar.

* Probabil că în cazul dat autorul răvașului a avut în vedere România (n.n. – I.V.).

** Liflanda.

Anexa nr. 4

Copie

Pinega. 1904.I.14.

Stimate Domnule Madan!

Cer excuzare, că fiind necunoscut, mă adresez către Dvs.; tot odată mă recomand – studentul Universității din Dorpat, basarabean de loc, Vasile Oatul.

Demult deja am dorința, fiind singur român, de a mă cunoaște fundamental cu cultura Nației Române mai ales cu Istoria română. Mijloacele ce le posedăm foarte nu mă mulțumesc. Visam să măntui Universitatea și pe loc în România, să-mi implinesc dorințele. Destinul însă a hotărât alta și acum sânt în exil în guvernământul Arhanghelsc.

În punerea (situația – I.V.) asta sânt nevoit a mă folosi cu ce măcar se poate. Ne fiind cunoscut cu presa Română, din ce cauză neavând mijloace de a face o alegere mai bună am hotărât să scriu "Albina" dar poșta nu-mi au primit banii, însă am înștiințat, că să poate de a transcri peste vre-un bucureștean, iată de ce mă adresez către Dvs. și vă trimet 3 ruble.

Afară de asta aş vrea să transcriu mai cu vremea 1) o chartă a României. 2) Un dicţionar româno-francez. 3) o istorie română. Am cetit a lui Xenopol pentru şcoala mediă, dar nu m'am mulţămit şi aş vrea vre-o operă scrisă fundamental (eu am trecut facultatea istorică), 4) o istorie a limbei şi literaturii Române.

Vă poftesc, D-le, să înştiinţaţi familiile autorilor chărţi supranumite, valoarea (ţena) lor şi să-mi scrieţi mie pentru ce voi fi foarte mulţumit.

De nu s'a putea (oarece pentru ce) de transcris "Albina" (revista). Vă poftesc să-mi trimiteţi chărţi din acele supranumite, pe cât or ajunge banii, acele alte, după cum mi-or permite mijloacele, cu vremea le oi escri singur.

Pelivan, camaradul meu, mi se pare e cunoscut Dvs. Şi dânsul e acuma în exil în Arhanghelsc.

În fine cer ertare pentru stilul meu şi vă doresc cele bune.

(ss) Vasile Oatul.

Adresa mea: Russia. Or. Pinega, guvern. Arhanghelsc. D-lui Vasile Ivanovici Oatul.
P.S. Foarte aş vrea să aib carte poştală cu chipul Universităţii din Iaşi. Am auzit că zidirea e foarte frumoasă.

Anexa nr. 5

31/X. – Kişinău

Copie

Scumpe amice!

Poate aţi auzit, că pe Pelivan degrabă or să-l trimeată în exil – guvernământul Arhanghelscului pe trei ani de zile sub "Supravegherea poliţailor"? Sărmanu! era înfocat şi însufleţit de ideea lucrului şi a muncii sfinte pe târâmul basarabean, şi când era să înceapă, atunci l'au înfăşcat ca să-l trimată să-şi mai zvânteze avântul prin gerurile nordului ultim al imperiului Rus. Singura mângâiere, care-i va uşura zilele triste din exil, poate să fie literatura română. Prin urmare foarte te-a rugat să-i expediezi operele scriitorilor români, celor mai distinşi Vlăhuţă, Coşbuc, Eminescu, Alecsandri (v. I. Alecsandri poezii îl are) etc. Pe Creangă l-a citit şi reviste, gazete, cari D-ta le cumpări, să-i trimeţi: el îţi va plăti mărcile. Chiar şi pentru Vlăhuţă, Eminescu etc. el îţi va trimete bani după măsura putinţei.

Cauza exilului – o istorie (vre-o 2 ani înapoi) studentţească, în care Petergurscaia Gubernscaia Palata n-a găsit nici un element de crimă, iar Departamentul de Poliţie nu s-a mulţumit cu rezoluţia Palatei şi "administratiwnâm poreadcom" îl izbesc la nord.

Ce e mai rău în situaţia lui, afară de lipsa mijloacelor, apoi – părinţii, cari încă nu ştiu de soarta lui, căci el le-a scris că pleacă la slujbă.

Ca să-şi poată procura mijloacele de traiu, el gândeşte să se ocupe cu traducerea scriitorilor români în limba rusă.

De aceea ar fi bine să-i trimiţi operele, cele mai caracteristice, în cari se oglindeşte mai bine viaţa tuturor claselor poporului Român şi mai ales a ţăranului. Se'nţelege că despre traducerea verselor (operilor versificate) nici nu poate să fie vorba.

Din partea mea te poftesc să-i faci această mângâiere, trimiţându-i cărţi Române (şi gazete). Adresa ţi-a scri-o după ce va sosi la starea locului.

O frăţească îmbrăţişare fraţilor basarabeni !!!

Al d-tale amic (ss) Gorici (adică Ion Pelivan)

Anexa nr. 6

Domnule Ministru,

Comitetul pentru organizarea serbărilor cu ocazia împlinirii a 15 ani dela Unirea Basarabiei, luând în discuţie cererea D-lui Gheorghe V. Madan din Chişinău, prin care

cere o recompensă față de serviciile aduse patriei, a hotărât a interveni la Excelența Voastră cu rugămintea de a se acorda numitului 5 ha. pământ arabil în Basarabia.

Președinte P. Halippa

Domniei-sale
Domnului Ministru al Agriculturii și Domeniilor
București

13.IV.933

Se aprobă în principiu. Serviciul agricol Lăpușna va face propuneri.

/semn. indescifrabilă/

Anexa nr. 7

Ministerul Agriculturii și Domeniilor
Direcția Reformei Agrare
București

La ordinul nr. 90180 din 28 aprilie 1933.

Avem onoarea a vă raporta că D-lui Gheorghe V. Madan din Chișinău i s'ar putea vinde terenul disponibil, fostul lot al deposedatului Ion D. Slobozianu din com. Grătiești, în suprafața de 4 ha 8000 m.p. arabil situat pe moșia Magdașești, f. propr. D-lui Polonschi, 2000 m.p. loc de casă în vatra nouă de sat Grătiești, moșia Cevcara-Hinculov, și 1 ha imaș colectiv pe moșia Cevcara, f. prop. Crauze.

Evaloarea după prețul de expropriere pentru lotul arabil de 4 ha 8000 m.p. este de lei 800 ha plus lei 40–5 % total lei 840 ha, iar pentru locul de casă de 2000 m.p. și 1 ha imaș prețul de expropriere este de lei 750 ha plus lei 38–5% total lei 788 ha, pentru întregul lot se mai adaogă cheltuieli de măsurătoare lei 78 ha.

Evaloarea după prețul din comerțul liber a lotului de mai sus variază dela 2000-2500 lei ha.

Cu onoare rugându-vă să binevoiți a dispune.

Anexa schiță de plan a lotului arabil.

Referat

D.M. din 13.IV.933 s'a aprobat în principiu vânzarea unui lot de 5 ha în Basarabia lui Gh. V. Madan, pentru serviciile aduse de d-sa patriei. Serviciul agricol Lăpușna propune să i se vândă un lot de 6 ha disponibil pe moșia Grătiești (4 ha 80 ari teren de cultură, 20 ari loc de casă și 1 ha imaș colectiv). Prețul de expropriere al terenului este 788 și 840 lei hectarul (în total 4978 lei), valoarea comercială – 2000-2500 lei hectarul.

Vă rugăm să binevoiți a decide asupra definitivării vânzării și asupra prețului.

Șeful serviciului /semn. indescifrabilă/

24.5.933.

1.VI.933 Se aprobă vânzarea lotului indicat în referat cu prețul de 2000 (două mii) lei ha.

A.N.I.C., fond Ministerul Agriculturii și Domeniilor, dosar 61/1933, f. 1-8; 10.

Nina PLĂMĂDEALĂ
Chișinău

LEON DONICI – O CONȘTIINȚĂ ANTIUTOPICĂ

În procesul de recuperare și (re) integrare literară a scriitorilor basarabeni din perioada interbelică în spațiul general românesc "cazul" lui Leon Donici-Dobronravov este insolit. Mai întâi, deoarece creația sa a suscitat, după 1990, un viu interes editorial, fiind publicate succesiv două ediții ale **Revoluției ruse** (Chișinău, 1992; București, 1996), precum și o culegere consistentă, **Marele Archimedes** (București, 1997), îngrijită de Ana-Maria Brezuleanu. Acest efort a fost dublat de pertinente operații exegetice, concretizate atât în prefețele edițiilor amintite, cât și în studii științifice și recenzii. Alte note ale "cazului" respectiv provin din însăși problematica valorificării și integrării lui Leon Donici în istoria literaturii naționale. Situația sa este comună tuturor literaților români care au scris (și) în alte limbi – vezi alt "caz" celebru: Panait Istrati – și pe care G. Călinescu, în **Istoria...** sa monumentală, i-a exilat la rubrica "Scriitori români de limbă străină". Este adevărat că în ce-l privește pe L. Donici dilemele sunt mai puțin dureroase, iar opinia tot mai generalizată susține irevocabil un statut bine definit al acestuia în literatura română.

Poziția specială a lui L. Donici printre scriitorii interbelici este asigurată și de substanța operelor sale profund originale. Prin **Revoluția rusă**, **Marele Archimedes** și mai multe nuvele și eseuri în corpul literaturii române s-a realizat "un transplant benefic" (A.-M. Brezuleanu) de registre tematice și stilistice inedite. Astfel, L. Donici este primul care introduce în proza timpului tema revoluției și cea

a intelectualului agresat de statul dictatorial. Punerea operei sale la index, în perioada sovietică, s-a motivat, desigur, prin rechizitoriile corosive pe care le-a formulat la adresa revoluției bolșevice.

De fapt, denunțarea monstro-zității regimului instalat după lovitură de stat din februarie 1917 devenise o constantă a scrisului său, atât în publicistică, memorii, cât și în ficțiunile literare.

Exemplară, în acest sens, este nuvela de excepție **Marele Archimedes**, publicată la 1922 în "Viața românească". Critica vremii a întâmpinat elogios scrierea, apreciindu-i înalt valoarea literară. În 1926, la moartea scriitorului, E. Lovinescu mărturisise că lectura nuvelei l-a întărit în convingerea că "Leon Donici era un scriitor de talent" (1, p. 357).

E drept că nici mentorul "Sburătorului", nici ceilalți critici din epocă nu treceau, de regulă, dincolo de atare judecăți generale. Atitudinea se explică prin absența, la acea dată, în conștiința literară, a unui orizont de așteptare adecvat, care să permită raportarea semnificațiilor de profunzime ale textului la realitățile aberante ale unei societăți totalitare. Din acest punct de vedere L. Donici apare ca spirit vizionar, care a prefigurat artistic fenomenul totalitarismului cu mult înaintea consolidării acestuia în varianta stalinistă.

O primă interpretare succintă și sugestivă a nuvelei sub acest unghi aparține Anei-Maria Brezuleanu, în prefața la volumul **Marele Archimedes**. Textul este considerat, aici, pe bună dreptate, o replică literară a **Revoluției ruse**, o transpunere artistică a tezei de bază: comunismul e crimă împotriva omenirii. Cercetătoarea semnaleză judicios și anumite afinități ideatice și tematice ale nuvelei cu scrieri de M. Bulgakov, E. Zamiatin și L. Andreev.

Adâncirea acestui examen comparat în plan tipologic ne permite să-l apropiem pe L. Donici de categoria scriitorilor "antiutopiști", care au demistificat esența societăților totalitare: E. Zamiatin, P. Istrati, Fr. Kafka, Al. Huxley, G. Orwell etc. Referința la acești clasici ai genului nu e fortuită, ci, dimpotrivă, relevă, pe anumite coordonate, poziția pri-

vilegiată a scriitorului nostru. Astfel, E. Zamiatin și-a scris romanul **Noi** în 1920, însă publicarea lui a fost posibilă doar în 1924, la New York. Nuvela lui Bulgakov **Inimă de câine**, realizată în 1925, a ieșit de sub tipar în 1987, **Spovedania unui învins** a lui P. Istrati datează din anul 1929, iar pamfletele sale (**Bagatele pentru un masacru și Școala cadavrelor**) sunt din 1937-1938. **Minunata lume nouă** de Al. Huxley vede lumina tiparului în 1931. Toate acestea ne permit să lansăm teza, pe care vom încerca s-o argumentăm în continuare, că L. Donici este primul nu numai printre scriitorii români*, ci și în contextul literaturii europene, care a demontat cu luciditate structurile opresive ale puterii totalitare de tip comunist.

Ca și în alte proze semnate de L. Donici, trama evenimentială este minimă în **Marele Archimedes**. Personajul principal, tot el și naratorul, dialoghează cu soția sa Kitty, umblă haotic pe străzi, primește în vizită pe un fost coleg, Toporkov, este arestat de poliția politică și apoi eliberat. Spațiul acțiunii se indică prin termeni și nume specifice: ziarul "Pravda", Sovietul, Comisiunea extraordinară (prototipul KGB-ului), "prospect", Parvinsky, Kunițky etc. Nuvela este simptomatică pentru "neorealismul" lui L. Donici. Termenul desemnează o scriitură ce îmbină osmotic elemente simboliste și expresioniste, cultivă fantasticul, grotescul și liricul. Ea a fost practică de mai mulți scriitori ruși de la începutul sec. XX: Leonid Andreiev, Aleksei Remizov, Ivan Bunin ș.a. În spiritul acestei tradiții, scriitorul român subordonează detaliul realist, faptele empirice exterioare sarcinii de a dezvălui esența lucrurilor, psihologia personajelor, de a crea o atmosferă particulară.

În același scop, el face uz de figuri repetitive și laitmotive – imagini cu valoare de simbol. Astfel, personajele nuvelei sunt hărțuite de spectrul foamei. Ele se mișcă într-un spațiu închis, dominat de un întuneric lugubru: "un întuneric adânc, cum niciodată nu mai fusese în nopțile tre-

cute" [4, p. 66]. Protagonistul răătăcește în transă pe ulițele nesfârșite ale "orașului mort", iar trecătorii întâlniți îi par "umbre", "niște morți înviați" [4, p. 67]. Autorul creează o atmosferă apocaliptică, în manieră dantescă, zugrăvind scene suprarealiste: un oraș cufundat în beznă, populat de fantome umanoide, având întipărite pe chipuri pecetea morții. Un șir nesfârșit de umbre, de condamnați, "deja morți pe jumătate", care se tolesc în infern sub acompaniamentul sunetelor blestemate ale balalaicii [4, p. 71]. Ca și în **Procesul** lui Kafka, osândiții nu-și cunosc vina ("Pentru ce? Pentru care vină?"), verdictul fiind emis în taină de o instanță anonimă, de un moloh necruțător și satanic, prin care naratorul simbolizează statul comunist.

În general, trebuie subliniat că atât prin numeroase imagini și simboluri concrete, cât și prin însăși atmosfera conturată autorul demască o esență diabolică a orânduirii comuniste, asemănând-o cu o lume în care s-au dezlănțuit demonii dostoievskieni. Urmărind, desigur, și efecte stilistice, aceste tablouri suprarealiste nu pot fi desprinse de niște realități istorice, al căror substrat malefic și demonic L. Donici l-a divulgat printre primii. N. Berdeaev va mărturisi, mai târziu, o percepere similară: "În atmosfera comunistă era ceva sinistru, aș spune chiar ceva supranatural" [5, p. 230]. "Comunismul, în modul în care s-a manifestat în revoluția rusă, nega literatura, nega personalitatea și nega spiritul. În aceasta (...) consista răul demonic al comunismului" [5, p. 242].

O intensă încărcătură simbolică și expresivă comportă, în nuvela analizată, scena cu un copil mort în stradă, sub o pancartă pe care e zugrăvit un domn roșu, dansând cu o doamnă violetă, și inscripția: "Tovarășii! Aici se dansează!". În această realitate halucinantă moartea coboară din metafizic în zona faptului divers: "Se spune că noaptea trecută au împușcat două mii de oameni. Alții spun că patru mii. Cine știe numărul adevărat?" [4, p. 76].

Viziunile fantomatice bântuie subconștientul naratorului, într-un ritm delirant, haotic, la limita demenței. Atât bunul-simț, cât și sentimentul salvator al realului, sucumbă în acest

*Acest aspect a fost deja evidențiat de Ana-Maria Brezuleanu [2] și de Sava Pânzaru [3].

univers al umbrelor, care se constituie într-o "utopie cu semnul minus" (E. Zamiatin) și în care valorile și ierarhiile tradiționale sunt înstrăinate de sensul lor originar. Bunul Dumnezeu nu mai are putere în această lume orwelliană, unde se șterg hotarele dintre vis și realitate, unde "puterea înseamnă ignoranță", iar pacea război (G. Orwell). Imaginea Marelui Frate din textul lui Orwell **1984** este prefigurată aici de simbolul malefic al "Sovietului", precum și de cel al Marelui Archimedes.

Sentimentul obsesiv care macină ființa răvășită a personajului central e groaza, senzația tulburătoare că este urmărit de forțe oculte, că este înghițit de un rău universal. Claustrea în odăile pustii ale locuinței nu-l eliberează de persecuția umbrelor. Tabloul este memorabil, evocând scena antologică din **Făclia de Paște** a lui Caragiale. Ca și Leiba Zibal, personajul lui Donici tresare, îngrozit, la bătaia în ușă, aprinde "cu mâinile tremurătoare" candela de pe masă. Iminența unei catastrofe plutește în aerul închis al odăii, în care protagonistul așteaptă să irupă, ca să-l aresteze, "ei", "acea". Dar intrusul era fostul coleg Toporkov, o altă umbră detașată din cortegiul funebru, cu nasul "lungit, ca nasul unui mort". După ce îi comunică decizia sa de a intra în serviciu la "ei" – "oamenii ca oamenii" –, dar în care "se simte ceva îngrozitor", Toporkov deconspiră secretul unei conjurații universale. Oamenii nu sunt umbre, ci numere (ecou al "comunismului de război", când toate produsele se eliberau în baza unor cartele numerotate), subordonate Marelui Archimedes, stăpânul vieții și al universului, "care e cu numărul și cu măsura". Revoluția n-ar fi o zguduire generatoare de haos, ci o geometrie, un calcul în care oamenii reprezintă "cifrele cu care operează El".

Acest El, numit la început Marele Archimedes, constituie o reminiscență literară din piesa lui L. Andreev **Anatema**, așa cum a remarcat pertinent A.-M. Brezuleanu [6, p. XVII]. La scriitorul rus, Anatema, spiritul cunoașterii raționale, se confruntă cu "Cel ce păzește intrările", simbolul increatului, fără nume, al Ființei Supreme ce deține taina vieții și a

nemuririi. În **Viața omului** Andreev aduce iarăși în scenă pe "Cineva înveșmântat cenușiu, pe nume El". De fapt, trebuie să menționăm recurența acestei imagini-laitmotiv în întreaga creație a lui L. Andreev. Tematica pe care acesta a cultivat-o cu insistență are în centru dependența inexorabilă a omului "mic", obișnuit, filistin de forțele malefice iraționale, care îl strivesc sub greutatea legităților monstruoase, antiomane. Omul ar fi un accesoriu la angrenajul diabolic al "răului universal". Neputincios să-i cunoască resorturile intime, nici finalitatea-i oarbă, individul cedează, se repliază în sine, în frică și groază, devenind ființă automatizată și alienată de natura sa umană. În consecință, se produce o înstrăinare de sine și de ceilalți, o regresivitate în tăcere și izolare depresivă, o dezagregare morală [7, p. 87-161]. Această filozofie pesimistă L. Donici o adaptează la Rusia postrevoluționară, în care a triumfat principiul "Marelui inchișitor" al lui Dostoievski: gloatele aleg pâinea în locul libertății. Astfel, pus în fața aceleiași alternative, Toporkov ilustrează limita demisiunii morale și a compromisului: "Nu vreau să mor, m-auzi? Nu vreau! Am ajuns până acolo că, dacă ar fi nevoie, te-aș sugruma, deși am fost camarazi de serviciu timp de cincisprezece ani!.. Da' ce zic pe dumneata! Nevasta mea și fiică-mea... și pe ele le-aș sugruma, dacă mi-ar fi dat să aleg: eu sau alții" [4, p. 73].

Sub același raport comparat, nuvela lui L. Donici relevă surprinzătoare aderențe cu romanul **Noi** de Zamiatin, în care este dezvoltat scopul oricărei societăți totalitare: perfecțiunea matematică a statului unitar. Omul devine "om-număr", el renunță la propriul "eu" pentru a se dizolva în impersonalul "noi". Mai aproape de universul descris în **Marele Archimedes** se află nuvela lui Zamiatin **Grota** – un tablou fantasmagoric al Petrogradului roșu din anii 1918-1921. Un oraș mort, reîntors în epoca glaciară, în care mișună umbrele oamenilor de cultură, condamnați la moarte prin inaniție și frig.

Persistența motivului "umbrei" la Zamiatin și Donici nu este întâmplătoare și se explică prin același context literar în care s-au format.

În 1896 F. Sologub scotea culegerea intitulată **Umbre**. În povestirea omonimă autorul prezintă personaje agresate în interiorul locuinței de numărare umbre. Ieșirea în stradă nu salvează, căci și acolo foiesc umbre stranii, nedeslușite, ce le acapareză sufletele [8]. Viața este absurdă, o împărăție stupidă a umbrelor, din care ne putem salva doar prin moarte – acesta este mesajul profund al povestirii. Motive identice se întâlnesc și la A. Remizov, un alt scriitor cu care L. Donici a întreținut relații de prietenie. Simboliștii ruși au revalorificat aceste ambiguități ale unei existențe onirice, în care lucrurile ce ne înconjoară sunt reflexe ale celor nevăzute.

Ca și celelalte scrieri ale lui L. Donici, care “este un adevărat corifeu al genului memorialistic” [9, p. 84], **Marele Archimedes** poartă amprenta autobiograficului. Scriitorul a simțit pe propria piele “splendorile” raiului comunist din enclava sovietică în anii 1917-1919. Experiența a fost scurtă, dar cu atât mai uimitoare este intuiția cu care el a prefigurat strategiile bolșevice de manipulare și anihilare a personalității, strategii care atunci abia erau puse în aplicare. Ceea ce a caracterizat noua stăpânire dintru început a fost ura patologică contra intelectualilor, a oamenilor de cultură, rezistenți prin definiție la orice formă de constrângere. De aceea ei urmau să fie ori încorporați cu forța într-un gregarism obligatoriu, ori anihilați fizicește.

În **Marele Archimedes** ideea depersonalizării ocupă un loc central în structura tematică. Sovietul anunță, în “Pravda”, că va da pâine (pâine umedă, cu paie) doar celor înscrși în categoria întâi și a doua, adică elitei proletare. Segmentul intelectual, ca balast sortit pieirii, fusese inclus în categoriile a treia și a patra. Altă măsură de reprimare era izgonirea din locuință: pentru a supraviețui, protagonistul se vede silit să-i primească în casă pe “ei”, un comisar Parvinsky și pe acoliții acestuia. Autorul surprinde, în aceste fapte aparent episodice, ceea ce ulterior s-a dovedit a fi o tactică bine gândită și riguros aplicată de regimul stalinist față de spiritele gânditoare. Astfel, scriitorul român anticipează o temă constantă a tuturor antiutopiilor – drama omului

de creație în societățile totalitare –, dar și localizează această dramă într-un spațiu istoric concret. Calvarul intelectualului rus din anii postrevoluționari, care se va releva cititorului european în anii 30-40, din scrierile lui Berdeev, Zamiatin, Bulgakov, iar de curând și din literatura istoriografică, este dezvăluit premonitoriul de L. Donici în dimensiunile sale esențiale.

De valoarea prototipică și generalizatoare a imaginilor din nuvelă ne convinge și acest dialog cu A. Blok, evocat de A. Remizov, mulți ani după moartea poetului: “Vă amintiți cum erați izgonit din propria locuință? Atunci, vă întrebați nedumerit: “Au ei nevoie de noi sau nu? Da, desigur, astfel de oameni lor nu le trebuie. Această viață, aceste bestii care v-au agățat eticheta de “scriitor burghez”..., care ne-au mănat în categoria a treia, care ne-au împovărat cu diverse munci: să rânim zăpada de pe caldarâm, să spargem gheața,... căci savanții, scriitorii și artiștii întruchipează o cohortă neorânduită de cerșetori sacrificați pe altarul comunei” [10, p. 366].

Dincolo de atare tangențe intertextuale, ce îl apropie pe L. Donici de scriitorii menționați, subzistă în opera sa numeroase aspecte originale, care îi asigură un ascendent în plus asupra acestora. Ele izvorăsc din atitudinea literatului român față de fenomenul revoluției în general și față de revoluția bolșevică în special. Reacția sa a fost profund negativă, aparținând, precum remarcă G. Ibrăileanu, “unei naturi estetice și unui spirit absolut” [11, p. 346]. L. Donici s-a format în cadrul renașterii culturale ruse de la începutul sec. XX și trebuie considerat drept un exponent al acestui curent cultural și de opinie. Reprezentat de o pleiadă ilustră: D. Merejkovski, F. Sologub, A. Remizov, A. Blok, V. Soloviov, V. Rozanov, A. Florenski ș.a., acest curent a promovat valorile creștine, umanismul lui Gogol și Dostoievski, estetismul în artă și viață. A constituit o reacție împotriva tradiției “iluministe” și pozitivistă, “radical nihilistă”, ilustrată de un Cernășevski, Dobroliubov, Gorki, de marxiștii ortodocși etc. În revoluția bolșevică, însă, a triumfat anume acest iluminism nihilist, de esență materialistă, utilitaristă și ateistă. De unde politica

profund ostilă a noului regim față de "renascentismul cultural", ai cărui promotori erau persecutați și nimicivi.

Totuși, remarcăm că, în ciuda terorii spirituale și a mizeriei materiale la care erau supuși, în acei ani (1918-1921), intelectualii ruși, majoritatea acestora încă așteptau o minune, o schimbare în bine a revoluției. Dincolo de realitățile sinistre, ei se obstinau să întrevadă un avânt purificator, un entuziasm creator al maselor, fiind subjugati de magia și iluzia ideii comuniste, care, spune Berdeaev, este un surogat al religiei creștine [5, p. 243]. Fenomenul se explică prin mesianismul și colectivismul ce au caracterizat dintotdeauna cele mai influente tradiții culturale din Rusia. Subordonarea spiritului creator individual unui mecanism colectivizat de tip totalitarist, în societatea comunistă, nu era decât o consecință logică a acestei ideologii comunitariste.

Viziunea lui L. Donici, configurată atât în nuvela examinată, cât și în întreaga sa operă, contrapune acestor teorii pozitivistice și raționaliste, care tratează individul ca mijloc pentru făurirea unui stat perfect (Z u k u n f s t a t-ul marxist), un imanentism absolut, promovând valoarea intrinsecă a vieții umane.

După calvarul prin subsolurile inchizitoriale ale poliției sovietice, simbolizate de figura temută a comisarului Kunițky, protagonistul nuvelei, acum distrus fizicește, își salvează identitatea prin sentimentul aderenței la o "taină" pe care i-a relevat-o în vis Marele Archimedes. Inițierea în acest mister universal îi pare că-l protejează de mașina represivă a molohului roșu. Este o taină inaccesibilă celor "mulți", care, afirmă personajul, "sunt proști, sunt tâmpiți", o enigmă ce "trebuie să aparțină numai celor aleși care au pătruns în sensul misterios al Numărului și al Măsurii..." [4, p. 83]. Astfel, ca și la Berdeaev, idealul libertății individuale și al democrației nu era conceput de L. Donici în afara unei elite spirituale și morale, capabile să realizeze o ordine politică în respectul valorilor legitimate de istorie.

Se cere remarcat că nuvela lui L. Donici se raportează la antiutopie nu prin procedeele tehnice și retorice, care o înscriu pe aceasta în genul *science fiction*, ci, mai întâi,

prin problematica specifică ce vizează drama individului în societățile totalitare și, în rândul al doilea, prin vizionarismul profetic cu care autorul a anunțat holocaustul comunist. Am putea afirma chiar că anume valoarea documentară a textului, precum și patosul umanist ce se afirmă vis-a-vis de ideologia comunistă îl avantajează pe L. Donici față de unii scriitori care au abordat tematici apropiate.

Astfel, noi apreciem astăzi nu numai calitățile literar-artistice de netăgăduit ale operei lui L. Donici, ci și verticalitatea sa etică, sinceritatea și autenticitatea unei scriituri subordonate triadei antice: Adevărul, Binele și Frumosul. Înțelegând scrisul ca un apostolat, L. Donici a urmat exemplar aceste principii supreme, fiind unul dintre primii scriitori europeni care a ilustrat fenomenul disidenței politice și morale în raport cu puterea comunistă.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Lovinescu, E., **Moartea lui Leon Donici**, în Leon Donici, *Marele Archimedes*, București, 1997, p. 357.
2. Brezuleanu, Ana-Maria, **Revoluția bolșevică trăită de un român basarabean**, în "Cotidianul arhiva", 1993, 26 februarie.
3. Pânzaru, Sava, **Leon Donici-Dobronravov (1887-1921)**. *Schiță de portret*, în "Revistă de lingvistică și știință literară", 1997, nr. 2, p. 11-20.
4. Donici, Leon, **Marele Archimedes**. *Proză literară, publicistică, receptare critică*, București, 1997.
5. Бердяев, Н. А. **Самопознание (Опыт философской автобиографии)**, Москва, 1991.
6. Brezuleanu, A.-M., **Rătăcind între două lumi...**, în Leon Donici, *Marele Archimedes*, București, 1997.
7. Иванов-Разумник, **О смысле жизни**, Санкт-Петербург, 1908.
8. Сологуб, Ф.К., **Свет и тени**, Москва, 1988.
9. Cimpoi, M., **O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia**, ediția a II-a, Galați, 1997.
10. Ремизов, А., **Огонь вещей**, Москва, 1989.
11. Ibrăileanu, G., ("... Un scrupul de conștiință cam exotic..."), în Leon Donici, *Marele Archimedes*, București, 1997, p. 345-346.

Tatiana TURUTA
Criuleni

ECOU

Era veselă odaia, unde noi doi
Ne-am contemplat speranțele și visele.
... Astăzi, odaia e tristă și rece,
Ca o peșteră. Umezeala și mirosul
Înțepător de mucegai, precum și
Pereții jerpeliți au șters
Orice amintire a ta.
Mi-e frig... Încerc să mă zgribulesc
În cochilia mea, dar frigul –
Cu colții lui, îmi sfarmă
Puținele oase rămase întregi.
... O lacrimă se naște
În ochiul meu, se scurge
Și-mi lasă o urmă adâncă pe obraz.
E pustie odaia, dar mai pustiu
Mi-e sufletul. Tăcerea ta –
Mi-a furat orice speranță.

INEXISTENȚĂ

În odaia pustie, speranța –
Se încolăcește cu disperarea,
Formând un tot întreg.
Iar în inima mea, dragostea
Se împletește cu o așteptare obsesivă,
Distrugeându-mi simțirile.
Fibrele sufletului se întind
Până la refuz, apoi se rup,
Lăsând ca tăcerea de plumb,
Să coboare încet peste ființa-mi.
Simt o nevoie acută să te am alături.
Te-am modelat din lutul,
Suferințelor mele și a apărut
Chipul fantomei tale.
Când am încercat să-mi trec
Degetele prin părul-ți șaten,
Am simțit o umezeală distrugătoare.
Îți căutam buzele pentru un sărut,
Dar am sărutat infinitul sec.
Iar când am dorit să te cuprind,
Am perceput că am strâns în brațe
Abisul veșniciei.
Plângând, am înțeles că tu niciodată
N-ai existat și nici nu vei exista
Alături de mine!

FĂRĂ CUVINTE

E noapte și plouă infernal.
Prin geamul umed de lacrimile ploii
Răzbate efervescenta luminilor de pe stradă,
Ce-mi orbește ochii minții.
De pe rafturile amintirilor,
Încerc să șterg praful argintiu,
Pentru a-ți găsi chipul furat de poză.
Mucegaiul s-a șters ușor cu sinceritatea
Inimii de pe obrazul tău.
Iar pe coala albă a feței
S-au zugrăvit două diamante
Ce ți-au spălat albastrul ochilor.
Strunele sufletului acordă ultimele
Note rămase întregi
(celelalte au fost sparte de tăcerea ta),
Iar melodia dureroasă mi se infiltrează
În corp ca o bacterie otrăvitoare.
Începusem să sintetizez ideea
De a nu mai fi alături de tine...
Am înghețat, m-am topit și m-am evaporat,
Amestecându-mă cu oxigenul, pe care-l
Vei respira când nu voi mai fi cu tine...
Din coșmarul improvizat m-am trezit în zori
Și am văzut că eram singurul spectator
La spectacolul de marionete al vieții.
Într-un moment, am început să
Percep căderea lacrimilor invizibile ale inimii.
Ș-atunci o voce interioară îmi șopti
Încet și clar ca o rugăciune:
“Trecutul – e o istorie,
Viitorul – o descoperire, iar
Prezentul ... prezentul – un dar”.
Aici glasul se stinse ca o făclie
Și eu am rămas singură în Univers,
Plângând de mila marionetelor,
Care nici măcar nu aveau viață în ele.

LOGOS

Banalitatea cuvintelor e-o rană de cuțit,
Ce nu se vindecă decât cu sinceritatea inimii.
Tăcerea ta fără motiv e în stare să
Distrugă tot, ce am modelat cu greu.
Trandafirul de cristal a plâns o
Lacrimă de venin cu care am
Înecat amintirile de-o viață.
Căci Dragostea moare și atunci
Când indiferența ți se-ncuibează în suflet.

Adrian ISTRATE,
Universitatea de Nord,
Baia Mare

NEDREPTĂȚITUL ARTIZAN DIN UMBRĂ

**CONSIDERAȚII PE MARGINEA
 STATUTULUI TRADUCĂTORULUI LITERAR**

*“ Ils errent en marge des oeuvres, déprimés ou excités, ce qui revient au même, condamnés à ne pas être cités, à passer aux oubliettes de la création. Ils en ont assez de cet anonymat. Les traducteurs existent! Encore faut-il définir cette existence paradoxale dans la mesure où plus une traduction est accomplie, moins on pense au truchement et plus elle est ratée, plus on la frustige”**

Thilde Barbonie,
Le blus du chevalier inexistent,
 “Le Monde,” febr. 1999

Prezentul text mi-a fost inspirat de amărăciunea trăită pe când candidam pentru un post de conferențiar la Catedra de limbi moderne a Facultății unde lucrez. Am prezentat așadar dosarul cu lista activității științifice (cărți, studii, articole publicate în buletine științifice de specialitate și în presa de cultură din țară și străinătate) la care am adăugat și traduceri de ultimă oră, fiind convins că și acestea vor

* “ Ei rătăcesc la periferia operelor, descurajați sau exaltați, revenind la ele, condamnați să nu fie pomeniți, omiși de pe lista actului de creație. Traducătorii există! Doar că rămâne a le fi definită acestora existența paradoxală în măsura în care o traducere cu cât este mai realizată cu atât interpretul ei este mai puțin băgat în seamă, iar dacă este neizbutită, frustrarea pentru aceasta e garantată.”

constitui argumente peremptorii și persuasive în sprijinul rezolvării cererii mele adresate Comisiei Naționale de Atestare a Titlurilor Academice.

Menționez că traduceri în chestiune au însemnat pentru mine un efort considerabil, desfășurat pe o perioadă de mai mulți ani (cam trei ani doar pentru două volume, apărute la edituri de prestigiu). Să mai adaug că în cazul meu (profesor de limbă modernă la Universitate), ele au fost și o piatră de încercare în confruntarea (de atâtea ori, severă și necruțătoare) cu capcanele lingvistice fatalmente prezente în traducerea literară de o anumită pretenție a textelor alese.

Întotdeauna într-o astfel de experiență îți confirmi propriile resurse și disponibilități în rezolvarea dificultăților întâlnite și, în același timp, îți realizezi limitele și, implicit, ce îți rămâne să mai înveți, să ameliorezi, să perfecțezi.

Una peste alta, în exercițiul traducerii literare se adevărește o bucurie dureroasă, unde constantul sentiment hermeneutic pare a se învecina cu senzația sau gustul creației, din moment ce ea (traducerea) nu este altceva decât re-creație.

Revenind la dosarul meu, el a așteptat ceva ani până să fie validat (asta din motive diverse), dar, atunci când s-a pus problema considerării traducerilor mele, s-a constatat că ele nu sprijină o astfel de cerere decât ca “probe adjuvante”! *

Cinismul formulei m-a lăsat fără replică. Poți disprețui cărțile (bune sau proaste) dacă n-ai scris niciodată o carte; tot așa cum poți disprețui traduceri (bune, mediocre ori proaste) dacă n-ai tradus niciodată nimic. Vorbesc despre filozofii, care, cum se spune, tac...

Dar mi-e greu să-i înțeleg și să-i

* DEX-ul nu menționează termenul. LE ROBERT îl explică sec și laconic: (1) Medicament, tratament auxiliar, destinat să întărească sau să completeze medicamentația principală (2) Lit. Auxiliar, stimulent (!)

scuz pe aceia dintre distinșii membri ai Comisiei sus-amintite (filologi de marcă, profesori, literați, oameni de condei, scriitori și, cu siguranță traducători, *à leurs heures, unanimi* în a estima traducerea literară ca pe un (nu pot să-l numesc altfel) proces futil, chiar frivol, instalat undeva la remorca actului de creație.

La fel ca și statutul celui care o comite. Fiindcă, de fapt, cine este traducătorul de literatură, acel artizan din umbră, altul decât truditul dispus să se confrunte (de atâtea ori) cu propriile-i puteri, acceptând drumul creației în sens invers, întru restituirea în limba-țintă a mesajelor autorului (de atâtea ori sibiline), și extragerea proprie a sensurilor, a incorporării câmpurilor semantice pentru găsirea echivalențelor atât de arbitrar și aleatorii în sălbaticul mărăciniș al vocabulelor și ideilor. Pentru că, nu accezi ușor la spațiul evanescent al descrierii senzațiilor, reprezentărilor ori fantasmelor ce țin de indicibil în exercițiul transmutării operate de limbaj. Poteci și cărări alunecoase, semănate cu riscuri și pericole, la fiecare pas, în efortul și grija de a găsi corespondențe și transpuneri adecvate cuvintelor și idiomatismelor altui grai, pe care traducătorul ajunge să le perceapă în textul de autor înainte de a purcede la traducere.

Dacă el eșuează în acest demers, propria lui persoană va trebui să suporte stigmatul neputințelor sale. Textul, adevărată cutie a Pandorei, nu-l poate ajuta să iasă din capcane. Paradoxal, în acest stadiu, el va resimți aceleași simptome ca și autorul atunci când l-a scris. Apoi, după asimilarea textului, el își ia distanța convenită față de acesta, devine critic, dar încearcă să se supună obedient inconștientului străin în încercarea de a-și împlânzi limbajul și de a-i regăsi fluiditatea lexicală și sintactică absolută.

Urmează un moment și mai intrigant: acela al regăsirii metaforelor, și analogiilor spontane ale autorului (ve-

ritabilă descărcare creatoare, vecină cu scriitura automată), de multe ori la limitele extreme ale exprimabilului.

Acest cumplit demers, când el este dominat, produce traduceri remarcabile. Dar cu ce preț și cu ce consecințe pentru traducător? Câteodată cu satisfacția, dar și cu decepția de a fi "desacralizat" pe autor, în efortul lui de a da prioritate principiului plăcerii. După care... de cele mai multe ori el se regăsește uitat, lăsat la o parte, ecoului găselnițelor lui răspunzându-i tăcerea. O tăcere aptă să-i alimenteze neliniștea (poate chiar frica) de a nu fi fost la înălțime. (De câte ori se spune: oare autorul chiar asta a vrut să exprime, și chiar așa?). Fiindcă, e bine să se știe că o traducere oricât de desăvârșită ar părea, nu este niciodată calcul ireproșabil al originalului. Dar cât de ușor accepți imperfecțiunea, chiar și atunci când scopul propus este tocmai contrarul?

Și iată că apare cartea. Despre care vor vorbi critica, presa, mediile, cititorii. Traducătorul va părăsi ringul solitar, lăsând loc Autorului. Ce urmează a fi apreciat, adulat, criticat, oricum avut în vedere.

Ignorat suveran sau uitat, pansându-și rănile și servituțile anonimatului și ale umbrei, traducătorului îi mai rămâne după fiecare carte isprăvită eterna resemnare și sisifical reînceput al unei noi și viitoare aventuri. Cu siguranță și ea, prometeică și dureroasă ofrandă pe altarul devorator al spațiului numit *Artă*, în care, artizan din umbră, și truditul anonim la re-construcția operei, el se regăsește părtaș.

GABRIEL GARCIA MÁRQUEZ

„Înainte vreme nu găseam omul care să-mi editeze vreo carte, iar acum sunt gata să-mi publice orice lucrare, fie bună sau proastă... E teribil, fraților!... Editorii aceștia se fac nebuni uneori și publică până și chitanțele de la spălătorie doar pentru că ele sunt semnate de cineva.”

S-a născut în anul 1928 în Aracataca. Studiază dreptul la Universitatea Națională din Columbia. Face ziaristică la revista **El Universal** și la agenția **Prensa Latina**. În anul 1972 devine laureat al Premiului **Rómulo Gallegos**, iar în 1977 este inclus în juriul pentru decernarea acestei prestigioase mențiuni. Anul 1982 îi aduce Premiul **Nobel** pentru Literatură. Semnează mai multe cărți de povestiri, romane, cronici și reportaje. Principalele opere literare: **Frunzișul** (roman, 1955); **Colonelului n-are cine să-i scrie** (roman, 1961); **Funeraliile Mamei Grande** (povestire, 1962); **Un veac de singurătate** (roman, 1967); **Toamna patriarhului** (roman, 1975); **Cronica unei morți anunțate** (roman, 1981); **Dragoste pe timp de ciumă** (roman, 1985); **Generalul în labirintul său** (roman, 1989).

“*Márquez este fantastic. Márquez e fenomenal.*” Aceste afirmații elogioase le auzeam pretutindeni de la tinerii care citiseră romanul **Un veac de singurătate**. Cu această superbă carte Gabriel García Márquez a pus critica literară în gardă, avizând-o, într-un fel, că balanța literaturii universale înclină tot mai mult spre America de Sud. Eroi ai acestui roman extraordinar au înviorat cititorii de pe toate meridianele Terrei. Melquíades a intrigat lumea cu încercările lui insolite de explorare a metalelor prețioase, însoțite de argumente imposibil de contrazis: „*Lucrurile își au viața lor proprie; totul constă în a le trezi sufletul*” sau „*Magnetul este cea de a opta minune a învățașilor alchimiști din Macedonia*”; José Arcadio Buendía le-a uimit pe toate țigăncile cu ceea ce avea doar El; Rebeca le-a urnit din somn pe atâtea femei cu neconținutele-i țipete nocturne; Ursula a decretat răbdarea drept cel mai bun remediu contra celor o sută de ani de singurătate, iar Márquez

le-a dat de lucru exegeților pentru mulți ani înainte cu această captivantă istorie a apariției, dezvoltării și dispariției neamului omenesc de pe Pământ.

Cert este faptul că prima frază a rămas intactă, deși scriitorul o așternuse pe foaia albă pe când era un adolescent. Iată cum sună ea: “*Mulți ani după aceea în fața plutonului de execuție, colonelul Aureliano Buendía avea să-și amintească seara îndepărtată când tatăl său îi făcuse cunoștință cu gheața*”. Atunci îi ajunsese curaj doar pentru atât.

Mulți ani după aceea, tot purtându-l în inimă și în gând aproape un sfert de veac, Márquez revine asupra romanului, muncește circa 18 luni, cu picioarele într-un lighean cu apă rece, lăsând toate afacerile și grijile casei pe seama soției sale, Mercedes. Iar când îl termină... Știm cu toții ce s-a întâmplat.

Propunem cititorilor noștri două proze scurte și câteva mărturisiri ale celebrului columbian despre drumul anevoios către gloria literară.

Ion RENIȚĂ

CONFESIUNILE OMULUI DIN MACONDO

Ghinionul primei cărți, avaturile scriitorului fără editor

Problema nr. unu a scriitorului începător este publicarea primei cărți; cine se hotărăște s-o editeze și care sunt condițiile acestei afaceri? Cea dintâi carte a mea a fost romanul **Frunzișul**. Au trecut cinci ani până să fie publicat. Îl duceam încolo și încoace, îl prezentam editorilor de ocazie, pentru că în Columbia editori profesioniști nu existau. Pe atunci puteai găsi doar proprietari de tipografii, care se îndeletniceau cu editarea cărților. În fine, am dat peste o persoană care s-a interesat de opera mea. Pare-mi-se că era un neamț, nu-mi amintesc prea bine. S-a prezentat într-o zi la mine la serviciul și mi-a zis: „*Mi s-a spus că dumneata ai un roman scris mai de mult. Aș*

vrea să-l editez”. Am deschis sertarul mesei, am scos manuscrisul și i l-am dat. După care, nu m-am mai ocupat de chestiunea dată. Să fi trecut două sau trei luni, când, într-o zi, mă sună cineva de la tipografie și îmi spune: „Domnule, uitați-vă despre ce este vorba: mai înainte, a trecut pe aici un domn și s-a înțeles cu noi să vă tipărim cartea. Iar pe urmă s-a făcut nevăzut, a părăsit țara. Pare-se, avea niște datorii. Cărțile sunt tipărite și nu știm ce să facem cu ele”.

Fiindcă eu lucram la o revistă, tovarășii mei de serviciu au început să vorbească și să scrie despre cartea mea, iar librării o solicitau direct de la tipografie, unde se afla depozitată. În felul acesta, tipografia a putut să-și acopere cheltuielile. Așa a apărut prima mea carte.

Nici cu a doua nu mi-a fost mai ușor. Sincer vorbind, primele drepturi de autor le-am obținut după ce publicasem cinci cărți deja, la vârsta de patruzeci de ani, pentru **Un veac de singurătate**.

Mai apoi a urmat romanul pe care îl consider cel mai reușit – **Colonelului n-are cine să-i scrie**. L-am scos pe când eram în Franța. Finisându-l, l-am expediat unui amic al meu din Bogotă, ca să-și dea părerea, el l-a împrumutat altui cunoscut, care, pe atunci, edita revista **Mitos** (Jorge Gaitán Durán) și acela l-a publicat integral. Într-o zi – eram în Barranquilla (s-au scurs mulți ani de atunci) însoțit de un editor din Medellín – și mă gândeam să-i telegrafiez soției mele în Bogotă să-mi trimită niște bani. Atunci acest editor îmi zice: „Nu te osteni degeaba. Îți dau eu 500 de peso și voi edita, în schimb, o lucrare ce-ți aparține (**Colonelului n-are cine să-i scrie**), care a fost publicată în revista **Mitos**”. Am acceptat propunerea. El mi-a dat 500 de peso și a obținut, în felul acesta, dreptul asupra romanului meu pentru mai mulți ani. Mai târziu, mi-au publicat romanul **Ceasul rău**, fiindcă fusese menționat cu un premiu.

După succesul **Unui veac de singurătate**, lucrurile au luat o altă întorsătură: înainte vreme nu găseam

omul care să-mi editeze vreo carte, iar acum sunt gata să-mi publice orice lucrare, fie bună sau proastă. Dacă dau peste niște scrisori de-ale mele, adresate, pe timpuri, mamei, le publică, fără a sta prea mult pe gânduri. E teribil, fraților! În cazul scriitorilor care au priză la cititor, de exemplu, editorii evidențiază pe supracoperta cărții mai întâi numele autorului și numai după aceea titlul ei; primul apare sus, cu majuscule, iar cel de-al doilea îl poți descoperi jos, cu caractere mici de tot. Într-un cuvânt, există două dificultăți mari pentru scriitorul începător: prima constă în a surmonta obstacolul în calea editării, iar cea de-a doua pare a fi mai caraghioasă, căci editorii aceștia se fac nebuni uneori și publică până și chitanțele de la spălătorie, doar pentru că ele sunt semnate de cineva.

COMERȚUL CU CĂRȚI. A TRĂI PENTRU A SCRIE ȘI A SCRIE PENTRU A TRĂI

Comerțul cu cărți (cel puțin cu cărți spaniole) a suferit mari schimbări în ultimul timp. Librării nu mai sunt cei de altădată. Azi editorul vine la librărie și dă peste o cantitate enormă de informație despre ultimele cărți ale săptămânii, despre cele șapte bombe editoriale. Dar caută o carte de anul trecut și n-o mai găsește. Librării vechi, care primeau cataloagele editurilor și își notau undeva că această carte o solicită de urgență cutare grup de clienți, acei librari, zic, au dispărut de mult. Acum există doar piața saturată cu cărți best-seller. Oriunde ai intra, dai numai peste ele. Piața cărții spaniole se află într-o luptă adevărată, care se desfășoară prin intermediul agenților literari – niște indivizi care îl prezintă pe autor în fața editorului, apărând interesele scriitorului și duc contul cărților vândute, pe cât sunt în stare s-o facă. Sunt necesari asemenea agenți, altminteri eu aș fi nevoit să finanțez un oficiu întreg, cu nu știu câte secretare,

care s-ar ocupa de traduceri, adică de cei 32 de editori din lume care editează permanent cărțile mele. La onorar, respectiv, autorul câștigă zece procente din prețul cărții indicat în catalog. Însă există o mare diferență între prețul din catalog și prețul real al cărții. De exemplu, dacă prețul cărții este de 2 peso, autorului i se cuvin 20 de centime pentru fiecare carte vândută. În consecință, apar probleme. Mai întâi de toate, autorul nu va ști nicicând câte cărți a vândut editorul, dar tocmai el este persoana care ține evidența și care îți va spune peste șase luni sau peste un an: „S-au vândut atâtea cărți a câte doi peso cartea, ți se cuvine această sumă de bani”. Și după aceea, face soldarea de cont. O altă problemă constă în faptul că volumul nu se vinde niciodată cu prețul din catalog. Conform cererii și ofertei, el se vinde întotdeauna mai scump. Vorba-i că piața cărții spaniole este atât de întinsă, încât cartea ce iese în Spania, ajungând în Chile ori Mexic, vine cu o suprataxă și nu se știe cu ce preț se va vinde ea, dacă ținem cont de condițiile fiecărei țări. Când o carte e foarte căutată, este extrem de greu să se afle câte exemplare s-au vândut și dacă editorul te minte ori ba. Mai există, însă, și alte probleme. Într-o piață atât de mare ca cea spaniolă, pe care editorul nu este în stare s-o asigure pe deplin cu marfă, cartea nu ajunge peste tot. Și atunci apare editorul-pirat, care îți joacă festa și dispore imediat. Acest pirat editează cartea respectivă în 5 sau 10 mii de exemplare, calculează bine ce are de făcut, o vinde cu mult mai ieftin și... ia-l de unde nu-i. Iar când ajunge cartea pe calea cea legitimă, piața este deja saturată și marfa nu mai este căutată.

Agenții literari, însă, încearcă să împartă numele autorilor de pe piața de limbă spaniolă; adică o carte să aibă un editor pentru Spania, altul pentru Mexic, al treilea pentru țările din nordul Americii de Sud și din bazinul Caraibilor și ultimul – pentru

Argentina. O altă chestiune este că, mai înainte, drepturile de autor erau proprietatea primului editor în exclusivitate. Acesta semna contractul, respectând clauzele prevăzute inițial.

Odinioară, nici măcar nu se reținea vreun procent pentru vânzarea cărții, ci doar se plătea o sumă anume pentru editarea ei și atât. Lui Alexandre Dumas, de exemplu, i se plătea pentru numărul de rânduri și el avea motiv să bage dialoguri interminabile de tipul: oh!, ah!, nu?, da!, cum? etc.

Așadar, vedem că piața cărții nu se diminuează numai, ci și se mai fixează anumite limite pentru contractul cu editorul. Contractele mele se încheie pe ediții. Editorii consideră acest lucru o afacere bună. Și sunt dispuși să facă uneori anumite concesii. Vorbim de un editor care acționează într-o țară capitalistă, în condiții ideale. Adică acest editor poate să întreprindă orice, pentru a obține dreptul asupra unei cărți.

Editorii de astăzi, însă, nu mai dispun de libertatea dorită, nici de dreptul asupra literaturii originale sau traducerilor. Editorii vechi porneau de la principiul că o carte anumită se traducea ținând cont de cerințele cititorilor. Astăzi toate afacerile acestea le rezolvă agenții literari, iar editorii nici nu participă măcar, fapt pentru care se află într-un permanent război. Agenții literari se ocupă inclusiv de apărarea drepturilor scriitorului, câștigându-și astfel cele zece procente din drepturile acestuia. În consecință, venitul autorului e minim, ceea ce nu-i permite să câștige suficienți bani pentru a trăi. Sunt prea puțini, dar extrem de puțini scriitori de limbă spaniolă care ar putea trăi numai din cărțile lor.

ALTE OCUPAȚII

Atunci când scriitorii nu pot trăi numai din operele lor, ei se angajează în calitate de gazetari, profesori la diverse universități sau lucrează la diferite agenții de presă. Ce înseamnă asta? E simplu de tot: scriitorul respectiv dedică literaturii doar timpul liber. Dar acest timp înseamnă orele

în afară de serviciu. Deci, un scriitor angajat în altă parte este total dezavantajat pentru munca literară. Eu am practicat cândva munca de felul acesta, dar visul vieții mele, dintotdeauna, a fost să devin un scriitor profesionist, să mă consacru pe deplin literaturii. Când însă vine și această zi, după marele succes, te gândești dimineața după ce te trezești: „*Sunt un scriitor profesionist, pot trăi din cărțile mele. Iar acum ce mă fac? De unde să încep?*”. Se creează o problemă de conștiință. Ziua în care nu ai scris nici un rând îți dă impresia că nu ești bun de nimic. Și mai e ceva la mijloc, extrem de important: să te așezi la masa de scris din obligație; doar ești un scriitor profesionist!

Scriitorul care trăiește din cărțile sale trebuie să-și impună o disciplină de muncă, fiindcă, într-o zi, el ar putea să-și zică: „*Deoarece eu pot scrie când vreau, azi nu voi scrie defel, am să scriu mâine, la ora șase, iar poimâine, la șapte*”. Mie, însă, îmi vine cam greu, fiindcă dacă nu scriu astăzi, mâine e la ghici, iar de nu scriu nici mâine, poimâine mă costă și mai mult ca să mă pot obliga să fac ceva. De aceea, scriu în fiecare zi, dacă mă aflu acasă, dacă nu călătoresc. Aceasta nu durează la infinit, dar când muncesc după un program, atunci scriu în fiecare zi. E o disciplină strictă, pe care mi-am impus-o de mult: scriu zilnic, de la ora nouă dimineața până la trei după-amiază.

TELEVIZIUNEA ÎN ARTĂ. MA- CONDO ÎN CINEMA

Există printre intelectuali tendința de a subaprecia televiziunea din motive puțin plauzibile. Unii cred că TV nu-i decât o murdărie, care nu merită nici o atenție. Eu, însă, consider că televiziunea este un mijloc extraordinar de informare a publicului. Vorba e că, de regulă, TV se află la cheremul unor inși care au o formațiune intelectuală cam șubredă și noi trebuie să facem totul ca s-o salvăm

de ei. Majoritatea intelectualilor nu împărtășesc acest punct de vedere. Privind adaptarea operelor mele și, mai ales, a **Unui veac de singurătate** la arta filmică... Am menționat, nu o singură dată, că e nevoie de răbdare; să aștepte regizorii interesați până vor trece 50 de ani de la moartea mea. Deși structura acestui roman este exploatată pe larg de TV. Vorbind în alți termeni, consider că e necesară o disecție a romanului, o restructurare a lui, pentru a turna un film artistic după el. Eu, însă, prefer ca fiecare cititor să-și imagineze personajele acestui roman așa cum dorește el. În cinema imaginea prea e servită imediat. O dată ce un personaj literar apare într-un fel pe ecran, el nu mai este același pentru cititor. Îmi place însă să cred că există oameni care continuă să-și creeze personajele lor după opera unui scriitor.

De fapt... am o idee fermă despre divizarea genurilor literare. Și insist să mi se lase cărțile în pace. Cele care au fost acceptate de cititorii mei, să rămână în literatură, pentru că literatura și cinematografia, după mine, sunt două forme de artă diferite. Or, sunt de părerea că în acest context nu-i vorba numai de adaptarea unei opere literare la legile cinematografului, ci și de introducerea ei într-un mediu străin, impropriu. Să nu-mi atingă nimeni operele, ceea ce nu înseamnă că nu trebuie să muncim împreună ca să găsim argumente mai adecvate în favoarea cinematografului. Am mai făcut acest lucru și continuu să-l fac cu plăcere.

UN SUCCES EDITORIAL NU ÎNSEAMNĂ GLORIE LITERARĂ

Fenomenul cel mai important care se întâmplă cu cărțile mele nu constă în faptul că ele s-ar vinde foarte bine ori că ar fi elogiaste peste măsură de critica literară. Important este că aceste cărți trec de la o generație la alta, că tinerii citesc aceleași cărți pe care le-au citit părinții lor. Iar

asta seamănă deja cu gloria literară. Editorii nord-americani mi-au divulgat un lucru îmbucurător, care e, ce-i drept, și-n favoarea lor: **“Un veac de singurătate n-a fost niciodată un best-seller în S.U.A., n-a fost o carte-bombă în țara noastră, dar s-a vândut bine de la bun început. Situația rămâne aceeași de 12 ani. Revista Time a menționat-o drept una dintre cele mai importante cărți apărute în SUA în ultimii zece ani”**.

FENOMENUL BEST-SELLER

Eu citesc multe best-seller-uri. Vreau să știu de ce sunt atât de căutate. Veghez și controlez în permanență acest proces, ca să înțeleg mai bine gustul editorului. Dar trebuie să spun că lectura acestor cărți nu mă ajută prea mult... Mă gândesc totuși, că fenomenul best-seller nu-i decât un dezastru. Ar fi minunat dacă o carte ar deveni best-seller. În cazul acesta cititorul ar lua atitudine, și nu editorul. De obicei se întâmplă invers. Se creează mai întâi zone de interes mercantile, iar pe urmă se scrie cartea.

Drept exemplu îl avem pe Frederik Forsyth, autorul **Șacalului**. Acest individ este o adevărată mașină de produs best-seller-uri, însă eu nu-l consider valoros din cauza ideologiei împărtășite de el; este, mai degrabă, un reacționar înversunat, cu mari calități ca să devină un scriitor adevărat. Iar până atunci rămâne a fi un comerciant de literatură.

TRADUCEREA, O FORMĂ DE CREAȚIE PROST REMUNERATĂ

Traducerile de astăzi, în general, sunt foarte proaste și în cazul cărților bune, și în cazul cărților slabe. Iar aceasta se întâmplă din cauza marii zgârcenii a editorilor. Lăcomia lor de a câștiga cât mai mult n-are limite. Traducătorii își fac meseria în timpul liber, pentru că sunt nevoiți să-și câștige bucățița de pâine. Tra-

ducător bun este numai acela care ține prea mult la literatură, care se sacrifică pentru a-i spori frumusețea. Onorariul pentru traduceri se fixează după numărul de pagini și bănuiesc că pentru traducerea unui best-seller se plătește mai mult decât pentru traducerea unei cărți de mare valoare.

Cele mai bune traduceri ale cărților mele sunt cele în limba engleză, făcute de Gregory Rabasa. Acest excelent traducător se descurcă întotdeauna de unul singur, în timp ce alții îmi expediază chestionare plictisitoare, liste întregi cu sintagme asupra cărora au îndoieli. Interesant este faptul că mai toți se poticnesc de aceleași cuvinte – de obicei, termeni din zona Caraibilor – folosite cu tot dinadinsul în contextul respectiv tocmai pentru a se înțelege despre ce este vorba.

UN SOLILOC DESPRE FERICIRE

Ceea ce mă interesează în mod special este fericirea; însă eu cred că este imposibilă fericirea ta fără fericirea celorlalți. Poate e prea complicat, prea bombastic spus... Doresc să fiu fericit, dar știu că asta nu se va întâmpla atâta timp cât nu va fi fericită toată lumea. Este o utopie, e prea idealistă această afirmație a mea. Știu că, din păcate, asemenea lucru nu este cu putință. Cred, totuși, că acesta este sensul unei adevărate Revoluții.

*Revista literară „La Gazeta”,
Cuba. Octombrie, 1988*

AMĂRĂCIUNE PENTRU TREI SOMNAMBULI

Acum se afla acolo, într-un colțșor al casei, părăsită de toți. Cineva ne spusese, înainte de a-i aduce lucrurile – hainele ei cu miros de lemn proaspăt și încălțărilor inutile pentru noroi – că ea nu se putea obișnui nicidecum cu viața cea monotonă,

lipsită de dulci savori și văduvită de orice farmec, înfruntând singurătatea dură de var și de piatră, care se înghesuia mereu în spatele ei. Cineva ne avertizase – și a trebuit să treacă multă vreme ca să ne dăm seama – că avusese și ea o copilărie. Atunci nu prea credeam acest lucru. Însă acum, văzând-o așezată într-un ungheraș al casei, cu ochii plini de mirare și cu degetul arătător dus la gură, acceptam, bineînțeles, gândul că fusese și ea, pe timpuri, un copil, că avusese simțul sensibil dezvoltat, sporit de prospețimea ploii și că suportase mereu o umbră neașteptată din profil.

Pe toate acestea – și nu numai – începurăm să le pricepem în dricul serii, când ne dădurăm cu toții seama că era și ea o ființă umană, dacă făceam excepție de subconștientul ei groaznic. O înțeleseserăm abia atunci când, deodată, ca și cum s-ar fi spart un obiect de cristal înlăuntru, ea încercă să imite niște țipete triste, să ne cheme pe fiecare pe nume și să ne vorbească printre lacrimi, implorându-ne să facem un cerc în jurul ei, să-i cântăm și să-i batem din palme, de parcă strigătele noastre ar fi fost în stare să sudeze cumva fărâmele de cristal. Doar astfel reuși să ne convingă că fusese și ea, pe timpuri, un copil. Ca și cum țipetele ei veneau dintr-o revelație, de parcă purtau ceva dintr-un copac, împrăpat în memorie, sau dintr-un râu adânc. Când se ridică, se plecă ușor înainte și, fără a-și acoperi fața cu șorțul, nesuflându-și nasul, cu ochii în lacrimi încă, ea ne zise: „De-acum înainte nu voi mai zâmbi”.

Leșirăm tustrei în curte, fără a scoate un cuvânt măcar, deoarece credeam în vorbele ei teribile. Înțelesesem că nu era cel mai bine să aprindem lumina. Ei îi plăcea să rămână singură, așezată în ungherașul sumbru al casei, să împletească mereu la cosița ei, care părea să fie unicul atribut capabil să reziste în marea ei trecere din stare umană în cea de bestie.

Aflându-ne cu toții în curte și în-

fruntând atacul rebel al insectelor, noi începurăm să ne gândim la dansa. O făcuserăm și mai înainte, la sigur. Putem afirma cu certitudine că făceam acest lucru în fiecare zi. Și totuși, în noaptea aceea s-a întâmplat ceva ieșit din comun: ea ne-a prevenit pe toți că nu va mai zâmbi de acum înainte, și noi, care o cunoșteam foarte bine, eram profund convingși că acest coșmar urât devenise deja realitate. Așezați în formă de triunghi, noi ne-o imaginam acolo, în interiorul casei, abstractă și incapabilă să asculte cum oricelce măsurau minuțios ritmul vremii, care dizolva în neant praful. “De-am avea cel puțin curajul să-i dorim moartea”, ne gândirăm tustrei într-un târziu. Dar era imposibil, căci o iubeam, așa urâtă și glacială cum era, țineam la ea ca la o contribuție meschină a defectelor noastre ascunse.

Eram adulți, formați pe deplin de multă vreme, ea fiind cea mai mare. În noaptea aceea ar fi putut sta și ea aici, împreună cu noi, simțind pulsul înfierbântat al stelelor, înconjurată de feciori și fiice frumoase. Ar fi fost poate doamna respectabilă a casei, dacă era soția unui burghez de treabă sau concubina unui bărbat punctual. Ea însă se obișnuise deja să trăiască într-o singură dimensiune, ca o linie dreaptă, pesemne, din motiv că viciile sau virtuțile ei nu puteau fi văzute din profil. Noi le cunoșteam bine pe toate de ani buni încoace și nu ne-am mirat defel că, sculându-ne într-o dimineață, o găsirăm în curte, cu fața în jos. Mușca pământul. Se afla într-o poziție statică dificilă. Îmi amintesc bine că ne privi lung și ne surâse. Ea lunecase de pe geam, de la etajul doi mi se pare, și căzuse pe lutul tare din curte. Rămase acolo înțepenită și fără mișcare, pe brânci, mușcând din noroiul umed. Mai târziu, ne-am dat seama că unicul lucru intangibil era frica ei naturală de înălțime, spaima ei imensă în fața golului. Am ridicat-o de subsuori. Nu era atât de înțepenită precum crezusem la început. Din contra, încheieturile ei moi erau lipsite de voință, ca ale unui

proaspăt defunct.

Avea ochii deschiși și gura murdară de lut (aceasta îi amintea, probabil, de sedimentele sepulcrale), când am întors-o cu fața spre soare. Ea își imagina că se află în fața unei oglinzi. Pe când o mai țineam încă de umeri, ea ne privi cu o expresie neutră și stinsă, care ne vorbea de absența ei totală. Cineva ne spuse că era moartă. Însă ea ne zâmbi cu același zâmbet, calm și rece dintotdeauna, pe care îl purta pe buze noaptea, când cutreiera toată casa. Ne spuse că nu-și amintea cum ajunsese în curte, că i se făcuse pe dată cald, că auzise un greier încăpățânat, – așa ne-a spus ea, care era gata să doboare peretele casei, și că ea își amintise, astfel, rugăciunile de duminică.

Știam bine că ea nu putea să-și amintească vreo rugăciune, pentru că pierduse cu desăvârșire orice noțiune de timp, pentru că afirma, cu toată insistența, că în noaptea ceea adormise sprijinind din rășputeri zidul casei, pe care greierașul isteț îl împingea de dinafară și că ea dormea buștean când cineva o apucă de umeri și o întoarse cu fața spre soare.

În faptul nopții, pe când ședeam cu toții în curte, ne dădurăm seama că ea nu va mai zâmbi de-acum înainte. Ne durea mult acea seriozitate inexpresivă, modul ei voluntar de viață, abandonată într-un ungher obscur al casei. Ne durea la fel ca în ziua când o văzusem strecurându-se către acel ungher blestemat unde se afla și acum. Ne-a spus că nu se va mai plimba prin casă. La început n-o crezusem, căci nu ne-o puteam închipui altfel decât hoinărind prin toate odăile la orice oră îi venea, încăpățânată, cu umerii căzuți și fără să obosească câtuși de puțin. Noaptea deslușeam zgomotul dens, produs de corpul ei, care se mișca prin întineric, i-ascultam pașii discreți, urmărind-o cu auzul pretutindeni. Într-o zi ne-a spus că a surprins greierul recalcitrant cum se împlânta în luna din golul oglinzii, cu fundat în transparența ei solidă și că a fost nevoită să străbată obstacolul

sticlei ca să prindă răufăcătorul. La drept vorbind, n-o înțelegeam bine, dar cercetând-o cu privirea, ne dădurăm pe loc seama că era udă până la piele, de parcă ar fi ieșit adineauri dintr-un heleșteu. Hotărârăm să lichidăm toate insectele din casă și să distrugem obiectele care îi creau o continuă stare de obsesie, fără a mai aștepta vreo explicație la întâmplarea aceasta ciudată.

Cojirăm pereții casei și ordonărăm să fie tăiați toți arbuștii din curte, însă străduința noastră semăna mai degrabă cu o încercare inutilă de a limpezi tăcerea nopții de impurități infime. Din acel moment n-o mai auzisem vorbind despre greieri, nici n-o surprinsesem umblând prin casă, iar într-o bună zi (într-o după-amiază, pare-mi-se) ea se lăsă pe podeaua de ciment și, privindu-ne îndelung, ne spuse: „De-acum înainte voi rămâne aici”. Ne înfiorarăm cu toții, fiindcă ea începuse să semene tot mai mult cu moartea.

De atunci trecuse prea multă vreme și ne obișnuiserăm s-o știm așezată acolo, muncind de zor la cosița împletită pe jumătate, contopită, parcă, cu singurătatea, rătăcită undeva departe, deși mai bănuiam capacitatea ei naturală de a fi prezentă. Tocmai de aceea eram convingși că nu va mai zâmbi, pentru că o spusese cu tot dinadinsul, ca și atunci când ne avertizase că nu va mai merge. Simțeam că, ceva mai târziu, ne va spune: „Nu voi mai vedea”, sau: „Nu voi mai auzi”. Ne dădeam perfect seama că ea era suficient de umană pentru a-și elimina, în mod voluntar, funcțiile vitale și că o să-și lichideze, de asemenea, simțurile, unul câte unul, până când vom găsi-o într-o zi rezemată de perete și atât de cuminte, de parcă ar fi prins-o somnul pentru prima dată în viață.

Poate că mai era mult de tot până atunci, însă noi, aflându-ne tustrei în curte, încercam o râvnă adâncă, doream să auzim iarăși plânsul ei spontan, neprihănit, aidoma cristalului spart, cel puțin pentru a ne

face iluzia că în casă s-ar fi născut o fetiță.

Să credem, de fapt, că se născuse din nou...

O ÎNTÂMPILARE POLIȚIENEASCĂ

Doamna A stătea așezată în antreul casei sale. Se uită la ceas: era ora șase fix. Doamna A știa că soțul ei, domnul B, ajungea acasă întotdeauna exact la această oră. Oricum ar fi, întârzierea soțului n-o deranja defel. Ceva mai înainte – pe la ora cinci – doamna A vorbise la telefon cu domnul B, amintindu-i să treacă pe la chioșcul din colțul străzii și să-i cumpere revista care urma să fie pusă în vânzare atunci seara. Domnul B ieșea din casă după dejun; lua prânzul într-un restaurant și se întorcea acasă la ora șase, mai întotdeauna cu o revistă, solicitată de nevastă-sa la telefon. Tocmai de aceea, cu cinci minute mai târziu, după ce doamna A se uită la ceas, era convinsă că domnul care introducea cheia în broasca ușii era chiar soțul ei. Mereu același lucru: cheia nu se învârtea ușor. Și în ziua aceea, precum în celelalte, doamna A stătu cu ochii pe ușă până când începu să se deschidă. Doar după aceasta, își reluă lectura. Când ridică privirea din nou, îl văzu pe soțul ei rezemat de ușă, cu ochelarii puși și cu revista în mână. Doamna A nu se deranja, căci vedea această scenă în toate serile. Dar în clipa următoare se întâmplă ceva oribil: doamna A auzi zgomotul unui corp în cădere. Ea se uită nedumerită, văzându-și soțul întins lângă ușă cu fața în jos. Îi fu suficient să-l atingă o singură dată ca să-și dea seama că era de fapt mort.

Domnul B suferea de câțiva ani buni de insuficiență cardiacă. Doctorul veni peste un sfert de oră, după ce-i telefonase doamna A și-i spuse că în casa ei se afla un om mort. Medicul nu se miră, ci îi luă pulsul domnului B și încercă să-l întoarcă pe spate pentru a-l asculta, dar, înainte

de aceasta, se puse în capul oaselor și o preveni pe doamna A că acolo nu era nevoie de medic, ci mai degrabă de un detectiv. Doctorul își avea motivele lui: domnul B era țeapăn, murise cu vreo opt ore în urmă.

Doamna A făcu o criză de nervi, ușor de înțeles. Totuși ea răspunse cum se pricepu mai bine la toate întrebările agentului de poliție, explicându-i că vorbise la telefon cu soțul la ora cinci, rugându-l să-i cumpere o revistă, că ea ședea în antreul casei, că auzise cheia învârtindu-se în broasca ușii și îl văzuse, fugitiv, pe domnul B când acela se afla deja în interiorul casei, rezemat de ușă. Celelalte lucruri sunt cunoscute: domnul B era mort, iar medicul afirma că el murise, cel puțin, cu opt ore în urmă.

Polițistul verifică următorul fapt: revista din mâna domnului B fusese pusă în vânzare între orele patru și cinci seara. De obicei, intra mai devreme, la ora două. Doamna A susținea că reținerea soțului ei (reținerea de cinci minute) se datora întârzierii poștei. La chioșc nu s-a putut reține prea mult, fiindcă tocmai trei persoane deserveau publicul. În ziua aceea tirajul revistei s-a epuizat într-o oră. Cum a fost posibil ca domnul B să vorbească la telefon cu soția sa la ora cinci seara, să-i cumpere în treacăt revista solicitată și să ajungă acasă la șase și cinci minute, dacă murise la zece dimineața, adică cu opt ore mai înainte?

Intrigat și zăpăcit cu totul de aceste întâmplări, inspectorul de poliție medită profund vreme îndelungată, fumă trei pachete de țigări străine, bău șaisprezece cești de cafea neagră și către zorii zilei o luă spre casă gândind: „E imposibil. Nu se poate. Așa ceva se întâmplă doar în povestirile polițienești”.

**Prezentare și traducere din
limba spaniolă de Ion RENIȚĂ**

VELIMIR HLEBNIKOV, ADEVĂRAT FENOMEN AL MODERNISMULUI RUS

Velimir (Victor) Hlebnikov (1885-1922) s-a născut în Derbentul Mic, regiunea Astrahan. Tatăl său, Vladimir Alexeievici, era un om de o înaltă cultură, savant, "admirator al lui Darwin și Tolstoi...mare cunoscător al împărăției păsărilor", precum scria Velimir. Mama sa, Ecaterina Nicolaievna, în tinerețe fusese apropiată de cercurile narodniciste. Preocupările tatălui îi insuflă și fiului interes față de științele naturale și cele exacte. În 1903, viitorul poet se înscrie la facultatea de fizică și matematică a Universității din Kazan. Peste cinci ani abandonează cercetările științifice în favoarea literaturii, plecând la Petersburg.

Intră în cercurile simbolștilor, scriindu-le părinților că amicii remarcă în versurile sale rânduri "de-a dreptul geniale". Cu toate acestea, publicațiile simbolștilor nu-i acceptă barem o poezie, două. În anul 1910, tacit, însă categoric, o rupe cu simbolștii, dat fiind că deja își conturase propria concepție filosofico-estetică, precum și autonomia convicțiunii poetice.

Decretându-și principiile artistice de început, tânărul Hlebnikov își propune drept scop reactualizarea arhetipurilor folclorice, renovate printr-o expresie particulară. El lansează ipoteza despre "a doua limbă, cea a cântecului", mizând pe sistemul simbolisticii fonetice. Trăiește o intensă revelație a limbajului transrațional. Spre exemplu, din verbul **liubit = a iubi** a derivat circa 500 de noțiuni afine!

În timpul primului război mondial, Velimir Hlebnikov își individualizează și își împlinește profilul de artist în conformitate cu năvalnicele-i energii creatoare ce aveau să sfideze constrângerile impuse de (cubo) futurismul rus, pe care, de altfel, poetul îl numea cu termenul autohton de budetleane, format pe baza substantivului **budușcee = viitor**; în sensul de **prevestitor al viitorului**. Astfel, el se detașează de tonul crispat până la obscuritate intelectual-ideologică al celor care n-au înțeles sau n-au vrut să înțeleagă suflul prevestitor de tragice schimbări. Poet-vizionar, Hlebnikov se considera în stare să prevadă mersul istoriei. Spera că, prin sinteze informaționale, să apropie metodele științifice de cele ale artei, spre a se ajunge la o **neomitologie** și la o **supralimbă** a omenirii (libere). Chiar dacă partea de utopie nu rămâne decât utopie, în toate "calculule" lui Hlebnikov impresionează, să zicem, o coincidență extraordinară: în anul 1912, poetul se întreabă dacă "nu e cazul să așteptăm, în 1917, căderea statului?" Reia această ipoteză peste doi ani, publicând un registru cu datele prăbușirii marilor imperii. În dreptul anului 1917, în loc de numirea concretă a vreunui stat, se menționa doar: "Oarecare", tăinuindu-se astfel de ochiul cenzurii țariste numele pe care îl avea în vedere: cel al Imperiului Rus.

Printre tezele și ipotezele științifice și artistice ale lui Velimir Hlebnikov este una ce lansează nobilul deziderat de a ajunge să avem "o lume ca un poem".

E o nădăjduire în lumina căreia versul nu mai este tratat doar ca un fenomen pur estetic: versul devine element imanent al lumii. Anume atare particularități îi asigură o perpetuă actualitate și poeziei lui Velimir Hlebnikov pe care contemporanii săi îl supra-numiseră "minune care a ajuns până în zilele noastre". I se mai spunea "Lobacevski al limbajului" și întemeietor al "unui întreg sistem periodic al cuvintelor".

Este protagonistul introducerii verlibrismului în poezia rusă. A fost și este apreciat drept un adevărat fenomen al modernismului rus și – de ce nu? – un clasic al avangardei artistice universale.

L.B.

P.S. Cu foarte rare excepții, Velimir Hlebnikov nu și-a intitulat poemele. Ca regulă, editorii și antologatorii săi îi numerotează textele. Renunțând atât la numerotare, cât și la cea mai lesnicioasă metodă – de a pune drept titlu primul vers al textului respectiv, – am îndrăznit, cu iminent subiectivism, să încerc a releva și revela niște posibile titluri intrinseci, pe care, spre deosebire de cele puse de autor, le-am luat între paranteze.

Traducătorul

AȚĂȚĂTORUL FOCULUI

Îmi zic cântul despre
 Ațățătorul focului care, brobonit de ciorchinii sudorii,
 Înțolit în păstorească blană din cenușă, fum, funingine,
 Taciturn și smolit,
 Cu hălci de lemn alb se îndoapă pe sine,
 Lemnivor animal al pojarului.
 El, palid-aprins, ba se tănuia după gardul întunericului
 Precum moartea-n mijoarca-i bătrână, ba
 Se-ncovrigea asemeni câinelui în
 Frunzele scuturate din cătrănitul copac al beznei.
 Și-abia atunci ochiul său ne dezvălui oareșice despre
 Aripile siniliului pescăruș. Și
 Ca o legănare de pene cădeau ramii de păcură ai întunericului
 Apoi, zburându-și auroasa coamă strălucitoare,
 Se aruncă sălbatic și prinde a devora
 Nămolul de butuci mestecării, uneori
 Urland înfundat, ridicându-și botul la cer,
 De frig și-nflăcărată foame jeluindu-se stelelor (acestea
 Priveau printre gratiile ferestrelor).
 Și pe tine, o, focule, te-ndopă zilierul
 Cu albe leșuri de arbori din crângul îngrozit, când
 Ardeau în pălălaie înaltele coroane, aiurit vorbindu-i nopții,
 El însă urlându-și nesațul și tânga că, iată,
 Dumbra e pe terminate. Iar despre
 Venirea oamenilor se iscaseră și jalbe. Chiar pe
 Firma "Servicii funerare. Sicrie" (țipăt al uliței obscure)
 Cădeau fulgii funinginii.

(1917)

...

Precum privirea filială e
 A nopții sinilie zare,
 Adiind în tot ce ne e drag,
 Și cheamă cineva tânguitor,
 Cu gândul la amarul înserării.
 Toate acestea s-au întâmplat pe când
 Stelele, trei, se-aprinseseră, de aur
 Pe catarg, în larg,
 Și când, însingurat,
 Tuia, arborele vieții,
 Își întinse ramurile peste
 Uitatele morminte.
 Toate astea s-au petrecut pe când
 Giganții lumii mai purtau
 Turbane mari de purpură
 Și-a piraților nelegiuită tagmă
 Părea chiar nobilă în felul ei.
 Deci, astea toate-au survenit pe când
 Pescarii mai cântau din Odiseea
 Și când pe un talaz marin, departe,
 O aripă se ridică pieziș

(1920)

(VERNALĂ)

“Hăis!...Cea!...” – potopit de sudoare, săteanu
 Îndeamnă boul cu coarne gri, și
 Plugul de lemn se-afundă asemeni vidrei în vizuina-i măloasă.
 Dinții rariței rumegau jeleul vernal,
 Boul se mândrea cu vălurările-i mușchiuloase
 Și puternicul greabăn de pe gurmaji
 Cu care seduce vacile,
 Iar coarnele le preluase de la lună nouă,
 Când aceasta strălucea peste nocturna colină.
 Celălalt plăvan odihnea,
 Gri-țigănat, cu greabănul pe gâtul-i – lat – lotru
 În umbra oacheș sinilie a copacului,
 Contopindu-se cu ea.
 Plutind lin printre bulbuci mășcați,
 Broaștele își încordau timpanele,
 Rotunjindu-și bolfele precum
 Hăitașul ce suflă în corn.
 În fața lor stătea un popă grăsun,
 Bulbucându-și ochii aurii,
 Citindu-le din gromovnic prognozele meteo.
 Ca și cum mirate, țestoasele-și întindeau gâtul
 Spre oareșicare taină.
 Mitraliera zefirului și miroznelor primăverii
 Gădilă nări și frunți încrețite
 (Trezește-te, cugetătorule, mai mesește ceva)
 Cucerindu-le cu minunăția aromelor,
 Proiectându-și ușor și ritmic rafalele “tu-tu-tu-tu”.
 Florile se angajaseră într-o luptă aeriană,
 Polenul întreținând necunten tirul
 Canonadelor olfactive,
 Contrându-se cu miresme, parfumuri:
 Care e mai mieroasă, aceea câștigă.
 Astfel, vernala mitralieră a basmelor
 Și amurgul ce e preotul înaintestătător al orizontului
 Predau lecția unui alt tip de război.
 Cu mirozne ce înfruntau florile,
 Zburau proiectile aromitoare
 Și în onoarea vremii încântătoare
 Se înălța unisonul puternic al corului brotăcimii.
 Voi, oameni, deprindeți noua artă – a luptelor
 În care împușcăturile nu-s decât aer dulce
 Și tranșeele-s împodobite cu flori nupțiale,
 Iar ordinele de atac sunt chiar șoaptele de dragoste-n
 Luna de miere.
 Desprinzându-se-n șirag de bule din
 Psaltirile broaștelor ce ocăiau sonor
 Și-atât de evlavioase-n serile line, senine,
 Se înălța vibrantul “Aleluia!”

(1921)

O NOAPTE ÎN PERSIA

Țărnuțul mării.
 Cer. Stele. Sunt calm. Stau culcat.
 Iar de pernă nu mi-i nici piatra, nici puful, ci
 O ciuruță cizmă de marinar, perechea

Celei cu care Samorodov în zilele roșii
 Ridicase mari răzmerițe pe mare,
 Albele nave ducându-le-n Krasnovodsk,
 În apele roșii.
 Se-ntunecă. De-acu e-ntuneric de-a binelea.
 “Camarade, vino de m-ajută!” –
 Mă chemă un iranian smolit, tuciuriu,
 Încercând a ridica de jos niște vreascuri.
 Îmi strânsei cureaua, ajutându-l
 Să și le aburce în spate.
 “Saul”, zice, adică “Mulțam” pre limba noastră.
 Dispăru în noapte. Deja
 Eu șopteam în întuneric
 Numele lui Mehdi.
 Mehdi?
 Un bondar ce zbura direct spre mine dinspre
 Neagra și zbuțumata mare
 Se roti de două ori peste creștetul meu și,
 Adunându-și aripile, mi se
 Așeză în plete.
 O vreme, stătu molcom, după care
 Prinse a scârțâi,
 Rostind deslușit un cuvânt în graiul
 Ce ne era cunoscut amândurora. Așadar,
 El își spuse răspicat și tandru cuvântul.
 Basta! Ca și cum ne-am înțeles mutual!
 Obscurul pact al nopții
 E semnat anume de scârțâitul bondarului.
 Ridicându-și aripile – vele minuscule –
 Bărzăunul zbură aiurea.
 Marea anulă și scârțâitul și sărutul
 Imprimat pe nisip.

Așa a fost!

Tot ce-am spus, e adevăr curat.

(1921)

(CĂMILA)
 FRAGMENT

Cămila
 Cu burta de-aramă – astfel te sculptau
 Urmașii lui Genghis-Han.
 Prin albele pustiuri ale mesei de scris
 Foșnitoare ca hârtia aspră,
 Porți samarul îngândurărilor spinoase – întâmplător
 Să fi uitat fierarul a-ți potrivi zăbala? Îndreptându-te
 Spre susurul jeturilor de cerneală,
 Spre malurile lacului cernelii, umbrite
 De arborele ce prinse încă vremea lui Batâi
 Claia de frunziș a căruia îi cade peste ochi scriitorului,
 Părul acestuia ținând de cuib unei familii de pui
 Ai cine știe cărui neam de zburătoare; autorul
 Care anticei Galilee îi conturase hotarele
 Și unghiul perspectivei.
 Ca pe un smar, tu porți egalitatea,
 O duci în galop, brusc oprind istoria exact la
 Buza de prăpastie-a mesei de scris – abis
 În care e groaznic să privești –
 Pentru ca susurul jeturilor de cerneală
 Ce irigă respirația furtunilor de nisip
 Să pună în relație de paritate focul și

Flacăra din ochii înțeleptului,
 Părinte glacial al râurilor de cerneală,
 De unde unii o tulesc – turmă grăbită,
 Totul reflectându-se-n flama lucioasă a corifeului
 Cugetul căruia declamă sau fredonează asemeni
 Discului de-aramă – buzele lui Șaleapin,
 Vocea lui ce dirija gloatele.
 Tu, carne de-aramă cu pielea uscată,
 Tu, împăiate farmece ale văduvelor vesele,
 Îngândurată drumașă peste fața de masă, -
 Tu, cea învăluită de ciudate umbre.
 În metempsihoza transferului de suflet, poate
 Altă dată vei fi fost pur și simplu șiș.
 Așadar, acum poartă în inimile dunelor
 Cuțitul gândului!

(1921)

(ORNIC)

De-aș preschimba omenirea în ornic
 Arătându-vă cum se mișcă acul veacurilor,
 Nici chiar atunci oare din fusul nostru orar
 Nu s-ar zburătăci războiul, precum ultimul, inutilul Z(et)?
 Acolo unde stirpea omenească s-a ales cu hemoroizi.
 Mii de ani tot stând în fotoliile războiului pe arcuri,
 Eu vă voi spune ce simt din viitor,
 Povestindu-vă visele-mi transmondiale.
 Știu doar că nu sunteți decât niște lupi dreptcredincioși,
 La cinci împușcături de-ale voastre răspund pe potrivă,
 Dar oare să n-auziți voi foșnetul pânzei prin care
 Își poartă acul această fermecătoare parce-croitoreasă?
 Cu propria-mi putere am să înec, cu mintea-mi am să potopesc
 Bastioanele guvernelor existente,
 Ca în basm, urbea Kitejului ridica-o-voi din ape
 Spre-a o înfățișa înveteratei prostii a iobagilor.
 Și când clică președinților pământescului glob
 Va fi aruncată groaznicei înfometări ca pe-un fir de lobodă,
 Orice guvern va avea deja șurubul supus
 Cheii noastre. Și când
 Domnișoara aia bârboasă
 Va arunca piatra promisă,
 Veți spune: "E anume ceea ce am tot așteptat
 Veacuri la rând".

(Ornic al lumii, ticăind
 Cu lanțuri, cu roticele,
 Mișcă arcul, mișcă acul
 Minții mele!)

Toate astea ducă la sinuciderea guvernelor și
 La o carte despre cele întâmplate.
 Fi-va pământul fără impilatori!
 Transplanetar fi-va! Vivat!
 Doar cântecul rămână-i de stăpân:
 Vă voi spune că universul e ușor însemnat
 De arderea unui chibrit – pe obrazul infinit
 Are puțină funingine.
 Iar gândul meu este exact ca șperaclul
 Ce deschide ușa după care
 Cineva și-a tras un glonte-n tâmplă...

(1922)

Prezentare și traducere de
 Leo Butnaru

Nina NEGRU

PRIMA BIBLIOTECĂ PUBLICĂ PE HARTA CHIȘINĂULUI

Continuitate și tradiție nu sunt numai cuvinte frumoase, ci condiții necesare supraviețuirii. Golurile prea mari în istorie o împiedică pe aceasta să se închege.

Biografia unei instituții cu vechime de 170 de ani trebuie însăilată sau cârpită chiar, acolo unde firul vieții ei amenința să se rupă, pentru ca urmașii să moștenească certitudinea (iluzia) continuității, a lucrului durabil, bine făcut. Să nu exclame ca Emil Cioran: „Doamne, ce vom fi făcut o mie de ani? În țara aceasta totul este un început absolut, nu există continuări, reluări, linii și directive”.

Schimbarea la față a orașului nostru în anii '30 ai sec. XIX – și harta Chișinăului din 1830 arată că fața acestui târg pestrîț atunci a început să se schimbe – pare acum o poveste cu personaje transplantate. Așa cum prima grădină publică, sădită cu ocazia vizitei țarului la Chișinău (1818) a fost improvizată într-o noapte, din copaci bătrâni aduși din pădure pentru o zi.

În timp ce ai noștri fugeau peste Prut, cei transplantați aici ridicau la marginea de sud a vechiului târg catedrală și seminar, gimnaziu și bibliotecă, spitale militare și arc de triumf. Mitropolitul Gavriil, înspăimântat de această hemoragie demografică, scria pastorală de oprire a băștinășilor, obligându-i să rămână aici, să

Biblioteca Națională a Republicii Moldova marchează 170 de ani de activitate. Inaugurată la 23 august 1832, ca Bibliotecă Publică Gubernială a Basarabiei, este trecută, în 1877, sub auspiciile orașului Chișinău, guvernatorul de atunci al Basarabiei remarcând că este transmisă doar “sub tutelă întreținătoare” și că trebuie să rămână o bibliotecă a Guberniei Basarabiei, dar și a orașului Chișinău. Schimbări radicale în politica de completare a bibliotecii și de organizare a programului cultural sunt înregistrate în perioada interbelică. De la 29 septembrie 1944 devine Biblioteca de Stat a R.S.S.M., care va purta numele “N.K.Krupskaia”. Din 1961 este transferată într-un nou sediu cu destinație specială. În 1991 i se conferă titulatura de Bibliotecă Națională a Republicii Moldova, iar următorul an marchează începutul reformei Bibliotecii, urmărindu-se scopul trecerii la standardele internaționale, conform cerințelor fundamentale prevăzute de schema UNESCO. Statutul de “bibliotecă – depozitar al materialelor Organizației Națiunilor Unite în Republica Moldova” îl obține în anul 2000.

Anual beneficiază de documente și informații din tezaurul Bibliotecii Naționale circa 150.000 de vizitatori, patrimoniul fiind evaluat la aproximativ 3 mln. de unități bibliografice. Este conectată, din 1996, la Internet; a achiziționat soft-ul integrat de bibliotecă TINLIB. Baza de date bibliografice include în prezent peste 100000 de înregistrări și este accesibilă prin catalogul on-line.

construiască și să închege istorie națională.

Putem judeca astăzi dacă au reușit s-o facă, după clădirile care nu mai amintesc de ceea ce a fost până la 1812, după limba vorbită pe străzi și în instituții : și totuși pământul acesta aparținea mănăstirilor Galata și Sfânta Vineri de peste Prut.

Între anii 1829-1832 Mitropolitul Grigorie al Ungro-Vlahiei fusese exilat aici de ruși ca într-o Siberie. Îți dai seama, citindu-i corespondența, că se simțea într-adevăr ca printre străini. A cerut să i se trimită cărți de la București, dar cenzura țaristă le-a reținut atât de mult timp în vama Sculeni, încât în anul întoarcerii sale în țară încă nu le primise ca să le poată dărui vreunei biblioteci din Chișinău.

Deci să depănăm odiseea primei biblioteci publice din Basarabia, chiar dacă ne pare că istoria ei "cură încet repovestită de o străină gură".

Faptul că a fost înființată la ordinul Ministerului de Interne nu a însemnat o certitudine în privința localului. De altfel și gimnaziul nr. 1 de băieți, înființat în 1833, se muta din gazdă în gazdă, din casa negustorului Starenco în cea a negustorului Karasik ș.a.m.d. Dacă atâția copii erau înghesuți în niște încăperi insalubre și strâmte, să ne mirăm că prima bibliotecă publică din Chișinău, cu un fond de câteva mii de cărți, cu un bibliotecar și un paznic, s-au adăpostit zeci de ani în trei camere mici, ticsite cu dulapuri ?

Chiar de la înființarea bibliotecii, epitropii au luat asupra lor cele mai mari responsabilități în legătură cu localul, procurarea mobilierului și a cărților. Numele lui Petru Manega, doctor în drept și mare ocrotitor al bibliotecii, ar merita să fie scris pe marmura unei plăci comemorative.

Abia la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX se fac remarcate în documentele de arhivă meritele unor epitropi ca A. Manuilov și N. V. Lașcov, preocupați de prosperarea bibliotecii în calitate de membri ai Dumei orașenești.

Primul epitrop, Petru Manega, a ales la început casa protoiereului Sotnicenco pentru local al bibliotecii

Blocul II al BNRM

publice. Propunerea sa n-a fost însă acceptată. Negustorul Bogaciov, care avea mai multe case, în 1831 pune una dintre ele la dispoziția bibliotecii, pentru suma de 600 de ruble (asignații) anual. La 15 octombrie 1832, un alt negustor, Ivan Kriukov, cumpără casa lui Bogaciov și propune bibliotecii să prelungească până la 15 octombrie 1833 contractul încheiat cu Bogaciov, în aceleași condiții. La 18 noiembrie 1832 Petru Manega obține de la Direcția financiară a Basarabiei (Казенная Палата) banii necesari pentru reînnoirea arendei casei lui Kriukov. Tot acolo a rămas și în anul 1833-1834, deși camerele erau nepotrivite pentru bibliotecă. Nu se cunoaște acum locul în care se afla, Bogaciov având mai multe case în oraș.

La sfârșitul anului 1834 P. Manega se adresa vicegubernatorului Basarabiei Ivan Semionovici Klimin pentru a cere precizări în legătură cu prelungirea contractului cu negustorul Kriukov: „Îmi este cunoscut proiectul mutării bibliotecii în camerele rezervate în casa nouă construită în grădina publică. De aceea vă rog să permiteți mutarea bibliotecii în acel loc, cât este timp frumos, n-au început ploile și n-a expirat termenul contractului”.

În revista „Бессарабские Губернские Ведомости” din 1882 se aduc informații prețioase despre această clădire din grădina publică. Este vorba despre clubul orașenesc, mutat acolo la cererea clerului, care n-a tolerat acest club gălăgios peste drum de Seminarul Teologic. La construcția proiectată a clubului s-au

anexat ulterior trei camere pentru bibliotecă, unde aceasta a rămas timp de un an. Putem să ghicim motivele retragerii atât de precipitate a bibliotecii din acest club. Spre deosebire de grădina botanică din jurul catedralei și al Casei arhieresti, grădina publică numită „gorodskoi sad” era un loc în care pășteau vitele până la 1867, când a fost împrejmuită cu gard și amenajată corespunzător menirii ei.

În 1835 Petru Manega închiriază o clădire nouă, construită de același negustor Bogaciov „vizavi de bulevardul orașenesc”, dar fără să aibă intrarea din stradă. Rămâne să aflăm despre ce bulevard era vorba, căci pe atunci artera principală se numea „ulița”. Epitropul a cheltuit 61 de ruble pentru 8 arșini de pânză verde, cu care a acoperit două mese și 86 de arșini de pânză care protejă cărțile de praf. În 1843 bibliotecarul Nicolai Kozlov raporta că toate acestea s-au învechit în așa măsură, încât, decolorate cum erau, stricau aspectul încăperilor.

Spre deosebire de primul bibliotecar, Gavriil Bilevici, care, ca și Gavriil Bănulescu a fost primul și ultimul român într-o funcție importantă, Nicolai Kozlov a lucrat mai mult de 10 ani și a încercat să mute biblioteca într-o clădire în care să se poată intra direct din stradă. Motivul invocat era sfiiciunea doamnelor, care nu aveau curajul să intre în bibliotecă printr-o curte populată de oameni necunoscuți.

Următorul bibliotecar, Saburov, se zbate singur, fără epitropi, să mute biblioteca într-o clădire adecvată, găsind casa lui Bogaciov „foarte incomodă”. În 1847 propune să se închirieze casa lui Dobrojanu (în scrierile epitropului Lașcov apare în 1914 numele Dobrejov), care nu costa mai scump, dar era mai potrivită pentru bibliotecă. Nu reușește să obțină aprobarea, căci la sfârșitul anului 1847 este transferat la Odesa într-o funcție mai înaltă.

Ivan Tanski, care l-a înlocuit în scurt timp, a elaborat în câteva luni un proiect de îmbunătățire a condițiilor de funcționare a bibliotecii, în care era inclus și localul nou și un al

doilea paznic, pentru a evita închiderea bibliotecii din cauza absenței lui (paznicul, de regulă un soldat sau un ofițer, deschidea biblioteca și făcea curățenie în ea).

Dar nu s-au acceptat nici propunerile lui, întrucât contractul cu Bogaciov expira abia peste câțiva ani. În 1852 Tanski pleacă pe jumătate de an în călătorie prin cele două Principate, Moldova și Muntenia. Până în 1854, când nu mai este bibliotecar, l-a înlocuit cu intermitențe funcționarul Platon Globaciov, care nu a mai insistat ca biblioteca să fie trecută într-o casă mai bună. Cererea lui Tanski de a primi bani de la Direcția financiară a regiunii pentru arendarea casei negustorului Ivan Ziloti nu a mai fost satisfăcută. Și în 1848, din lipsă de bani, eșuase planul lui Tanski de a muta biblioteca în noua clădire bisericească numită „Casa arhierască”.

Epitropul N.V. Lașcov afirmă mai târziu că deși plata chiriei și a lucrătorilor n-a încetat, după plecarea lui Tanski biblioteca a fost închisă pentru public timp de 4 ani (1854-1857). Presa timpului confirmă acest lucru. Cercetătorul P. Ganenco numește o perioadă și mai lungă de inactivitate a bibliotecii.

L. Botean, P. Sușkevici și G. Lopatto, care s-au rânduie în acest timp la conducerea bibliotecii, au risipit o parte a fondului inițial de carte. În 1854 erau 3388 de volume (1529 de titluri, dintre care 931 în limba rusă, adică 2057 de volume).

În iunie 1857, noul bibliotecar Venedict Beler, profesor de germană și matematică la gimnaziul nr. 1, semnează sub presiunea unor autorități că a luat în primire de la Sușkevici un număr de volume care lipseau de fapt, pentru ca apoi ani în șir să se lupte pentru recuperarea banilor de la cel care a promis să restituie cărțile. A fost cel mai eficient director al bibliotecii în secolul XIX. Din presa vremii, unde este prezentat cu mult respect și semnează articole foarte judicioase, putem reconstitui biografia acestei instituții în perioada în care a condus-o – 1858 – 1871.

Doă evenimente importante

au marcat viața bibliotecii pe timpul lui Beler. Primul se datorează chiar lui Beler, care a reușit să-l convingă pe guvernatorul Fonton de Veraion că biblioteca nu mai poate rămâne în casa lui Bogaciou. Guvernatorul s-a implicat în căutarea soluției și a ajutat la reconstruirea clădirii ocupate până atunci de Administrația gubernială, vizavi de bulevard. N. Lașcov, în calitate de episcop preciza că acea clădire se numea în 1912 „casa Kogan”. Dificultatea constă în faptul că în Chișinău de atunci erau destul de multe persoane înstărite cu acest nume.

Totuși reperul cel mai important este presa vremii, care consemna în secolul trecut ca sediu al bibliotecii fosta clădire a Administrației guberniale.

„Бессарабские Областные Ведомости” publica în ianuarie 1861 un bilanț intitulat „Anul bibliotecii lui Beler”, din care se înțelege că în 1860 aceasta nu numai că s-a mutat într-o clădire pe măsura importanței instituției, dar a desfășurat și o activitate culturală susținută. Articolul, incitant, semnat de însuși Beler, amintește de atmosfera anului 1832, când s-a deschis biblioteca, dar conține și foarte interesante observații ale bibliotecarului privind fenomenul lecturii. În primul rând, Beler temperează orgoliile, precizând că este vorba despre o bibliotecă de provincie, a cărei misiune nu se poate compara cu a celor din capitală. Nici nivelul intelectual al Chișinăului nu arăta decât provincialism, judecând după faptul că din cei 80.000 de locuitori ai orașului doar 700 (cei mai mulți elevi de la seminar și de la gimnaziu) erau cititori înregistrați la biblioteca publică. Beler le reproșează celor 1500 funcționari din oraș că nu știau de existența bibliotecii sau dacă-i călcau pragul se interesau de bârfele de prin ziare și de politică: „Par a fi unii ca niște oameni de stat, cărora le trebuie să știe operativ toată mișcarea personajelor de pe arena politică”. Bibliotecarul își exprima îngrijorarea în legătură cu apatia și indiferența chișinăuienilor, care nu profită de

faptul că au o bibliotecă în care s-a investit atât de mult în acei ani. Era de părerea fermă că rolul bibliotecii este să propage nu politicianismul, ci cunoștințele utile din domeniul științelor și artelor, pentru a ușura și înfrumuseța viața oamenilor. Nu întâmplător, poate, două decenii mai târziu, marele mecenat Vasile Stroescu dăruia acestei bibliotecii un număr impresionant de cărți din domeniul științelor agriculturii și comerțului.

Pe scurt, Beler își rezuma în 1861 rezultatele muncii depuse, scriind că a transformat „un depozit de cărți într-o bibliotecă publică” și promitea să-i anexeze și un muzeu, ca în bibliotecile de peste hotare. Ceea ce a și făcut cu ajutorul lui A. D. Denging, după ce a construit încă două camere și a transformat prin anii '70 intrarea în bibliotecă, îndepărtând valul de pământ din fața ei, „baricada” care urâtea îndeosebi iarna fațada clădirii.

În 1869 s-a produs un alt eveniment care a fost fatal pentru soarta bibliotecii, și mai ales pentru ritmul de creștere a fondului de carte: au început subvențiile din cauza lichidării prin ordin imperial a capitalului de 10% al Basarabiei. Un comitet ad-hoc ia decizia să salveze biblioteca prin comasarea ei cu alte trei biblioteci din Chișinău: cea a Gimnaziului regional, cea a Seminarului Teologic și cea a Comitetului pentru statistică. Toate aveau cam aceeași vârstă, dar proiectul n-a fost finalizat din cauza că arhiepiscopul ortodox Antonie și episcopul școlilor regiunii s-au opus unificării, invocând motive de specific, de comoditate ș.a.

În 1876, după moartea lui Beler, soția lui nu a mai avut energia necesară să lupte pentru bibliotecă și astfel instituția intră iarăși într-o acoladă a mizeriei și uitării. N. Lașcov consemna trecerea bibliotecii la întreținerea din partea Direcției Orășenești și transmiterea de către ultimul bibliotecar, al nouălea, Kurkova, a inventarului bibliotecii desființate, cu consimțământul Ministerului Afacerilor Interne.

Astfel, din 1876, conform rezo-

luției Dumei Orășenești, biblioteca se mută în clădirea acesteia. În consecință începe să poarte numele de bibliotecă publică orășenească. Beneficiază de un spațiu adecvat funcției sale și își completează personalul. La sfârșitul secolului biblioteca primăriei avea patru bibliotecari și un paznic. Primarul Chișinăului, K. Șmidt, și Duma orășenească (în componența căreia intrau personalități ca A. Parhomovici, N. Doncev, I.P. Sinadino, A. Razu și alții) luau în discuție sistematic problemele bibliotecii, puse pe aceeași ordine de zi cu instalarea primei linii de tramvai în 1888 sau cu construcția primei centrale electrice în oraș. Sub tutela Dumei orășenești, directorii bibliotecii au fost scutiți de grija de a găsi mereu alt sediu pentru instituție.

În perioada interbelică biblioteca primăriei apare ca fiind cea mai importantă după numărul de volume și de lucrători. Numai Biblioteca Centrală Universitară condusă de Ion Zaborovschi, a întrecut-o în ceea ce privește mărimea fondului de carte.

Un tablou ce cuprinde evaluarea distrugerilor aduse clădirilor și instalațiilor publice din Chișinău, alcătuit în vara lui 1941 de autoritățile românești, arată că primăria a suferit cel mai mult în urma diversiunilor organizate de sovietici la retragerea din Basarabia. Nu se cunoaște exact dacă anume biblioteca primăriei a fost ținta celor care au minat clădirea, dar fotografiile ilustrează cu lux de amănunte intențiile ocupanților în ceea ce privește patrimoniul cultural al Chișinăului.

Prin Decizia Consiliului Comisarilor Norodnici din 29.09.1944 se înființează Biblioteca Centrală a RSSM, prin "transplantarea" Bibliotecii Centrale din Tiraspol. Este preluat automat numele „N.K. Krupskaia”, pe care Biblioteca Centrală din Tiraspol, (RASSM) îl purtase din 1939. Primul ei director, A. Cernovițcaia, venită de la Tiraspol, afirma într-un raport că de fapt Biblioteca Centrală fusese organizată în 1940 într-un local minunat, că avea mobilier adecvat și un fond de carte de 900 000 de volume.

Considerăm că acestea sunt afirmații fără acoperire, întrucât nu se aduc niciăieri precizări în legătură cu adresa bibliotecii, iar explicațiile referitoare la dispariția subită a milionului de cărți sunt puerile. Cernovițcaia se jeluia că românii i-au furat cărțile purtătoare de ideologie comunistă, când se știe că tocmai acestea erau interzise în România. Nu este exclus că aceasta era o modalitate de a masca excluderea deliberată a cărților românești din fondul bibliotecii republicane proaspăt înființate.

După război biblioteca s-a adăpostit, ca și în sec. XIX, într-o simplă casă, ale cărei cele mai bune camere au fost ocupate mulți ani de tot felul de locatari, unii dintre ei bibliotecari sau femei de serviciu în bibliotecă. Se află și acum pe str. Șciusev nr. 65, care înainte s-a numit și Leovscaia, și este ocupată de Biblioteca Națională pentru Copii „Ion Creangă”.

Directorul I. Teleuță atrage atenția autorităților sovietice încă din 1946 asupra necesității de a se construi o clădire adecvată pentru Biblioteca Publică de Stat „N.K. Krupskaia”. Protocolul nr.7 al ședinței speciale din 1948 în cadrul „Gosplanului” arată preocuparea de a elabora un proiect pentru construcția sediului bibliotecii. Ședințe asemănătoare din anii 1952 și 1953 au „rezolvat” prin tergiversare problema bibliotecii până la sfârșitul anului 1960. În vara lui 1961, biblioteca se muta în clădire nouă, pe str. Kievului 78 A, actualul bloc principal al Bibliotecii Naționale. 94 % din fondul de cărți îl forma literatura în limba rusă.

Din 1986 biblioteca a mai obținut și actualul bloc II, adică fosta clădire a Seminarului Teologic.

Cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la darea în folosință a acestei clădiri, BNRM va organiza, la 3 septembrie curent, un simpozion științific.

Alexe RĂU,
Director al BNRM,
Chișinău

CONCEPTUL DE BIBLIOTECĂ NAȚIONALĂ: IDEI ÎN CIRCULAȚIE

STANDARDUL UNESCO ȘI RECOMANDĂRILE CONSILIULUI EUROPEI

Înregistrat și publicat sub numărul PGI-87/WS/17, documentul intitulat „Bibliothèques nationales: principes directeurs” (Paris, 1997) servește de mulți ani ca standard internațional de organizare și funcționare a bibliotecilor naționale. Bazat pe studiul efectuat pe parcursul mai multor ani de către UNESCO asupra evoluției în timp și spațiu a conceptului de bibliotecă națională, standardul cuprinde principii de bază referitoare la: colecțiile BN, agenția bibliografică națională, prestarea de servicii pentru utilizatori, conservare și preservare, relațiile interioare și relațiile internaționale, statutul și gestiunea BN, imobile și echipament, corelația dintre centralizare și descentralizare în biblioteconomiile naționale. BN e abordată nu ca o instituție în sine, ci

ca verigă nodală a sistemului național de biblioteci. Sunt prefigurate mijloacele și instrumentele organizatorice, conceptuale și manageriale menite să servească la transpunerea în fapt a determinantelor istoricește constituite ale conceptului de bibliotecă națională: conservare a memoriei naționale conținută în documentele imprimare, comunicarea colecțiilor, impactul asupra teritoriului orientarea la normele, tehnologiile și metodicile internaționale, controlul bibliografic național și depozitul legal, conformarea la rigorile Accesului Universal la Informație; catalogul național colectiv; sistemul împrumutului interbibliotecar; structura organizatorică (departamente – servicii – birouri – oficii) și sistemul de management etc. Un element de noutate în ceea ce privește evoluția conceptului de BN îl constituie legiferarea pe plan internațional a bibliotecilor cu statut funcțional dublu. Astfel, Biblioteca Congresului din SUA și Naționala din Tokyo sunt concomitent și biblioteci legislativ-parlamentare. Bibliotecile universitare din Helsinki și Ierusalim acoperă în același timp și funcțiile de bibliotecă națională. Biblioteca Regală din Stockholm îndeplinește și funcțiile de agenție bibliografică națională, iar Biblioteca Parlamentului suedez este concomitent și bibliotecă publică. Se atrage atenția, însă, că aceste „abateri” țin de respectarea unei experiențe istoricește constituite și nicidecum nu sunt o recomandare pentru alte țări, în special pentru cele nou întemeiate și primite în ONU. Nu este trecută cu vederea nici existența unor agenții bibliografice autonome (camerele cărții din fostele republici ale URSS, de pildă), subliniindu-se necesitatea cooperării și integrării lor cu bibliotecile naționale, cu atât mai mult că bazele acestor agenții au fost puse chiar de BN. De altfel, și Camera Cărții din RSSM a fost întemeiată în baza dubletelor scoase din colecțiile BNRM și ale Bibliotecii Naționale a Ucrainei.

În ultimul deceniu al sec. XX chestiunea referitoare la conceptul și la statutul BN europene a fost pusă în discuție în cadrul mai multor reuniuni organizate de Consiliul Europei (la Strasbourg, Viena, Budapesta) vizând reforma legislației bibliotecare. În recomandările CE publicate în volumul de sinteză „Reforma legislației bibliotecare în Europa Centrală” se atrage atenția asupra necesității de a conferi bibliotecilor naționale un statut de instituții de importanță deosebită și de a elabora legi aparte pentru acestea. Parlamentele mai multor țări au adoptat deja legea bibliotecii naționale, faptul acesta contribuind la soluționarea unui șir de probleme de ordin juridic, economic și financiar cu care se confruntă aceste instituții.

MOMENTUL 1990-1992 ȘI BNRM

În debutul reformei bibliotecare, demarată după adoptarea de către Parlament a Declarației de Independență și Suveranitate a Republicii Moldova, s-a afirmat mereu că am scăpat de subordonarea față de Moscova (în domeniul nostru – față de Biblioteca Unională V.I.Lenin), de politizarea și ideologizarea activității bibliotecare. Dar acesta nu constituia adevărul deplin. Partea cea mai mare de adevăr, rămasă oarecum într-un con de umbră, constă în faptul că din acel moment nu mai aveam de unde primi soluții și recomandări conceptuale, organizatorice, metodologice și manageriale. Trebuia să elaborăm singuri concepții și soluții, respon-

Sediul central al Bibliotecii Naționale.

sabilitatea era cu atât mai mare, cu cât, puse în situația de a-și regândi activitatea, centrele biblioteconomice așteptau de la noi recomandări de moment și strategice, uneori chiar și în cazurile când acestea țineau de competența lor.

Actul de elaborare a noii concepții a BNRM se producea după ce am trecut printr-o experiență neordinară, aceea de creare a modelului strategic al sistemului național de bibliotecă, în timpul căreia am suportat o mutație epistemologică, de cunoaștere bibliologică ce m-a marcat pentru totdeauna. Până atunci în munca de pronosticare și de programare strategică dominante erau metodele inductive, în special aceea a extrapolării, prin care, în baza unor măsurări și calcule exacte (cu aplicarea de formule și integrale) se aflau tendințele, legitățile de evoluție a bibliotecii în ultimii, să zicem, zece ani pentru a le transfera în viitorii zece ani. În cazul modelului SNB, în acel moment, extrapolarea nu mai putea fi aplicată, pentru că intram într-o ordine socio-politică și biblioteconomică cu totul diferită de aceea din care ieșeam. Am recurs, așadar, la metodele deductive, la modelare în special și aceasta a însemnat punerea la contribuție a inteligenței, imaginației, intuiției, logicii. Cunoașterea deductivă se caracterizează, însă, prin faptul că judecățile și enunțurile ce le realizezi urmează a fi confirmate de experiență, adică sunt relative. Fără să ne dăm seama la început, o luaserăm pe o cale a relativității, una similară cu acelea deschise de Einstein în științele naturii și de Eugen Coșeriu în lingvistică. Iar relativitatea, în esența ei, este un pseudonim al schimbării. Documentele ce au rezultat dintr-o gândire așezată pe astfel de coordonate conțineau în ele potențialitatea schimbării care apoi s-a actualizat, dând, în decursul aceluia deceniu de căutare, rezultate care au schimbat bibliotecile de la noi.

Și dacă în biblioteconomie, ca și în lume în general, totul este relativ,

totul urmează a fi evaluat în funcție de coordonatele spațio-temporale în continuă schimbare, atunci centralismul, sistemul de indicații, precepte și orientări „de sus” nu mai are sorți de izbândă. Structurile socio-economice trebuie să treacă la autodirijare, interacționând cu mediul și adaptându-se la el sau influențându-l. Înțelegerea acestui adevăr ne-a făcut să apelăm la ideile cibernetice. De fapt, în acel moment am descoperit cibernetica. Până atunci, această disciplină se asocia pentru noi cu tehnica și matematica, dar mai mult cu ordinatoarele și cu roboții, imagine ce se datoră interpretărilor din literatura sovietică, aproape singura accesibilă pe atunci, excepție făcând doar câteva texte de Norbert Wiener, două traduse în limba rusă și trei în engleză. Grație revistei *Academica*, însă, care a publicat un ciclu de texte de și despre Ștefan Odobleja, am aflat cine este părintele adevărat al ciberneticii și că aceasta înseamnă, de fapt, studierea legităților și mecanismelor de funcționare și autoreglare a organismelor vii, în perspectiva aplicării lor în câmpul structurilor sociale. Ideile de bază ale doctrinei odoblejene, plus câteva legități importante descoperite de W. Aeshby și A. Bery (referitor la temelia informațională a managementului), K. Shanon și R. Hartly (privind calcularea în biți a limitelor informaționale în care poate funcționa o substructură), Șt. Byr (principiul completării exterioare) ș. a. au fost luate ca platformă pentru noua concepție a BNRM, așa încât conceptul de BN se constituia, atunci, într-un model cibernetic. Studiul despre această viziune, pe care am avut onoarea să-l scriu la câțiva ani după demararea reformei, a fost pus în discuție, în versiune engleză, în cadrul unei mese rotunde la Washington și apoi publicat pe web-site-ul Ala. Hermina Anghelescu, cunoscutul biblioteconomist român care s-a stabilit în SUA, îmi povestea, în timpul vizitei sale la Chișinău, că studiul despre modelul cibernetic a fost, în contextul pragmatismului american,

o adevărată provocare și că, în atmosfera interesului general suscitată de lucrare, apăsătoare și temeră că un astfel de concept poate fi realizat pe deplin doar de o echipă de oameni ideali. Și totuși, zicea dânsa, conceptul era atractiv tocmai prin faptul că prezenta un ideal, o motivație superioară.

În sfârșit, o a treia experiență spiritual-cognitivă care mi-a marcat puternic mentalitatea și a avut, împreună cu cele două amintite mai sus, un impact decisiv asupra felului meu de a gândi lucrurile în bibliologie și nu numai, a fost deslușirea teoretică a noțiunii de reformă și a fazelor unui act reformator, în special ale reformei bibliotecare în Moldova. Nu știu exact de ce natură a fost impulsul ce m-a făcut să apelez, atunci, la înțelepciunea biblică și, mai ales, la actul reformator al lui Hristos. Însă revelațiile ce le-am avut au fost cu adevărat fascinante și remodelatoare, lăsându-mi pentru tot restul vieții convingerea că procesul de cunoaștere, și mai ales rezultatele acestuia, nu vor valora prea mult dacă nu au fost trecute printr-o dimensionare creștină sau, în sens mai larg, dacă nu au fost alimentate de un sentiment de credință și de adevăr.

Toate acestea, fie într-o expresie scriptică, fie într-o formă subliminară sau prezente doar în exercițiile mintale atunci când se elabora conceptul-modelul cibernetic de BN, au prefigurată formula ideatică a acestuia, iar apoi și-au găsit o reflectare mai largă și mai inteligibilă în documentele reglementatoare pe baza cărora noua concepție a fost pusă în aplicare. În linii mari, organigrama de atunci (și, într-o mare măsură, cea de astăzi) prevedea câte un bloc funcțional pentru fiecare din cele patru determinante istorice constituite ale conceptului de BN. În plus, fiindcă orice model-concept cibernetic presupune ca el să fie abordat ca un organism, iar organismul, precum se știe, se află în stare optimă și poate să se autoregleze doar atunci când toate funcțiile sale vitale se află în exercițiu, am elaborat un detaliat desfășurător de

subfuncții pentru fiecare dintre cele patru blocuri funcționale, care a stat la baza structurii programului de activitate al BNRM (și se află până astăzi), așa încât pentru fiecare subfuncție să fie programate și îndeplinite cel puțin câteva lucrări/activități. Desfășurătorul acela a fost oferit, în cadrul primei ediții a Seminarului Național al directorilor de biblioteci și colegilor noștri din teritoriu. Și cum structura centrelor biblioteconomice teritoriale era similară cu cea a BN, la fel stând lucrurile și în ceea ce privește structura programelor de activitate și tipologia activităților, BNRM era concepută și era de facto o inimă a rețelei naționale de biblioteci, fiecare departament al BN avându-și, în mod obligatoriu, impactul său în teritoriu (prin serviciile corespondente). Criza economică a afectat mult noua structură (este suficient să amintesc aici de reducerea personalului BN cu 72 de unități) așa încât se va căuta, iminent, momentul pentru o a doua respirație.

Conceptul nou nu se aplica pe un loc gol, ci într-o structură deja existentă, fiind vorba nu de instruire ci de reorganizare, lucru care a făcut dificil procesul de implementare. Pe de o parte, trebuia să păstrăm ceea ce am moștenit mai bun de la generațiile de bibliotecari care au muncit în această instituție până la noi, pe de alta – să aducem partea de nouă necesară pentru a fi în pas cu timpul și a produce schimbarea întregului SNB. În biblioteconomia europeană (tonul dându-l, desigur, Dominique Lahary) s-a conturat orientarea de a proceda, în asemenea situații, la o analiză managerială în baza celor „cinci piloni” pe care se ține o bibliotecă modernă: colecțiile, timpul, locul, instituția (politica instituțională) și normele – lucru pe care l-am făcut și noi, rezultatele lui găsindu-și reflectare într-un șir de documente care alcătuiesc cadrul de reglementare al instituției.

Sigur că cel mai greu de soluționat au fost și rămân problemele legate de colecții. Ceea ce am

moștenit mai rău în acest sens a fost structurarea colecțiilor pe criteriul lingvistic, fapt care transformă, deseori biblioteca într-un ostatic al politicului și al politizării, iar pe de altă parte, le creează mari incomodități beneficiarilor, nevoiți să apeleze la mai multe servicii pentru a-și întocmi o bibliografie deplină asupra temei sau domeniului de cercetate. Orientarea spre organizarea domeniială a fondurilor urmărește scopul depășirii acestei situații. Apoi, a fost necesar să reformulăm politica de achiziții în condițiile limitelor financiare în care am fost puși în anii de tranziție, având mereu în memorie parabola aceea a lui Lahary, care ne spune că trebuie să transformăm biblioteca într-o fereastră deschisă spre oceanul informațional, dar să nu uităm că oceanul nu poate să încapă într-un pahar. Convingerea noastră este că, în această situație, la baza politicii de achiziții ar putea fi pusă nu mai puțin plastica parabolă a lui Constantin Noica în care se spune că oceanul este mai mic decât izvorul, deoarece oceanul este limitat, iar izvorul este infinit, pentru că el curge încontinuu. Este indicat, deci, ca, în condițiile de criză, și nu numai (pentru că resursele financiare sunt limitate chiar și în cele mai bogate țări), biblioteca să ofere acces la surse de informație iar nu să risipească mijloacele pe acumularea / stocarea de informații. De aceea ne preocupă în special, la acest capitol, ceea ce ține de DL și de memoria Moldovei.

CERCETARE ȘI DEZVOLTARE. CIRCUITUL DE IDEI

În celebrul său tratat de istorie a comunității umane, William McNeill ne demonstrează că, de-a lungul secolelor și mileniilor, la baza progresului a stat întotdeauna circulația ideilor și că efortul principal a fost îndreptat nu atât spre a produce mereu idei noi, pentru că, vorba lui Eminescu, „toate-s vechi și nouă toate”, ci spre a crea noi mijloace tehnologice de

propulsare și asigurare a vitezei de circulație a ideilor existente. Tehnologia genială de circulație a fost și rămâne scrierea, alfabetul, după care vin mijloacele de comunicație, fiecare din ele producând, în momentul apariției, câte un val, câte o „explozie” tehnologică (calul, vaporul, trenul și automobilul, telefonul și telegraful, radioTV-ul, avionul, INTERNET-ul). Cât privește noua concepție a BNRM, ea prevede ca această instituție să fie, pe de o parte, o sursă generatoare de idei biblioteconomice și bibliologice în general, în special prin activitățile de cercetare și dezvoltare, iar pe de alta – un centru motrice care să întrețină circulația ideilor biblioteconomice în teritoriul țării. Am început, acum câțiva ani, implementarea așa-zisului regim inovațional în instituție, care prevede, în pofida marilor dificultăți financiare cu care ne confruntăm, remunerarea cu titlu de onorar a salariaților care furnizează sau implementează idei noi și eficiente în activitățile BN.

Pentru a ne achita de această sarcină complexă, am încercat mai multe mijloace și formule, o mare parte din care au prins și se bucură de audiență în comunitatea bibliotecară (revista „Magazin bibliologic”, Buletinul bibliologic” și simpoziioanele „Anul bibliologic” și „Valori bibliofile”, „Seminarul Național al directorilor de bibliotecă” ș. a.)

Prin studiu și cercetare, am acumulat și am produs o sumă de idei științifice care au jucat și vor juca în continuare un rol important în dezvoltarea domeniului, prefigurând orientările vectoriale ale evoluției lui. Începutul l-a marcat, se pare, regândirea statutului funcțional al institutului de bibliotecă. Formularea a patru funcții de bază (în loc de 11-12 câte figurau până atunci în literatura de specialitate) rămâne o realizare unicală pe plan european, importanța ideii rezidând, desigur, nu în numărul de funcții ca atare, ci în deducerea lor din determinantele istoricește constituite ale conceptului de biblio-

tecă, în general, și de BN, în special. Abordarea multidisciplinară a unor teme, probleme și concepte, infuzia în biblioteconomie a unor idei cibernetice, epistemologice, matematice, psihologice, sociologice i-au conferit domeniului nostru profunzime, prospețime și originalitate și au condus la rezultate demne de remarcat.

Din chiar debutul reformei, ne-am pus drept scop desfășurarea unor activități de cercetare științifică care să acopere toate disciplinele ciclului bibliologic (s-au efectuat studii și cercetări și s-au realizat diferite genuri de publicații ce țin de istoria scrisului și cărții, istoria bibliotecilor, bibliografonomie, biblioteconomie, bibliopsihologie, bibliofilie, ex-libris și grafica de carte, bibliometrie, bibliotehnică ș. a.) și, nu în ultimul rând, tematica legată de cei „cinci piloni” ai institutului de bibliotecă (*colecțiile* – cele mai importante rezultate ale activităților noastre de investigare, documentare și elaborare în acest sens sunt vol. 3 al catalogului general „Cartea Moldovei” și programul național de salvagardare a patrimoniului imprimat; *locul* – este acumulat un volum considerabil de informații referitoare la evoluția biblioarhitecturii din cele mai vechi timpuri până în prezent; *timpul* – aș remarca, în primul rând, deslușirile de ordin istorico-filozofic la tema „Categorii de Ordine și institutul de bibliotecă”, ceea ce ne-a permis să înțelegem altfel esența biblioteconomiei și, printre altele, să descifrăm motivele subiacente ale asociației borghiene referitoare la bibliotecă și paradis; *instituția* – la modelul cibernetic s-au adăugat idei importante ce țin de ordinea și resursele manageriale și de politica instituțională; *normele* – am încercat să abordăm acest „pilon” prin prisma categoriilor de limită, potențializare și actualizare și să reinterpretăm noțiunile de standard și standardizare din punctul de vedere al sociologiei, deontologiei și al cooperării, având în atenție de asemenea tema corelației dintre ființă și măsurătorile de performanță).

O preocupare permanentă a noastră în deceniul de referință și în continuare a fost și rămâne filozofia biblioteconomiei. Sintagma aceasta a fost folosită și de alții. Este bine cunoscută, de pildă, monografia „Filozofia biblioteconomiei în SUA”, ajunsă și la noi, în versiune rusească. Dar după ce o citești, constăți că, de fapt, după conținutul său, ea nu este altceva decât un fel de biblioteconomie generală. Filozofia, însă, nu are nimic în comun cu teoria și cu teoretizarea. Pe când teoria, știința în general, abordează lucrurile din afară, dinspre natură și univers spre interiorul uman, filozofia, dimpotrivă, *interpretează* lucrurile pornind din interiorul ființei umane. Întrebările la care ar căuta niște răspunsuri filozofia biblioteconomiei ar fi, de pildă : când, cum și ce s-a întâmplat în interiorul omului, în ființa lui atunci când a început să scrie? Ce se întâmplă acolo, în interiorul ființei, în timpul actului lecturii? Ce impact are asupra ființei biblioarhitectura? Materialul acumulat până acum ne demonstrează că majoritatea categoriilor filozofice (timp, spațiu, ordine, existență, memorie, cunoaștere și adevăr, libertate, fericire, limbă și limbaj etc.) se regăsesc în câmpul bibliologiei și al biblioteconomiei și, sistematizate și interpretate adecvat, s-ar constitui într-o disciplină aparte care, pe de o parte, ar oferi niște baze și principii unificatoare pentru ramurile ciclului bibliologic (așa cum este teoria relativității în științele naturii), pe de alta – ne-ar învăța cum să procedăm cu înțelepciune în diferite situații biblioteconomice și să interpretăm corect și în adevăr fenomenologia domeniului nostru, ceea ce ne-ar permite să facem alegerea unor soluții oportune și să luăm decizii cumpănite. Deslușirile făcute până acum ne sugerează că multe aspecte ale bibliologiei și ale biblioteconomiei vor trebui regândite și reasezate. În lumina interpretărilor heideggeriene asupra categoriilor de loc și ființă, de

exemplu, cu totul altfel trebuie să fie concepută arhitectura clădirilor de bibliotecă (în Europa există deja modele remarcabile de abordare filozofică a acestui aspect, cum ar fi proiectul de reconstrucție a bibliotecii din Alexandria, noul edificiu al BNF, proiectul bibliotecii municipale din Viena și, mai ales, proiectul noului edificiu al bibliotecii naționale din Riga, cel mai valoros până în acest moment, dovada făcând-o și decizia UNESCO de a finanța realizarea lui). În domeniul teoriei lecturii, se va produce, iminent, o schimbare de optică atunci când se vor valorifica interpretările lui Kierkegaard (lectura ca reamintire, în opoziție cu linia de interpretare Platon-Bergson, conform căreia actul de lectură este o amintire; apoi – legea contrastului în ceea ce privește crearea atmosferei necesare pentru diferite feluri de lectură-reamintire, lege de care va trebui să se țină cont și în biblioarhitectură) și când aceasta va fi privită, abordată prin prisma interpretărilor filozofice (cele ale lui Heidegger în primul rând), ale Fiiței.

O bună parte din aceste idei își vor găsi aplicarea în cadrul preconizatei cercetări sociologice „Timpul și spațiul lecturii în Moldova”, programul căreia urmează a fi elaborat până la sfârșitul acestui an.

În fine, pentru că e vorba despre circulația ideilor, aș încerca să propun aici o scurtă listă a unor idei de anvergură, unele produse în cadrul BNRM, dar duse la bună împlinire, în virtutea mai multor circumstanțe, în alte instituții, majoritatea covârșitoare constituind-o, însă, acelea care au fost produse și realizate în cadrul bibliotecii noastre :

1. Statutul funcțional al institutului de bibliotecă dedus din determinantele conceptului istoricește constituit al acesteia
2. Fundamentarea teoretică a reformei bibliotecare
3. Modelul cibernetic în managementul de bibliotecă
4. Asociația bibliotecarilor

5. CBN
 6. Programul Național „Memoria Moldovei”
 7. Salonul Național de Carte
 8. Școala de Biblioteconomie din Moldova
 9. Centrul tehnic de conservare și restaurare
 10. Biblioteca de Drept
 11. Filozofia biblioteconomiei
 12. Noile criterii valorice de evaluare în cadrul topului bibliotecarilor
 13. Concursul național pentru cele mai bune lucrări în bibliologie
 14. Prima revistă de specialitate de la noi – „Magazin bibliologic”
 15. Gazeta bibliotecarului
 16. Prima variantă a legii bibliotecilor
 17. Polipticul cultural-istoric și științific „Basarabeni în lume”
 18. Ateneul „Moldova”
 19. Simpozioanele „Anul bibliologic” și „Valori bibliofile”
 20. Arta activității expoziționale
 21. Cafeneaua filozofică
 22. TQM în bibliotecă
 23. Onorariu pentru lansarea și implementarea de idei biblioteconomice
 24. Clubul biblioteconomiștilor...
- Și lista nu este nici pe departe încheiată.

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

Diana ȘVITCHI

Născută la 29 martie, 1973, în or. Chișinău.

A absolvit Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă", Facultatea Arte Plastice și Decorative. Expoziții: Biblioteca Națională, Biblioteca "Onisifor Ghibu", Centrul Expozițional "Constantin Brâncuși" al U.A.P și a.

